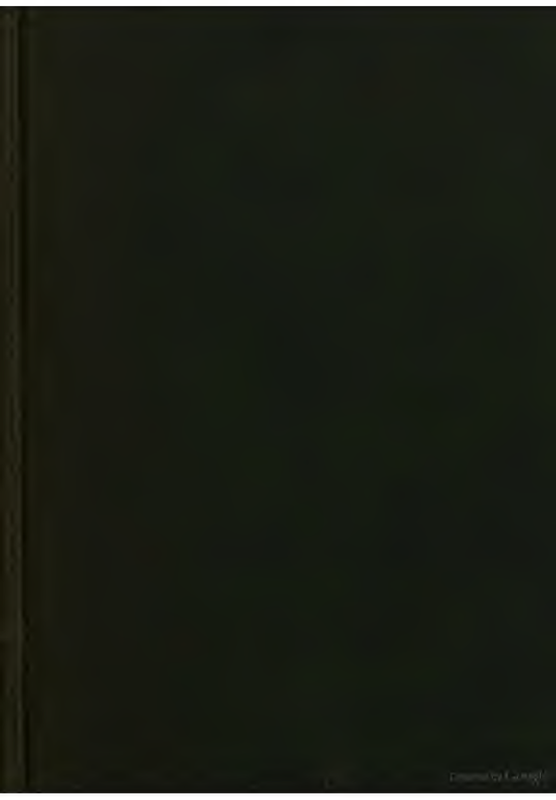
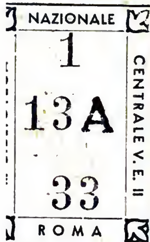

NAZIONALE
1
13A
33
ROMA
CENTRALE V. E. II

11 - 256

C. PLINII CAEC. SECUNDI

EPISTOLAE

ET

PANEGYRICUS.

RECENSUIT

CAR. HERM. WEISE.

NOVA EDITIO STEREOTYPA.

34 hulla kell

XIII 19

1845.

NEUESTES VERZEICHNISS
von
Stereotypen-Ausgaben
im Verlage
von Karl Tauchnitz in Leipzig.

I. Griechische und Lateinische Classiker.

Jeder Band ist einzeln zu haben.

Griech. Autoren.

Aeschyli Tragoediae, 7½ Ngr.
Anacreontis Carmina, 3¾ Ngr.
Anthologia Graeca, III Voll. 26¼ Ngr.
Apollonii Rhodii Argonautica, 5 Ngr.
Aristophanis Comoediae, III Voll. 22½ Ngr.
Babrii Fabulae, 5 Ngr.
Euripidis Tragoediae, IV Voll. 25 Ngr.
Hesiodi Carmina, 2½ Ngr.
Homeri Ilias, II Voll. 12½ Ngr.
Homeri Odyssea, II Voll. 12½ Ngr.
Homeri Opera, II Voll. 8vo. *(Preisausgabe.)* 2 Thlr.
Orphica, Procli, Musaei et Callimachi Carmina, 6¼ Ngr.
Pindari Epinicia, 7½ Ngr.
Poetae Graeci Gnomici, 5 Ngr.
Quinti Smyrnaei, Tryphiodori, Tzetzae et Coluthi Carmina de reb. Troianis, 10 Ngr.
Sophoclis Tragoediae, II Voll. 12½ Ngr.
Theocritus, Bion et Moschus, 5 Ng.

Aeliani Varia Historia, Heraclides Ponticus et Nicolaus Damascenus, 7½ Ngr.
Aeschinis oratoris Opera, 6¼ Ngr.
Aesopicae Fabulae, 5 Ngr.
Antonini Commentarii, 5 Ngr.
Apollodori Atheniensis Bibliothecae libri III., 7½ Ngr.
Appiani Romanae Historiae, IV Voll. 1 Thlr.
Aristotelis Opera omnia, XVI Voll. 4 Thlr. 25 Ngr.
Arriani Expeditio Alex., 8¾ Ngr.
Athenaei Deipnosophistes, IV Voll. 1 Thlr. 25 Ngr.
Dio Cassius, IV Voll. 1 Thlr. 10 Ngr.
Demosthenis Opera, V Vol. 1 Thlr. 7½ Ngr.
Demosthenis or. de Corona, 3¾ Ngr.
Demosthenis or. Philipp., 3¾ Ngr.
Diodorus Sic., VI Voll. 2 Thlr.
Diogenis Laertii de vitis philosoph. libri X., II Voll. 22½ Ngr.
Dionysius Halicarnassensis, VI Voll. 1 Thlr. 22½ Ngr.
Herodiani Hist. Rom. 6¼ Ngr.
Herodotus, III Voll. 22½ Ngr.

Digitized by Google

Isaei Orationes, 6½ Ngr.
Isocratis Orationes et Epistolae, II Voll. 17½ Ngr.
Luciani Opera, IV Voll. 1 Thlr. 10 Ngr.
Lysiae Orationes, 7½ Ngr.
Pausaniae Graeciae Descriptio, III Voll. 26¼ Ngr.
Platonis Opera, VIII Voll. 2 Thl. 20 Ngr.
Plutarchi Vitae parallelae, IX Voll. 2 Thlr. 7½ Ngr.
Plutarchi Moralia, VI Voll. 2 Thlr. 7½ Ngr.
Polybii Historiae, IV Voll. 1 Thl. 20 Ngr.
Ptolemaei Geographia, III Voll. 1 Thlr. 25 Ngr.
Stobaei Florilegium, III Voll. 1 Thlr. 12½ Ngr.
Strabo, III Voll. 1 Thlr. 3¾ Ngr.
Theophrasti Charact., *Epicteti Manuale et Cebetis Tabula*, 2½ Ngr.
Thucydides. 8. 1 Thlr. 10 Ngr.
Thucydides. 16. II Voll. 17½ Ngr.
Xenophontis de Cyri Disciplina. 8. 15 Ngr.
Xenophontis Opera, VI Voll. 1 Thlr.

Latein. Autoren.

Catullus, Tibullus et Propertius, 6¼ Ngr.
Horatius, 6¼ Ngr.
Lucani Pharsalia, 10 Ngr.
Lucretii Cari de Rerum natura libri VI. 15 Ngr.
Martialis, 8¾ Ngr.
Ovidii Opera, III Voll. 22½ Ngr.
Palingenii Zodiacus vitae, 15 Ngr.
Persius et Iuvenalis, 3¾ Ngr.
Phaedrus cum Aviani et Faerni fabulis, 3¾ Ngr.
Phaedri Fabulae, 2½ Ngr.
Plauti Comoed., IV Voll. 1 Thlr.
L. Annaei Senecae Tragoediae, 15 Ngr.
Caji Silii Italici Punicorum libri XVII, 15 Ngr.
Terentii Comoediae, 7½ Ngr.
Virgilius, 10 Ngr.

Ammiani Marcellini quae supersunt, 20 Ngr.
Aurelius Victor, 3¾ Ngr.
Ciceronis Opera omnia, uno volumine. 4to. 7 Thlr. 15 Ngr.
Ciceronis Opera, X Voll. 6 Thlr. 20 Ngr.
Ciceronis Opera, in 35 Abtheilungen in Sedez.
Cornelius Nepos, 2½ Ngr.
C. Cornelii Taciti opera. 8. II Voll. 1 Thlr.
C. Cornelii Taciti Opera, II Voll. 17½ Ngr.
Curtius, 10 Ngr.
Eutropius, 2½ Ngr.
Florus, 2½ Ngr.
Auli Gellii noctes Atticae cum indicibus locupletissimis, 17½ Ngr.
Iulius Caesar. 8. 25 Ngr.
Iulius Caesar, 16. 12½ Ngr.
Iustinus, 6¼ Ngr.
T. Livii Historiarum libri, uno volumine. 4to. 4 Thlr.
T. Livii Opera, IV Voll. (in Octav) 2 Thlr. 15 Ngr.
T. Livii Opera, VI Voll. (in Sedez) 1 Thlr. 21¼ Ngr.
Plinii Historia naturalis, uno volumine, 4to. 3 Thlr. 10 Ngr.
Plinii Historia Naturalis V Voll. 2 Thlr. 27½ Ngr.
Plinii Epistolae, 8¾ Ngr.
Pomponius Mela, 3¾ Ngr.
Quintiliani Instit. oratoria, II Voll. 15 Ngr.
Sallustius, 3¾ Ngr.
L. Annaei Senecae Opera, V Voll. 1 Thlr. 26¼ Ngr.
Suetonius, 7½ Ngr.
Valerius Maximus, 12½ Ngr.
Velleius Paterculus, 3¾ Ngr.
Vitruv, 10 Ngr.

Digitized by Google

II. Wörterbücher.

Dictionnaire français-anglais et anglais-français. 25 Ngr.
——— français-danois et danois-français. 1 Thlr.
——— français-italien et italien-français. 25 Ngr.
——— français-suédois et suédois-français. 1 Thlr.
Dizionario italiano-inglese ed inglese-italiano. 25 Ngr.
Fürst, hebräisches und chaldäisches Schulwörterbuch. 1 Thlr. 10 Ngr.
Handwörterbuch der neugriechischen und deutschen Sprache. 1 Thlr.
Heym, russisch-französisch-deutsches Wörterb. 3 Theile 2. Aufl. 6 Thlr.
Jordan, Dr. J. P., polnisch-deutsches Taschenwörterbuch. 1 Thlr.
Kaltschmidt Gesammtwörterbuch der deutschen Sprache. 6½ Thlr.
——— Fremdwörterbuch. 20 Ngr.
——— Wörterb. der engl. und deutschen Sprache. 2 Thlr. 15 Ngr.
——— Wörterb. der franz. und deutschen Sprache. 2 Thlr. 10 Ngr.
Kreußler u. Volbeding, lateinisches Handwörterb. 1 Thlr. 20 Ngr.
Leopold, lexicon hebraicum et chaldaicum. 20 Ngr.
Lexicon graeco-latinum manuale. 1 Thlr. 10 Ngr.
Pocket-dictionary, danish-english and engl.-danish. 1 Thlr.
Schmidt, deutsch-griechisches Wörterbuch. 1 Thlr.
——— griechisch-deutsches Wörterbuch. 1 Thlr.
——— russisch-deutsch.u.deutsch-russ.Wörterb 2. Ausg. 2 Thlr. 15 Ngr.
——— russisch-deutsches und deutsch-russisch. Taschenwörterb. 1 Thlr.
Schmidt, dictionnaire russe-français et français-russe. 1 Thlr.
Schul- und Reise-Taschenwörterbuch, englisch-deutsches und deutsch-englisches. 22½ Ngr.
——— französisch-deutsches und deutsch-französisches. 20 Ngr.
——— italienisch-deutsches und deutsch-italienisches. 22½ Ngr.
Taschenwörterb., dänisch-deutsches und deutsch-dänisches. 1 Thlr.
——— schwedisch-deutsches und deutsch-schwed. 1 Thlr.
Weber, englisch-deutsches und deutsch-engl. Wörterb. 1 Thlr. 22½ Ngr.
——— französisch-deutsches u. deutsch-franz. Wörterb. 1 Thlr. 15 Ngr.
——— italienisch-deutsches u. deutsch-ital. Wörterb. 2 Thlr. 15 Ngr.

Digitized by Google

III. Bibeln.

Haus- und Kirchen-Bibel, nach Dr. Martin Luthers Uebersetzung. gr. 4. 5 Thlr.

Die Heilige Schrift des Alten und Neuen Testaments. Taschenausgabe, mit Perlschrift. 1 Thlr. 10 Ngr.

Die Heilige Schrift des Alten und Neuen Testaments, mit Nonpareilleschrift. 1 Thlr. 25 Ngr.

Die Heilige Schrift des Alten und Neuen Testaments, mit Bourgoisschrift. Schulbibel. 8. 22½ Ngr.

Das Neue Testament und die Psalmen, mit Diamantschrift. 12½ Ngr.

Das Neue Testament, nach d. Lond. Ausgabe. 18. 10 Ngr.

Die Psalmen, mit Petitschrift. 18. 3 Ngr.

Vetus Testamentum graece, ex versione LXX interpretum, ed. Leander van Ess. 2 Thlr. 20 Ngr.

Novum Testamentum Graece. Post Ioh. Aug. Henr. Tittmannum recognovit Augustus Hahn. 8. mit breitem Rand, 1 Thlr. 7½ Ngr.

Novum Testamentum Graece. Ex recensione Augusti Hahnii denuo editum. 16. 17½ Ngr.

Novum Testamentum Vulgatae Editionis juxta textum Clementis VIII. Romanum, cum variantibus lectionibus antiquissimi codicis Amiatini, ed. *D.* Fleck. 12. 25 Ngr.

Neues Testament in russischer Sprache. 8. 1 Thlr. 10 Ngr.

Neues Testament in polnischer Sprache. 16. 15 Ngr.

תורה נביאים וכתובים. *Biblia hebraica*, recensuit *D.* Aug. Hahn. gr. 8. 3 Thlr. 15 Ngr.

Dasselbe Buch in Duodez. Sehr schöne und wohlfeile Schulausgabe, 2 Thr.

Biblia Hebraica ex recensione Aug. Hahnii cum *Vulgata* interpretatione latina denuo edita. 2 Voll. 3 Thlr. 15 Ngr.

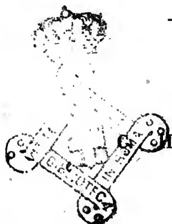
Ausführlichere Cataloge sind in allen Buchhandlungen zur Einsicht vorräthig.

C. PLINII CAEC. SECUNDI

EPISTOLAE

ET

PANEGYRICUS.

RECENSUIT

C. H. WEISE.

NOVA EDITIO STEREOTYPA.

LIPSIAE

SUMTIBUS ET TYPIS CAROLI TAUCHNITII

1843.

Digitized by Google

PRAEFATIO.

C. Plinius Caecilius Secundus natus est anno post Chr. n. 62. Novocomi, patre L. Caecilio, matre Plinia, C. Plinii maioris sorore. Patre eius a. 70. mortuo, avunculo autem in Hispania absente, datus est puero tutor Verginius. Anno 72 redux eum avunculus adoptavit et una cum matre Romam deduxit, ubi et sub domesticis praeceptoribus, et Quintiliano aliisque doctoribus, Graecis Latinisque literis artique oratoriae summo studio incubuit. Avunculo a. 79. in Vesuvii incendio, quum Misenensem classem regeret, absumto, Plinius dein forensibus rebus tanta laude operam dedit, ut brevi tempore primum (a. 81. sub Domitiano) fieret decemvir stlitibus iudicandis, deinde (82) tribunus mil., quo anno et in Syria militavit. Unde a. 83. redux, uxorem duxit privignam Vettii Proculi. A. 84. factus est Sevir equitum; a. 87 quaestor Domitiani, anno 91. tribunus ple-

Digitized by Google

bis, et paullo post praetor. A. 96, eodem quo occisus est Domitianus, mortua est Plinii uxor, post quam a. 97. Calpurniam duxit. Sed nec ex ea liberos sustulit. Quare a. 98 ab Traiano nactus est ius trium liberorum, et praefectus est aerario Saturni. Anno autem 100. factus consul cum Tertullo, panegyricum in Senatu habuit, de quo cf. Epistt. II, 1. III, 18. Insequenti anno suscepit in se curam alvei Tiberis, et a. 103. auguratum. Missus eodem anno propraetor in Bithyniam, per 18 menses eam provinciam rexit, et Romam rediit a. 105. Extinctum scribit Eusebius anno X. Traiani, h. e. post Chr. n. 107. annorum non plus 45.

Amicissimus fuit Tacito; iique duo tum temporis omnium Romae doctissimi habebantur; porro Suetonio, Silio Italico, Martiali. Affluebat divitiis, et habebat agros, Tuscum, Laurentinum, Comensem, et plures ad Larium lacum villas.

Litteris perpetuo incredibilique studio se totum dedit, et nullo tempore non aut egit aliquid aut scripsit, ac imprimis orationes; quae tamen praeter panegyricum ad unam omnes interiere.

Epistolarum novem priores libri ab ipso vivo sunt editi; decimus mortuo demum separatim

prodiit: unde factum est, ut is liber nonnisi in parte codicum servaretur, plerique novem tantum habeant. Sed ideo tamen nihilominus decimus vere genuinus est iudicandus, quod et ex omni in eo scribendi genere apparet.

Legendus autem Plinius, pariter ac Gellius, est cunctis, qui accuratiorem sibi antiquitatis notitiam comparare quaerunt. Continet enim innumera, quibus vel de rebus vel personis lucidissime instituaris.

Textus hucusque satis mediocriter recensitus habebatur, qualem Gierigius olim ediderat, quem recentiores in plerisque secuti sunt. Unde factum est, ut proprietas orationis Plinianae multis in locis plane perierit. Quae ut restitueretur, antiquiores libri inspiciendi erant, ex iisque cum crisi meliores lectiones repetendae. Nos ergo Aldum sequimur, qui habuit codicem, non solum, ut ipse scribit, correctissimum, sed etiam ita antiquum, ut ipsius Plinii temporibus scriptum iudicaret. Eius igitur lectiones, ubi per sensum fieri potuit, omnes in textum recepimus. Et in prioribus quidem Epistolarum libris Doeringium quoque consuluimus, qui satis commodam editionem Germanico commentario instructam exorsus est, in

Digitized by Google

lectione ipse quoque hic illic a Gierigio recedendum duxit, ceterum multo magis interpretationi, quam textui constituendo, intentus.

Typographicam curam ita intente gessimus, ut, ubicunque recesserit noster textus vel ab Gierigio vel Gesnero, (ad cuius recensionem pristina editio exscripta fuerat), certa varietas, ex Aldina maxime lectione depromta, esse iudicanda sit. In panegyrico quaedam ex egregia Schwarzii recensione vel emendata vel suppleta dedimus.

Scr. Lips. m. Dec. a. MDCCCXLIII.

C. H. Weise.

C. PLINII CAECILII
SECUNDI
EPISTOLARUM
LIBER PRIMUS.

I.

C. PLINIUS SECUNDUS SEPTICIO SUO S.

Septicio Epistolarum opus, eiusdem hortatu collectum, dedicat.

Frequenter hortatus es, ut epistolas, si quas paullo accuratius scripsissem, colligerem publicaremque. Collegi, non servato temporis ordine, (neque enim historiam componebam) sed ut quaeque in manus venerat. 2. Superest, ut nec te consilii, nec me poeniteat obsequii. Ita enim fiet, ut eas, quae adhuc neglectae iacent, requiram, et, si quas addidero, non supprimam. Vale.

II.

C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

Librum suum emendandum mittit.

Quia tardiorem adventum tuum prospicio, librum, quem prioribus epistolis promiseram, exhibeo. Hunc, rogo, ex consuetudine tua et legas et emendes; eo magis,

quod nihil ante peraeque eodem ζήλῳ scripsisse videor. 2. Tentavi enim imitari Demosthenem, semper tuum, Calvum, nuper meum, dumtaxat figuris orationis: nam vim tantorum virorum *pauci, quos aequus amavit,* adsequi possunt. 3. Nec materia ipsa huic (vereor, ne improbe dicam) aemulationi repugnavit: erat enim prope tota in contentione dicendi, quod me longae desidiae indormientem excitavit, si modo is sum ego, qui excitari possim. 4. Non tamen omnino Marci nostri ληκύθους fugimus, quoties paullulum itinere decedere non intempestivis amoenitatibus admonebamur: acres enim esse, non tristes, volebamus. 5. Nec est quod putes, me sub hac exceptione veniam postulare. Nam, quo magis intendam limam tuam, confitebor et ipsum me et contubernales ab editione non abhorrere, si modo tu fortasse errori nostro album calculum adieceris. 6. Est enim plane aliquid edendum, atque utinam hoc potissimum, quod paratum est! (audis desidiae votum) edendum autem ex pluribus caussis: maxime quod libelli, quos emisimus, dicuntur in manibus esse, quamvis iam gratiam novitatis exuerint; nisi tamen auribus nostris bibliopolae blandiuntur. Sed sane blandiantur, dum per hoc mendacium nobis studia nostra commendent. Vale.

III.

C. PLINIUS CANINIO RUFO SUO S.

Caninium occasione amoenitatum patriae hortatur, ut omissa rei familiaris cura, studiis se literarum a mortalitate vindicet.

Quid agit Comum, tuae meaeque deliciae? quid suburbanum amoenissimum? quid illa porticus, verna semper? quid πλατανὼν opacissimus? quid Euripus viridis et gemmeus? quid subiectus et serviens lacus? quid illa mollis, et tamen solida, gestatio? quid bali-

neum illud, quod plurimus sol implet et circumit? quid triclinia illa popularia? quid illa paucorum? quid cubicula diurna nocturnaque? Possidentne te, et per vices partiuntur? 2. an, ut solebas, intentione rei familiaris obeundae, crebris excursionibus avocaris? Si possident, felix beatusque es: sin minus, unus ex multis. 3. Quin tu (tempus est enim) humiles et sordidas curas aliis mandas, et ipse te in alto isto pinguique secessu studiis adseris? Hoc sit negotium tuum, hoc otium: hic labor, haec quies: in his vigilia, in his etiam somnus reponatur. 4. Effinge aliquid et excude, quod sit perpetuo tuum. Nam reliqua rerum tuarum post te alium atque alium dominum sortientur: hoc numquam tuum desinet esse, si semel coeperit. 5. Scio, quem animum, quod horter ingenium. Tu modo enitere, ut tibi ipse sis tanti, quanti videberis aliis, si tibi fueris. Vale.

IV.

C. PLINIUS POMPEIAE CELERINAE SOCRUI S.

Laudata rerum copia in villis socrus suae, et servorum diligentia, illam ad sua praedia invitat.

Quantum copiarum in Ocriculano, in Narniensi, in Carseolano, in Perusino tuo! In Narniensi vero etiam balineum! Ex epistolis meis (nam iam tuis opus non est) una illa brevis et vetus sufficit. 2. Non, me hercule, tam mea sunt, quae mea sunt, quam quae tua: hoc tamen differunt, quod sollicitius et intentius tui me, quam mei, excipiunt. 3. Idem fortasse eveniet tibi, si quando in nostra deverteris. Quod velim facias: primum, ut perinde nostris rebus, ac nos tuis, perfruaris: deinde, ut mei expergiscantur aliquando, qui me secure ac prope negligenter exspectant. 4. Nam mitium dominorum apud servos ipsa consuetudine metus exolescit: novita-

tibus excitantur, probarique dominis per alios magis, quam per ipsos, laborant. Vale.

V.

C. PLINIUS VOCONIO ROMANO SUO S.

Mores subdolos M. Reguli causidici ostendit.

Vidistine quemquam Marco Regulo timidiorem humilioremque post Domitiani mortem? sub quo non minora flagitia commiserat, quam sub Nerone, sed tectiora. Coepit vereri, ne sibi irascerer: nec fallebatur; irascebar. 2. Rustici Aruleni periculum foverat, exsultaverat morte: adeo ut librum recitaret publicaretque, in quo Rusticum insectatur, atque etiam *Stoicorum simiam* appellat. 3. Adiicit *Vitelliana cicatrice stigmosum.* Agnoscis eloquentiam Reguli. Lacerat Herennium Senecionem, tam intemperanter quidem, ut dixerit ei Metius Carus: *Quid tibi cum meis mortuis? Numquid ego aut Crasso aut Camerino molestus sum?* quos ille sub Nerone accusaverat. 4. Haec me Regulus dolenter tulisse credebat, ideoque etiam, quum recitaret librum, non adhibuerat. Praeterea reminiscebatur, quam capitaliter ipsum me apud centumviros lacessisset. 5. Aderam Arionillae, Timonis uxori, rogatu Aruleni Rustici. Regulus contra. Nitebamur nos in parte caussae sententia Metii Modesti, optimi viri: is tunc in exsilio erat, a Domitiano relegatus. Ecce tibi Regulus, *Quaero,* inquit, *Secunde, quid de Modesto sentias.* Vides, quod periculum, si respondissem, *bene:* quod flagitium, si, *male.* Non possum dicere aliud tunc mihi, quam deos, adfuisse. *Respondebo,* inquam, *quid sentiam, si de hoc centumviri iudicaturi sunt.* Rursus ille, *Quaero, quid de Modesto sentias.* 6. Iterum ego, *Solebant testes in reos, non in damnatos interrogari.* Tertio ille, *Non iam quid de*

Modesto, sed quid de pietate Modesti sentias. 7. *Quaeris,* inquam, *quid sentiam? At ego ne interrogare quidem fas puto, de quo pronuntiatum est.* Conticuit: me laus et gratulatio sequuta est; quod nec famam meam aliquo responso, utili fortasse, inhonesto tamen, laeseram, nec me laqueis tam insidiosae interrogationis involveram. 8. Nunc ergo conscientia exterritus apprehendit Caecilium Celerem; mox Fabium Iustum rogat, ut me sibi reconcilient. Nec contentus, pervenit ad Spurinnam. Huic suppliciter, (ut est, quum timet, abiectissimus) *Rogo,* inquit, *mane videas Plinium domi: sed plane mane; neque enim diutius ferre sollicitudinem possum; et quoquo modo efficias, ne mihi irascatur.* 9. Evigilaveram. Nuntius a Spurinna: *Venio ad te. — Immo ego ad te.* Coimus in porticum Liviae, cum alter ad alterum tenderemus. Exponit Reguli mandata, addit preces suas, ut decebat optimum virum pro dissimillimo, parce. 10. Cui ego: *Dispicies ipse, quid renuntiandum Regulo putes: te decipi a me non oportet. Exspecto Mauricum,* (nondum enim ab exsilio venerat) *ideo nihil alterutram in partem respondere tibi possum, facturus quidquid ille decreverit. Illum enim esse huius consilii ducem, me comitem, decet.* 11. Paucos post dies ipse me Regulus convenit in praetoris officio: illuc me persequutus secretum petit. Ait, *timere se, ne animo meo penitus haereret, quod in centumvirali iudicio aliquando dixisset,* quum responderet mihi et Satrio Rufo: *Satrius Rufus, et cui est cum Cicerone aemulatio, et qui contentus non est eloquentia seculi nostri.* 12. Respondi, *nunc me intelligere maligne dictum, quia ipse confiteretur: ceterum potuisse honorificum existimari. Est enim,* inquam, *mihi cum Cicerone aemulatio, nec sum contentus eloquentia seculi nostri.* 13. *Nam stultissimum*

credo, ad imitandum non optima quaeque proponere. Sed tu, qui huius iudicii meministi, cur illius oblitus es, in quo me interrogasti, quid de Metii Modesti pietate sentirem? Expalluit notabiliter, quamvis palleat semper: et haesitabundus inquit, *Interrogavi, non ut tibi nocerem, sed ut Modesto.* Vide hominis crudelitatem, qui se non dissimulet exsuli nocere voluisse. 14. Subiunxit egregiam causam: *Scripsit,* inquit, *in epistola quadam, quae apud Domitianum recitata est: Regulus, omnium bipedum nequissimus;* quod quidem Modestus verissime scripserat. 15. Hic fere nobis sermonis terminus. Neque enim volui progredi longius, ut mihi omnia libera servarem, dum Mauricus venit. Nec me praeterit, esse Regulum δυςκαθαίρετον: est enim locuples, factiosus; curatur a multis, timetur a pluribus, quod plerumque fortius amore est. Potest tamen fieri, ut haec concussa labantur. Nam gratia malorum tam infida est, quam ipsi. 16. Verum, ut idem saepius dicam, exspecto Mauricum. Vir est gravis, prudens, multis experimentis eruditus, et qui futura possit ex praeteritis providere. Mihi et tentandi aliquid et quiescendi illo auctore ratio constabit. 17. Haec tibi scripsi, quia aequum erat, te pro amore mutuo non solum omnia mea facta dictaque, verum etiam consilia cognoscere. Vale.

VI.

C. PLINIUS CORNELIO TACITO SUO S.

Tacitum monet, ipsum exemplo suo in silvis posse studere et venari percommode.

Ridebis, et licet rideas. Ego ille, quem nosti, apros tres, et quidem pulcherrimos, cepi. Ipse? inquis. Ipse: non tamen ut omnino ab inertia mea et quiete discede-

rem. Ad retia sedebam. Erant in proximo, non venabulum aut lancea, sed stilus et pugillares. Meditabar aliquid enotabamque, ut, si manus vacuas, plenas tamen ceras reportarem. 2. Non est, quod contemnas hoc studendi genus. Mirum est, ut animus agitatione motuque corporis excitetur. Iam undique silvae et solitudo, ipsumque illud silentium, quod venationi datur, magna cogitationis incitamenta sunt. 3. Proinde quum venabere, licebit, auctore me, ut panarium et lagunculam, sic etiam pugillares feras. Experieris, non Dianam magis montibus, quam Minervam, inerrare. Vale.

VII.

C. PLINIUS OCTAVIO RUFO SUO S.

Negat roganti Octavio, se posse Gallo contra Baeticos adesse, quos semper defenderit. Dein Octavii carmina desiderat.

Vide, in quo me fastigio collocaris, quum mihi idem potestatis idemque regni dederis, quod Homerus Iovi Optimo Maximo:

Τῷ δ' ἕτερον μὲν ἔδωκε πατήρ, ἕτερον δ' ἀνένευσεν.

2. Nam ego quoque simili nutu ac renutu respondere voto tuo possum. Etenim sicut fas est mihi, praesertim te exigente, excusare Baeticis contra unum hominem advocationem: ita nec fidei nostrae, nec constantiae, quam diligis, convenit adesse contra provinciam, quam tot officiis, tot laboribus, tot etiam periculis meis aliquando devinxerim. 3. Tenebo ergo hoc temperamentum, ut ex duobus, quorum alterutrum petis, eligam id potius, in quo non solum studio tuo, verum etiam iudicio satisfaciam. Neque enim tantopere mihi considerandum est, quid vir optimus in praesentia velis, quam quid semper sis probaturus. 4. Me circa Idus Octobres spero Romae futurum, eademque haec praesentem quo-

que tua meaque fide Gallo confirmaturum: cui tamen nunc iam licet spondeas de animo meo:

Ἤ, καὶ κυανέῃσιν ἐπ᾽ ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων.

5. Cur enim non usquequaque Homericis versibus agam tecum? quatenus tu me tuis agere non pateris: quorum tanta cupiditate ardeo, ut videar mihi hac sola mercede posse corrumpi, ut vel contra Baeticos adsim. 6. Paene praeterii, quod minime praetereundum fuit, accepisse me caryotas optimas, quae nunc cum ficis et boletis certandum habent. Vale.

VIII.

C. PLINIUS POMPEIO SATURNINO SUO S.

Petit emendationem orationis in patria habitae, quum bibliothecam dicasset, et alimenta ingeniis decrevisset: de cuius editione sollicitius disquirit.

Peropportune mihi redditae sunt literae tuae, quibus flagitabas, ut tibi aliquid ex scriptis meis mitterem, quum ego id ipsum destinassem. Addidisti ergo calcaria sponte currenti, pariterque et tibi veniam recusandi laboris, et mihi exigendi verecundiam sustulisti. 2. Nam nec me timide uti decet eo, quod oblatum est: nec te gravari, quod depoposcisti. Non est tamen, quod ab homine desidioso aliquid novi operis exspectes. Petiturus sum enim, ut rursus vaces sermoni, quem apud municipes meos habui, bibliothecam dedicaturus. 3. Memini quidem, te iam quaedam notasse, sed generaliter: ideo nunc rogo, ut non tantum universitati eius attendas, verum etiam particulas, qua soles lima, persequaris. Erit enim et post emendationem liberum nobis vel publicare vel continere. 4. Quin immo fortasse hanc ipsam cunctationem nostram in alterutram sententiam emendationis ratio deducet, quae aut indignum editio-

Digitized by Google

ne, dum saepius retractat, inveniet: aut dignum, dum id ipsum experitur, efficiet. 5. Quamquam huius cunctationis meae causae non tam in scriptis, quam in ipso materiae genere consistunt. Est enim paullo quasi gloriosius et elatius. Onerabit hoc modestiam nostram, etiamsi stilus ipse fuerit pressus demissusque, propterea quod cogimur cum de munificentia parentum nostrorum, tum de nostra disputare. 6. Anceps hic et lubricus locus est, etiam quum illi necessitas lenocinatur. Etenim si alienae quoque laudes parum aequis auribus accipi solent: quam difficile est obtinere, ne molesta videatur oratio de se aut de suis disserentis? Nam cum ipsi honestati, tum aliquanto magis gloriae eius praedicationique invidemus: atque ea demum recte facta minus detorquemus et carpimus, quae in obscuritate et silentio reponuntur. 7. Qua ex causa saepe ipse mecum, nobisne tantum, quidquid illud est, composuisse, an et aliis debeamus? Ut nobis, admonet istud, quod pleraque, quae sunt agendae rei necessaria, eadem peracta nec utilitatem parem nec gratiam retinent. 8. Ac, ne longius exempla repetamus, quid utilius fuit, quam munificentiae rationem etiam stilo prosequi? Per hoc enim adsequebamur, primum ut honestis cogitationibus immoraremur; deinde ut pulchritudinem illarum longiore tractatu pervideremus; postremo, ut subitae largitionis comitem poenitentiam caveremus. Nascebatur ex his exercitatio quaedam contemnendae pecuniae. 9. Nam quum homines ad custodiam eius natura restrinxerit; nos contra multum ac diu pensitatus amor liberalitatis communibus avaritiae vinculis eximebat: tantoque laudabilior munificentia nostra fore videbatur, quod ad illam non impetu quodam, sed consilio trahebamur. 10. Accedebat his causis, quod non ludos aut gladiato-

res, sed annuos sumtus in alimenta ingenuorum pollicebamur. Oculorum porro et aurium voluptates adeo non egent commendatione, ut non tam incitari debeant oratione, quam reprimi: 11. ut vero aliquis libenter educationis taedium laboremque suscipiat, non praemiis modo, verum etiam exquisitis adhortationibus impetrandum est. 12. Nam si medici salubres sed voluptate carentes cibos blandioribus alloquiis prosequuntur, quanto magis decuit publice consulentem, utilissimum munus, sed non perinde populare, comitate orationis inducere? praesertim quum enitendum haberemus, ut, quod parentibus datur, et orbis probaretur; honoremque paucorum ceteri patienter et exspectarent et mererentur. 13. Sed ut tunc communibus magis commodis quam privatae iactantiae studebamus, quum intentionem effectumque muneris nostri vellemus intelligi; ita nunc in ratione edendi veremur, ne forte non aliorum utilitatibus, sed propriae laudi servisse videamur. 14. Praeterea meminimus, quanto maiore animo honestatis fructus in conscientia, quam in fama, reponatur. Sequi enim gloria, non appeti, debet; nec, si casu aliquo non sequatur, idcirco quod gloriam non meruit, minus pulchrum est. 15. Ii vero, qui benefacta sua verbis adornant, non ideo praedicare, quia fecerint, sed ut praedicarent, fecisse creduntur. Sic, quod magnificum referente alio fuisset, ipso qui gesserat recensente, vanescit. Homines enim, quum rem destruere non possunt, iactationem eius incessunt. Ita si silenda feceris, factum ipsum; si laudanda, quod non sileas, ipse culparis. 16. Me vero peculiaris quaedam impedit ratio. Etenim hunc ipsum sermonem non apud populum, sed apud decuriones habui; nec in propatulo, sed in curia. 17. Vereor ergo, ut sit satis congruens, quum in dicen-

do adsentationem vulgi acclamationemque defugerim, nunc eadem illa editione sectari: quumque plebem ipsam, cui consulebatur, limine curiae parietibusque discreverim, ne quam in speciem ambitionis inciderem; nunc eos etiam, ad quos ex munere nostro nihil pertinet praeter exemplum, velut obvia ostentatione conquirere. 18. Habes cunctationis meae causas: obsequar tamen consilio tuo, cuius mihi auctoritas pro ratione sufficit. Vale.

IX.

C. PLINIUS MINUTIO FUNDANO SUO S.

Hortatur ad secessum, propter studia et innocentiam ruris, urbanae vitae nugis praeferendum.

Mirum est, quam singulis diebus in urbe ratio aut constet aut constare videatur, pluribus cunctisque non constet. 2. Nam, si quem interroges, *Hodie quid egisti?* respondeat, *Officio togae virilis interfui; sponsalia aut nuptias frequentavi; ille me ad signandum testamentum, ille in advocationem, ille in consilium rogavit.* 3. Haec, quo die feceris, necessaria; eadem, si quotidie fecisse te reputes, inania videntur, multo magis quum secesseris. Tunc enim subit recordatio, *Quot dies quam frigidis rebus absumsi!* 4. Quod evenit mihi, postquam in Laurentino meo aut lego aliquid aut scribo, aut etiam corpori vaco, cuius fulturis animus sustinetur. 5. Nihil audio, quod audisse, nihil dico, quod dixisse poeniteat: nemo apud me quemquam sinistris sermonibus carpit; neminem ipse reprehendo, nisi unum me quum parum commode scribo: nulla spe, nullo timore solicitor, nullis rumoribus inquietor. Mecum tantum et cum libellis loquor. 6. O rectam sinceramque vitam! o dulce otium honestumque, ac paene omni negotio pulchrius!

Digitized by Google

O mare, o littus, verum secretumque *μουσεῖον!* quam multa invenitis, quam multa dictatis! 7. Proinde tu quoque strepitum istum inanemque discursum, et multum ineptos labores, ut primum fuerit occasio, relinque, teque studiis vel otio trade. 8. Satius est enim, ut Attilius noster eruditissime simul et facetissime dixit, otiosum esse, quam nihil agere. Vale.

X.

C. PLINIUS ATTIO CLEMENTI SUO S.

Euphratem philosophum laudat, quem ut audiat Attius, hortatur, doletque non crebrius se per occupationes illum audire posse.

Si quando urbs nostra liberalibus studiis floruit, nunc maxime floret. Multa claraque exempla sunt. 2. Suffecerit unum, Euphrates philosophus. Hunc ego in Syria, quum adolescentulus militarem, penitus et domi inspexi, amarique ab eo laboravi, etsi non erat laborandam. Est enim obvius et expositus, plenusque humanitate, quam praecipit. 3. Atque utinam sic ipse, quam spem tunc ille de me concepit, impleverim, ut ille multum virtutibus suis addidit! aut ego nunc illas magis miror, quia magis intelligo. Quamquam ne nunc quidem satis intelligo. 4. Ut enim de pictore, sculptore, fictore, nisi artifex, iudicare, ita, nisi sapiens, non potest perspicere sapientem. 5. Quantum mihi tamen cernere datur, multa in Euphrate sic eminent et elucent, ut mediocriter quoque doctos advertant et adficiant. Disputat subtiliter, graviter, ornate: frequenter etiam Platonicam illam sublimitatem et latitudinem effingit. Sermo est copiosus et varius: dulcis in primis, et qui repugnantes quoque ducat et impellat. 6. Ad hoc, proceritas corporis, decora facies, demissus capillus, ingens et

Digitized by Google

cana barba: quae licet fortuita et inania putentur, illi tamen plurimum venerationis adquirunt. 7. Nullus horror in cultu, nulla tristitia, multum severitatis: reverearis occursum, non reformides. Vitae sanctitas summa, comitas par. Insectatur vitia, non homines: nec castigat errantes, sed emendat. Sequaris monentem attentus et pendens: et persuadere tibi, etiam quum persuaserit, cupias. 8. Iam vero liberi tres, dûo mares, quos diligentissime instituit. Socer Pompeius Iulianus, cum cetera vita, tum vel hoc uno magnus et clarus, quod ipse provinciae princeps, inter altissimas conditiones, generum non honoribus principem, sed sapientia, elegit. 9. Quamquam quid ego plura de viro, quo mihi frui non licet? An ut magis angar, quod non licet? Nam distringor officio, ut maximo, sic molestissimo. Sedeo pro tribunali, subnoto libellos, conficio tabulas: scribo plurimas sed illiteratissimas literas. 10. Soleo nonnunquam (nam id ipsum quando contingit!) de his occupationibus apud Euphratem queri. Ille me consolatur: adfirmat etiam, esse hanc philosophiae, et quidem pulcherrimam partem, agere negotium publicum, cognoscere, iudicare, promere et exercere iustitiam; quaeque ipsi doceant, in usu habere. 11. Mihi tamen hoc unum non persuadet, satius esse ista facere, quam cum illo dies totos audiendo discendoque consumere. Quo magis te, cui vacat, hortor, quum in urbem proxime veneris, (venias autem ob hoc maturius,) illi te expoliendum limandumque permittas. 12. Neque enim ego, ut multi, invideo aliis bonum quo ipse careo; sed contra sensum quendam voluptatemque percipio, si ea, quae mihi denegantur, amicis video superesse. Vale.

Digitized by Google

XI.

C. PLINIUS FABIO IUSTO SUO S.

De infrequentia epistolarum expostulat.

Olim nullas mihi epistolas mittis. Nihil est, inquis, quod scribam. At hoc ipsum scribe, nihil esse, quod scribas: vel solum illud, unde incipere priores solebant, *Si vales, bene est: ego valeo.* Hoc mihi sufficit; est enim maximum. Ludere me putas? Serio peto. 2. Fac sciam quid agas: quod sine solicitudine summa nescire non possum. Vale.

XII.

C. PLINIUS CALESTRIO TIRONI SUO S.

Deflet Corellii voluntariam mortem, qua rectorem vitae suae et optimum amicum amiserit.

Iacturam gravissimam feci, si iactura dicenda est tanti viri amissio. Decessit Corellius Rufus, et quidem sponte, quod dolorem meum exulcerat: est enim luctuosissimum genus mortis, quae non ex natura, nec fatalis videtur. 2. Nam utcunque in illis, qui morbo finiuntur, magnum ex ipsa necessitate solatium est; in iis vero, quos arcessita mors aufert, hic insanabilis dolor est, quod creduntur potuisse diu vivere. 3. Corellium quidem summa ratio, quae sapientibus pro necessitate est, ad hoc consilium compulit, quamquam plurimas vivendi caussas habentem, optimam conscientiam, optimam famam, maximam auctoritatem: praeterea filiam, uxorem, nepotem, sorores, interque tot pignora, veros amicos. 4. Sed tam longa, tam iniqua valetudine conflictabatur, ut haec tanta pretia vivendi mortis rationibus vincerentur. Tertio et tricesimo anno (ut ipsum praedicantem audiebam) pedum dolore correptus est.

Digitized by Google

Patrius hic illi: nam plerumque morbi quoque per successiones quasdam, ut alia, traduntur. 5. Hunc abstinentia, sanctitate, quoad viridis aetas, vicit et fregit: novissime cum senectute ingravescentem viribus animi sustinebat. 6. Quum quidem incredibiles cruciatus et indignissima tormenta pateretur, (iam enim dolor non pedibus solis, ut prius, insidebat, sed omnia membra pervagabatur,) veni ad eum Domitiani temporibus, in suburbano iacentem. 7. Servi e cubiculo recesserunt: (habebat is hoc moris, quoties intrasset fidelior amicus:) quin etiam uxor, quamquam omnis secreti capacissima, digrediebatur. 8. Circumtulit oculos, et, *Cur*, inquit, *me putas hos tantos dolores tamdiu sustinere? ut scilicet isti latroni vel uno die supersim.* Dedisses huic animo par corpus, fecisset quod optabat. Adfuit tamen deus voto, cuius ille compos, ut iam securus liberque moriturus, multa illa vitae, sed minora, retinacula abrupit. 9. Increverat valetudo, quam temperantia mitigare tentavit: perseverantem constantia fugit. Iam dies alter, tertius, quartus: abstinebat cibo. Misit ad me uxor eius Hispulla communem amicum C. Geminium cum tristissimo nuntio, *destinasse Corellium mori, nec aut suis aut filiae precibus flecti; solum superesse me, a quo revocari posset ad vitam.* 10. Cucurri: perveneram in proximum, quum mihi ab eadem Hispulla Iulius Atticus nuntiat, nihil iam ne me quidem impetraturum: tam obstinate magis ac magis induruisse. Dixerat sane medico admoventi cibum, *Κέκρικα*, quae vox, quantum admirationis in animo meo, tantum desiderii reliquit. Cogito, quo amico, quo viro caream. 11. Implevit quidem annum septimum et sexagesimum, quae aetas etiam robustissimis satis longa est: scio. Evasit perpetuam valetudinem: scio. Decessit superstitibus suis, floren-

te republica, quae illi omnibus suis carior erat: et hoc scio. 12. Ego tamen tanquam et iuvenis et fortissimi morte doleo: doleo autem (licet me imbecillum putes) meo nomine. Amisi enim, amisi vitae meae testem, rectorem, magistrum. In summa dicam, quod recenti dolore contubernali meo Calvisio dixi: *Vereor ne negligentius vivam.* 13. Proinde adhibe solatia mihi: non haec, *senex erat, infirmus erat*, (haec enim novi); sed nova aliqua, sed magna, quae audierim nunquam, legerim nunquam. Nam quae audivi, quae legi, sponte succurrunt, sed tanto dolore superantur. Vale.

XIII.

C. PLINIUS SOSIO SENECIONI SUO S.

Et ingeniorum suis temporibus proventum laudat, et auditorum negligentiam vituperat.

Magnum proventum poëtarum annus hic attulit. Toto mense Aprili nullus fere dies, quo non recitaret aliquis. Iuvat me, quod vigent studia, proferunt se ingenia hominum et ostentant: tametsi ad audiendum pigre coitur. 2. Plerique in stationibus sedent, tempusque audiendi fabulis conterunt, ac subinde sibi nuntiari iubent, an iam recitator intraverit, an dixerit praefationem, an ex magna parte evolverit librum: tum demum, ac tunc quoque lente cunctanterque, veniunt: nec tamen permanent, sed ante finem recedunt, alii dissimulanter et furtim, alii simpliciter et libere. 3. At hercule memoria parentum Claudium Caesarem ferunt, quum in palatio spatiaretur, audissetque clamorem, caussam requisisse; quumque dictum esset, recitare Nonianum, subitum recitanti inopinatumque venisse. 4. Nunc otiosissimus quisque multo ante rogatus, et

identidem admonitus, aut non venit, aut, si venit, queritur se diem, quia non perdiderit, perdidisse. 5. Sed tanto magis laudandi probandique sunt, quos a scribendi recitandique studio haec auditorum vel desidia vel superbia non retardat. Equidem prope nemini defui. Erant sane plerique amici: neque enim est fere quisquam, qui studia, ut non simul et nos amet. 6. His ex causis longius, quam destinaveram, tempus in urbe consumsi. Possum iam repetere secessum, et scribere aliquid, quod non recitem; ne videar, quorum recitationibus adfui, non auditor fuisse, sed creditor. Nam ut in ceteris rebus, ita in audiendi officio perit gratia, si reposcatur. Vale.

XIV.

C. PLINIUS IUNIO MAURICO SUO S.

Maurico suadet, ut fratris filiam despondeat Aciliano, quem diligentissime commendat.

Petis, ut fratris tui filiae prospiciam maritum: quod merito mihi potissimum iniungis. Scis enim, quantopere summum illum virum suspexerim dilexerimque; quibus ille adolescentiam meam exhortationibus foverit, quibus etiam laudibus, ut laudandus viderer, effecerit. 2. Nihil est, quod a te mandari mihi aut maius aut gratius, nihil, quod honestius a me suscipi possit, quam ut eligam iuvenem, ex quo nasci nepotes Aruleno Rustico deceat. 3. Qui quidem diu quaerendus fuisset, nisi paratus et quasi provisus esset Minucius Acilianus: qui me ut iuvenis iuvenem (est enim minor pauculis annis) familiarissime diligit, reveretur ut senem. Nam ita a me formari et institui cupit, ut ego a vobis solebam. 4. Patria est ei Brixia, ex illa nostra Italia, quae multum adhuc verecundiae, frugalitatis, atque etiam rusticitatis

antiquae retinet ac servat. 5. Pater Minucius Macrinus, equestris ordinis princeps, quia nihil altius voluit: adlectus a divo Vespasiano inter Praetorios, honestam quietem huic nostrae, ambitioni dicam an dignitati, constantissime praetulit. 6. Habet aviam maternam Serranam Proculam, e municipio Patavino. Nosti loci mores. Serrana tamen Patavinis quoque severitatis exemplum est. Contigit et avunculus ei P. Acilius, gravitate, prudentia, fide prope singulari. In summa, nihil erit in domo tota, quod non tibi, tanquam in tua, placeat. 7. Aciliano vero ipsi plurimum vigoris et industriae, quamquam in maxima verecundia. Quaesturam, Tribunatum, Praeturam honestissime percucurrit, ac iam pro se tibi necessitatem ambiendi remisit. 8. Est illi facies liberalis, multo sanguine, multo rubore suffusa: est ingenua totius corporis pulchritudo, et quidam senatorius decor. Quae ego nequaquam arbitror negligenda: debet enim hoc castitati puellarum quasi praemium dari. 9. Nescio, an adiiciam, esse patri eius amplas facultates. Nam quum imaginor vos, quibus quaerimus generum, silendum de facultatibus puto: quum publicos mores atque etiam leges civitatis intueor, quae vel in primis census hominum spectandos arbitrantur, ne id quidem praetereundum videtur. Et sane de posteris, et his pluribus, cogitanti, hic quoque in conditionibus deligendis ponendus est calculus. 10. Tu fortasse me putes indulsisse amori meo, supraque ista, quam res patitur, sustulisse. At ego fide mea spondeo, futurum, ut omnia longe ampliora, quam a me praedicantur, invenias. Diligo quidem adolescentem ardentissime, sicut meretur: sed hoc ipsum amantis est, non onerare eum laudibus. Vale.

XV.

C. PLINIUS SEPTICIO CLARO SUO S.

Septicium, qui ad coenam vocatus non venerat, in ius damni dati iocabundus vocat.

Heus tu, promittis ad coenam, nec venis! Dicitur ius: ad assem impendium reddes, nec id modicum. 2. Paratae erant lactucae singulae, cochleae ternae, ova bina, alica cum mulso et nive, (nam hanc quoque computabis, immo hanc in primis, quae perit in ferculo) olivae Baeticae, cucurbitae, bulbi, alia mille non minus lauta. Audisses comoedum, vel lectorem, vel lyristen, vel, quae mea liberalitas, omnes. 3. At tu apud nescio quem, ostrea, vulvas, echinos, Gaditanas, maluisti. Dabis poenas, non dico quas. Dure fecisti: invidisti, nescio an tibi, certe mihi, sed tamen et tibi. Quantum nos lusissemus, risissemus, studuissemus! 4. Potes apparatius coenare apud multos: nusquam hilarius, simplicius, incautius. In summa, experire: et nisi postea te aliis potius excusaveris, mihi semper excusa. Vale.

XVI.

C. PLINIUS ERUCIO SUO S.

Saturnini stilum, eiusque libros, ut legantur, commendat.

Amabam Pompeium Saturninum, hunc dico nostrum: laudabamque eius ingenium, etiam antequam scirem, quam varium, quam flexibile, quam multiplex esset: nunc vero totum me tenet, habet, possidet. 2. Audivi causas agentem acriter et ardenter, nec minus polite et ornate, sive meditata sive subita proferret. Adsunt aptae crebraeque sententiae, gravis et decora constructio, sonantia verba et antiqua. Omnia haec mire placent, quum impetu quodam et flumine praevehuntur: placent, si retractentur. 3. Senties, quod ego, quum orati-

ones eius in manus sumseris; quas facile cuilibet veterum, quorum est aemulus, comparabis. 4. Idem tamen in historia magis satisfaciet vel brevitate, vel luce, vel suavitate, vel splendore, etiam sublimitate narrandi. Nam in concionibus eadem, quae in orationibus, vis est: pressior tamen, et circumscriptior, et adductior. 5. Praeterea facit versus, quales Catullus aut Calvus. Quantum illis leporis, dulcedinis, amaritudinis, amoris! Inserit sane, sed data opera, mollibus levibusque duriusculos quosdam: et hoc, quasi Catullus aut Calvus. 6. Legit mihi nuper epistolas; uxoris esse dicebat: Plautum vel Terentium metro solutum legi credidi. Quae sive uxoris sunt, ut adfirmat, sive ipsius, ut negat, pari gloria dignus, qui aut illa componat, aut uxorem, quam virginem accepit, tam doctam politamque reddiderit. 7. Est ergo mecum per diem totum: eundem antequam scribam, eundem quum scripsi, eundem etiam quum remittor, non tanquam eundem, lego. Quod te quoque ut facias, et hortor et moneo. 8. Neque enim debet operibus eius obesse, quod vivit. An, si inter eos, quos nunquam vidimus, floruisset, non solum libros eius, verum etiam imagines conquireremus; eiusdem nunc honor praesentis et gratia, quasi satietate, languescet? 9. At hoc pravum malignumqne est, non admirari hominem admiratione dignissimum, quia videre, [adloqui, audire,] complecti, nec laudare tantum, verum etiam amare contingit. Vale.

XVII.

C. PLINIUS CORNELIO TITIANO SUO S.

Capitonem commendat, quod mortuo amico statuam posuerit, et clarorum hominum imagines domi habeat.

Est adhuc curae hominibus fides et officium: sunt qui defunctorum quoque amicos agant. Titinius Capito

ab imperatore nostro impetravit, ut sibi liceret statuam L. Silani in foro ponere. 2. Pulchrum et magna laude dignum, amicitia principis in hoc uti, quantumque gratia valeas, aliorum honoribus experiri! 3. Est omnino Capitoni in usu, claros [viros] colere. Mirum est, qua religione, quo studio imagines Brutorum, Cassiorum, Catonum, domi, ubi potest, habeat. Idem clarissimi cuiusque vitam egregiis carminibus exornat. 4. Scias ipsum plurimis virtutibus abundare, qui alienas sic amat. Redditus est L. Silano debitus honor, cuius immortalitati Capito prospexit pariter, et suae. Neque enim magis decorum et insigne est, statuam in foro populi Romani habere, quam ponere. Vale.

XVIII.

C. PLINIUS SUETONIO TRANQUILLO SUO S.

Suetonio actionem ex somnii monitu metuenti de somniorum contrario etiam eventu respondet.

Scribis, te perterritum somnio vereri, ne quid adversi in actione patiaris: rogas, ut dilationem petam, et pauculos dies, certe proximum excusem. Difficile est: sed experiar:

— — *καὶ γάρ τ' ὄναρ ἐκ Διός ἐστιν.*

2. Refert tamen, eventura soleas, an contraria somniare. Mihi, reputanti somnium meum, istud, quod times tu, egregiam actionem portendere videtur. 3. Susceperam causam Iunii Pastoris, quum mihi quiescenti visa est socrus mea advoluta genibus, ne agerem, obsecrare. Et eram acturus adolescentulus adhuc; eram in quadruplici iudicio; eram contra potentissimos civitatis, atque etiam Caesaris amicos: quae singula excutere mentem mihi post tam triste somnium poterant. 4. Egi tamen, *λογισάμενος* illud:

εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνασθαι περὶ πάτρης.
Nam mihi, et si quid carius, patria fides videbatur. Prospere cessit, atque adeo illa actio mihi aures hominum, illa ianuam famae patefecit. 5. Proinde dispice, an tu quoque sub hoc exemplo somnium istud in bonum vertas, aut si tutius putas illud cautissimi cuiusque praeceptum: *Quod dubitas, ne feceris*, id ipsum rescribe. 6. Ego aliquam stropham inveniam: agamque caussam tuam, ut ipsam agere, quum tu voles, possis. Est enim sane alia ratio tua, alia mea fuit. Nam iudicium centumvirale differri nullo modo; istud aegre quidem, sed tamen potest. Vale.

XIX.

C. PLINIUS ROMANO FIRMO SUO S.

Firmo, municipi suo, trecenta sestertia offert ad censum equestrem explendum.

Municeps tu meus, et condiscipulus, et ab ineunte aetate contubernalis: pater tuus et matri et avunculo meo, mihi etiam, quantum aetatis diversitas passa est, familiaris: magnae et graves causae, cur suscipere et augere dignitatem tuam debeam. 2. Esse autem tibi centum millium censum satis indicat, quod apud nos decurio es. Igitur, ut te non decurione solum, verum etiam equite Romano perfruamur, offero tibi ad implendas equestres facultates CCC millia nummûm. 3. Te memorem huius muneris amicitiae nostrae diuturnitas spondet. Ego ne illud quidem admoneo, quod admonere deberem, nisi te scirem sponte facturum, ut dignitate a me data quam modestissime, ut a me data, utare. 4. Nam sollicitius custodiendus est honor, in quo etiam beneficium amici tuendum est. Vale.

XX.

C. PLINIUS CORN. TACITO SUO S.

Tacitum consulit, amplum et copiosum dicendi genus, an brevius et circumscriptius magis probet.

Frequens mihi disputatio est cum quodam docto homine et perito, cui nihil aeque in causis agendis, ut brevitas, placet. 2. Quam ego custodiendam esse confiteor, si causa permittat. Alioquin praevaricatio est, transire dicenda; praevaricatio etiam, cursim et breviter attingere, quae sint inculcanda, infigenda, repetenda. 3. Nam plerisque longiore tractatu vis quaedam et pondus accedit: utque corpori ferrum, sic oratio animo non ictu magis quam mora inprimitur. 4. Hic ille mecum auctoritatibus agit, ac mihi ex Graecis orationes Lysiae ostentat, ex nostris Gracchorum Catonisque, quorum sane plurimae sunt circumcisae et breves: ego Lysiae Demosthenem, Aeschinem, Hyperidem, multosque praeterea; Gracchis et Catoni Pollionem, Caesarem, Caelium, in primis Marcum Tullium oppono, cuius oratio optima fertur esse, quae maxima. Et hercule, ut aliae bonae res, ita bonus liber melior est quisque, quo maior. 5. Vides, ut statuas, signa, picturas, hominum denique multorumque animalium formas, arborum etiam, si modo sint decorae, nihil magis quam amplitudo commendet. Idem orationibus evenit: quin etiam voluminibus ipsis auctoritatem quandam et pulchritudinem adiicit magnitudo. 6. Haec ille, multaque alia, quae a me in eandem sententiam solent dici, ut est in disputando incomprehensibilis et lubricus, ita eludit, ut contendat, hos ipsos, quorum orationibus nitar, pauciora dixisse quam ediderint. Ego contra puto. 7. Testes sunt multae multorum orationes, et Ciceronis pro Murena, pro Vareno: in quibus brevis et nuda quasi subscriptio quorundam cri-

minum solis titulis indicatur. Ex his apparet, illum permulta dixisse; quum ederet, omisisse. 8. Idem pro Cluentio ait, *se totam causam veteri instituto solum perorasse,* et pro Cornelio: *quatriduo egisse:* ne dubitare possimus, quae per plures dies, ut necesse erat, latius dixerit, postea recisa ac purgata, in unum librum, grandem quidem, unum tamen, coarctasse. 9. At aliud est actio bona, aliud oratio. Scio nonnullis ita videri, sed ego (forsitan fallor) persuasum habeo, posse fieri, ut sit actio bona, quae non sit bona oratio: non posse non bonam actionem esse, quae sit bona oratio. Est enim oratio actionis exemplar, et quasi *ἀρχέτυπον.* 10. Ideo in optima quaque mille figuras extemporales invenimus: in his etiam, quas tantum editas scimus, ut in Verrem: *Artificem quem? quemnam? recte admones: Polycletum esse dicebant.* Sequiter ergo, ut actio sit absolutissima, quae maxime orationis similitudinem expresserit, si modo iustum et debitum tempus accipiat: quodsi negetur, nulla orationis, maxima iudicis culpa est. 11. Adsunt huic opinioni meae leges, quae longissima tempora largiuntur, nec brevitatem dicentibus, sed copiam, hoc est, diligentiam suadent: quam praestare, nisi in angustissimis causis, non potest brevitas. 12. Adiiciam, quod me docuit usus, magister egregius; frequenter egi, frequenter iudicavi, frequenter in consilio fui. Aliud alios movet; ac plerumque parvae res maximas trahunt. Varia sunt hominum iudicia, variae voluntates: inde qui eandem causam simul audierunt, saepe diversum, interdum idem, sed ex diversis animi motibus sentiunt. 13. Praeterea suae quisque inventioni favet, et quasi fortissimum complectitur, quum ab alio dictum est, quod ipse praevidit. Omnibus ergo dandum est aliquid, quod teneant, quod agnoscant. 14. Dixit ali-

quando mihi Regulus, quum simul adessemus: *Tu omnia, quae sunt in causa, putas exsequenda: ego iugulum statim video, hunc premo.* 15. (Premit sane, quod eligit, sed in eligendo frequenter errat.) Respondi: *posse fieri, ut genu esset, [aut tibia,] aut talus, ubi iugulum putaret. At ego,* inquam, *qui iugulum perspicere non possum, omnia pertento, omnia experior, πάντα denique λίθον κινῶ.* 16. Utque in agricultura non vineas tantum, verum etiam arbusta, nec arbusta tantum, verum etiam campos curo et exerceo; utique in ipsis campis non far aut siliginem solam, sed hordeum, fabam, ceteraque legumina sero: sic in actione plura quasi semina latius spargo, ut, quae provenerint, colligam. 17. Neque enim minus imperspicua, incerta, fallaciaque sunt iudicum ingenia, quam tempestatum terrarumque. Nec me praeterit, summum oratorem Periclem sic a comico Eupolide laudari:

— — *πρὸς δέ γ' αὐτοῦ τῷ τάχει*
πειθώ τις ἐπεκάθητο τοῖσι χείλεσιν.
οὕτως ἐκήλει, καὶ μόνος τῶν ῥητόρων
τὸ κέντρον ἐγκατέλιπε τοῖς ἀκροωμένοις.

18. Verum huic ipsi Pericli nec illa *πειθὼ* nec illud *ἐκήλει* brevitate, vel velocitate, vel utraque (differunt enim) sine facultate summa contigisset. Nam delectare, persuadere, copiam dicendi spatiumque desiderat: relinquere vero aculeum in audientium animis is demum potest, qui non pungit, sed infigit. 19. Adde, quae de eodem Pericle comicus alter:

Ἤστραπτ', ἐβρόντα, ξυνεκύκα τὴν Ἑλλάδα.

Non enim amputata oratio et abscissa, sed lata, et magnifica, et excelsa tonat, fulgurat, omnia denique perturbat ac miscet. 20. Optimus tamen modus est. Quis negat? Sed non minus non servat modum, qui infra

rem, quam qui supra; qui adstrictius, quam qui effusius dicit. 21. Itaque audis frequenter, ut illud, *immodice et redundanter,* ita hoc, *ieiune et infirme*. Alius excessisse materiam, alius dicitur non implesse. Aeque uterque, sed ille imbecillitate, hic viribus peccat: quod certe, etsi non limatioris, maioris tamen ingenii vitium est. 22. Nec vero, quum haec dico, illum Homericum ἀμετροεπῆ probo, sed hunc:

Καὶ ἔπεα νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίοισιν:

non quia non et ille mihi validissime placeat:

Παῦρα μὲν, ἀλλὰ μάλα λιγέως·

si tamen detur electio, illam orationem similem nivibus hibernis, id est, crebram, assiduam et largam, postremo divinam et coelestem, volo. 23. At est gratior multo oratio brevis. Est; sed inertibus, quorum delicias desidiamque, quasi iudicium, respicere ridiculum est. Nam si hos in consilio habeas, non solum satius est, breviter dicere, sed omnino non dicere. 24. Haec est adhuc sententia mea, quam mutabo, si dissenseris tu; sed plane, cur dissentias, explices rogo. Quamvis enim cedere auctoritati tuae debeam, rectius tamen arbitror, in tanta re, ratione quam auctoritate superari. 25. Proinde, si non errare videor, id ipsum, quam voles brevi epistola, sed tamen scribe; confirmaris enim iudicium meum: si erravero, longissimam para. Num corrupi te, qui tibi, si mihi accederes, brevis epistolae necessitatem, si dissentires, longissimae, imposui? Vale.

XXI.

C. PLINIUS PLINIO PATERNO SUO S.

Servos Paterno emtos, decentes esse, scribit: ut frugi sint, optat.

Ut animi tui iudicio, sic oculorum plurimum tribuo: non quia multum, (ne tibi placeas) sed quia tan-

tum, quantum ego, sapis: quamquam hoc quoque multum est. 2. Omissis iocis, credo decentes esse servos, qui sunt emti mihi ex consilio tuo: superest, ut frugi sint: quod de venalibus melius auribus, quam oculis, iudicatur. Vale.

XXII.

C. PLINIUS CATILIO SEVERO SUO S.

Aristonis, quem laudat, diuturna valetudine in urbe se detineri, scribit.

Diu iam in urbe haereo, et quidem attonitus. Perturbat me longa et pertinax valetudo Titi Aristonis, quem singulariter et miror et diligo. Nihil est enim illo gravius, sanctius, doctius: ut mihi non unus homo, sed literae ipsae omnesque bonae artes in uno homine summum periculum adire videantur. 2. Quam peritus ille et privati iuris et publici! Quantum rerum, quantum exemplorum, quantum antiquitatis tenet! Nihil est, quod discere velis, quod ille docere non possit: mihi certe, quoties aliquid abditum quaero, ille thesaurus est. 3. Iam quanta sermonibus eius fides! quanta auctoritas! quam pressa et decora cunctatio! quid est, quod non statim sciat? Et tamen plerumque haesitat, dubitat, diversitate rationum: quas acri magnoque iudicio ab origine causisque primis repetit, discernit, expendit. 4. Ad hoc quam parcus in victu! quam modicus in cultu! Soleo ipsum cubiculum eius, ipsumque lectum, ut imaginem quandam priscae frugalitatis adspicere. 5. Ornat haec magnitudo animi, quae nihil ad ostentationem, omnia ad conscientiam refert: recteque facti, non ex populi sermone mercedem, sed ex facto petit. 6. In summa, non facile quis quemquam ex istis, qui sapientiae studium habitu corporis praeferunt, huic

viro comparabit. Non quidem gymnasia sectatur aut porticus, nec disputationibus longis aliorum otium suumque delectat; sed in toga negotiisque versatur: multos advocatione, plures consilio iuvat. 7. Nemini tamen istorum castitate, pietate, iustitia, fortitudine etiam, primo loco cesserit. Mirareris, si interesses, qua patientia hanc ipsam valetudinem toleret, ut dolori resistat, ut sitim differat, ut incredibilem febrium ardorem immotus opertusque transmittat. 8. Nuper me paucosque mecum, quos maxime diligit, advocavit, rogavitque, ut medicos consuleremus de summa valetudinis, ut, si esset insuperabilis, sponte exiret e vita: sin tantum difficilis et longa, resisteret maneretque. 9. Dandum enim precibus uxoris, dandum filiae lacrymis, dandum etiam nobis amicis, ne spes nostras, si modo non essent inanes, voluntaria morte desereret. Id ego arduum in primis, et praecipua laude dignum puto. 10. Nam impetu quodam et instinctu procurrere ad mortem, commune cum multis: deliberare vero et causas eius expendere, utque suaserit ratio, vitae mortisque consilium suscipere vel ponere, ingentis est animi. 11. Et medici quidem secunda nobis pollicentur: superest, ut promissis deus adnuat, tandemque me hac solicitudine exsolvat; qua liberatus, Laurentinum meum, hoc est libellos et pugillares, studiosumque otium repetam. Nunc enim nihil legere, nihil scribere aut adsidenti vacat, aut anxio libet. 12. Habes quid timeam, quid optem, quid etiam in posterum destinem: tu quid egeris, quid agas, quid velis agere, invicem nobis, sed laetioribus epistolis, scribe. Erit confusioni meae non mediocre solatium, si tu nihil quereris. Vale.

XXIII.

C. PLINIUS POMPEIO FALCONI SUO S.

Consulenti, an tribunum plebis causas agere deceat, respondet, se, quum tribunus esset, abstinuisse, propter certas, quas adfert, rationes.

Consulis, an existimem te in tribunatu causas agere debere. Plurimum refert, quid esse tribunatum putes; inanem umbram et sine honore nomen, an potestatem sacrosanctam, et quam in ordinem cogi ut a nullo, ita ne a se quidem, deceat. 2. Ipse quum tribunus essem, erraverim fortasse, qui me esse aliquem putavi, sed tanquam essem, abstinui causis agendis: primum quod deforme arbitrabar, cui adsurgere, cui loco cedere omnes oporteret, hunc omnibus sedentibus stare; et qui iubere posset tacere quemcumque, huic silentium clepsydra indici; et quem interfari nefas esset, hunc etiam convicia audire; et, si inulta pateretur, inertem, si ulcisceretur, insolentem videri. 3. Erat hic quoque aestus ante oculos, si forte me appellasset vel ille cui adessem, vel ille quem contra, intercederem et auxilium ferrem, an quiescerem sileremque, et quasi eiurato magistratu privatum ipse me facerem. 4. His rationibus motus, malui me tribunum omnibus exhibere, quam paucis advocatum. 5. Sed tu (iterum dicam) plurimum interest, quid esse tribunatum putes; quam personam tibi imponas, quae sapienti viro ita aptanda est, ut perferatur. Vale.

XXIV.

C. PLINIUS BAEBIO HISPANO SUO S.

Hispano Tranquillum commendat in emendo agello.

Tranquillus, contubernalis meus, vult emere agellum, quem venditare amicus tuus dicitur. 2. Rogo cu-

Digitized by Google

res, quanti aequum est, emat: ita enim delectabit emisse. Nam mala emtio semper ingrata est, eo maxime, quod exprobrare stultitiam domino videtur. 3. In hoc autem agello (si modo arriserit pretium) Tranquilli mei stomachum multa sollicitant, vicinitas urbis, opportunitas viae, mediocritas villae, modus ruris, qui avocet magis quam distringat. 4. Scholasticis porro dominis, ut hic est, sufficit abunde tantum soli, ut relevare caput, reficere oculos, reptare per limitem, unamque semitam terere, omnesque viticulas suas nosse et numerare arbusculas possint. Haec tibi exposui, quo magis scires, quantum ille esset mihi, quantum ego tibi debiturus, si praediolum istud, quod commendatur his dotibus, tam salubriter emerit, ut poenitentiae locum non relinquat. Vale.

LIBER SECUNDUS.

I.

C. PLINIUS ROMANO SUO S.

Verginii Rufi, V. Cl., funus praedicat, ipsumque laudibus pro merito ornat.

Post aliquot annos insigne, atque etiam memorabile populi Romani oculis spectaculum exhibuit publicum funus Verginii Rufi, maximi et clarissimi civis, et perinde felicis. Triginta annis gloriae suae supervixit.

2. Legit scripta de se carmina, legit historias, et posteritati suae interfuit. Perfunctus est tertio consulatu, ut summum fastigium privati hominis impleret, quum principis noluisset. 3. Caesares, quibus suspectus atque etiam invisus virtutibus fuerat, evasit: reliquit incolumem optimum atque amicissimum, tanquam ad hunc ipsum honorem publici funeris reservatus. 4. Annum tertium et octogesimum excessit in altissima tranquillitate, pari veneratione. Usus est firma valetudine: nisi quod solebant ei manus tremere, citra dolorem tamen. Aditus tantum mortis durior longiorque, sed hic ipse laudabilis. 5. Nam quum vocem praepararet, acturus in consulatu principi gratias, liber, quem forte acceperat grandiorem, et seni et stanti ipso pondere elapsus est. Hunc dum sequitur colligitque, per laeve et lubricum pavimentum, fallente vestigio, cecidit, coxamque fregit, quae parum apte collocata, reluctante aetate, male coiit. 6. Huius viri exsequiae magnum ornamentum principi, magnum seculo, magnum etiam foro et rostris attulerunt. Laudatus est a consule Cornelio Tacito: nam hic supremus felicitati eius cumulus accessit, laudator eloquentissimus. 7. Et ille quidem plenus annis abiit, plenus honoribus, illis etiam quos recusavit: nobis tamen quaerendus ac desiderandus est, ut exemplar aevi prioris: mihi vero praecipue, qui illum non solum publice, sed etiam privatim, quantum admirabar, tantum diligebam; 8. primum quod utrique eadem regio, municipia finitima, agri etiam possessionesque coniunctae: praeterea quod ille tutor mihi relictus, adfectum parentis exhibuit. Sic candidatum me suffragio ornavit: sic ad omnes honores meos ex secessibus adcucurrit, quum iam pridem eiusmodi officiis renuntiasset: sic illo die, quo sacerdotes solent nominare, quos dignissimos sacerdotio iudicant,

me semper nominabat. 9. Quin etiam in hac novissima valetudine veritus, ne forte inter quinqueviros crearetur, qui minuendis publicis sumptibus iudicio senatus constituebantur, quum illi tot amici senes consularesque superessent, me huius aetatis, per quem excusaretur, elegit, his quidem verbis: *etiam si filium haberem, tibi mandarem*. 10. Quibus ex causis necesse est, tanquam immaturam mortem eius in sinu tuo defleam: si tamen fas est aut fleri, aut omnino mortem vocari, qua tanti viri mortalitas magis finita quam vita est. 11. Vivit enim vivetque semper, atque etiam latius memoria hominum et sermone versabitur, postquam ab oculis recessit. 12. Volui tibi multa alia scribere, sed totus animus in hac una contemplatione defixus est. Verginium cogito, Verginium video, Verginium iam vanis imaginibus, recentibus tamen, audio, adloquor, teneo: cui fortasse cives aliquos virtutibus pares et habemus et habebimus; gloria neminem. Vale.

II.

C. PLINIUS PAULLINO SUO S.

Accusat Paullinum negligentiae literarum.

Irascor: nec liquet mihi, an debeam; sed irascor. Scis, quam sit amor iniquus interdum, impotens saepe, μικραίτιος semper. Haec tamen causa magna est, nescio, an iusta: sed ego, tamquam non minus iusta quam magna sit, graviter irascor, quod a te tamdiu literae nullae. 2. Exorare me potes uno modo, si nunc saltem plurimas et longissimas miseris. Haec mihi sola excusatio vera, ceterae falsae videbuntur. Non sum auditurus: *non eram Romae*, vel, *occupatior eram*. 3. Illud enim nec dii sinant, ut *infirmior*. Ipse ad villam partim studiis, partim desidia fruor: quorum utrumque ex otio nascitur. Vale.

III.

C. PLINIUS NEPOTI SUO S.

Isaeum rhetorem laudat, et Nepotem, ut illum audiat, adhortatur.

Magna Isaeum fama praecesserat: maior inventus est. Summa est facultas, copia, ubertas: dicit semper ex tempore, sed tamquam diu scripserit. Sermo Graecus, immo Atticus: praefationes tersae, graciles, dulces; graves interdum et erectae. 2. Ponit controversias plures, electionem auditoribus permittit, saepe etiam imparatus: surgit, iam igitur incipit. Statim omnia ac paene pariter ad manum: sensus reconditi occursant, verba, sed qualia! quaesita et exculta. Multa lectio in subitis, multa scriptio elucet. 3. Prooemiatur apte, narrat aperte, pugnat acriter, colligit fortiter, ornat excelse: postremo docet, delectat, adficit; quid maxime, dubites. Crebra νοήματα, syllogismi circumscripti et effecti: quod stilo quoque adsequi magnum est. Incredibilis memoria: repetit altius, quae dixit ex tempore, ne verbo quidem labitur. 4. Ad tantam ἕξιν studio et exercitatione pervenit: nam diebus et noctibus nihil aliud agit, nihil audit, nihil loquitur. 5. Annum sexagesimum excessit, et adhuc scholasticus tantum est: quo genere hominum nihil aut simplicius, aut sincerius, aut melius. Nos enim, qui in foro verisque litibus terimur, multum malitiae, quamvis nolimus, addiscimus. 6. Schola, et auditorium, et ficta causa, res inermis, innoxia est: nec minus felix, senibus praesertim. Nam quid in senectute felicius, quam quod dulcissimum est in iuventa? 7. Quare ego Isaeum non disertissimum tantum, verum etiam beatissimum iudico, quem tu nisi cognoscere concupiscis, saxeus ferreusque es. 8. Proinde, si non ob alia nosque ipsos, at certe ut hunc audias, veni. Numquamne legi-

sti, Gaditanum quendam, Titi Livii nomine gloriaque commotum, ad visendum eum ab ultimo terrarum orbe venisse, statimque, ut viderat, abisse? Ἀφιλόκαλον, illiteratum, iners, ac paene etiam turpe est, non putare tanti cognitionem, qua nulla est iucundior, nulla pulchrior, nulla denique humanior. 9. Dices: *Habeo hic quos legam, non minus disertos.* Etiam: sed legendi semper occasio est, audiendi non semper. Multo magis, ut vulgo dicitur, viva vox adficit. Nam licet acriora sint, quae legas, altius tamen in animo sedent, quae pronuntiatio, vultus, habitus, gestus etiam dicentis adfigit. 10. Nisi vero falsum putamus illud Aeschinis, qui quum legisset Rhodiis orationem Demosthenis, admirantibus cunctis, adiecisse fertur: *Τί δέ, εἰ αὐτοῦ τοῦ θηρίου ἀκηκόειτε;* Et erat Aeschines, si Demostheni credimus, *μεγαλοφωνότατος.* Fatebatur tamen, longe melius eadem illa pronuntiasse ipsum, qui pepererat. 11. Quae omnia huc tendunt, ut audias Isaeum: vel ideo tantum, ut audieris. Vale.

IV.

C. PLINIUS CALVINAE S.

Hortatur, ne dubitet hereditatem adire. se enim solvisse creditoribus pro patre.

Si pluribus pater tuus, vel unicuilibet alii, quam mihi, debuisset, fuisset fortasse dubitandum, an adires hereditatem etiam viro gravem. 2. Quum vero ego adductus adfinitatis officio, dimissis omnibus, qui, non dico molestiores, sed diligentiores erant, creditor solus exstiterim; quumque vivente eo nubenti tibi in dotem centum millia contulerim, praeter eam summam, quam pater tuus quasi de meo dixit (erat enim solvenda de meo) magnum habes facilitatis meae pignus: cuius fi-

ducia debes famam defuncti pudoremque suscipere; ad quod ne te verbis magis quam rebus horter, quidquid mihi pater tuus debuit, acceptum tibi ferri iubeo. 3. Nec est, quod verearis, ne sit mihi ista onerosa donatio. Sunt quidem omnino nobis modicae facultates, dignitas sumtuosa, reditus propter conditionem agellorum, nescio minor an incertior: sed quod cessat ex reditu, frugalitate suppletur: ex qua, velut fonte, liberalitas nostra decurrit. 4. Quae tamen ita temperanda est, ne nimia profusione inarescat: sed temperanda in aliis; in te vero facile ratio constabit, etiamsi modum excesserit. Vale.

V.

C. PLINIUS LUPERCO SUO S.

Partem orationis, qua patriam defenderat, perpoliendam mittit.

Actionem et a te frequenter efflagitatam, et a me saepe promissam, exhibui tibi, non tamen totam: adhuc enim pars eius perpolitur. 2. Interim quae absolutiora mihi videbantur, non fuit alienum iudicio tuo tradi. His tu, rogo, intentionem scribentis accommodes. Nihil enim adhuc inter manus habui, cui maiorem solicitudinem praestare deberem. 3. Nam in ceteris actionibus existimationi hominum diligentia tantum et fides nostra, in hac etiam pietas subiicietur. Inde et liber crevit, dum ornare patriam et amplificare gaudemus, pariterque et defensioni eius servimus et gloriae. 4. Tu tamen haec ipsa, quantum ratio exegerit, reseca. Quoties enim ad fastidium legentium deliciasque respicio, intelligo nobis commendationem ex ipsa mediocritate libri petendam. 5. Idem tamen, qui a te hanc austeritatem exigo, cogor id, quod diversum est, postulare, ut in plerisque frontem remittas. Sunt enim quaedam adolescentium auribus danda, praesertim si materia non refragetur: nam

descriptiones locorum, quae in hoc libro frequentiores erunt, non historice tantum, sed prope poëtice prosequi fas est. 6. Quod tamen si quis exstiterit qui putet nos lautius fecisse, quam orationis severitas exigat: huius, ut ita dixerim, tristitiam reliquae partes actionis exorare debebunt. Adnisi certe sumus, ut quamlibet diversa genera lectorum per plures dicendi species teneremus. 7. Ac sicut veremur, ne quibusdam pars aliqua secundum suam cuiusque naturam non probetur, ita videmur posse confidere, ut universitatem omnibus varietas ipsa commendet. 8. Nam et in ratione conviviorum, quamvis a plerisque cibis singuli temperemus, totam tamen coenam laudare omnes solemus: nec ea, quae stomachus noster recusat, adimunt gratiam illis, quibus capitur. 9. Atque haec ego sic accipi volo, non tanquam adsequutum me esse credam, sed tanquam adsequi laboraverim: fortasse non frustra: si modo tu curam tuam admoveris interim istis, mox iis, quae sequuntur. 10. Dices, te non posse satis diligenter id facere, nisi prius totam actionem cognoveris. Fateor: in praesentia tamen et ista tibi familiariora fient, et quaedam ex his talia erunt, ut per partes emendari possint. 11. Etenim si avulsum statuae caput aut membrum aliquod inspiceres, non tu quidem ex illo posses congruentiam aequalitatemque deprehendere, posses tamen iudicare, an id ipsum satis elegans esset. 12. Nec alia ex causa principia librorum circumferuntur, quam quia existimatur pars aliqua etiam sine ceteris esse perfecta. 13. Longius me provexit dulcedo quaedam tecum loquendi: sed iam finem faciam, ne modum, quem etiam orationi adhibendum puto, in epistola excedam. Vale.

VI.

C. PLINIUS AVITO SUO S.

Exemplo sordidi simul et sumtuosi hominis, Avitum monet, ut sordium et luxuriae societatem fugiat.

Longum est, altius repetere, nec refert, quemadmodum acciderit, ut homo minime familiaris coenarem apud quendam, ut sibi videbatur, lautum et diligentem; ut mihi, sordidum simul et sumtuosum. 2. Nam sibi et paucis opima quaedam; ceteris vilia et minuta ponebat. Vinum etiam parvulis lagunculis in tria genera descripserat, non ut potestas eligendi, sed ne ius esset recusandi: et aliud sibi et nobis, aliud minoribus amicis (nam gradatim amicos habet), aliud suis nostrisque libertis. 3. Animadvertit, qui mihi proximus recumbebat, et, an probarem, interrogavit. Negavi. *Tu ergo,* inquit, *quam consuetudinem sequeris? — Eadem omnibus pono. Ad coenam enim, non ad notam, invito: cunctisque rebus exaequo, quos mensa et toro aequavi. — 4. Etiamne libertos? — Etiam. Convictores enim tunc, non libertos, puto.* Ille: *Magno tibi constat? — Minime. — Qui fieri potest? — Quia scilicet liberti mei non idem quod ego, sed idem ego, quod liberti.* — 5. Et Hercule, si gulae temperes, non est onerosum, quo utaris ipse, communicare cum pluribus. Illa ergo reprimenda, illa quasi in ordinem redigenda est, si sumtibus parcas, quibus aliquanto rectius tua continentia, quam aliena contumelia, consulas. 6. Quorsum haec? Ne tibi optimae indolis iuveni quorundam in mensa luxuria specie frugalitatis imponat. Convenit autem amori in te meo, quoties tale aliquid inciderit, sub exemplo praemonere, quid debeas fugere. 7. Igitur memento, nihil magis esse vitandum, quam istam luxuriae et sordium novam societatem;

quae quum sint turpissima discreta ac separata, turpius iunguntur. Vale.

VII.

C. PLINIUS MACRINO SUO S.

Narrat, triumphalem statuam Spurinnae ob res bene gestas, etiam filio eius defuncto aliam solatii causa positam esse.

Heri a senatu Vestricio Spurinnae, Principe auctore, triumphalis statua decreta est: non ita, ut multis, qui nunquam in acie steterunt, nunquam castra viderunt, nunquam denique tubarum sonum, nisi in spectaculis, audierunt: verum ut illis, qui decus istud sudore et sanguine et factis adsequebantur. 2. Nam Spurinna Bructerûm regem vi et armis induxit in regnum: ostentatoque bello, ferocissimam gentem (quod est pulcherrimum victoriae genus) terrore perdomuit. 3. Et hoc quidem virtutis praemium; illud solatium doloris accepit, quod filio eius Cottio, quem amisit absens, habitus est honor statuae. Rarum id in iuvene: sed pater hoc quoque merebatur, cuius gravissimo vulneri magno aliquo fomento medendum fuit. 4. Praeterea Cottius ipse tam clarum specimen indolis dederat, ut vita eius brevis et angusta debuerit hac veluti immortalitate proferri. Nam tanta ei sanctitas, gravitas, auctoritas etiam, ut posset senes illos provocare virtute, quibus nunc honore adaequatus est. 5. Quo quidem honore, quantum ego interpretor, non modo defuncti memoriae et dolori patris, verum etiam exemplo prospectum est. Acuent ad bonas artes iuventutem adolescentibus quoque (digni sint modo) tanta praemia constituta: acuent principes viros ad liberos suscipiendos et gaudia ex superstitibus, et ex amissis tam gloriosa solatia. 6. His ex causis statua Cottii publice laetor, nec privatim minus. Amavi consum-

matissimum iuvenem tam ardenter, quam nunc impatienter requiro. Erit ergo pergratum mihi hanc effigiem eius subinde intueri, subinde respicere, sub hac consistere, praeter hanc commeare. 7. Etenim si defunctorum imagines domi positae dolorem nostrum levant, quanto magis eae, quibus in celeberrimo loco non modo species et vultus illorum, sed honor etiam et gloria refertur? Vale.

VIII.

C. PLINIUS CANINIO SUO S.

Ad Larium lacum rusticari optat.

Studes? an piscaris? an venaris? an simul omnia? Possunt enim omnia simul fieri ad Larium nostrum. Nam lacus piscem, feras silvae, quibus lacus cingitur, studia altissimus iste secessus, adfatim suggerunt. 2. Sed sive omnia simul, sive aliquid facias, non possum dicere: *Invideo*: angor tamen non et mihi licere, quae sic concupisco, ut aegri vinum, balinea, fontes. Nunquamne hos arctissimos laqueos, si solvere negatur, abrumpam? Nunquam, puto. 3. Nam in veteribus negotiis nova accrescunt, nec tamen priora peraguntur: tot nexibus, tot quasi catenis maius in dies occupationum agmen extenditur. Vale.

IX.

C. PLINIUS APOLLINARI SUO S.

Erucium candidatum Apollinari commendat.

Anxium me et inquietum habet petitio Sexti Erucii mei. Adficior cura, et quam pro me solicitudinem non adii, quasi pro me altero patior: et alioqui meus pudor, mea existimatio, mea dignitas in discrimen adducitur. 2. Ego Sexto latum clavum a Caesare nostro, ego quae-

sturam impetravi: meo suffragio pervenit ad ius tribunatus petendi, quem nisi obtinet in senatu, vereor, ne decepisse Caesarem videar. 3. Proinde adnitendum est mihi, ut talem eum iudicent omnes, qualem esse princeps mihi credidit. Quae causa si studium meum non incitaret, adiutum tamen cuperem iuvenem probissimum, gravissimum, eruditissimum, omni denique laude dignissimum, et quidem cum tota domo. 4. Nam pater eius Erucius Clarus, vir sanctus, antiquus, disertus, atque in agendis causis exercitus, quas summa fide, pari constantia, nec verecundia minore defendit. Habet avunculum C. Septicium, quo nihil verius, nihil simplicius, nihil candidius, nihil fidelius novi. 5. Omnes me certatim, et tamen aequaliter amant: omnibus nunc ego in uno referre gratiam possum. Itaque prenso amicos, supplico, ambio domos, stationesque circumeo: quantumque vel auctoritate vel gratia valeam, precibus experior. 6. Te quoque obsecro, ut aliquam oneris mei partem suscipere tanti putes. Reddam vicem, si reposces: reddam et si non reposces. Diligeris, coleris, frequentaris: ostende modo velle te, nec deerunt, qui, quod tu velis, cupiant. Vale.

X.

C. PLINIUS OCTAVIO SUO S.

Ad carminum editionem, saltem ad recitationem adhortatur.

Hominem te patientem, vel potius durum ac paene crudelem, qui tam insignes libros tamdiu teneas! 2. Quousque et tibi et nobis invidebis: tibi maximam laudem, nobis voluptatem? Sine per ora hominum ferantur, iisdemque, quibus lingua Romana, spatiis pervagentur. Magna etiam longaque exspectatio est: quam frustrari adhuc et differre non debes. 3. Enotue-

Digitized by Google

runt quidam tui versus et invito te claustra sua refregerunt. Hos nisi retrahis in corpus, quandoque, ut errones, aliquem, cuius dicantur, invenient. 4. Habe ante oculos mortalitatem: a qua adserere te hoc uno monimento potes. Nam cetera, fragilia et caduca, non minus, quam ipsi homines, occidunt desinuntque. Dices, ut soles, *Amici mei viderint*. 5. Opto equidem amicos tibi tam fideles, tam eruditos, tam laboriosos, ut tantum curae intentionisque suscipere et possint et velint: sed dispice, ne sit parum providum, sperare ex aliis, quod tibi ipse non praestes. 6. Et de editione quidem interim, ut voles: recita saltem, quo magis libeat emittere: utque tandem percipias gaudium, quod ego olim pro te non temere praesumo. 7. Imaginor enim, qui concursus, quae admiratio te, qui clamor, quod etiam silentium maneat. Quo ego, quum dico vel recito, non minus quam clamore delector: sit modo silentium acre et intentum et cupidum ulteriora audiendi. 8. Hoc fructu tanto, tam parato, desine studia tua infinita ista cunctatione fraudare: quae quum modum excedit, verendum est, ne inertiae et desidiae, vel etiam timiditatis nomen accipiat. Vale.

XI.

C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

Narrat, se actore et Tacito, Africae proconsulem Marium, repetundarum reum, a senatu damnatum esse.

Solet esse gaudio tibi, si quid actum est in senatu dignum ordine illo. Quamvis enim quietis amore secesseris, insidet tamen animo tuo maiestatis publicae cura. Accipe ergo, quod per hos dies actum est, personae claritate famosum, severitate exempli salubre, rei magnitudine aeternum. 2. Marius Priscus, accusanti-

bus Afris, quibus proconsul praefuit, omissa defensione, iudices petiit. Ego et Cornelius Tacitus, adesse provincialibus iussi, existimavimus fidei nostrae convenire, notum senatui facere, excessisse Priscum immanitate et saevitia crimina, quibus dari iudices possent, quum ob innocentes condemnandos, interficiendos etiam, pecunias accepisset. 3. Respondit Fronto Catius, deprecatusque est, ne quid ultra repetundarum legem quaereretur, omniaque actionis suae vela vir movendarum lacrymarum peritissimus, quodam velut vento miserationis implevit. 4. Magna contentio, magni utrinque clamores: aliis cognitionem senatus lege conclusam, aliis liberam solutamque dicentibus: quantumque admisisset reus, tantum vindicandum. 5. Novissime consul designatus Iulius Ferox, vir rectus et sanctus, Mario quidem iudices interim censuit dandos: evocandos autem, quibus diceretur innocentium poenas vendidisse. 6. Quae sententia non praevaluit modo, sed omnino post tantas dissensiones fuit sola frequens: adnotumque experimentis, quod favor et misericordia acres et vehementes primos impetus habent, paullatim, consilio et ratione quasi restincta, considunt. 7. Unde evenit, ut, quod multi clamore permixto tuentur, nemo tacentibus ceteris dicere velit: patescit enim, quum separaris a turba, contemplatio rerum, quae turba teguntur. 8. Venerunt, qui adesse erant iussi, Vitellius Honoratus et Flavius Martianus, ex quibus Honoratus trecentis millibus exsilium equitis Romani, septemque amicorum eius ultimam poenam; Martianus unius equitis Romani septingentis millibus plura supplicia arguebatur emisse: erat enim fustibus caesus, damnatus in metallum, strangulatus in carcere. 9. Sed Honoratum cognitioni senatus mors opportuna subtraxit:

Martianus introductus est absente Prisco. Itaque Tuccius Cerealis consularis iure senatorio postulavit, ut Priscus certior fieret: sive quia miserabiliorem, sive quia invidiosiorem fore arbitrabatur, si praesens fuisset: sive (quod maxime credo) quia aequissimum erat, commune crimen ab utroque defendi: et si dilui non potuisset, in utroque puniri. 10. Dilata res est in proximum senatum, cuius ipse conspectus augustissimus fuit. Princeps praesidebat, erat enim consul: ad hoc Ianuarius mensis cum cetera, tum praecipue senatorum frequentia celeberrimus: praeterea caussae amplitudo, auctaque dilatione expectatio et fama, insitumque mortalibus studium magna et inusitata noscendi, omnes undique exciverat. 11. Imaginare, quae solicitudo nobis, qui metus, quibus super tanta re, in illo coetu, praesente Caesare, dicendum erat. Equidem in senatu non semel egi: quin immo nusquam audiri benignius soleo: tunc me tamen, ut nova omnia novo metu permovebant. 12. Obversabatur praeter illa, quae supra dixi, caussae difficultas: stabat modo Consularis, modo Septemvir Epulonum, iam neutrum. 13. Erat igitur perquam onerosum, accusare damnatum: quem ut premebat atrocitas criminis, ita quasi peractae damnationis miseratio tuebatur. 14. Utcunque tamen animum cogitationemque collegi, coepi dicere non minore audientium adsensu, quam solicitudine mea: dixi horis paene quinque. Nam XII clepsydris, quas spatiosissimas acceperam, sunt additae quatuor. Adeo illa ipsa, quae dura et adversa dicturo videbantur, secunda dicenti fuerunt. 15. Caesar quidem mihi tantum studium, tantam etiam curam (nimium est enim dicere solicitudinem) praestitit, ut libertum meum post me stantem saepius admoneret, voci laterique consulerem: quum me

vehementius putaret intendi, quam gracilitas mea perpeti posset. Respondit mihi pro Martiano Claudius Marcellinus. 16. Missus deinde senatus, et revocatus in posterum. Neque enim iam inchoari poterat actio, nisi noctis interventu scinderetur. 17. Postero die dixit pro Mario Salvius Liberalis, vir subtilis, dispositus, acer, disertus: in illa vero caussa omnes artes suas protulit. Respondit Cornelius Tacitus eloquentissime, et, quod eximium orationi inest, σεμνῶς. 18. Dixit pro Mario rursus Fronto Catius insigniter: utque iam locus ille poscebat, plus in precibus temporis, quam in defensione consumsit. Huius actionem vespera inclusit: non tamen sic, ut abrumperet. Itaque in tertium diem probationes exierunt. Iam hoc ipsum pulchrum et antiquum, senatum nocte dimitti, triduo vocari, triduo contineri. 19. Cornutus Tertullus, COS. designatus, vir egregius, et pro veritate firmissimus, censuit *septingenta millia, quae acceperat Marius, aerario inferenda: Mario urbe Italiaque interdicendum; Martiano hoc amplius, Africa.* In fine sententiae adiecit, *Quod ego et Tacitus iniuncta advocatione diligenter fortiterque functi essemus, arbitrari senatum, ita nos fecisse, ut dignum mandatis partibus fuerit.* 20. Adsenserunt consules designati, omnes etiam consulares usque ad Pompeium Collegam: ille et *septingenta millia, [quae acceperat Marius,] aerario inferenda, et Martianum in quinquennium relegandum: Marium repetundarum poenae, quam iam passus esset, censuit relinquendum.* 21. Erant in utraque sententia multi, fortasse etiam plures in hac vel solutiore vel molliore. Nam quidam ex illis quoque, qui Cornuto videbantur adsensi, hunc, qui post ipsos censuerat, sequebantur. 22. Sed quum fieret discessio, qui sellis consulum adstiterant, in Cornuti sententiam

ire coeperunt. Tum illi, qui se Collegae adnumerari patiebantur, in diversum transierunt: Collega cum paucis relictus. Multum postea de impulsoribus suis, praecipue de Regulo, questus est, qui se in sententia, quam ipse dictaverat, deseruisset. Est alioqui Regulo tam mobile ingenium, ut plurimum audeat, plurimum timeat. 23. Hic finis cognitionis amplissimae. Superest tamen λειτούργιον non leve, Hostilius Firminus, legatus Marii Prisci, qui permistus causae, graviter vehementerque vexatus est. Nam et rationibus Martiani, et sermone, quem ille habuerat in ordine Leptitanorum, operam suam Prisco ad turpissimum ministerium commodasse, stipulatusque de Martiano quinquaginta millia denariûm probabatur: ipse praeterea accepisse sestertiûm decem millia, foedissimo quidem titulo, nomine unguentarii, qui titulus a vita hominis comti semper et pumicati non abhorrebat. 24. Placuit, censente Cornuto, referri de eo proximo senatu: tunc enim, casu incertum, an conscientia, abfuerat. 25. Habes res urbanas. Invicem rusticas scribe, quid arbusculae tuae, quid vineae, quid segetes agant, quid oves delicatissimae. In summa, nisi aeque longam epistolam reddes, non est quod postea, nisi brevissimam, expectes. Vale.

XII.

C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

Eventum caussae Firmini legati perscribit.

Λειτούργιον illud, quod superesse Marii Prisci caussae proxime scripseram, nescio an satis circumcisum, tamen et adrasum est. 2. Firminus inductus in senatum respondit crimini noto. Sequutae sunt diversae sententiae consulum designatorum. Cornutus Tertullus censuit ordine movendum: acutius Nerva, in

sortitione provinciae rationem eius non habendam. Quae sententia, tanquam mitior, vicit, quum sit alioqui durior tristiorque. 3. Quid enim miserius, quam exsectum et exemtum honoribus senatoriis, labore et molestia non carere? quid gravius, quam tanta ignominia adfectum, non in solitudine latere, sed in hac altissima specula conspiciendum se monstrandumque praebere? 4. Praeterea quid publice minus aut congruens aut decorum? notatum a senatu in senatu sedere? ipsisque illis, a quibus sit notatus, aequari? submotum a proconsulatu, quia se in legatione turpiter gesserat, de proconsulibus iudicare? damnatumque sordium, vel damnare alios vel absolvere? 5. Sed hoc pluribus visum est. Numerantur enim sententiae, non ponderantur: nec aliud in publico consilio potest fieri; in quo nihil est tam inaequale, quam aequalitas ipsa. Nam quum sit impar prudentia, par omnium ius est. 6. Implevi promissum, priorisque epistolae fidem exsolvi, quam ex spatio temporis iam recepisse te colligo. Nam et festinanti et diligenti tabellario dedi: nisi quid impedimenti in via passus est. 7. Tuae nunc partes, ut primum illam, deinde hanc remunereris literis, quales isthinc redire uberrimae possunt. Vale.

XIII.

C. PLINIUS PRISCO SUO S.

Voconium Romanum commendat.

Et tu occasiones obligandi me avidissime amplecteris, et ego nemini libentius debeo. 2. Duabus ergo de causis a te potissimum petere constitui, quod impetratum maxime cupio. Regis exercitum amplissimum; hinc tibi beneficiorum larga materia, longum praeterea tempus, quo amicos tuos exornare potuisti. 3. Conver-

tere ad nostros, nec hos multos. Malles tu quidem multos, sed meae verecundiae sufficit unus aut alter, ac potius unus. Is erit Voconius Romanus. 4. Pater ei in equestri gradu clarus, clarior vitricus, immo pater alius: nam huic quoque nomini pietate successit. Mater e primis citerioris Hispaniae. Scis, quod iudicium provinciae illius, quanta sit gravitas. 5. Flamen proxime fuit. Hunc ego, quum simul studeremus, arcte familiariterque dilexi: ille meus in urbe, ille in secessu contubernalis: cum hoc seria, cum hoc iocos miscui. 6. Quid enim aut illo fidelius amico, aut sodale iucundius? Mira in sermone, mira etiam in ore ipso vultuque suavitas. 7. Ad hoc ingenium excelsum, subtile, dulce, facile, eruditum in caussis agendis. Epistolas quidem scribit, ut Musas ipsas Latine loqui credas. 8. Amatur a me plurimum, nec tamen vincitur. Equidem iuvenis statim iuveni, quantum potui per aetatem, avidissime contuli, et nuper ab optimo principe trium liberorum ei ius impetravi. Quod quamquam parce et cum delectu daret, mihi tamen, tanquam eligeret, indulsit. 9. Haec beneficia mea tueri nullo modo melius, quam ut augeam, possum, praesertim quum ipse illa tam grate interpretetur, ut, dum priora accipit, posteriora mereatur. 10. Habes, qualis, quam probatus carusque sit nobis. Quem, rogo, pro ingenio, pro fortuna tua exornes. Inprimis ama hominem. Nam licet tribuas ei quantum amplissimum potes, nihil tamen amplius potes amicitia tua: cuius esse eum usque in intimam familiaritatem capacem, quo magis scires, breviter tibi studia, mores, omnem denique vitam eius expressi. 11. Extenderem preces, nisi et tu rogari diu nolles, et ego tota hac epistola fecissem. Rogat enim, et quidem efficacissime, qui reddit caussas rogandi. Vale.

XIV.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Centumvirales caussas ab adolescentulis profanatas queritur.

Verum opinaris: distringor centumviralibus caussis, quae me exercent magis, quam delectant. Sunt enim pleraeque parvae et exiles. Raro incidit vel personarum claritate vel negotii magnitudine insignis. 2. Ad hoc, perpauci, cum quibus iuvat dicere: ceteri audaces, atque etiam magna ex parte adolescentuli obscuri, ad declamandum huc transeunt, tam irreverenter et temere, ut mihi Attilius noster expresse dixisse videatur, sic in foro pueros a centumviralibus causis auspicari, ut ab Homero in scholis. Nam hic quoque, ut illic, primum coepit esse, quod maximum est. 3. At hercule ante memoriam meam, (maiores natu ita solebant dicere) ne nobilissimis quidem adolescentibus locus erat, nisi aliquo consulari producente: tanta veneratione pulcherrimum opus colebatur. 4. Nunc, refractis pudoris et reverentiae claustris, omnia patent omnibus; nec inducuntur, sed irrumpunt. Sequuntur auditores actoribus similes, conducti et redemti: convenitur in media basilica, ubi tam palam sportulae, quam in triclinio, dantur. Ex iudicio in iudicium pari mercede transitur. 5. Inde iam non inurbane Σοφοκλεῖς vocantur [ἀπὸ τοῦ σοφῶς καὶ καλεῖσθαι]: iisdem Latinum nomen impositum est laudicoeni. Et tamen crescit in dies foeditas utraque lingua notata. 6. Heri duo nomenclatores mei (habent sane aetatem eorum, qui nuper togas sumserunt) ternis denariis ad laudandum trahebantur. Tanti constat, ut sis disertissimus. Hoc pretio quamlibet numerosa subsellia implentur: hoc ingens corona colligitur: hoc infiniti clamores commoventur, quum

μεσόχορος dedit signum. 7. Opus est enim signo apud non intelligentes, ne audientes quidem: nam plerique non audiunt, nec ulli magis laudant. 8. Si quando transibis per basilicam, et voles scire, quomodo quisque dicat, nihil est, quod tribunal adscendas, nihil, quod praebeas aurem: facilis divinatio. Scito, eum pessime dicere, qui laudabitur maxime. 9. Primus hunc audiendi morem induxit Largius Licinius: hactenus tamen, ut auditores corrogaret. Ita certe ex Quintiliano, praeceptore meo, audisse memini. 10. Narrabat ille: *Adsectabar Domitium Afrum. Quum apud centumviros diceret graviter et lente, (hoc enim illi actionis genus erat) audiit ex proximo immodicum insolitumque clamorem. Admiratus reticuit. Ubi silentium factum est, repetiit quod abruperat. Iterum clamor, iterum reticuit: et post silentium, coepit idem tertio.* 11. *Novissime, quis diceret, quaesivit: responsum est, Licinius. Tum intermissa caussa, Centumviri, inquit, hoc artificium periit.* 12. Quod alioqui perire incipiebat, quum periisse Afro videretur; nunc vero prope funditus exstinctum et eversum est. Pudet referre, quae, quam fracta pronuntiatione dicantur; quibus, quam teneris clamoribus excipiantur. 13. Plausus tantum, ac potius sola cymbala et tympana illis canticis desunt: ululatus quidem (neque enim alio vocabulo potest exprimi theatris quoque indecora laudatio) large supersunt. 14. Nos tamen adhuc et utilitas amicorum, et ratio aetatis moratur ac retinet. Veremur enim, ne forte non has indignitates reliquisse, sed laborem fugisse videamur. Sumus tamen solito rariores: quod initium est gradatim desinendi. Vale.

XV.

C. PLINIUS VALERIANO SUO S.

Quomodo veteres et novi coëmti agri placeant, interrogat.

Quomodo te veteres Marsi tui? quomodo emtio nova? Placent agri, postquam tui facti sunt? Rarum id quidem! Nihil enim aeque gratum est adeptis, quam concupiscentibus. 2. Me praedia materna parum commode tractant: delectant tamen, ut materna: alioqui longa patientia obcallui. Habent hunc finem assiduae querelae, quod queri pudet. Vale.

XVI.

C. PLINIUS ANNIANO SUO S.

Monenti, ut codicillos Aciliani irritos faciat, non confirmatos testamento, respondet, voluntatem legantis sibi pro lege esse.

Tu quidem pro cetera tua diligentia admones me, codicillos Aciliani, qui me ex parte instituit heredem, pro non scriptis habendos, quia non sint confirmati testamento: 2. quod ius ne mihi quidem ignotum est, quum sit iis etiam notum, qui nihil aliud sciunt. Sed ego propriam quandam legem mihi dixi, ut defunctorum voluntates, etiamsi iure deficerentur, quasi perfectas tuerer. Constat autem, codicillos istos Aciliani manu scriptos. 3. Licet ergo non sint confirmati testamento, a me tamen, ut confirmati, observabuntur; praesertim quum delatori locus non sit. 4. Nam si verendum esset, ne, quod ego dedissem, populus eriperet, cunctatior fortasse et cautior esse deberem: quum vero liceat heredi donare, quod in hereditate subsedit, nihil est, quod obstet illi meae legi, cui publicae leges non repugnant. Vale.

XVII.

C. PLINIUS GALLO SUO S.

Descriptio villae Laurentinae.

Miraris, cur me Laurentinum, vel, si ita mavis, Laurens meum tantopere delectet. Disines mirari, quum cognoveris gratiam villae, opportunitatem loci, littoris spatium. 2. Decem et septem millibus passuum ab urbe secessit: ut, peractis quae agenda fuerint, salvo iam et composito die, possis ibi manere. Aditur non una via; nam et Laurentina et Ostiensis eodem ferunt, sed Laurentina a quartodecimo lapide, Ostiensis ab undecimo relinquenda est. Utrinque excipit iter aliqua ex parte arenosum, iumentis paullo gravius et longius, equo breve et molle. 3. Varia hinc atque inde facies. Nam modo occurrentibus silvis via coarctatur, modo latissimis pratis diffunditur et patescit. Multi greges ovium, multa ibi equorum boumque armenta: quae montibus hieme depulsa, herbis et tepore verno nitescunt. 4. Villa usibus capax, non sumtuosa tutela. Cuius in prima parte atrium frugi, nec tamen sordidum: deinde porticus in D litterae similitudinem circumactae: quibus parvula, sed festiva, area includitur. Egregium hae adversus tempestates receptaculum: nam specularibus, ac multo magis imminentibus tectis muniuntur. 5. Est contra medias cavaedium hilare: mox triclinium satis pulchrum, quod in littus excurrit: ac si quando Africo mare impulsum est, fractis iam et novissimis fluctibus leviter adluitur. Undique valvas, aut fenestras non minores valvis habet: atque a lateribus et a fronte quasi tria maria prospectat: a tergo cavaedium, porticum, aream, porticum rursus, mox atrium; silvas et longinquos respicit montes. 6. Huius a laeva retractius paullo cubi-

Digitized by Google

culum est amplum, deinde aliud minus, quod altera fenestra admittit orientem, occidentem altera retinet. Haec et subiacens mare longius quidem, sed securius intuetur. 7. Huius cubiculi et triclinii illius obiectu includitur angulus, qui purissimum solem continet et accendit. Hoc hibernaculum, hoc etiam gymnasium meorum est. Ibi omnes silent venti, exceptis qui nubilum inducunt, et serenum ante, quam usum loci, eripiunt. 8. Adnectitur angulo cubiculum in ἁψῖδα curvatum, quod ambitum solis fenestris omnibus sequitur. Parieti eius in bibliothecae speciem armarium insertum est, quod non legendos libros, sed lectitandos capit. 9. Adhaeret dormitorium membrum, transitu interiacente, qui, suspensus et tubulatus, conceptum vaporem salubri temperamento huc illuc digerit et ministrat. Reliqua pars lateris huius servorum libertorumque usibus detinetur, plerisque tam mundis, ut accipere hospites possint. 10. Ex alio latere cubiculum est politissimum; deinde vel cubiculum grande, vel modica coenatio, quae plurimo sole, plurimo mari lucet. Post hanc cubiculum cum procoetone, altitudine aestivum, munimentis hibernum: est enim subductum omnibus ventis. Huic cubiculo aliud et procoeton communi pariete iunguntur. 11. Inde balinei cella frigidaria spatiosa et effusa, cuius in contrariis parietibus duo baptisteria, velut eiecta, sinuantur, abunde capacia, si innare in proximo cogites. Adiacet unctorium, hypocauston, adiacet propnigeon balinei: mox duae cellae, magis elegantes, quam sumtuosae. Cohaeret calida piscina mirifice, ex qua natantes mare adspiciunt. 12. Nec procul sphaeristerium, quod calidissimo soli, inclinato iam die, occurrit. Hic turris erigitur, sub qua diaetae duae; totidem in ipsa. Praeterea coenatio, quae latissimum mare, longissimum littus,

amoenissimas villas prospicit. 13. Est et alia turris: in hac cubiculum, in quo sol nascitur conditurque: lata post apotheca et horreum. Sub hoc triclinium, quod turbati maris non nisi fragorem et sonum patitur, eumque iam languidum ac desinentem; hortum et gestationem videt, qua hortus includitur. 14. Gestatio buxo, aut rore marino, ubi deficit buxus, ambitur: nam buxus, qua parte defenditur tectis, abunde viret; aperto coelo apertoque vento, et, quamquam longinqua, adspergine maris, inarescit. 15. Adiacet gestationi interiore circuitu vinea tenera et umbrosa, nudisque etiam pedibus mollis et cedens. Hortum morus et ficus frequens vestit: quarum arborum illa vel maxime ferax est terra, malignior ceteris. Hac non deteriore, quam maris facie, coenatio remota a mari fruitur. Cingitur diaetis duabus a tergo, quarum fenestris subiacet vestibulum villae, et hortus alius, pinguis et rusticus. 16. Hinc cryptoporticus, prope publici operis instar, extenditur. Utrinque fenestrae, a mari plures, ab horto singulae, et altius pauciores. Hae, quum serenus dies et immotus, omnes; quum hinc vel inde ventus inquietus, qua venti quiescunt, sine iniuria patent. 17. Ante cryptoporticum xystus violis odoratus. Teporem solis infusi repercussu cryptoporticus auget, quae ut tenet solem, sic aquilonem inhibet submovetque: quantumque caloris ante, tantum retro frigoris. Similiter Africum sistit, atque ita diversissimos ventos, alium alio a latere, frangit et finit. 18. Haec iucunditas eius hieme, maior aestate. Nam ante meridiem xystum, post meridiem gestationes hortique proximam partem umbra sua temperat: quae, ut dies crevit decrevitque, modo brevior, modo longior hac vel illac cadit. 19. Ipsa vero cryptoporticus tunc maxime caret sole, quum ardentissimus culmini eius insistit.

Ad hoc patentibus fenestris Favonios accipit transmittitque: nec umquam aëre pigro et manente ingravescit. 20. In capite xysti deinceps cryptoporticus, horti diaeta est, amores mei; re vera amores: ipse posui. In hac heliocaminus quidem, alia xystum, alia mare, utraque solem, cubiculum autem valvis, cryptoporticum fenestra prospicit. 21. Qua mare contra parietem medium, zotheca perquam eleganter recedit: quae specularibus et velis obductis reductisve modo adiicitur cubiculo, modo aufertur. Lectum et duas cathedras capit: a pedibus mare, a tergo villae, a capite silvae: tot facies locorum totidem fenestris et distinguit et miscet. 22. Iunctum est cubiculum noctis et somni. Non illud voces servulorum, non maris murmur, non tempestatum motus, non fulgurum lumen, ac ne diem quidem sentit, nisi fenestris apertis. Tam alti abditique secreti illa ratio, quod interiacens andron parietem cubiculi hortique distinguit, atque ita omnem sonum media inanitate consumit. 23. Applicitum est cubiculo hypocaustum perexiguum, quod angusta fenestra suppositum calorem, ut ratio exigit, aut effundit aut retinet. Procoeton inde et cubiculum porrigitur in solem: quem orientem statim exceptum ultra meridiem, obliquum quidem, sed tamen servat. 24. In hanc ego diaetam quum me recipio, abesse mihi etiam a villa mea videor, magnamque eius voluptatem, praecipue Saturnalibus, capio, quum reliqua pars tecti licentia dierum festisque clamoribus personat. Nam nec ipse meorum lusibus, nec illi studiis meis obstrepunt. 25. Haec utilitas, haec amoenitas deficitur aqua salienti, sed puteos, ac potius fontes habet: sunt enim in summo. Et omnino littoris illius mira natura: quocunque loco moveris humum, obvius et paratus humor occurrit, isque sincerus ac ne leviter quidem tanta

maris vicinitate corruptus. 26. Suggerunt affatim ligna proximae silvae: ceteras copias Ostiensis colonia ministrat. Frugi quidem homini sufficit etiam vicus, quem una villa discernit: in hoc balinea meritoria tria: magna commoditas, si forte balineum domi vel subitus adventus, vel brevior mora calefacere dissuadeat. 27. Litus ornant varietate gratissima, nunc continua, nunc intermissa tecta villarum, quae praestant multarum urbium faciem, sive mari, sive ipso litore utare: quod nonnunquam longa tranquillitas mollit; saepius frequens et contrarius fluctus indurat. 28. Mare non sane pretiosis piscibus abundat: soleas tamen et squillas optimas suggerit. Villa vero nostra etiam mediterraneas copias praestat, lac in primis: nam illuc e pascuis pecora conveniunt, si quando aquam umbramve sectantur. 29. Iustisne de causis eum tibi videor incolere, inhabitare, diligere secessum? quem tu nimis urbanus es nisi concupiscis. Atque utinam concupiscas! ut tot tantisque dotibus villulae nostrae maxima commendatio ex tuo contubernio accedat. Vale.

XVIII.

C. PLINIUS MAURICO SUO S.

Promittit, se fratris Maurici filiis praeceptorem electurum esse.

Quid a te iucundius mihi potuit iniungi, quam ut praeceptorem fratris tui liberis quaererem? Nam beneficio tuo in scholam redeo et illam dulcissimam aetatem quasi resumo. Sedeo inter iuvenes, ut solebam: atque etiam experior, quantum apud illos auctoritatis ex studiis habeam. 2. Nam proxime frequenti auditorio inter se coram multis ordinis nostri clare loquebantur: intravi, conticuerunt. Quod non referrem, nisi ad illorum magis laudem, quam ad meam, pertineret: ac nisi sperare

te vellem, posse fratris tui filios probe discere. 3. Quod superest, quum omnes, qui profitentur, audiero, quid de quoque sentiam, scribam: efficiamque, quantum tamen epistola consequi potero, ut ipse omnes audisse videaris. 4. Debeo enim tibi, debeo memoriae fratris tui hanc fidem, hoc studium, praesertim super tanta re. Nam quid magis interest vestra, quam ut liberi (dicerem tui, nisi nunc illos magis amares) digni illo patre, te patruo reperiantur? Quam curam mihi, etiam si non mandasses, vindicassem. 5. Nec ignoro suscipiendas offensas in eligendo praeceptore: sed oportet me non modo offensas, verum etiam simultates pro fratris tui filiis tam aequo animo subire, quam parentes pro suis. Vale.

XIX.

C. PLINIUS CEREALI SUO S.

Hortanti, ut actionem quandam recitet, productis dubitandi rationibus, rem curatius expendendam proponit.

Hortaris, ut orationem amicis pluribus recitem. Faciam, quia hortaris: quamvis vehementer addubitem. 2. Neque enim me praeterit, actiones, quae recitentur, impetum omnem caloremque ac prope nomen suum perdere, ut quas soleant commendare simul et accendere iudicum consessus, celebritas advocatorum, exspectatio eventus, fama non unius actoris, diductumque in partes audientium studium: ad hoc dicentis gestus, incessus, discursus etiam, omnibusque motibus animi consentaneus vigor corporis. 3. Unde accidit, ut hi, qui sedentes agunt, quamvis illis maxima ex parte supersint eadem illa, quae stantibus, tamen hoc, quod sedent, quasi debilitentur et deprimantur. 4. Recitantium vero praecipua pronuntiationis adiumenta, oculi, manus, praepediuntur: quo minus mirum est, si auditorum intentio languescit, nul-

Digitized by Google

lis extrinsecus aut blandimentis capta aut aculeis excitata. 5. His accedit, quod oratio, de qua loquor, pugnax et contentiosa est. Porro ita natura comparatum est, ut ea, quae scripsimus cum labore, etiam cum labore audiri putemus. 6. Et sane quotusquisque tam rectus auditor, quem non potius dulcia haec et sonantia, quam austera et pressa, delectent? Est quidem omnino turpis ista discordia: est tamen, quae plerumque evenit, ut aliud auditores, aliud iudices exigant: quum alioqui praecipue auditor iis adfici debeat, quibus idem, si foret iudex, maxime permoveretur. 7. Potest tamen fieri, ut quamquam in his difficultatibus libro isti novitas lenocinetur: novitas apud nostros; apud Graecos enim est quiddam, quamvis ex diverso, non tamen omnino dissimile. 8. Nam, ut illis erat moris, leges, quas ut contrarias prioribus legibus arguebant, aliarum collatione convincere; ita nobis, inesse repetundarum legi, quod postularemus, cum hac ipsa lege, tum aliis colligendum fuit. Quod nequaquam blandum auribus imperitorum, tanto maiorem apud doctos habere gratiam debet, quanto minorem apud indoctos habet. 9. Nos autem, si placuerit recitare, adhibituri sumus eruditissimum quemque. Sed plane adhuc, an sit recitandum, examina tecum, omnesque, quos ego movi, in utraque parte calculos pone, idque elige, in quo vicerit ratio. A te enim ratio exigetur, nos excusabit obsequium. Vale.

XX.

C. PLINIUS CALVISIO SUO S.

Regulum tribus iucundis exemplis, ut testamentorum insidiatorem et iniustum heredem, describit.

Assem para, et accipe auream fabulam: fabulas immo. Nam me priorum nova admonuit: nec refert, a

qua potissimum incipiam. 2. Verania Pisonis graviter iacebat; huius dico Pisonis, quem Galba adoptavit. Ad hanc Regulus venit. Primum impudentiam hominis, qui venerit ad aegram, cuius marito inimicissimus, ipsi invisissimus fuerat. 3. Esto, si venit tantum: at ille etiam proximus toro sedit: quo die, qua hora nata esset, interrogavit. Ubi audivit, componit vultum, intendit oculos, movet labra, agitat digitos, computat — nihil; diu miseram exspectatione suspendit. 4. *Habes,* inquit, *climactericum tempus, sed evades. Quod ut tibi magis liqueat, aruspicem consulam, quem sum frequenter expertus.* 5. Nec mora: sacrificium facit, adfirmat, exta cum siderum significatione congruere. Illa, ut in periculo, credula, poscit codicillos: legatum Regulo scribit: mox ingravescit: clamat moriens, *o hominem nequam, perfidum, ac plus etiam quam periurum!* qui sibi per salutem filii peierasset. 6. Facit hoc Regulus non minus scelerate quam frequenter, quod iram deorum, quos ipse quotidie fallit, in caput infelicis pueri detestatur. 7. Velleius Blaesus ille locuples, consularis, novissima valetudine conflictabatur: cupiebat mutare testamentum. Regulus, qui speraret aliquid ex novis tabulis, quia nuper captare eum coeperat, medicos hortari, rogare, quoquo modo spiritum homini prorogarent. 8. Postquam signatum est testamentum, mutat personam, vertit allocutionem, iisdemque medicis, *Quousque miserum cruciatis? quid invidetis bonam mortem, cui dare vitam non potestis?* Moritur Blaesus, et tamquam omnia audisset, Regulo ne tantulum quidem. 9. Sufficiunt duae fabulae. An scholastica lege tertiam poscis? Est unde fiat. 10. Aurelia, ornata femina, signatura testamentum, sumserat pulcherrimas tunicas. Regulus quum venisset ad signandum, *Rogo,* inquit, *has mihi leges.* Aurelia

ludere hominem putabat; ille serio instabat. 11. Neo multa: coegit mulierem aperire tabulas, ac sibi tunicas, quas erat induta, legare: observavit scribentem, inspexit, an scripsisset. Et Aurelia quidem vivit: ille tamen istud tanquam morituram coegit. Et hic hereditates, hic legata, quasi mereatur, accipit. 12. Ἀλλὰ τί διατείνομαι in ea civitate, in qua iampridem non minora praemia, immo maiora, nequitia et improbitas, quam pudor et virtus, habent? 13. Adspice Regulum, qui ex paupere et tenui ad tantas opes per flagitia processit, ut ipse mihi dixerit, quum consuleret, quam cito sestertium sexcenties impleturus esset, invenisse se exta duplicata, quibus portendi, millies et ducenties habiturum. 14. Et habebit, si modo, ut coepit, aliena testamenta, quod est improbissimum genus falsi, ipsis, quorum sunt illa, dictaverit. Vale.

LIBER TERTIUS.

I.

C. PLINIUS CALVISIO SUO S.

Spurinnae vitam laudat, sibique simile aliquando otium contingat, precatur.

Nescio, an ullum iucundius tempus exegerim, quam quo nuper apud Spurinnam fui; adeo quidem, ut neminem magis in senectute (si modo senescere datum est) aemulari velim: nihil est enim illo vitae genere distinctius. 2. Me autem ut certus siderum cursus, ita vita

hominum disposita delectat, senum praesertim. Nam iuvenes adhuc confusa quaedam et quasi turbata non indecent: senibus placida omnia et ordinata conveniunt, quibus industria sera, turpis ambitio est. 3. Hanc regulam Spurinna constantissime servat; quin etiam parva haec, (parva, si non quotidie fiant) ordine quodam et velut orbe circumagit. 4. Mane lectulo continetur: hora secunda calceos poscit: ambulat millia passuum tria. Nec minus animum quam corpus exercet. Si adsunt amici, honestissimi sermones explicantur: si non, liber legitur: interdum etiam praesentibus amicis, si tamen illi non gravantur. 5. Deinde considet, et liber rursus, aut sermo libro potior: mox vehiculum ascendit: adsumit uxorem singularis exempli, vel aliquem amicorum, ut me proxime. 6. Quam pulchrum illud, quam dulce secretum! quantum ibi antiquitatis! quae facta, quos viros audias! quibus praeceptis imbuare! quamvis ille hoc temperamentum modestiae suae indixerit, ne praecipere videatur. 7. Peractis septem millibus passuum, iterum ambulat mille, iterum residet, vel se cubiculo ac stilo reddit. Scribit enim, et quidem utraque lingua, lyrica doctissima. Mira illis dulcedo, mira suavitas, mira hilaritas: cuius gratiam cumulat sanctitas scribentis. 8. Ubi hora balinei nuntiata est, (est autem hieme nona, aestate octava) in sole, si caret vento, ambulat nudus. Deinde movetur pila vehementer et diu: nam hoc quoque exercitationis genere pugnat cum senectute. Lotus accubat, et paullisper cibum differt: interim audit legentem remissius aliquid et dulcius. Per hoc omne tempus liberum est amicis vel eadem agere, vel alia, si malint. 9. Apponitur coena non minus nitida quam frugi, in argento puro et antiquo. Sunt in usu et Corinthia, quibus delectatur et adficitur. Frequenter co-

Digitized by Google

moedis coena distinguitur, ut voluptates quoque studiis condiantur. Sumit aliquid de nocte, et aestate. Nemini hoc longum est; tanta comitate convivium trahitur. 10. Inde illi post septimum et septuagesimum annum aurium oculorumque vigor integer; inde agile et vividum corpus, solaque ex senectute prudentia. 11. Hanc ego vitam voto et cogitatione praesumo, ingressurus avidissime, ut primum ratio aetatis receptui canere permiserit. Interim mille laboribus conteror, quorum mihi et solatium et exemplum est idem Spurinna. Nam ille quoque, quoad honestum fuit, obiit officia, gessit magistratus, provincias rexit; multoque labore hoc otium meruit. 12. Igitur eundem mihi cursum, eundem terminum statuo: idque iam nunc apud te subsigno: ut, si me longius evehi videris, in ius voces ad hanc epistolam meam, et quiescere iubeas, quum inertiae crimen effugero. Vale.

II.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Arrianum commendat.

Quod ipse amicis tuis obtulissem, si mihi eadem materia suppeteret, id nunc iure videor a te meis petiturus. 2. Arrianus Maturius Altinatium est princeps. Quum dico princeps, non de facultatibus loquor, quae illi large supersunt, sed de castitate, iustitia, gravitate, prudentia. 3. Huius ego consilio in negotiis, iudicio in studiis utor: nam plurimum fide, plurimum veritate, plurimum intelligentia praestat. 4. Amat me (nihil possum ardentius dicere) ut tu. Caret ambitu: ideo se in equestri gradu tenuit, quum facile posset adscendere altissimum. Mihi tamen ornandus excolendusque est. 5. Itaque magni aestimo, dignitati eius aliquid adstruere,

inopinantis, nescientis, immo etiam fortasse nolentis: adstruere autem, quod sit splendidum, nec molestum. 6. Cuius generis, quae prima occasio tibi, conferas in eum, rogo; habebis me, habebis ipsum gratissimum debitorem. Quamvis enim ista non appetat, tam grate tamen excipit, quam si concupiscat. Vale.

III.

C. PLINIUS CORELLIAE HISPULLAE S.

Corelliae consulit de filii studiis instituendis, ideam boni magistri in Iulio Genitore praescribens.

Quum patrem tuum, gravissimum et sanctissimum virum, suspexerim magis an amaverim, dubitem: teque in memoriam eius, et in honorem tuum, unice diligam; cupiam necesse est, atque etiam, quantum in me fuerit, enitar, ut filius tuus avo similis exsistat: equidem malo, materno: quamquam illi paternus etiam clarus spectatusque contigerit: pater quoque et patruus illustri laude conspicui. 2. Quibus omnibus ita demum similis adolescet, si imbutus honestis artibus fuerit, quas plurimum refert a quo potissimum accipiat. 3. Adhuc illum pueritiae ratio intra contubernium tuum tenuit, praeceptores domi habuit, ubi est erroribus modica vel etiam nulla materia. Iam studia eius extra limen proferenda sunt, iam circumspiciendus rhetor Latinus, cuius scholae severitas, pudor in primis, castitas constet. 4. Adest enim adolescenti nostro, cum ceteris naturae fortunaeque dotibus, eximia corporis pulchritudo: cui in hoc lubrico aetatis non praeceptor modo, sed custos etiam rectorque quaerendus est. 5. Videor ergo demonstrare tibi posse Iulium Genitorem. Amatur a me: iudicio tamen meo non obstat caritas hominis, quae ex iudicio nata est. Vir est emendatus et gravis; paullo etiam

horridior et durior, ut in hac licentia temporum. 6. Quantum eloquentia valeat, pluribus credere potes; nam dicendi facultas aperta et exposita statim cernitur. Vita hominum altos recessus magnasque latebras habet; cuius pro Genitore, me sponsorem accipe. Nihil ex hoc viro filius tuus audiet, nisi profuturum: nihil discet, quod nescisse rectius fuerit. 7. Nec minus saepe ab illo, quam a te meque admonebitur, quibus imaginibus oneretur, quae nomina et quanta sustineat. Proinde, faventibus diis, trade eum praeceptori, a quo mores primum, mox eloquentiam discat, quae male sine moribus discitur. Vale.

IV.

C. PLINIUS MACRINO SUO S.

Caussas exponit, cur advocationem pro Baeticis susceperit: et consulit, an recte fecerit.

Quamvis et amici, quos praesentes habebam, et sermones hominum factum meum comprobasse videantur, magni tamen aestimo scire, quid sentias tu. 2. Nam cuius integra re consilium exquirere optassem, huius etiam peracta iudicium nosse, mire concupisco. Quum publicum opus mea pecunia inchoaturus in Tuscos excucurrissem, accepto, ut praefectus aerarii, commeatu; legati provinciae Baeticae, questuri de proconsulatu Caecilii Classici, advocatum me a Senatu petierunt. 3. Collegae optimi meique amantissimi, de communis officii necessitatibus praeloquuti, excusare me et eximere tentarunt. Factum est senatus consultum perquam honorificum, ut darer provincialibus patronus, si ab ipso me impetrassent. 4. Legati rursus inducti, iterum me iam praesentem advocatum postulaverunt, implorantes fidem meam, quam essent contra Massam Baebium experti: adlegantes patrocinii foedus. Sequuta est senatus

clarissima adsensio, quae solet decreta praecurrere. Tum ego: *Desino,* inquam, *Patres conscripti, putare, me iustas excusationis causas adtulisse.* 5. Placuit et modestia sermonis et ratio. Compulit autem me ad hoc consilium non solum consensus senatus (quamquam hic maxime), verum etiam alii quidam minores, sed tamen numeri. Veniebat in mentem, priores nostros etiam singulorum hospitum iniurias accusationibus voluntariis exsecutos: quo deformius arbitrabar publici hospitii iura negligere. 6. Praeterea, quum recordarer, quanta pro iisdem Baeticis priore advocatione etiam pericula subiissem, conservandum veteris officii meritum novo videbatur. Est enim ita comparatum, ut antiquiora beneficia subvertas, nisi illa posterioribus cumules: nam quamlibet saepe obligati, si quid unum neges, hoc solum meminerunt, quod negatum est. 7. Ducebar etiam, quod decesserat Classicus, amotumque erat, quod in eiusmodi causis solet esse tristissimum, periculum senatoris. Videbam ergo, advocationi meae non minorem gratiam, quam si viveret ille, propositam; invidiam nullam. 8. In summa, computabam, si munere hoc tertio fungerer, faciliorem mihi excusationem fore, si quis incidisset, quem non deberem accusare. Nam quum est omnium officiorum finis aliquis, tum optime libertati venia obsequio praeparatur. 9. Audisti consilii mei motus, superest alterutra ex parte iudicium tuum: in quo mihi aeque iucunda erit simplicitas dissentientis, quam comprobantis auctoritas. Vale.

V.

C. PLINIUS MACRO SUO S.

Plinii maioris libri, vitaeque et studiorum ratio.

Pergratum est mihi, quod tam diligenter libros avunculi mei lectitas, ut habere omnes velis, quaeras-

que, qui sint omnes. 2. Fungar indicis partibus, atque etiam, quo sint ordine scripti, notum tibi faciam. Est enim haecquoque studiosis non iniucunda cognitio. 3. De iaculatione equestri unus. Hunc, quum praefectus alae militaret, pari ingenio curaque composuit. De vita Pomponii Secundi duo, a quo singulariter amatus, hoc memoriae amici quasi debitum munus exsolvit. 4. Bellorum Germaniae viginti, quibus omnia quae cum Germanis gessimus bella collegit. Inchoavit, quum in Germania militaret, somnio monitus. Adstitit ei quiescenti Drusi Neronis effigies, qui Germaniae latissime victor ibi periit: commendabat memoriam suam, orabatque, ut se ab iniuria oblivionis adsereret. 5. Studiosi tres, in sex volumina propter amplitudinem divisi: quibus oratorem ab incunabulis instituit et perfecit. Dubii sermonis octo: scripsit sub Nerone, novissimis annis, quum omne studiorum genus paullo liberius et erectius periculosum servitus fecisset. 6. A fine Aufidii Bassi triginta unus. Naturae historiarum triginta septem, opus diffusum, eruditum, nec minus varium quam ipsa natura. 7. Miraris, quod tot volumina, multaque in his tam scrupulosa, homo occupatus absolverit? Magis miraberis, si scieris, illum aliquamdiu caussas actitasse; decessisse anno sexto et quinquagesimo; medium tempus distentum impeditumque qua officiis maximis, qua amicitia principum egisse. 8. Sed erat acre ingenium, incredibile studium, summa vigilantia. Lucubrare Vulcanalibus incipiebat, non auspicandi causa, sed studendi, statim a nocte multa: hieme vero, ab hora septima, vel quum tardissime, octava, saepe sexta. Erat sane somni paratissimi, nonnunquam etiam inter ipsa studia instantis et deserentis. 9. Ante lucem ibat

ad Vespasianum imperatorem: nam ille quoque noctibus utebatur: inde ad delegatum sibi officium. Reversus domum, quod reliquum erat temporis, studiis reddebat. 10. Post cibum saepe (quem interdiu levem et facilem veterum more sumebat) aestate, si quid otii, iacebat in sole: liber legebatur: adnotabat excerpebatque. Nihil enim legit, quod non excerperet. Dicere etiam solebat, nullum esse librum tam malum, ut non aliqua parte prodesset. 11. Post solem plerumque frigida lavabatur. Deinde gustabat, dormiebatque minimum. Mox, quasi alio die, studebat in coenae tempus. Super hanc liber legebatur, adnotabatur, et quidem cursim. 12. Memini quendam ex amicis, quum lector quaedam perperam pronuntiasset, revocasse et repeti coëgisse: huic avunculum meum dixisse: *Intellexeras nempe?* quum ille adnuisset, *Cur ergo revocabas? decem amplius versus hac tua interpellatione perdidimus.* 13. Tanta erat parsimonia temporis. Surgebat aestate a coena, luce; hieme, intra primam noctis; et tanquam aliqua lege cogente. Haec inter medios labores urbisque fremitum. 14. In secessu solum balinei tempus studiis eximebatur. Quum dico balinei, de interioribus loquor. Nam dum destringitur tergiturque, audiebat aliquid aut dictabat. 15. In itinere, quasi solutus ceteris curis, huic uni vacabat. Ad latus notarius cum libro et pugillaribus, cuius manus hieme manicis muniebantur, ut ne coeli quidem asperitas ullum studiis tempus eriperet: qua ex causa Romae quoque sella vehebatur. 16. Repeto, me correptum ab eo, cur ambularem. *Poteras*, inquit, *has horas non perdere.* Nam perire omne tempus arbitrabatur, quod studiis non impertiretur. 17. Hac intentione tot ista volumina peregit, Electorumque commentarios centum sexaginta mihi

reliquit, opistographos quidem et minutissime scriptos: qua ratione multiplicatur hic numerus. Referebat ipse, potuisse se, quum procuraret in Hispania, vendere hos commentarios Largio Licinio quadringentis millibus nummum: et tunc aliquanto pauciores erant. 18. Nonne videtur tibi, recordanti quantum legerit, quantum scripserit, nec in officiis ullis, nec in amicitia principum fuisse? rursus, quum audis, quid officiis laboris impenderit, nec scripsisse, nec legisse? Quid est enim, quod non aut illae occupationes impedire, aut haec instantia non possit efficere? 19. Itaque soleo ridere, quum me quidam studiosum vocant, qui, si comparer illi, sum desidiosissimus. Ego autem tantum, quem partim publica, partim amicorum officia distringunt? Quis ex istis, qui tota vita literis adsident, collatus illi, non quasi somno et inertiae deditus erubescat? 20. Extendi epistolam, quum hoc solum, quod requirebas, scribere destinassem, quos libros reliquisset. Confido tamen, haec quoque tibi non minus grata, quam ipsos libros, futura: quae te non tantum ad legendos eos, verum etiam ad simile aliquid elaborandum, possunt aemulationis stimulis excitare. Vale.

VI.

C. PLINIUS SEVERO SUO S.

Statuam Corinthii aeris in templo patriae positurus, rogat, ut basis ex marmore paretur.

Ex hereditate, quae mihi obvenit, emi proxime Corinthium signum, modicum quidem, sed festivum et expressum, quantum ego sapio, qui fortasse in omni re, in hac certe perquam exiguum sapio: hoc tamen signum ego quoque intelligo. 2. Est enim nudum, nec aut vitia, si qua sunt, celat, aut laudes parum ostentat. Effingit

senem stantem: ossa, musculi, nervi, venae, rugae etiam ut spirantis apparent: rari et cedentes capilli, lata frons, contracta facies, exile collum: pendent lacerti, papillae iacent, recessit venter. 3. A tergo quoque eadem aetas, ut a tergo. Aes ipsum, quantum verus color indicat, vetus et antiquum. Talia denique omnia, ut possint artificum oculos tenere, delectare imperitorum. 4. Quod me, quamquam tirunculum, solicitavit ad emendum. Emi autem, non ut haberem domi, (neque enim ullum adhuc Corinthium domi habeo) verum ut in patria nostra celebri loco ponerem; ac potissimum in Iovis templo. 5. Videtur enim dignum templo, dignum deo donum. Tu ergo, ut soles omnia, quae a me tibi iniunguntur, suscipe hanc curam, et iam nunc iube basim fieri, ex quo voles marmore, quae nomen meum honoresque capiat, si hos quoque putabis addendos. 6. Ego signum ipsum, utprimum invenero aliquem, qui non gravetur, mittam tibi: vel ipse, quod mavis, adferam mecum. Destino enim (si tamen officii ratio permiserit) excurrere isto. 7. Gaudes, quod me venturum esse polliceor: sed contrahes frontem, quum adiecero, ad paucos dies. Neque enim diutius abesse me eadem haec, quae nondum exire, patiuntur. Vale.

VII.

C. PLINIUS CANINIO SUO S.

Silium Italicum, quem decessisse nuntiat, meritis laudibus ornat.

Modo nuntiatus est Silius Italicus in Neapolitano suo inedia vitam finisse. Causa mortis, valetudo. 2. Erat illi natus insanabilis clavus, cuius taedio ad mortem irrevocabili constantia decucurrit: usque ad supremum diem beatus et felix, nisi quod minorem e liberis duobus amisit, sed maiorem meliorem floren-

temque, etiam consularem reliquit. 3. Laeserat famam suam sub Nerone; credebatur sponte accusasse: sed in Vitellii amicitia sapienter se et comiter gesserat: ex proconsulatu Asiae gloriam reportaverat: maculam veteris industriae laudabili otio abluerat. 4. Fuit inter principes civitatis sine potentia, sine invidia. Salutabatur, colebatur, multumque in lectulo iacens, cubiculo semper non ex fortuna frequenti, doctissimis sermonibus dies transigebat, quum a scribendo vacaret. 5. Scribebat carmina maiore cura quam ingenio; nonnunquam iudicia hominum recitationibus experiebatur. 6. Novissime, ita suadentibus annis, ab urbe secessit, seque in Campania tenuit: ac ne adventu quidem novi principis inde commotus est. 7. Magna Caesaris laus, sub quo hoc liberum fuit: magna illius, qui hac libertate ausus est uti. Erat φιλόκαλος usque ad emacitatis reprehensionem. 8. Plures iisdem in locis villas possidebat, adamatisque novis, priores negligebat. Multum ubique librorum, multum statuarum, multum imaginum, quas non habebat modo, verum etiam venerabatur: Virgilii ante omnes, cuius natalem religiosius, quam suum, celebrabat; Neapoli maxime, ubi monimentum eius adire, ut templum, solebat. 9. In hac tranquillitate annum quintum et septuagesimum excessit, delicato magis corpore, quam infirmo. Utque novissimus a Nerone factus est consul, ita postremus ex omnibus, quos Nero consules fecerat, decessit. 10. Illud etiam notabile: ultimus ex Neronianis consularibus obiit, quo consule Nero periit. Quod me recordantem, fragilitatis humanae miseratio subit. 11. Quid enim tam circumcisum, tam breve, quam hominis vita longissima? An non videtur tibi Nero modo fuisse, quum interim ex iis, qui sub illo gesserant consulatum, nemo iam superest? 12. Quamquam

quid hoc miror? Nuper Lucius Piso, pater Pisonis illius, qui a Valerio Festo per summum facinus in Africa occisus est, dicere solebat, *Neminem se videre in senatu, quem consul ipse sententiam rogavisset.* 13. Tam angustis terminis tantae multitudinis vivacitas ipsa concluditur: ut mihi non venia solum dignae, verum etiam laude videantur illae regiae lacrymae. Nam ferunt, Xerxem, quum immensum exercitum oculis obisset, illacrimasse, quod tot millibus tam brevis immineret occasus. 14. Sed tanto magis hoc, quidquid est temporis, futilis et caduci, si non datur factis, (nam horum materia in aliena manu) certe studiis proferamus: et quatenus nobis denegatur diu vivere, relinquamus aliquid, quo nos vixisse testemur. 15. Scio te stimulis non egere; me tamen tui caritas evocat, ut currentem quoque instigem, sicut tu soles me. Ἀγαθὴ δ' ἔρις, quum invicem se mutuis exhortationibus amici ad amorem immortalitatis exacuunt. Vale.

VIII.

C. PLINIUS TRANQUILLO SUO S.

Tribunatum Suetonio impetratum, ipso petente, in alium se translaturum significat.

Facis pro cetera reverentia, quam mihi praestas, quod tam solicite petis, ut tribunatum, quem a Neratio Marcello, clarissimo viro, impetravi tibi, in Caesennium Silvanum, propinquum tuum, transferam. 2. Mihi autem sicut iucundissimum, ipsum te tribunum, ita non minus gratum, alium per te videre. Neque enim esse congruens arbitror, quem augere honoribus cupias, huic pietatis titulis invidere, qui sunt omnibus honoribus pulchriores. 3. Video etiam, quum sit egregium et mereri beneficia et dare, utramque te laudem simul adse-

quutturum, si, quod ipse meruisti, aliis tribuas. Praeterea intelligo, mihi quoque gloriae fore, si ex hoc tuo facto non fuerit ignotum, amicos meos non gerere tantum tribunatus posse, verum etiam dare. 4. Quare ego vero honestissimae voluntati tuae pareo. Neque enim adhuc nomen in numeros relatum est: ideoque liberum est nobis Silvanum in locum tuum subdere: cui cupio tam gratum esse munus tuum, quam tibi meum est. Vale.

IX.

C. PLINIUS MINUCIANO SUO S.

Singulos actus et eventum accusationis Classici enarrat.

Possum iam perscribere tibi, quantum in publica provinciae Baeticae causa laboris exhauserim. 2. Nam fuit multiplex, actaque est saepius cum magna varietate. Unde varietas? unde plures actiones? Caecilius Classicus, homo foedus et aperte malus, proconsulatum in ea non minus violenter quam sordide gesserat, eodem anno, quo in Africa Marius Priscus. 3. Erat autem Priscus ex Baetica, ex Africa Classicus. Inde dictum Baeticorum (ut plerumque dolor etiam venustos facit) non illepidum ferebatur: *Dedi malum et accepi.* 4. Sed Marium una civitas publice, multique privati reum peregerunt; in Classicum tota provincia incubuit. 5. Ille accusationem vel fortuita vel voluntaria morte praevertit. Nam fuit mors eius infamis, ambigua tamen: ut enim credibile videbatur, voluisse exire de vita, quum defendi non posset; ita mirum, pudorem damnationis morte fugisse, quem non puduisset damnanda committere. 6. Nihilominus Baetica etiam in defuncti accusatione perstabat. Provisum hoc legibus, intermissum tamen, et post longam intercapedinem tunc reductum. Addiderunt Baetici, quod simul socios ministrosque Classici detule-

runt: nominatimque in eos inquisitionem postulaverunt. 7. Aderam Baeticis, mecumque Luceius Albinus, vir in dicendo copiosus, ornatus: quem ego quum olim mutuo diligerem, ex hac officii societate amare ardentius coepi. 8. Habet quidem gloria, in studiis praesertim, quiddam ἀκοινώνητον: nobis tamen nullum certamen, nulla contentio: quum uterque pari iugo non pro se, sed pro causa niteretur. Cuius et magnitudo et utilitas visa est postulare, ne tantum oneris singulis actionibus subiremus. 9. Verebamur, ne nos dies, ne vox, ne latera deficerent, si tot crimina, tot reos uno velut fasce complecteremur: deinde, ne iudicum intentio multis nominibus multisque caussis non lassaretur modo, verum etiam confunderetur: mox, ne gratia singulorum collata atque permista, pro singulis quoque vires omnium acciperet: postremo, ne potentissimi, vilissimo quoque quasi piaculari dato, alienis poenis elaberentur. 10. Etenim tum maxime favor et ambitio dominatur, quum sub aliqua specie severitatis delitescere potest. 11. Erat in consilio Sertorianum illud exemplum, qui robustissimum et infirmissimum militem iussit caudam equi — reliqua nosti. Nam nos quoque tam numerosum agmen reorum ita demum videbamus posse superari, si per singulos carperetur. 12. Placuit in primis ipsum Classicum ostendere nocentem: hic aptissimus ad socios eius et ministros transitus erat, quia socii ministrique probari, nisi illo nocente, non poterant. Ex quibus duos statim Classico iunximus: Baebium Probum, et Fabium Hispanum: utrumque gratia, Hispanum etiam facundia, validum. 13. Et circa Classicum quidem brevis et expeditus labor. Sua manu reliquerat scriptum, quid ex quaque re, quid ex quaque causa accepisset. Miserat etiam epistolas Romam ad amiculam quandam, iactantes et glorio-

sas, his quidem verbis: *Io io, liber ad te venio: iam sestertium quadragies redegi, parte vendita Baeticorum.* 14. Circa Hispanum et Probum multum sudoris. Horum antequam crimina ingrederer, necessarium credidi elaborare, ut constaret, ministerium crimen esse: quod nisi effecissem, frustra ministros probassem. 15. Neque enim ita defendebantur, ut negarent, sed ut necessitati veniam precarentur: esse enim se provinciales, et ad omne proconsulum imperium metu cogi. 16. Solet dicere Claudius Restitutus, qui mihi respondit, vir exercitatus et vigilans, et quamlibet subitis paratus, nunquam sibi tantum caliginis, tantum perturbationis offusum, quam quum ea praerepta et extorta defensioni suae cerneret, in quibus omnem fiduciam reponebat. 17. Consilii nostri exitus fuit: Bona Classici, quae habuisset ante provinciam, placuit senatui a reliquis separari; illa filiae, haec spoliatis relinqui. Additum est, ut pecuniae, quas creditoribus solverat, revocarentur. Hispanus et Probus in quinquennium relegati. Adeo grave visum est, quod initio dubitabatur, an omnino crimen esset. 18. Post paucos dies Clavium Fuscum, Classici generum, et Stillonium Priscum, qui tribunus cohortis sub Classico fuerat, accusavimus, dispari eventu. Prisco in biennium Italia interdictum: absolutus est Fuscus. 19. Actione tertia commodissimum putavimus plures congregare, ne, si longius esset extracta cognitio, satietate et taedio quodam iustitia cognoscentium severitasque languesceret: alioqui superarent minores rei, data opera hunc in locum reservati: excepta tamen Classici uxore, quae sicut implicita suspicionibus, ita non satis convinci probationibus visa est. 20. Nam Classici filia, (quae et ipsa inter reos erat) ne suspicionibus quidem haerebat. Itaque quum ad nomen eius in extrema actione venissem,

(neque enim, ut initio, sic etiam in fine verendum erat, ne per hoc totius accusationis auctoritas minueretur) honestissimum credidi, non premere immerentem: idque ipsum dixi libere et varie. 21. Nam modo legatos interrogabam, docuissentne me aliquid, quod re probari posse confiderent? modo consilium a senatu petebam, putaretne debere me, si quam haberem in dicendo facultatem, in iugulum innocentis, quasi telum aliquod, intendere? postremo totum locum in hoc fine conclusi, *Dicet aliquis, Iudicas ergo? Ego vero non iudico: memini tamen, me advocatum ex iudicibus datum.* 22. Hic numerosissimae causae terminus fuit, quibusdam absolutis, pluribus damnatis, atque etiam relegatis, aliis in tempus, aliis in perpetuum. 23. Eodem senatusconsulto industria, fides, constantia nostra plenissimo testimonio comprobata est: dignum solumque par pretium tanti laboris. 24. Concipere animo potes, quam simus fatigati, quibus toties agendum, toties altercandum, tam multi testes interrogandi, sublevandi, refutandi. 25. Iam illa quam ardua, quam molesta, tot reorum amicis secreto rogantibus negare, adversantibus palam obsistere? Referam unum aliquid ex iis, quae dixi. Quum mihi quidam e iudicibus ipsis pro reo gratiosissimo reclamarent, *Non minus,* inquam, *hic innocens erit, si ego omnia dixero.* 26. Coniectabis ex hoc, quantas contentiones, quantas etiam offensas subierimus, dumtaxat ad breve tempus. Nam fides in praesentia eos, quibus resistit, offendit; deinde ab illis ipsis suspicitur laudaturque. Non potui magis te in rem praesentem perducere. 27. Dices, *Non fuit tanti. Quid enim mihi cum tam longa epistola?* Nolito ergo identidem quaerere, quid Romae geratur. Et tamen memento esse non epistolam longam, quae tot dies, tot cognitiones, tot denique reos causasque

complexa sit. 28. Quae omnia videor mihi non minus breviter, quam diligenter, persequutus. Temere dixi *diligenter:* succurrit quod praeterieram, et quidem sero: sed, quamquam praepostere, reddetur. Facit hoc Homerus, multique illius exemplo. Est alioqui perdecorum: a me tamen non ideo fiet. 29. Ex testibus quidam, sive iratus, quod evocatus esset invitus, sive subornatus ab aliquo reorum, ut accusationem exarmaret, Norbanum Licinianum, legatum et inquisitorem, reum postulavit, tanquam in causa Castae (uxor haec Classici) praevaricaretur. 30. Est lege cautum, ut reus ante peragatur, tunc de praevaricatore quaeratur, videlicet quia optime ex accusatione ipsa accusatoris fides aestimatur. 31. Norbano tamen non ordo legis, non legati nomen, non inquisitionis officium praesidio fuit: tanta conflagravit invidia homo alioqui flagitiosus, et Domitiani temporibus usus, ut multi: electusque tunc a provincia ad inquirendum, non tamquam bonus et fidelis, sed tanquam Classici inimicus. 32. Erat ab illo relegatus. Dari sibi diem ad diluenda crimina postulavit. Neutrum impetravit; coactus est statim respondere: respondit; malum pravumque ingenium hominis facit, ut dubitem, confidenter an constanter, certe paratissime. 33. Obiecta sunt multa, quae magis, quam praevaricatio, nocuerunt. Quin etiam duo consulares, Pomponius Rufus et Libo Frugi, laeserunt eum testimonio, tanquam apud iudicem, sub Domitiano, Salvii Liberalis accusatoribus adfuisset. 34. Damnatus et in insulam relegatus est. Itaque quum Castam accusarem, nihil magis pressi, quam quod accusator eius praevaricationis crimine corruisset. Pressi tamen frustra: accidit enim res contraria et nova, ut, accusatore praevaricationis damnato, rea absolveretur. 35. Quaeris, quid nos, dum haec

aguntur? Indicavimus senatui, ex Norbano didicisse nos publicam causam, rursusque debere ex integro discere, si ille praevaricator probaretur. Atque ita, dum ille peragitur reus, sedimus: postea Norbanus omnibus diebus cognitionis interfuit: eandemque usque ad extremum vel constantiam vel audaciam pertulit. 36. Interrogo ipse me, an aliquid omiserim rursus: et rursus paene omisi. Summo die Salvius Liberalis reliquos legatos graviter increpuit, tanquam non omnes, quos mandasset provincia, reos peregissent, atque, ut est vehemens et disertus, in discrimen adduxit. Protexi viros optimos, eosdemque gratissimos: mihi certe debere se praedicant, quod illum turbinem evaserint. 37. Hic erit epistolae finis, re vera finis: literam non addam; etiamsi adhuc aliquid praeterisse me sensero. Vale.

X.

C. PL. SPURINNAE SUO ET COCCIAE S.

Quae de Spurinnae filio composuerat, parentibus mittit legenda et emendanda.

Composuisse me quaedam de filio vestro non dixi vobis, quum proxime apud vos fui, primum, quia non ideo scripseram, ut dicerem, sed ut meo amori, meo dolori satisfacerem; deinde, quia te, Spurinna, quum audisses recitasse me, (ut mihi ipse dixisti) quid recitassem, simul audisse credebam. 2. Praeterea veritus sum, ne vos festis diebus confunderem, si in memoriam gravissimi luctus reduxissem. Nunc quoque paulisper haesitavi, id solum, quod recitavi, mitterem exigentibus vobis, an adiicerem, quae in aliud volumen cogito reservare. 3. Neque enim adfectibus meis uno libello carissimam mihi et sanctissimam memoriam prosequi satis est: cuius famae latius consuletur, si dispensata et

digesta fuerit. 4. Verum haesitanti mihi, omnia, quae iam composui, vobis exhiberem, an adhuc aliqua differrem, simplicius et amicius visum est, omnia, praecipue quum adfirmetis, intra vos futura, donec placeat emittere. 5. Quod superest, rogo, ut pari simplicitate, si qua existimabitis addenda, commutanda, omittenda, indicetis. 6. Mihi difficile est, hucusque intendere animum in dolore, difficile et vobis. Sed tamen, ut sculptorem, ut pictorem, qui filii vestri imaginem faceret, admoneretis, quid exprimere, quid emendare deberet; ita me quoque formate, regite, qui non fragilem et caducam, sed immortalem, ut vos putatis, effigiem conor efficere: quae hoc diuturnior erit, quo verior, melior, absolutior fuerit. Vale.

XI.

C. PL. IULIO GENITORI SUO S.

Gratus animus Artemidori, officium Plinii erga se praedicantis, una cum aliis virtutibus laudatur.

Est omnino Artemidori nostri tam benigna natura, ut officia amicorum in maius extollat: inde etiam meum meritum, ut vera, ita supra meritum praedicatione circumfert. 2. Equidem, quum essent philosophi ab urbe submoti, fui apud illum in suburbano: et quo notabilius hoc et periculosius esset, fui praetor. Pecuniam etiam, qua tunc illi ampliore opus erat, ut aes alienum exsolveret, contractum ex pulcherrimis causis, mussantibus magnis quibusdam et locupletibus amicis, mutuatus ipse, gratuitam dedi. 3. Atque haec feci, quum, septem amicis meis aut occisis aut relegatis, (occisis Senecione, Rustico, Helvidio; relegatis Maurico, Gratilla, Arria, Fannia) tot circa me iactis fulminibus quasi ambustus, mihi quoque impendere idem exitium, certis quibus-

dam notis augurarer. 4. Non ideo tamen eximiam gloriam meruisse me, ut ille praedicat, credo, sed tantum effugisse flagitium. 5. Nam et C. Musonium, socerum eius, (quantum licitum est per aetatem) cum admiratione dilexi, et Artemidorum ipsum iam tum, quum in Syria tribunus militarem, arcta familiaritate complexus sum: idque primum nonnullius indolis dedi specimen, quod virum aut sapientem, aut proximum simillimumque sapienti, intelligere sum visus. 6. Nam ex omnibus, qui nunc se philosophos vocant, vix unum aut alterum invenies tanta sinceritate, tanta veritate. Mitto, qua patientia corporis hiemes iuxta et aestates ferat, ut nullis laboribus cedat, ut nihil in cibo, in potu voluptatibus tribuat, ut oculos animumque contineat. 7. Sunt haec magna, sed in alio: in hoc vero minima, si ceteris virtutibus comparentur, quibus meruit, ut a C. Musonio ex omnibus omnium ordinum adsectatoribus gener adsumeretur. 8. Quae mihi recordanti est quidem iucundum, quod me quum apud alios, tum apud te, tantis laudibus cumulet: vereor tamen, ne modum excedat, quem benignitas eius (illuc enim, unde coepi, revertor) non solet tenere. 9. Nam in hoc uno interdum, vir alioqui prudentissimus, honesto quidem, sed tamen errore versatur, quod pluris amicos suos, quam sunt, arbitratur. Vale.

XII.

C. PLINIUS CATILIO SUO S.

Invitatus ad coenam, qua conditione iturus sit, respondet.

Veniam ad coenam: sed iam nunc paciscor, sit expedita, sit parca: Socraticis tantum sermonibus abundet: in his quoque teneat modum. 2. Erunt officia antelucana, in quae incidere impune ne Catoni quidem li-

cuit, quem tamen C. Caesar ita reprehendit, ut laudet. 3. Scribit enim, eos, quibus obvius fuerit, quum caput ebrii retexissent, erubuisse: deinde adiicit, *Putares, non ab illis Catonem, sed illos a Catone deprehensos.* Potuitne plus auctoritatis tribui Catoni, quam si ebrius quoque tam venerabilis erat? 4. Nostrae tamen coenae ut apparatus et impendii, sic temporis modus constet. Neque enim ii sumus, quos vituperare ne inimici quidem possint, nisi ut simul laudent. Vale.

XIII.

C. PLINIUS ROMANO SUO S.

Panegyricum, Traiano dictum, emendandum mittit.

Librum, quo nuper optimo principi consul gratias egi, misi exigenti tibi: missurus, etsi non exegisses. 2. In hoc consideres velim, ut pulchritudinem materiae, ita difficultatem. In ceteris enim lectorem novitas ipsa intentum habet: in hac, nota, vulgata, dicta sunt omnia; quo fit, ut quasi otiosus securusque lector tantum eloquutioni vacet, in qua satisfacere difficilius est, quum sola aestimatur. 3. Atque utinam ordo saltem, et transitus, et figurae simul spectarentur! Nam invenire praeclare, enuntiare magnifice, interdum etiam barbari solent: disponere apte, figurare varie, nisi eruditis, negatum est. 4. Nec vero affectanda sunt semper elata et excelsa. Nam, ut in pictura lumen non alia res magis, quam umbra, commendat, ita orationem tam submittere, quam attollere decet. 5. Sed quid ego haec doctissimo viro? quin potius illud: adnota, quae putaveris corrigenda. Ita enim magis credam, cetera tibi placere, si quaedam displicuisse cognovero. Vale.

XIV.

C. PLINIUS ACILIO SUO S.

Macedonem, saevum dominum, a servis suis in balneo oppressum narrat.

Rem atrocem, nec tantum epistola dignam, Largius Macedo, vir praetorius, a servis suis passus est: superbus alioqui dominus et saevus, et qui, servisse patrem suum, parum, immo minimum meminisset. 2. Lavabatur in villa Formiana: repente eum servi circumsistunt: alius fauces invadit, alius os verberat, alius pectus et ventrem, atque etiam (foedum dictu) verenda contundit: et quum exanimem putarent, abiiciunt in fervens pavimentum, ut experirentur, an viveret. Ille, sive quia non sentiebat, sive quia non sentire simulabat, immobilis et extentus fidem peractae mortis implevit. 3. Tum demum, quasi aestu solutus, effertur: excipiunt servi fideliores: concubinae cum ululatu et clamore concurrunt. Ita et vocibus excitatus, et recreatus loci frigore, sublatis oculis agitatoque corpore, vivere se (et iam tutum erat) confitetur. 4. Diffugiunt servi: quorum magna pars comprehensa est, ceteri requiruntur: ipse paucis diebus aegre refocillatus, non sine ultionis solatio decessit, ita vivus vindicatus, ut occisi solent. 5. Vides, quot periculis, quot contumeliis, quot ludibriis simus obnoxii. Nec est, quod quisquam possit esse securus, quia sit remissus et mitis: non enim iudicio domini, sed scelere perimuntur. Verum haec hactenus. 6. Quid praeterea novi? Quid? Nihil; alioqui subiungerem: nam et charta adhuc superest, et dies feriatus patitur plura contexi. Addam, quod opportune de eodem Macedone succurrit. Quum in publico Romae lavaretur, notabilis, atque etiam, ut exitus docuit, ominosa res accidit. 7. Eques Romanus a servo eius, ut transitum

daret, manu leviter admonitus, convertit se, nec servum, a quo erat tactus, sed ipsum Macedonem tam graviter palma percussit, ut paene concideret. 8. Ita balneum illi, quasi per gradus quosdam, primum contumeliae locus, deinde exitii fuit. Vale.

XV.

C. PLINIUS PROCULO SUO S.

Roganti Proculo, ut versus suos emendaret, respondet, id libenter se suscepturum esse.

Petis, ut libellos tuos in secessu legam, examinem, an editione sint digni: adhibes preces: adlegas exemplum: rogas etiam, ut aliquid subsecivi temporis studiis meis subtraham, impertiam tuis: adiicis, M. Tullium mira benignitate poëtarum ingenia fovisse. 2. Sed ego nec rogandus sum, nec hortandus. Nam et poëticen ipsam religiosissime veneror, et te validissime diligo. Faciam ergo, quod desideras, tam diligenter, quam libenter. 3. Videor autem iam nunc posse rescribere, esse opus pulchrum, nec supprimendum, quantum aestimare licuit ex iis, quae me praesente recitasti: si modo mihi non imposuit recitatio tua. Legis enim suavissime, et peritissime. Confido tamen, me non sic auribus duci, ut omnes aculei iudicii mei illarum delinimentis refringantur. 4. Hebetentur fortasse, et paullulum retundantur; revelli quidem extorquerique non possunt. 5. Igitur non temere iam nunc de universitate pronuntio: de partibus experiar legendo. Vale.

XVI.

C. PLINIUS NEPOTI SUO S.

Alia maiora, alia clariora esse, Arriae factis et exemplo probat.

Adnotasse videor, facta dictaque virorum feminarumque illustrium alia clariora esse, alia maiora. 2. Con-

firmata est opinio mea hesterno Fanniae sermone. Neptis haec Arriae illius, quae marito et solatium mortis et exemplum fuit. Multa referebat aviae suae non minora hoc, sed obscuriora: quae tibi existimo tam mirabilia legenti fore, quam mihi audienti fuerunt. 3. Aegrotabat Caecina Paetus, maritus eius; aegrotabat et filius, uterque mortifere, ut videbatur: filius decessit, eximia pulchritudine, pari verecundia, et parentibus non minus ob alia carus, quam quod filius erat. 4. Huic illa ita funus paravit, ita duxit exsequias, ut ignoraret maritus. Quin immo, quoties cubiculum eius intraret, vivere filium, atque etiam commodiorem esse simulabat. Ac persaepe interroganti, quid ageret puer, respondebat. *Bene quievit, libenter cibum sumsit.* 5. Deinde, quum diu cohibitae lacrymae vincerent prorumperentque, egrediebatur. Tunc se dolori dabat. Satiata, siccis oculis, composito vultu redibat, tanquam orbitatem foris reliquisset. 6. Praeclarum quidem illud eiusdem, ferrum stringere, perfodere pectus, extrahere pugionem, porrigere marito, addere vocem immortalem ac paene divinam, PAETE, NON DOLET. Sed tamen ista facienti, dicenti gloria et aeternitas ante oculos erant: quo maius est, sine praemio aeternitatis, sine praemio gloriae abdere lacrymas, operire luctum, amissoque filio, matrem adhuc agere. 7. Scribonianus arma in Illyrico contra Claudium moverat: fuerat Paetus in partibus; occiso Scriboniano, Romam trahebatur. 8. Erat adscensurus navem: Arria milites orabat, ut simul imponeretur. *Nempe enim,* inquit, *daturi estis consulari viro servulos aliquos, quorum e manu cibum capiat, a quibus vestiatur, a quibus calcietur: omnia sola praestabo.* Non impetravit. 9. Conduxit piscatoriam naviculam, ingensque navigium minimo sequuta est. Eadem apud Clau-

dium uxori Scriboniani, quum illa profiteretur indicium, *Ego*, inquit, *te audiam, cuius in gremio Scribonianus occisus est, et vivis?* Ex quo manifestum est, ei consilium pulcherrimae mortis non subitum fuisse. 10. Quin etiam, quum Thrasea, gener eius, deprecaretur, ne mori pergeret, interque alia dixisset, *Tu vis ergo filiam tuam, si mihi pereundum fuerit, mori mecum?* respondit: *Si tam diu tantaque concordia vixerit tecum, quam ego cum Paeto, volo.* 11. Auxerat hoc responso curam suorum: attentius custodiebatur: sensit, et, *Nihil agitis*, inquit: *potestis enim efficere, ut male moriar: ne moriar, non potestis.* 12. Dum haec dicit, exsiluit cathedra, adversoque parieti caput ingenti impetu impegit, et corruit. Focillata, *Dixeram*, inquit, *vobis, inventuram me, quamlibet duram, ad mortem viam, si vos facilem negassetis.* 13. Videnturne haec tibi maiora illo: *Paete, non dolet,* ad quod per haec perventum est? quum interim illud quidem ingens fama, haec nulla circumfert. Unde colligitur, quod initio dixi, alia esse clariora, alia maiora. Vale.

XVII.

C. PLINIUS SERVIANO SUO S.

Anxius de salute amici ob silentium eius, monet, ut propediem nuntiet, quid agat.

Rectene omnia? quod iampridem epistolae tuae cessant. An omnia recte; sed occupatus es tu? An tu non occupatus, sed occasio scribendi vel rara, vel nulla? 2. Exime hunc mihi scrupulum, cui par esse non possum. Exime autem vel data opera tabellario misso: ego viaticum, ego etiam praemium dabo: nuntiet modo, quod opto. 3. Ipse valeo: si valere est, suspensum et anxium vivere, exspectantem in horas, timentemque

pro capite amicissimo, quidquid accidere homini potest. Vale.

XVIII.

C. PLINIUS SEVERO SUO S.

Panegyrici, uberius, quam in senatu dixerat, elaborati, recitationem cum voluptate exceptam denarrat.

Officium consulatus iniunxit mihi, ut reipublicae nomine principi gratias agerem. Quod ego in senatu quum ad rationem et loci et temporis ex more fecissem, bono civi convenientissimum credidi, eadem illa spatiosius et uberius volumine amplecti: 2. primum, ut imperatori nostro virtutes suae veris laudibus commendarentur: deinde, ut futuri principes, non quasi a magistro, sed tamen sub exemplo praemonerentur, qua potissimum via possent ad eandem gloriam niti. 3. Nam praecipere, qualis esse debeat princeps, pulchrum quidem, sed onerosum, ac prope superbum est: laudare vero optimum principem, ac per hoc posteris, velut e specula lumen, quod sequantur, ostendere, idem utilitatis habet, adrogantiae nihil. 4. Cepi autem non mediocrem voluptatem, quod, hunc librum quum amicis recitare voluissem, non per codicillos, non per libellos, sed *si commodum esset* et *si valde vacaret,* admoniti, (nunquam porro, aut valde raro, vacat Romae, aut commodum est, audire recitantem) foedissimis insuper tempestatibus per biduum convenerunt: quumque modestia mea finem recitationi facere voluisset, ut adiicerem tertium diem, exegerunt. 5. Mihi hunc honorem habitum putem, an studiis? Studiis malo, quae prope exstincta refoventur. 6. At cui materiae hanc sedulitatem praestiterunt? Nempe quam in senatu quoque, ubi perpeti necesse erat, gravari tamen vel puncto temporis solebá-

mus, eandem nunc et qui recitare, et qui audire triduo velint, inveniuntur: non quia eloquentius, quam prius, sed quia liberius, ideoque libentius scribitur. 7. Accedet ergo hoc quoque laudibus principis nostri, quod res antea tam invisa quam falsa, nunc ut vera ita amabilis facta est. 8. Sed ego quum studium audientium, tum iudicium mire probavi. Animadverti enim severissima quaeque vel maxime satisfacere. 9. Memini quidem, me non multis recitasse, quod omnibus scripsi: nihilominus tamen, tanquam sit eadem omnium futura sententia, hac severitate aurium laetor. Ac sicut olim theatra male musicos canere docuerunt, ita nunc in spem adducor, posse fieri, ut eadem theatra bene canere musicos doceant. 10. Omnes enim, qui placendi causa scribunt, qualia placere viderint, scribent. Ac mihi quidem confido in hoc genere materiae laetioris stili constare rationem, quum ea potius, quae pressius et adstrictius, quam illa, quae hilarius et quasi exsultantius scripsi, possint videri accersita et inducta: non ideo tamen segnius precor, ut quandoque veniat dies (utinamque iam venerit!) quo austeris illis severisque dulcia haec blandaque vel iusta possessione decedant. 11. Habes acta mea tridui: quibus cognitis volui tantum te voluptatis absentem et studiorum nomine et meo capere, quantum praesens percipere potuisses. Vale.

XIX.

C. PLINIUS CALVISIO RUFO S.

Consulit, an emat praedia suis agris vicina, propositis in utramque partem rationibus.

Adsumo te in consilium rei familiaris, ut soleo. Praedia agris meis vicina, atque etiam inserta, venalia sunt. In his me multa solicitant; aliqua, nec minora,

deterrent. 2. Solicitat primum ipsa pulchritudo iungendi: deinde, quod non minus utile quam voluptuosum, posse utraque eâdem opera, eodem viatico invisere, sub eodem procuratore, ac paene iisdem actoribus habere, unam villam colere et ornare, alteram tantum tueri. 3. Inest huic computationi sumtus supellectilis, sumtus atriensium, topiariorum, fabrorum, atque etiam venatorii instrumenti: quae plurimum refert, unum in locum conferas, an in diversa dispergas. 4. Contra vereor, ne sit incautum, rem tam magnam iisdem tempestatibus, iisdem casibus subdere. Tutius videtur, incerta fortunae possessionum varietatibus experiri. Habet etiam multum iucunditatis soli coelique mutatio, ipsaque illa peregrinatio intersita. 5. Iam, quod deliberationis nostrae caput est, agri sunt fertiles, pingues, aquosi: constant campis, vineis, silvis, quae materiam et ex ea reditum sicut modicum, ita statum praestant. 6. Sed haec felicitas terrae imbecillis cultoribus fatigatur. Nam possessor prior saepius vendidit pignora: et dum reliqua colonorum minuit ad tempus, vires in posterum exhausit, quarum defectione rursus reliqua creverunt. 7. Sunt ergo instruendi complures frugi mancipes. Nam nec ipse usquam vinctos habeo, nec ibi quisquam. Superest, ut scias, quanti videantur posse emi; sestertio tricies: non quia non aliquando quinquagies fuerint, verum et hac penuria colonorum et communi temporis iniquitate, ut reditus agrorum, sic etiam pretium retro abiit. 8. Quaeris, an hoc ipsum tricies facile colligere possimus? Sum quidem prope totus in praediis; aliquid tamen foenore; nec molestum erit, mutuari. Accipiam a socru, cuius arca non secus ac mea utor. 9. Proinde hoc te non moveat, si cetera non refragantur, quae velim quam diligentissime examines. Nam quum in omnibus

rebus, tum in disponendis facultatibus plurimum tibi et usus et providentiae superest. Vale.

XX.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

In comitiis modum per tabellas suffragandi restitutum narrat, ex quo incommoda futura auguratur.

Meministine, te saepe legisse, quantas contentiones excitarit lex tabellaria, quantumque ipsi latori vel gloriae vel reprehensionis adtulerit? 2. At nunc in senatu sine ulla dissensione hoc idem, ut optimum, placuit. Omnes comitiorum die tabellas postulaverunt. 3. Excesseramus sane manifestis illis apertisque suffragiis licentiam concionum. Non tempus loquendi, non tacendi modestia, non denique sedendi dignitas custodiebatur. 4. Magni undique dissonique clamores: procurrebant omnes cum suis candidatis; multa agmina in medio, multique circuli et indecora confusio: adeo desciveramus a consuetudine parentum, apud quos omnia disposita, moderata, tranquilla, maiestatem loci pudoremque retinebant. 5. Supersunt senes, ex quibus audire soleo hunc ordinem comitiorum. Citato nomine candidati, silentium summum. Dicebat ipse pro se, vitam suam explicabat, testes et laudatores dabat, vel eum, sub quo militaverat, vel eum, cui quaestor fuerat, vel utrumque, si poterat: addebat quosdam ex suffragatoribus; illi graviter et paucis loquebantur. 6. Plus hoc, quam preces, proderat. Nonnunquam candidatus aut natales competitoris, aut annos, aut etiam mores arguebat. Audiebat senatus gravitate censoria. Ita saepius digni, quam gratiosi, praevalebant. 7. Quae nunc immodico favore corrupta, ad tacita suffragia, quasi ad remedium, decurrerunt. Quod interim plane remedium

fuit: erat enim novum et subitum. 8. Sed vereor, ne procedente tempore ex ipso remedio vitia nascantur. Est enim periculum, ne tacitis suffragiis impudentia irrepat. Nam quotocuique eadem honestatis cura secreto, quae palam? Multi famam, conscientiam pauci verentur. 9. Sed nimis cito de futuris: interim beneficio tabellarum habebimus magistratus, qui maxime fieri debuerunt. Nam ut in recuperatoriis iudiciis, sic nos in his comitiis, quasi repente apprehensi, sinceri iudices fuimus. 10. Haec tibi scripsi, primum, ut aliquid novi scriberem, deinde ut nonnunquam de republica loquerer, cuius materiae nobis quanto rarior, quam veteribus, occasio, tanto minus omittenda est. 11. Et hercule quousque illa vulgaria? *Eho, quid agis? Ecquid commode vales?* Habeant nostrae quoque literae aliquid non humile, nec sordidum, nec privatis rebus inclusum. 12. Sunt quidem cuncta sub unius arbitrio, qui pro utilitate communi solus omnium curas laboresque suscepit: quidam tamen salubri temperamento ad nos quoque, velut rivi ex illo benignissimo fonte, decurrunt, quos et haurire ipsi, et absentibus amicis quasi ministrare epistolis possumus. Vale.

XXI.

C. PLINIUS PRISCO SUO S.

Mortem Martialis nuntiat, eiusque ingenium, ab ipso laudatus, laudat.

Audio Valerium Martialem decessisse, et moleste fero. Erat homo ingeniosus, acutus, acer, et qui plurimum in scribendo et salis haberet et fellis, nec candoris minus. 2. Prosequutus eram viatico secedentem. Dederam hoc amicitiae, dederam etiam versiculis, quos de me composuit. 3. Fuit moris antiqui, eos, qui vel singulorum laudes, vel urbium scripserant, aut honoribus aut pecu-

nia ornare: nostris vero temporibus, ut alia speciosa et egregia, ita hoc in primis exolevit. Nam postquam desiimus facere laudanda, laudari quoque ineptum putamus. 4. Quaeris, qui sint versiculi, quibus gratiam retulerim? Remitterem te ad ipsum volumen, nisi quosdam tenerem: tu, si placuerint hi, ceteros in libro requires. 5. Adloquitur Musam, mandat, ut domum meam Exquiliis quaerat, adeat reverenter:

Sed, ne tempore non tuo disertam
pulses ebria ianuam, videto.
Totos dat tetricae dies Minervae,
dum centum studet auribus virorum
hoc, quod secula posterique possint
Arpinis quoque comparare chartis.
Seras tutior ibis ad lucernas.
Haec hora est tua, quum furit Lyaeus,
quum regnat rosa, quum madent capilli.
Tunc me vel rigidi legant Catones.

6. Meritone eum, qui haec de me scripsit, et tunc dimisi amicissime, et nunc, ut amicissimum, defunctum esse doleo? Dedit enim mihi, quantum maximum potuit, daturus amplius, si potuisset. Tametsi quid homini potest dari maius, quam gloria, et laus, et aeternitas? At non erunt aeterna quae scripsit. Non erunt fortasse: ille tamen scripsit tanquam essent futura. Vale.

LIBER QUARTUS.

I.

C. PL. FABATO PROSOCERO SUO S.

Prosocero adventum suum significat, eodem itinere Tiferni templum dedicaturus.

Cupis post longum tempus neptem tuam meque una videre. Gratum est utrique nostrum, quod cupis; mutuo me hercule. 2. Nam invicem nos incredibili quodam desiderio vestri tenemur, quod non ultra differemus. Atque adeo iam sarcinulas alligamus, festinaturi, quantum itineris ratio permiserit. 3. Erit una, sed brevis, mora: deflectemus in Tuscos, non ut agros remque familiarem oculis subiiciamus, (id enim postponi potest) sed ut fungamur necessario officio. 4. Oppidum est praediis nostris vicinum; nomen Tifernum Tiberinum; quod me paene adhuc puerum patronum cooptavit: tanto maiore studio, quanto minore iudicio. Adventus meos celebrat, profectionibus angitur, honoribus gaudet. 5. In hoc ego, ut referrem gratiam, (nam vinci in amore turpissimum est) templum pecunia mea exstruxi: cuius dedicationem, quum sit paratum, differre longius, irreligiosum est. 6. Erimus ergo ibi dedicationis die, quem epulo celebrare constitui. Subsistemus fortasse et sequenti: sed tanto magis viam ipsam corripiemus. 7. Contingat modo te filiamque tuam fortes invenire! Nam hilares certum est, si nos incolumes receperitis. Vale.

II.

C. PLINIUS CLEMENTI SUO S.

M. Regulum, morte filii dolorem simulantem, notabiliter perstringit.

Regulus filium amisit: hoc uno malo indignus, quod nescio an malum putet. Erat puer acris ingenii, sed ambigui: qui tamen posset recta sectari, si patrem non referret. 2. Hunc Regulus emancipavit, ut heres matris exsisteret. Mancipatum (ita vulgo ex moribus hominis loquebantur) foeda et insolita parentibus indulgentiae simulatione captabat. Incredibile est; sed Regulum cogita. 3. Amissum tamen luget insane. Habebat puer mannulos multos, et iunctos et solutos: habebat canes maiores minoresque: habebat luscinias, psittacos, merulas: omnes Regulus circa rogum trucidavit. 4. Nec dolor erat ille, sed ostentatio doloris. Convenitur ad eum mira celebritate. Cuncti detestantur, oderunt, et quasi probent, quasi diligant, cursant, frequentant: utque breviter, quod sentio, enuntiem, in Regulo demerendo Regulum imitantur. 5. Tenet se trans Tiberim in hortis, in quibus latissimum solum porticibus immensis, ripam statuis suis occupavit, ut est in summa avaritia sumtuosus, in summa infamia gloriosus. 6. Vexat ergo civitatem insaluberrimo tempore: et quod vexat, solatium putat. Dicit se velle ducere uxorem: hoc quoque, sicut alia, perverse. 7. Audies brevi nuptias lugentis, nuptias senis: quorum alterum immaturum, alterum serum est. 8. Unde hoc augurer, quaeris? Non quia adfirmat ipse (quo mendacius nihil est), sed quia certum est, Regulum esse facturum, quidquid fieri non oportet. Vale.

III.

C. PLINIUS ANTONINO SUO S.

Laus Antonini non tam ex honoribus, quos amplissimos gesserat, quam ex ingenio et stilo Graeco.

Quod semel atque iterum consul fuisti, similis antiquis, quod proconsul Asiae, qualis ante te, qualis post te vix unus aut alter, (non sinit enim me verecundia tua dicere, nemo) quod sanctitate, quod auctoritate, aetate quoque princeps civitatis; est quidem venerabile et pulchrum; ego tamen te vel magis in remissionibus miror. 2. Nam severitatem istam pari iucunditate condire, summaeque gravitati tantum comitatis adiungere, non minus difficile, quam magnum est. Id tu cum incredibili quadam suavitate sermonum, tum vel praecipue stilo adsequeris. 3. Nam et loquenti tibi illa Homerici senis mella profluere, et quae scribis, complere apes floribus et nectare videntur. Ita certe sum adfectus ipse, quum Graeca epigrammata tua, quum iambos proxime legerem. 4. Quantum ibi humanitatis, venustatis! quam dulcia illa! quam antiqua! quam arguta! quam recta! Callimachum me, vel Herodem, vel si quid his melius, tenere credebam: quorum tamen neuter utrumque aut absolvit aut attigit. 5. Hominemne Romanum tam Graece loqui? Non medius fidius ipsas Athenas tam Atticas dixerim. Quid multa? invideo Graecis, quod illorum lingua scribere maluisti. Neque enim coniectura eget, quid sermone patrio exprimere possis, quum hoc insititio et inducto tam praeclara opera perfeceris. Vale.

IV.

C. PLINIUS SOSSIO SUO S.

Tribunatum semestrem Calvisio Nepoti petit.

Calvisium Nepotem validissime diligo, virum industrium, disertum, rectum, quod apud me vel potentissimum est. Idem C. Calvisium, contubernalem meum, amicum tuum, arcta propinquitate complectitur. 2. Est enim filius sororis. Hunc rogo semestri tribunatu splendidiorem et sibi et avunculo suo facias. Obligabis me, obligabis Calvisium nostrum, obligabis ipsum, non minus idoneum debitorem, quam nos putas. 3. Multa beneficia in multos contulisti: ausim contendere, nullum te melius, aeque bene unum aut alterum collocasse. Vale.

V.

C. PLINIUS SPARSO SUO S.

Studium auditorii, quum recitaret orationem, comparat cum Aeschinis auditoribus Rhodiis.

Aeschinem, aiunt, petentibus Rhodiis legisse orationem suam, deinde Demosthenis, summis utramque clamoribus. 2. Quod tantorum virorum contigisse scriptis non miror, quum orationem meam proxime doctissimi homines hoc studio, hoc adsensu, hoc etiam labore per biduum audierint: quamvis intentionem eorum nulla hinc et inde collatio, nullum quasi certamen accenderet. 3. Nam Rhodii quum ipsis orationum virtutibus, tum etiam comparationis aculeis excitabantur: nostra oratio sine aemulationis gratia probabatur. An merito, scies, quum legeris librum; cuius amplitudo non sinit me longiore epistola praeloqui. 4. Oportet enim nos in hac certe, in qua possumus, breves esse,

quo sit excusatius, quod librum ipsum, non tamen ultra caussae amplitudinem, extendimus. Vale.

VI.

C. PLINIUS NASONI SUO S.

Laurentinum propter studiorum secretum reliquis praediis praefert.

Tusci grandine excussi; in regione Transpadana summa abundantia, sed par vilitas nuntiatur: solum mihi Laurentinum meum in reditu. 2. Nihil quidem ibi possideo praeter tectum et hortum, statimque arenas: solum tamen mihi in reditu: ibi enim plurimum scribo: nec agrum (quem non habeo) sed ipsum me studiis excolo; ac iam possum tibi, ut aliis in locis horreum plenum, sic ibi scrinium ostendere. 3. Igitur tu quoque, si certa et fructuosa praedia concupiscis, aliquid in hoc littore para. Vale.

VII.

C. PLINIUS LEPIDO SUO S.

Reguli ingenium et industriam in laudando et ornando filio describit.

Saepe tibi dico, inesse vim Regulo. Mirum est, quam efficiat, in quod incubuit. Placuit ei lugere filium: luget, ut nemo. Placuit statuas eius et imagines quam plurimas facere: hoc omnibus officinis agit. Illum coloribus, illum cera, illum aere, illum argento, illum auro, ebore, marmore effingit. 2. Ipse vero et nuper, adhibito ingenti auditorio, librum de vita eius recitavit: tamen eundem librum, in exemplaria transscriptum mille, per totam Italiam provinciasque dimisit. Scripsit publice, ut a decurionibus eligeretur vocalissimus aliquis ex ipsis, qui legeret eum populo: factum est. 3. Hanc ille vim (seu quo alio nomine vocanda est

intentio, quidquid velis, obtinendi) si ad potiora vertisset, quantum boni efficere potuisset! Quamquam minor vis bonis, quam malis, inest, ac sicut ἀμαθία μὲν θράσος, λογισμὸς δὲ ὄκνον φέρει, ita recta ingenia debilitat verecundia, perversa confirmat audacia. 4. Exemplo est Regulus. Imbecillum latus, os confusum, haesitans lingua, tardissima inventio, memoria nulla: nihil denique praeter ingenium insanum: et tamen eo impudentia ipsoque illo furore pervenit, ut a plurimis orator habeatur. 5. Itaque Herennius Senecio mirifice Catonis illud de oratore in hunc e contrario vertit: *Orator est vir malus, dicendi imperitus.* Non, mehercule, Cato ipse tam bene verum oratorem, quam hic Regulum expressit. 6. Habesne, quo tali epistolae parem gratiam referas? Habes, si scripseris, num aliquis in municipio vestro ex sodalibus meis, num etiam ipse tu hunc luctuosum Reguli librum, ut circulator, in foro legeris, scilicet, ut ait Demosthenes, ἐπάρας τὴν φωνήν, καὶ γεγηθώς, καὶ λαρυγγίζων. 7. Est enim tam ineptus, ut risum magis possit exprimere, quam gemitum. Credas non de puero scriptum, sed a puero. Vale.

VIII.

C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

Gratulationi de auguratu respondet, caussas explicans, cur eo honore praecipue lactetur.

Gratularis mihi, quod acceperim auguratum. Iure gratularis: primum, quod gravissimi principis iudicium in minoribus etiam rebus consequi pulchrum est: deinde quod sacerdotium ipsum cum priscum et religiosum, tum hoc quoque sacrum plane et insigne est, quod non adimitur viventi. 2. Nam cetera, quamquam dignitate

propemodum paria, ut tribuuntur, sic auferuntur: in hoc fortunae hactenus licet, ut dari possit. 3. Mihi vero etiam illud gratulatione dignum videtur, quod successi Iulio Frontino, principi viro: qui me nominationis die per hos continuos annos inter sacerdotes nominabat, tanquam in locum suum cooptaret; quod nunc eventus ita comprobavit, ut non fortuitum videretur. 4. Te quidem, ut scribis, hoc maxime delectat auguratus meus, quod Marcus Tullius augur fuit. Laetaris enim, quod honoribus eius insistam, quem aemulari in studiis cupio. 5. Sed utinam, ut sacerdotium idem et consulatum, multo etiam iunior quam ille, sum consequutus, ita senex saltem ingenium eius aliqua ex parte adsequi possim! 6. Sed nimirum quae sunt in manu hominum, et mihi et multis contigerunt: illud vero, ut adipisci arduum, sic etiam sperare nimium est, quod dari non nisi a diis potest. Vale.

IX.

C. PLINIUS URSO SUO S.

Narrat, Bassum, ex Bithynia repetundarum reum, a se defensum liberatumque esse.

Caussam per hos dies dixit Iulius Bassus, homo laboriosus et adversis suis clarus. Accusatus est sub Vespasiano a privatis duobus: ad senatum remissus, diu pependit, tandemque absolutus vindicatusque est. 2. Titum timuit, ut Domitiani amicus; a Domitiano relegatus est. Revocatus a Nerva, sortitusque Bithyniam, rediit reus, accusatus non minus acriter, quam fideliter defensus: varias sententias habuit, plures tamen quasi mitiores. 3. Egit contra eum Pomponius Rufus, vir paratus et vehemens. Rufo successit Theophanes, unus ex legatis, fax accusationis et origo. 4. Respondi

ego. Nam mihi Bassus iniunxerat, ut totius defensionis fundamenta iacerem: dicerem de ornamentis suis, quae illi et ex generis claritate et ex periculis ipsis magna erant; 5. dicerem de conspiratione delatorum, quam in quaestu habebant; dicerem caussas, quibus factiosissimum quemque, ut illum ipsum Theophanem, offendisset. Eundem me voluerat occurrere crimini, quo maxime premebatur: in aliis enim, quamvis auditu gravioribus, non absolutionem modo, verum etiam laudem merebatur: 6. hoc illum onerabat, quod homo simplex et incautus quaedam a provincialibus, ut amicis, acceperat. Nam fuerat in provincia eadem quaestor. Haec accusatores furta ac rapinas, ipse munera vocabat: sed lex munera quoque accipi vetat. 7. Hic ego quid agerem? quod iter defensionis ingrederer? Negarem? Verebar, ne plane furtum videretur, quod confiteri timerem. Praeterea rem manifestam infitiari, augentis erat crimen, non diluentis: praesertim quum reus ipse nihil integrum advocatis reliquisset. Multis enim, atque etiam principi, dixerat, sola se munuscula, dumtaxat natali suo aut Saturnalibus, accepisse, et plerisque misisse. 8. Veniam ergo peterem? Iugularem reum, quem ita deliquisse concederem, ut servari, nisi venia, non posset. Tanquam recte factum tuerer? Non illi profuissem, sed ipse impudens extitissem. 9. In hac difficultate placuit medium quiddam tenere. Videor tenuisse. Actionem meam, ut praelia solet, nox diremit. Egeram horis tribus et dimidia; supererat sesquihora. Nam quum e lege accusator sex horas, novem reus accepisset; ita diviserat tempus reus inter me et eum, qui dicturus post erat, ut ego quinque horis, ille reliquis uteretur. 10. Mihi successus actionis silentium finemque suadebat. Temerarium est enim, secundis non esse conten-

tum. Ad hoc verebar, ne me corporis vires iterato labore desererent; quem difficilius est repetere, quam iungere. 11. Erat etiam periculum, ne reliqua actio mea et frigus deposita, et taedium resumta pateretur. Ut enim faces ignem assidua concussione custodiunt, dimissum aegerrime reparant; sic et dicentis calor et audientis intentio continuatione servatur, intercapedine et quasi remissione languescit. 12. Sed Bassus multis precibus, paene etiam lacrymis, obsecrabat, implerem meum tempus. Parui, utilitatemque eius praetuli meae. Bene cessit: inveni ita erectos animos senatus, ita recentes, ut priori actione incitati magis, quam satiati viderentur. 13. Successit mihi Luceius Albinus tam apte, ut orationes nostrae varietatem duarum, contextum unius habuisse credantur. 14. Respondit Herennius Pollio instanter et graviter: deinde Theophanes rursus. Fecit enim hoc quoque, ut cetera, impudentissime, quod post duos, et consulares et disertos, tempus sibi, et quidem laxius, vindicavit. Dixit in noctem, atque etiam inlatis lucernis. 15. Postero die egerunt pro Basso Homullus et Fronto, mirifice: quartum diem probationes occupaverunt. 16. Censuit Baebius Macer, consul designatus, lege repetundarum Bassum teneri: Caepio Hispo, salva dignitate, iudices dandos. Uterque recte. 17. Qui fieri potest, inquis, quum tam diversa censuerint? Quia scilicet et Macro, legem intuenti, consentaneum fuit damnare eum, qui contra legem munera acceperat: et Caepio, quum putaret licere senatui, sicut licet, et mitigare leges et intendere, non sine ratione veniam dedit facto, vetito quidem, non tamen inusitato. 18. Praevaluit sententia Caepionis: quin immo consurgenti ei ad censendum, acclamatum est, quod solet residentibus. Ex quo potes aestimare, quanto consensu sit exceptum, quum

Digitized by Google

diceret, quod tam favorabile fuit, quum dicturus videretur. 19. Sunt tamen, ut in senatu, ita in civitate, in duas partes hominum iudicia divisa. Nam quibus sententia Caepionis placuit, sententiam Macri, ut rigidam duramque, reprehendunt: quibus Macri, illam alteram dissolutam atque etiam incongruentem vocant. Negant enim congruens esse, retinere in senatu, cui iudices dederis. 20. Fuit et tertia sententia. Valerius Paullinus adsensus Caepioni, hoc amplius censuit, referendum de Theophane, quum legationem renuntiasset. Arguebatur enim multa in accusatione fecisse, quae illa ipsa lege, qua Bassum accusaverat, tenerentur. 21. Sed hanc sententiam consules, quamquam maximae parti senatus mire probabatur, non sunt persequuti. Paullinus tamen et iustitiae famam et constantiae tulit. 22. Misso senatu Bassus, magna hominum frequentia, magno clamore, magno gaudio exceptus est. Fecerat eum favorabilem renovata discriminum vetus fama, notumque periculis nomen, et in procero corpore moesta et squalida senectus. 23. Habebis hanc interim epistolam *πρόδρομον*: exspectabis orationem plenam onustamque: exspectabis diu: neque enim leviter et cursim, ut de re tanta, retractanda est. Vale.

X.

C. PLINIUS SABINO SUO S.

Heres cum Sabino factus de libertate servi, quamvis non plene scripta, ex aequitate censet.

Scribis mihi, Sabinam, quae nos reliquit heredes, Modestum servum suum nusquam liberum esse iussisse: eidem tamen sic adscripsisse legatum, *Modesto, quem liberum esse iussi.* Quaeris, quid sentiam? Contuli cum prudentibus. 2. Convenit inter omnes, nec

libertatem deberi, quia non sit data; nec legatum, quia servo suo dederit. Sed mihi manifestus error videtur: ideoque puto nobis, quasi scripserit Sabina, faciendum, quod ipsa scripsisse se credidit. 3. Confido, accessurum te sententiae meae, quum religiosissime soleas custodire defunctorum voluntatem, quam bonis heredibus intellexisse pro iure est. Neque enim minus apud nos honestas, quam apud alios necessitas valet. 4. Moretur ergo in libertate, sinentibus nobis, fruatur legato, quasi omnia diligentissime caverit. Cavit enim, quae heredes bene elegit. Vale.

XI.

C. PLINIUS MINUTIANO SUO S.

Liciniani rhetoricam professionem narrat, tanquam propter incestum cum Vestali a Domitiano ad exsilium redacti.

Audistine Valerium Licinianum in Sicilia profiteri? Nondum te puto audisse; est enim recens nuntius. Praetorius hic modo inter eloquentissimos caussarum actores habebatur: nunc eo decidit, ut exsul de senatore, rhetor de oratore fieret. 2. Itaque ipse in praefatione dixit dolenter et graviter: *Quos tibi, Fortuna, ludos facis? Facis enim ex professoribus senatores, ex senatoribus professores.* Cui sententiae tantum bilis, tantum amaritudinis inest, ut mihi videatur ideo professus, ut hoc diceret. 3. Idem, quum Graeco pallio amictus intrasset, (carent enim togae iure, quibus aqua et igni interdictum est) postquam se composuit, circumspexitque habitum suum: *Latine*, inquit, *declamaturus sum.* 4. Dices, tristia et miseranda: dignum tamen illum, quia haec ipsa studia incesti scelere maculaverit. 5. Confessus est quidem incestum: sed incertum, utrum quia verum erat, an quia graviora metuebat, si negasset.

Fremebat enim Domitianus, aestuabatque ingenti invidia, destitutus. 6. Nam quum Corneliam, maximam Vestalem, defodere vivam cupisset, ut qui illustrari seculum suum eiusmodi exemplo arbitraretur, pontificis maximi iure, seu potius immanitate tyranni, licentia domini, reliquos pontifices non in Regiam, sed in Albanam villam convocavit. Nec minore scelere, quam quod ulcisci videbatur, absentem inauditamque damnavit incesti, quum ipse fratris filiam incesto non polluisset solum, verum etiam occidisset: nam vidua abortu periit. 7. Missi statim pontifices, qui defodiendam necandamque curarent. Illa nunc ad Vestam, nunc ad ceteros deos manus tendens, multa, sed hoc frequentissime, clamitabat: *Me Caesar incestam putat, qua sacra faciente vicit, triumphavit.* 8. Blandiens haec, an irridens; ex fiducia sui, an ex contemtu principis dixerit, dubium est. Dixit, donec ad supplicium, nescio an innocens, certe tanquam nocens, ducta est. 9. Quin etiam, quum in illud subterraneum cubiculum demitteretur, haesissetque descendenti stola, vertit se ac recollegit; quumque ei carnifex manum daret, aversata est, et resiluit; foedumque contagium, quasi plane a casto puroque corpore, novissima sanctitate reiecit; omnibusque numeris pudoris πολλὴν πρόνοιαν εἶχεν εὐσχήμως πεσεῖν. 10. Praeterea Celer, eques Romanus, cui Cornelia obiiciebatur, quum in comitio virgis caederetur, in hac voce persliterat: *Quid feci? Nihil feci.* 11. Ardebat ergo Domitianus et crudelitatis et iniquitatis infamia. Arripit Licinianum, quod in agris suis occultasset Corneliae libertam. Ille ab iis, quibus erat curae, praemonetur, si comitium et virgas pati nollet, ad confessionem confugeret, quasi ad veniam. Fecit. 12. Loquutus est pro absente Herennius Senecio tale quiddam, quale

est illud, *Κεῖται Πάτροκλος.* Ait enim: *Ex advocato nuntius factus sum. Recessit Licinianus.* 13. Gratum hoc Domitiano, adeo quidem, ut gaudio proderetur, diceretque, *Absolvit nos Licinianus.* Adiecit etiam, *non esse verecundiae eius instandum:* ipsi vero permisit, si qua posset, ex rebus suis raperet, antequam bona publicarentur; exsilium molle, velut praemium, dedit. 14. Ex quo tamen postea clementia divi Nervae translatus est in Siciliam, ubi nunc profitetur, seque de fortuna praefationibus vindicat. 15. Vides, quam obsequenter paream tibi, qui non solum res urbanas, verum etiam peregrinas tam sedulo scribo, ut altius repetam. Et sane putabam te, quia tunc abfuisti, nihil aliud de Liciniano audisse, quam relegatum ob incestum. Summam enim rerum nuntiat fama, non ordinem. 16. Mereor, ut vicissim, quid in oppido tuo, quid in finitimis agatur (solent enim notabilia quaedam incidere) perscribas: denique quidquid voles, dummodo non minus longa epistola nunties. Ego non paginas tantum, sed etiam versus syllabasque numerabo. Vale.

XII.

C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

Marcellini factum laudat, qui defuncti scribae residuum salarium apud se subsidere noluerit.

Amas Egnatium Marcellinum, atque etiam mihi saepe commendas: amabis magis commendabisque, si cognoveris recens eius factum. 2. Quum in provinciam quaestor exisset scribamque, qui sorte obtigerat, ante legitimum salarii tempus amisisset, quod acceperat scribae daturus, intellexit et statuit subsidere apud se non oportere. 3. Itaque reversus, Caesarem, deinde, Caesare auctore, senatum consuluit, quid fieri de salario vellet.

Parva quaestio, sed tamen quaestio. Heredes scribae sibi: praefecti aerario populo vindicabant. 4. Acta caussa est: dixit heredum advocatus, deinde populi: uterque percommode. Caecilius Strabo aerario censuit inferendum: Baebius Macer heredibus dandum. 5. Obtinuit Strabo. Tu lauda Marcellinum, ut ego statim feci. Quamvis enim abunde sufficiat illi, quod est et a principe et a senatu probatus; gaudebit tamen testimonio tuo. 6. Omnes enim, qui gloria famaque ducuntur, mirum in modum adsensio et laus, a minoribus etiam profecta, delectat. Te vero Marcellinus ita veretur, ut iudicio tuo plurimum tribuat. 7. Accedit his, quod, si cognoverit factum suum isto usque penetrasse, necesse est, laudis suae spatio et cursu et peregrinatione laetetur. Etenim, nescio quo pacto, vel magis homines iuvat gloria lata, quam magna. Vale.

XIII.

C. PLINIUS CORNELIO TACITO SUO S.

Municipes suos hortatur, ut scholam instituant, etiam tertiam sumtus partem pollicitus; rogat Tacitum, ut praeceptores circumspiciat.

Salvum te in urbem venisse gaudeo. Venisti autem, si quando alias, nunc maxime mihi desideratus. Ipse pauculis adhuc diebus in Tusculano commorabor, ut opusculum, quod est in manibus, absolvam. 2. Vereor enim, ne, si hanc intentionem iam in finem laxavero, aegre resumam. Interim ne quid festinationi meae pereat, quod sum praesens petiturus, hac quasi praecursoria epistola rogo. Sed prius accipe caussas rogandi: deinde ipsum, quod peto. 3. Proxime quum in patria mea fui, venit ad me salutandum municipis mei filius praetextatus. Huic ego, *Studes?* inquam. Respondit, *Etiam. — Ubi? — Mediolani. — Cur non hic?*

Et pater eius, (erat enim una, atque etiam ipse adduxerat puerum) *Quia nullos hic praeceptores habemus.* — 4. *Quare nullos? Nam vehementer intererat vestra, qui patres estis,* (et opportune complures patres audiebant) *liberos vestros hic potissimum discere. Ubi enim aut iucundius morarentur, quam in patria, aut pudicius continerentur, quam sub oculis parentum, aut minore sumtu, quam domi?* 5. *Quantum est ergo, collata pecunia conducere praeceptores? quodque nunc in habitationes, in viatica, in ea quae peregre emuntur impenditis, adiicere mercedibus? Atque ego, qui nondum liberos habeo, paratus sum pro republica nostra, quasi pro filia vel parente, tertiam partem eius, quod conferre vobis placebit, dare.* 6. *Totum etiam pollicerer, nisi timerem, ne hoc munus meum quandoque ambitu corrumperetur, ut accidere multis in locis video, in quibus praeceptores publice conducuntur.* 7. *Huic vitio uno remedio occurri potest, si parentibus solis ius conducendi relinquatur, iisdemque religio recte iudicandi necessitate collationis addatur.* 8. *Nam qui fortasse de alieno negligentes, certe de suo diligentes erunt: dabuntque operam, ne a me pecuniam [non] nisi dignus accipiat, si accepturus et ab ipsis erit.* 9. *Proinde consentite, conspirate, maioremque animum ex meo sumite, qui cupio esse quam plurimum, quod debeam conferre. Nihil honestius praestare liberis vestris, nihil gratius patriae potestis. Educentur hic, qui hic nascuntur, statimque ab infantia natale solum amare, frequentare consuescant. Atque utinam tam claros praeceptores inducatis, ut in finitimis oppidis studia hinc petantur, utque nunc liberi vestri aliena in loca, ita mox alieni in hunc locum confluant!* 10. Haec putavi altius et quasi a fonte repetenda, quo magis scires, quam gratum mihi foret, si susciperes, quod iniungo. Iniun-

go autem, et pro rei magnitudine rogo, ut ex copia studiosorum, quae ad te ex admiratione ingenii tui convenit, circumspicias praeceptores, quos solicitare possimus; sub ea tamen conditione, ne cui fidem meam obstringam. Omnia enim libera parentibus servo. Illi iudicent, illi eligant: ego mihi curam tantum et impendium vindico. 12. Proinde si quis fuerit repertus, qui ingenio suo fidat, eat illuc ea lege, ut hinc nihil aliud certum, quam fiduciam suam ferat. Vale.

XIV.

C. PLINIUS PATERNO SUO S.

Hendecasyllabos, quorum lasciviam excusat, iudicio Paterni submittit.

Tu fortasse orationem, ut soles, et flagitas et exspectas: at ego, quasi ex aliqua peregrina delicataque merce, lusus meos tibi prodo. 2. Accipies cum hac epistola hendecasyllabos nostros: quibus nos in vehiculo, in balineo, inter coenam oblectamus otium temporis. 3. His iocamur, ludimus, amamus, dolemus, querimur, irascimur: describimus aliquid modo pressius, modo elatius: atque ipsa varietate tentamus efficere, ut alia aliis, quaedam fortasse omnibus placeant. 4. Ex quibus tamen si nonnulla tibi paullo petulantiora videbuntur, erit eruditionis tuae cogitare, summos illos et gravissimos viros, qui talia scripserunt, non modo lascivia rerum, sed ne verbis quidem nudis abstinuisse. Quae nos refugimus, non quia severiores (unde enim?) sed quia timidiores sumus. 5. Scimus alioqui huius opusculi illam esse verissimam legem, quam Catullus expressit:

Nam castum esse decet pium poëtam
ipsum, versiculos nihil necesse est:

Digitized by Google

qui tunc denique habent salem et leporem,
si sunt molliculi et parum pudici.

6. Ego quanti faciam iudicium tuum, vel ex hoc potes aestimare, quod malui omnia a te pensitari, quam electa laudari. Et sane quae sunt commodissima, desinunt videri, quum paria esse coeperunt. 7. Praeterea sapiens subtilisque lector debet non diversis conferre diversa, sed singula expendere, nec deterius alio putare, quod est in suo genere perfectum. 8. Sed quid ego plura? Nam longiore praefatione vel excusare vel commendare ineptias, ineptissimum est. Unum illud praedicendum videtur, cogitare me has nugas meas ita inscribere, hendecasyllabi, qui titulus sola metri lege constringitur. 9. Proinde sive *epigrammata*, sive *idyllia*, sive *eclogas*, sive (ut multi) *poëmatia*, seu quod aliud vocare malueris, licebit voces: ego tantum *hendecasyllabos* praesto. 10. A simplicitate tua peto, quod de libello meo dicturus es aliis, mihi dicas: neque est difficile, quod postulo. Nam si hoc opusculum nostrum aut potissimum esset aut solum, fortasse posset durum videri dicere, *Quaere, quod agas:* molle et humanum est, *Habes, quod agas.* Vale.

XV.

C. PLINIUS FUNDANO SUO S.

Futuro consuli, ut auguratur, Asinium, tanquam eius quaestorem futurum, commendat.

Si quid omnino, hoc certe iudicio facio, quod Asinium Rufum singulariter amo. Est homo eximius et bonorum amantissimus. Cur enim non me quoque inter bonos numerem? Idem Cornelium Tacitum (scis quem virum) arcta familiaritate complexus est. 2. Proinde si utrumque nostrum probas, de Rufo quoque necesse est

idem sentias, quum sit ad connectendas amicitias vel tenacissimum vinculum morum similitudo. 3. Sunt ei liberi plures. Nam in hoc quoque functus est optimi civis officio, quod foecunditate uxoris large frui voluit eo seculo, quo plerisque etiam singulos filios orbitatis praemia graves faciunt: quibus ille despectis, avi quoque nomen adsumsit. Est enim avus, et quidem ex Saturio Firmo, quem diliges, ut ego, si, ut ego, propius inspexeris. 4. Haec eo pertinent, ut scias, quam copiosam, quam numerosam domum uno beneficio sis obligaturus: ad quod petendum, voto primum, deinde bono quodam omine adducimur. 5. Optamus enim tibi ominamurque in proximum annum consulatum. Ita nos virtus tua et iudicia principis augurari volunt. 6. Concurrit autem, ut sit eodem anno quaestor maximus ex liberis Rufi, Asinius Bassus, iuvenis, (nescio an dicam, quod me pater et sentire et dicere cupit, adolescentis verecundia vetat) ipso patre melior. 7. Difficile est, ut mihi de absente credas, quamquam credere soles omnia, tantum in illo industriae, probitatis, eruditionis, ingenii, studii, memoriae denique esse, quantum expertus invenies. 8. Vellem tam ferax seculum bonis artibus haberemus, ut aliquos Basso praeferre deberes: tum ego te primus hortarer moneremque, circumferres oculos, ac diu pensitares, quem potissimum eligeres. 9. Nunc vero — Sed nihil volo de amico meo arrogantius dicere: hoc solum dico, dignum esse iuvenem, quem more maiorum in filii locum adsumas. 10. Debent autem sapientes viri, ut tu, tales a republica liberos accipere, quales a natura solemus optare. Decorus erit tibi consuli quaestor patre praetorio, propinquis consularibus: quibus, iudicio ipsorum, quamquam adolescentulus adhuc, iam tamen invicem ornamento est. 11. Proinde

indulge precibus meis, obsequere consilio, et ante omnia, si festinare videor, ignosce: primum, quia votis suis amor plerumque praecurrit: deinde, quod in ea civitate, in qua omnia quasi ab occupantibus aguntur, quae legitimum tempus exspectant, non matura, sed sera sunt: in summa, quod rerum, quas adsequi cupias, praesumtio ipsa iucunda est. 12. Revereatur iam te Bassus ut consulem: tu dilige eum ut quaestorem: nos denique, utriusque vestrum amantissimi, duplici laetitia perfruamur. 13. Etenim quum sic te, sic Bassum diligamus, ut et illum cuiuscunque et tuum quemcunque quaestorem in petendis honoribus omni ope, omni labore, gratia simus iuvaturi; perquam iucundum nobis erit, si in eundem iuvenem studium nostrum, et amicitiae meae et consulatus tui ratio contulerit: si denique precibus meis tu potissimus adiutor accesseris, cuius senatus et suffragio libentissime indulgeat, et testimonio plurimum credat. Vale.

XVI.

C. PLINIUS VALERIO PAULLINO SUO S.

Hortatur ad studium, quum sit literis adhuc honor.

Gaude meo, gaude tuo, gaude etiam publico nomine. Adhuc honor studiis durat. Proxime, quum dicturus apud centumviros essem, adeundi mihi locus, nisi a tribunali, nisi per ipsos iudices, non fuit: tanta stipatione cetera tenebantur. 2. Ad hoc quidam ornatus adolescens, scissis tunicis, ut in frequentia solet, sola velatus toga perstitit, et quidem horis septem. Nam tamdiu dixi magno cum labore, sed maiore cum fructu. 3. Studeamus ergo, nec desidiae nostrae praetendamus alienam. Sunt qui audiant, sunt qui legant: nos modo dignum aliquid auribus, dignum chartis elaboremus. Vale.

XVII.

C. PLINIUS GALLO SUO S.

Admonitus a Gallo, Corelliae suam operam contra designatum consulem pollicetur, idque propter Corellii patris in se merita, quae praedicat.

Et admones et rogas, ut suscipiam absentis Corelliae caussam contra C. Caecilium, consulem designatum. Quod admones, gratias ago: quod rogas, queror. Admoneri enim debeo, ut sciam: rogari non debeo, ut faciam, quod mihi non facere turpissimum est. 2. An ego tueri Corellii filiam dubitem? Est quidem mihi cum isto, contra quem me advocas, non plane familiaritas, sed tamen amicitia. 3. Accedit huc dignitas hominis, atque hic ipse, cui destinatus est, honor: cuius nobis hoc maior agenda reverentia est, quod iam illo functi sumus. Naturale est enim, ut ea, quae quis adeptus est ipse, quam amplissima aestimari velit. 4. Sed mihi cogitanti, adfuturum me Corellii filiae, omnia ista frigida et inania videntur. Obversatur oculis ille vir, quo neminem aetas nostra graviorem, sanctiorem, subtiliorem denique tulit: quem ego, quum ex admiratione diligere coepissem, quod evenire contra solet, magis admiratus sum, postquam penitus inspexi. 5. Inspexi enim penitus: nihil a me ille secretum, non ioculare, non serium, non triste, non laetum. 6. Adolescentulus eram, et iam mihi ab illo honor, atque etiam (audebo dicere) reverentia, ut aequali, habebantur. Ille meus in petendis honoribus suffragator et testis; ille in inchoandis deductor et comes; ille in gerendis consiliator et rector; ille denique in omnibus officiis nostris, quamquam et imbecillus et senior, quasi iuvenis et validus conspiciebatur. 7. Quantum ille famae meae domi, quantum in publico, quantum etiam apud principem adstruxit! 8. Nam

quum forte de bonis iuvenibus apud Nervam imperatorem sermo incidisset, et plerique me laudibus ferrent, paullisper se intra silentium tenuit, quod illi plurimum auctoritatis addebat; deinde gravitate, quam noras, *Necesse est*, inquit, *parcius laudem Secundum, quia nihil nisi ex consilio meo facit*. 9. Qua voce tribuit mihi, quantum petere voto immodicum erat: nihil me facere non sapientissime, quum omnia ex consilio sapientissimi viri facerem. Quin etiam moriens, filiae suae, (ut ipsa solet praedicare) *Multos quidem amicos*, inquit, *tibi in longiore vita paravi, praecipuos tamen Secundum et Cornutum*. 10. Quod dum recordor, intelligo mihi laborandum, ne qua parte videar hanc de me fiduciam providentissimi viri destituisse. 11. Quare ego vero Corelliae adero promtissime; nec subire offensas recusabo: quamquam non solum veniam me, verum etiam laudem apud istum ipsum, a quo, ut ais, nova lis fortasse, ut feminae, intenditur, arbitror consequuturum, si haec eadem in actione, latius scilicet et uberius, quam epistolarum augustiae sinunt, contigerit mihi vel in excusationem, vel etiam in commendationem meam dicere. Vale.

XVIII.

C. PLINIUS ANTONINO SUO S.

Antonini epigrammata Graeca laudat, ex quibus Latine se, sed impari successu, convertisse dicit.

Quemadmodum magis approbare tibi possum, quantopere mirer epigrammata tua Graeca, quam quod quaedam aemulari Latine et exprimere tentavi? In deterius quidem. Accidit hoc primum imbecillitate ingenii mei, deinde inopia, ac potius, ut Lucretius ait, egestate patrii sermonis. 2. Quod si haec, quae et sunt Lati-

na, et mea, habere tibi aliquid venustatis videbuntur, quantum putas inesse eis gratiae, quae et a te, et Graece, proferuntur? Vale.

XIX.

C. PLINIUS HISPULLAE SUAE S.

Uxoris ingenium et mores, soceri sorori, quae educaverat, mirifice laudat, et gratias agit.

Quum sis pietatis exemplum, fratremque optimum, et amantissimum tui, pari caritate dilexeris, filiamque eius, ut tuam, diligas, nec tantum amitae eius, verum etiam patris amissi adfectum repraesentes; non dubito, maximo tibi gaudio fore, quum cognoveris, dignam patre, dignam te, dignam avo evadere. 2. Summum est acumen, summa frugalitas: amat me, quod castitatis indicium est. Accedit his studium literarum, quod ex mei caritate concepit. 3. Meos libellos habet, lectitat, ediscit etiam. Qua illa solicitudine, quum videor acturus, quanto, quum egi, gaudio adficitur! Disponit, qui nuntient sibi, quem adsensum, quos clamores excitarim, quem eventum iudicii tulerim. Eadem, si quando recito, in proximum discreta velo sedet laudesque nostras avidissimis auribus excipit. 4. Versus quidem meos cantat formatque cithara, non artifice aliquo docente, sed amore, qui magister est optimus. 5. His ex caussis in spem certissimam adducor, perpetuam nobis maioremque in dies futuram esse concordiam. Non enim aetatem meam, aut corpus, quae paullatim occidunt ac senescunt, sed gloriam diligit. 6. Nec aliud decet tuis manibus educatam, tuis praeceptis institutam: quae nihil in contubernio tuo viderit, nisi sanctum honestumque: quae denique amare me ex tua praedicatione consueverit. 7. Nam quum matrem meam parentis loco

venerarere, me a pueritia statim formare, laudare, talemque, qualis nunc uxori meae videor, ominari solebas. 8. Certatim ergo tibi gratias agimus: ego, quod illam mihi, illa, quod me sibi dederis, quasi invicem elegeris. Vale.

XX.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

De libris Maximi cum laude eorundem iudicat.

Quid senserim de singulis libris tuis, notum tibi, ut quemque perlegeram, feci. Accipe nunc, quid de universis generaliter iudicem. 2. Est opus pulchrum, validum, acre, sublime, varium, elegans, purum, figuratum, spatiosum etiam, et cum magna tua laude diffusum. In quo tu ingenii simul dolorisque velis latissime vectus es, et horum utrumque invicem adiumento fuit. 3. Nam dolori sublimitatem et magnificentiam ingenium; ingenio vim et amaritudinem dolor addidit. Vale.

XXI.

C. PLINIUS VELIO CEREALI SUO S.

Helvidias sorores, a partu exstinctas, deflet.

Tristem et acerbum casum Helvidiarum sororum! 2. Utraque a partu, utraque filiam enixa decessit. Afficior dolore, (nec tamen supra modum doleo): ita mihi luctuosum videtur, quod puellas honestissimas in flore primo foecunditas abstulit. Angor infantium sorte, quae sunt parentibus statim, et dum nascuntur, orbatae. Angor optimorum maritorum, angor etiam meo nomine. 3. Nam patrem illarum defunctum quoque perseverantissime diligo, ut actione mea librisque testatum est; cui nunc unus ex tribus liberis superest, domum-

que, pluribus adminiculis paullo ante fundatam, desolatus fulcit ac sustinet. 4. Magno tamen fomento dolor meus adquiescet, si hunc saltem fortem et incolumem, paremque illi patri, illi avo fortuna servaverit. Cuius ego pro salute, pro moribus, hoc sum magis anxius, quod unicus factus est. 5. Nosti in amore mollitiem animi mei, nosti metus. Quo minus te mirari oportebit, quod plurimum timeam, de quo plurimum spero. Vale.

XXII.

C. PLINIUS SEMPRONIO RUFO SUO S.

Iunii Maurici graviter et fortiter dicta.

Interfui principis optimi cognitioni, in consilium adsumtus. Gymnicus agon apud Viennenses, ex cuiusdam testamento, celebrabatur. Hunc Trebonius Rufinus, vir egregius nobisque amicus, in duumviratu suo tollendum abolendumque curavit. Negabatur ex auctoritate publica fecisse. 2. Egit ipse caussam non minus feliciter quam diserte. Commendabat actionem, quod tanquam homo Romanus et bonus civis in negotio suo mature et graviter loquebatur. 3. Quum sententiae perrogarentur, dixit Iunius Mauricus (quo viro nihil firmius, nihil verius) non esse restituendum Viennensibus agona: adiecit, *Vellem etiam Romae tolli posset*. 4. Constanter, inquis, et fortiter. Quidni? Sed hoc Maurico novum non est. Idem apud Nervam imperatorem non minus fortiter. Coenabat Nerva cum paucis. Veiento proximus, atque etiam in sinu recumbebat. Dixi omnia, quum hominem nominavi. 5. Incidit sermo de Catullo Messalino, qui, luminibus orbatus, ingenio saevo mala caecitatis addiderat: non verebatur, non erubescebat, non miserebatur: saepius a Domitiano non secus ac tela, quae et ipsa caeca et improvida feruntur,

in optimum quemque contorquebatur. 6. De huius nequitia sanguinariisque sententiis in commune omnes super coenam loquebantur. Tum ipse imperator, *Quid putamus passurum fuisse, si viveret?* et Mauricus, *Nobiscum coenaret.* 7. Longius abii, libens tamen. Placuit agona tolli, qui mores Viennensium infecerat, ut noster hic omnium. Nam Viennensium vitia intra ipsos residunt, nostra late vagantur: utque in corporibus, sic in imperio, gravissimus est morbus, qui a capite diffunditur. Vale.

XXIII.

C. PLINIUS POMPONIO BASSO SUO S.

Laudat Pomponium, sapienter otio in senectute usum: sibique similem aliquando quietem optat.

Magnam cepi voluptatem, quum ex communibus amicis cognovi, te, ut sapientia tua dignum est, et disponere otium et ferre, habitare amoenissime, et nunc terra, nunc mari corpus agitare; multum disputare, multum audire, multum lectitare; quumque plurimum scias, quotidie tamen aliquid addiscere. 2. Ita senescere oportet virum, qui magistratus amplissimos gesserit, exercitus rexerit, totumque se reipublicae, quamdiu decebat, obtulerit. 3. Nam et prima vitae tempora et media patriae, extrema nobis impertire debemus, ut ipsae leges monent, quae maiorem annis LX otio reddunt. 4. Quando mihi licebit? quando per aetatem honestum erit imitari istud pulcherrimae quietis exemplum? quando secessus mei non desidiae nomen, sed tranquillitatis accipient? Vale.

XXIV.

C. PLINIUS VALENTI SUO S.

Fragilitatis humanae admonetur, quum nullos in quadruplici iudicio, quos iuvenis in eodem habuerat, socios vidisset.

Proxime quum apud centumviros in quadruplici iudicio dixissem, subiit recordatio, egisse me iuvenem aeque in quadruplici. 2. Processit animus, ut solet, longius: coepi reputare, quos in hoc iudicio, quos in illo socios laboris habuissem. Solus eram, qui in utroque dixissem: tantas conversiones aut fragilitas mortalitatis aut fortunae mobilitas facit. 3. Quidam ex iis, qui tunc egerant, decesserunt; exulant alii; huic aetas et valetudo silentium suasit; hic sponte beatissimo otio fruitur; alius exercitum regit; illum civilibus officiis principis amicitia exemit. 4. Circa nos ipsos quam multa mutata sunt! Studiis processimus, studiis periclitati sumus, rursusque processimus. 5. Profuerunt nobis bonorum amicitiae, bonorum obfuerunt, iterum prosunt. Si computes annos, exiguum tempus: si vices rerum, aevum putes. 6. Quod potest esse documento, nihil desperare, nulli rei fidere, quum videamus tot varietates tam volubili orbe circumagi. 7. Mihi autem familiare est, omnes cogitationes meas tecum communicare, iisdemque te vel praeceptis vel exemplis monere, quibus ipse me moneo: quae ratio huius epistolae fuit. Vale.

XXV.

C. PLINIUS MESSIO MAXIMO SUO S.

Narrat evenisse, quod de tabellaria lege praedixerat: et in scurriliter ludentes invehitur.

Scripseram tibi, verendum esse, ne ex tacitis suffragiis vitium aliquod exsisteret: factum est. Proximis

comitiis in quibusdam tabellis multa iocularia, atque etiam foeda dictu, in una vero pro candidatorum nominibus, suffragatorum nomina inventa sunt. 2. Excanduit senatus, magnoque clamore ei, qui scripsisset, iratum principem est comprecatus. Ille tamen fefellit, et latuit, fortasse etiam inter indignantes fuit. 3. Quid hunc putamus domi facere, qui in tanta re, tam serio tempore, tam scurriliter ludat? qui denique omnino in senatu dicax et urbanus et bellus est? 4. Tantum licentiae pravis ingeniis adiicit illa fiducia, *Quis enim sciet?* Poposcit tabellas, stilum accepit, demisit caput, neminem veretur, se contemnit. Inde ista ludibria, scena et pulpito digna. 5. Quo te vertas? quae remedia conquiras? Ubique vitia remediis fortiora. *Ἀλλὰ ταῦτα τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς ἄλλῳ μελήσει,* cui multum quotidie vigiliarum, multum laboris adiicit haec nostra iners, sed tamen effrenata petulantia. Vale.

XXVI.

C. PLINIUS NEPOTI SUO S.

Pollicetur libellos se emendaturum esse, etiam alios additurum.

Petis, ut libellos meos, quos studiosissime comparasti, recognoscendos emendandosque curem. Faciam. Quid enim suscipere libentius debeo, te praesertim exigente? 2. Nam cum vir gravissimus, doctissimus, disertissimus, super haec occupatissimus, maximae provinciae praefuturus, tanti putes scripta nostra circumferre tecum; quanto opere mihi providendum est, ne te haec pars sarcinarum, tanquam supervacua, offendat? 3. Adnitar ergo primum, ut comites istos quam commodissimos habeas; deinde, ut reversus invenias,

quos istis addere velis. Neque enim mediocriter me ad nova opera tu lector hortaris. Vale.

XXVII.

C. PLINIUS FALCONI SUO S.

Commendat Augurini poëmata, occasione eorum quae in laudem suam scripserat.

Tertius dies est, quod audivi recitantem Sentium Augurinum cum summa mea voluptate, immo etiam admiratione. Poëmatia appellat. Multa tenuiter, multa sublimiter, multa venuste, multa tenere, multa dulciter, multa cum bile. 2. Aliquot annis, puto, nihil generis eiusdem adsolutius scriptum, nisi forte me fallit aut amor eius, aut quod me ipsum laudibus vexit. 3. Nam lemma sibi sumsit, quod ego interdum versibus ludo. Atque adeo iudicii mei te iudicem faciam, si mihi ex hoc ipso lemmate secundus versus occurrerit. Nam ceteros teneo, et iam explicui.

4. *Canto carmina versibus minutis,*
his, olim quibus et meus Catullus,
et Calvus, veteresque. Sed quid ad me?
unus Plinius est mihi priores.
Mavult versiculos, foro relicto,
et quaerit, quod amet, putatque amare,
ille Plinius, ille quot Catones!
I nunc, qui sapias, amare noli.

5. Vides, quam acuta omnia, quam apta, quam expressa. Ad hunc gustum totum librum repromitto; quem tibi, ut primum publicaverit, exhibebo. Interim ama iuvenem et temporibus nostris gratulare pro ingenio tali, quod ille moribus adornat. Vivit cum Spurinna, vivit cum Antonino: quorum alteri adfinis, utrique contubernalis est. 6. Possis ex hoc facere coniecturam, quam

sit emendatus adolescens, qui a gravissimis senibus sic amatur. Est enim illud verissimum:

γιγνώσκων, ὅτι
τοιοῦτός ἐστ᾽, οἷοισπερ ἥδεται ξυνών.

Vale.

XXVIII.

C. PLINIUS SEVERO SUO S.

Cornelii Nepotis et T. Cassii imagines pro Herennii bibliotheca fieri postulat.

Herennius Severus, vir doctissimus, magni aestimat in bibliotheca sua ponere imagines municipum tuorum, Cornelii Nepotis et Titi Cassii, petitque, si sunt istic, ut esse credibile est, exscribendas pingendasque delegem. 2. Quam curam tibi potissimum iniungo, primum quia desideriis meis amicissime obsequeris, deinde, quia tibi studiorum summa reverentia, summus amor studiosorum: postremo, quod patriam tuam omnesque qui nomen eius auxerunt, ut patriam ipsam, veneraris et diligis. 3. Peto autem, ut pictorem quam diligentissimum adsumas. Nam cum est arduum, similitudinem effingere ex vero, tum longe difficillima est imitationis imitatio. A qua, rogo, ut artificem, quem elegeris, ne in melius quidem sinas aberrare. Vale.

XXIX.

C. PLINIUS ROMANO SUO S.

Voconium Romanum monet, ut ad iudicandum veniat, ne multam committat.

Eia tu, quum proxime res agentur, quoquo modo ad iudicandum veni. Nihil est, quod in dextram aurem fiducia mei dormias: non impune cessatur. 2. Ecce, Licinius Nepos, praetor, acer et fortis vir, multam

dixit etiam senatori. Egit ille in senatu causam suam: egit autem sic, ut deprecaretur. Remissa est multa: sed timuit, sed rogavit, sed opus venia fuit. 3. Dices: Non omnes praetores tam severi. Falleris. Nam vel instituere vel reducere eiusmodi exemplum non nisi severi, institutum reductumve exercere etiam lenissimi possunt. Vale.

XXX.

C. PLINIUS LICINIO SUO S.

Miram naturam fontis in Comensi agro narrat, cuius caussam et ipse inquirit, et inquirendam commendat.

Attuli tibi ex patria mea pro munusculo quaestionem, altissima ista eruditione dignissimam. 2. Fons oritur in monte, per saxa decurrit, excipitur coenatiuncula manu facta: ibi paullulum retentus in Larium lacum decidit. Huius mira natura: ter in die, statis auctibus ac diminutionibus, crescit decrescitque. 3. Cernitur id palam, et cum summa voluptate deprehenditur. Iuxta recumbis et vesceris: atque etiam ex ipso fonte (nam est frigidissimus) potas: interim ille certis dimensisque momentis vel subtrahitur vel adsurgit. 4. Annulum, seu quid aliud, ponis in sicco, adluitur sensim, ac novissime operitur: detegitur rursus paullatimque deseritur: si diutius observes, utrumque iterum ac tertio videas. 5. Spiritusne aliquis occultior os fontis et fauces modo laxat, modo includit, prout illatus occurrit, aut decessit expulsus? 6. quod in ampullis ceterisque generis eiusdem videmus accidere, quibus non hians, nec statim patens exitus. Nam illa quoque, quamquam prona et vergentia, per quasdam obluctantis animae moras crebris quasi singultibus sistunt, quod effundunt. 7. An quae Oceano natura, fonti quoque? qua-

que ille ratione aut impellitur aut resorbetur, hac modicus hic humor vicibus alternis supprimitur vel egeritur? 8. An ut flumina, quae in mare deferuntur, adversantibus ventis obvioque aestu retorquentur, ita est aliquid, quod huius fontis excursum per momenta repercutiat? 9. An latentibus venis certa mensura, quae dum colligit quod exhauserat, minor rivus est et pigrior; quum collegit, agilior maiorque profertur? 10. An nescio quod libramentum abditum et coecum, quod quum exinanitum est, suscitat et elicit fontem; quum repletum, moratur et strangulat? 11. Scrutare tu caussas, (potes enim) quae tantum miraculum efficiunt. Mihi abunde est, si satis expressi, quod efficitur. Vale.

LIBER QUINTUS.

I.

C. PLINIUS SEVERO SUO S.

Narrat, quae, heres Gratillae factus, cum filio eius exheredato egerit.

Legatum mihi obvenit modicum, sed amplissimo gratius. Cur amplissimo gratius? Pomponia Gratilla, exheredato filio Assudio Curiano, heredem reliquerat me: dederat coheredes Sertorium Severum, praetorium virum, aliosque equites Romanos splendidos. 2. Curianus filius orabat, ut sibi donarem portionem meam,

seque praeiudicio iuvarem: eandem tacita conventione salvam mihi pollicebatur. 3. Respondebam, non convenire moribus meis, aliud palam, aliud agere secreto: praeterea non esse satis honestum, donare et locupleti et orbo: in summa, non profuturum ei, si donassem: profuturum, si cessissem: esse autem me paratum cedere, si inique exheredatum mihi liqueret. 4. Ad hoc ille, *Rogo cognoscas.* Cunctatus paullum, *Faciam*, inquam: *neque enim video, cur ipse me minorem putem, quam tibi videor. Sed iam nunc memento, non defuturam mihi constantiam, si ita fides duxerit, secundum matrem tuam pronuntiandi.* 5. *Ut voles,* ait: *voles enim, quod aequissimum.* Adhibui in consilium duos, quos tunc civitas nostra spectatissimos habuit, Corellium et Frontinum. His circumdatus in cubiculo meo sedi. 6. Dixit Curianus, quae pro se putabat. Respondi paucis ego, (neque enim aderat alius, qui defunctae pudorem tueretur) deinde secessi, et ex consilii sententia, *Videtur,* inquam, *Curiane, mater tua iustas habuisse caussas irascendi tibi.* Post hoc ille cum ceteris subscripsit centumvirale iudicium, mecum non subscripsit. 7. Appetebat iudicii dies: coheredes mei componere et transigere cupiebant, non diffidentia caussae, sed metu temporum. Verebantur, quod videbant multis accidisse, ne ex centumvirali iudicio capitis rei exirent. 8. Et erant quidam in illis, quibus obiici et Gratillae amicitia et Rustici posset. Rogant me, ut cum Curiano loquar. 9. Convenimus in aedem Concordiae. Ibi ego, *Si mater*, inquam, *te ex parte quarta scripsisset heredem, num queri posses? Quid si heredem quidem instituisset ex asse, sed legatis ita exhausisset, ut non amplius apud te, quam quarta, remaneret? Igitur sufficere tibi debet, si, exheredatus a matre, quartam partem ab heredibus eius accipias,*

quam tamen ego augebo. 10. *Scis te non subcripsisse mecum, et biennium transisse, omniaque me usucepisse. Sed ut te coheredes mei tractabiliorem experiantur, utque tibi nihil abstulerit reverentia mei, offero pro mea parte tantundem.* Tuli fructum non conscientiae modo, verum etiam famae. 11. Ille ergo Curianus legatum mihi reliquit, et factum meum, nisi forte blandior mihi, antiquum notabili honore signavit. 12. Haec tibi scripsi, quia de omnibus, quae me vel delectant vel angunt, non aliter tecum, quam mecum, loqui soleo: deinde, quod durum existimabam, te amantissimum mei fraudare voluptate, quam ipse capiebam. 13. Neque enim sum tam sapiens, ut nihil mea intersit, an iis, quae honeste fecisse me credo, testificatio quaedam, et quasi praemium accedat. Vale.

II.

C. PLINIUS FLACCO SUO S.

Gratias agit pro turdorum dono.

Accepi pulcherrimos turdos, cum quibus parem calculum ponere nec ullis copiis ex Laurentino, nec maris tam turbidis tempestatibus possum. 2. Recipies ergo epistolas steriles, et simpliciter ingratas, ac ne illam quidem solertiam Diomedis in permutando munere imitantes. Sed, quae facilitas tua, hoc magis dabis veniam, quod se non mereri fatentur. Vale.

III.

C. PLINIUS ARISTONI SUO S.

Reprehensus quorumdam sermonibus, quod versus lasciviores scribat recitetque, se aliorum exemplo tuetur.

Quum plurima officia tua mihi grata et iucunda sunt, tum vel maxime, quod me celandum non putasti,

fuisse apud te de versiculis meis multum copiosumque sermonem, eumque diversitate iudiciorum longius processisse: exstitisse etiam quosdam, qui scripta quidem ipsa non improbarent, me tamen amice simpliciterque reprehenderent, quod haec scriberem recitaremque. 2. Quibus ego, ut augeam meam culpam, ita respondeo: Facio nonnunquam versiculos severos parum: facio: nam et comoedias audio, et specto mimos, et lyricos lego, et Sotadicos intelligo; aliquando praeterea rideo, iocor, ludo: utque omnia innoxiae remissionis genera breviter amplectar, homo sum. 3. Nec vero moleste fero, hanc esse de moribus meis existimationem, ut, qui nesciunt, talia doctissimos, gravissimos, sanctissimos homines scriptitasse, me scribere mirentur. 4. Ab illis autem, quibus notum est, quos quantosque auctores sequar, facile impetrari posse confido, ut errare me, sed cum illis, sinant, quorum non seria modo, verum etiam lusus exprimere, laudabile est. 5. An ego verear (neminem viventium, ne quam in speciem adulationis incidam, nominabo) sed ego verear, ne me non satis deceat, quod decuit M. Tullium, Caium Calvum, Asinium Pollionem, Marcum Messalam, Quintum Hortensium, M. Brutum, L. Sullam, Q. Catulum, Quintum Scaevolam, Ser. Sulpicium, Varronem, Torquatum, immo Torquatos, C. Memmium, Lentulum, Gaetulicum, Annaeum Senecam, et proxime Verginium Rufum, et, si non sufficiunt exempla privata, divum Iulium, divum Augustum, divum Nervam, T. Caesarem? 6. Neronem enim transeo, quamvis sciam, non corrumpi in deterius, quae aliquando etiam a malis, sed honesta manere, quae saepius a bonis fiunt. Inter quos vel praecipue numerandus est P. Virgilius, Corn. Nepos, et prius Ennius, Acciusque. Non quidem hi senatores:

sed sanctitas morum non distat ordinibus. 7. Recito tamen: quod illi an fecerint, nescio. Sed illi iudicio suo poterant esse contenti: mihi modestior conscientia est, quam ut satis absolutum putem, quod a me probetur. 8. Itaque has recitandi caussas sequor: primum, quod ipse, qui recitat, aliquanto acrius scriptis suis, auditorum reverentia, intendit: deinde, quod, de quibus dubitat, quasi ex consilii sententia statuit. 9. Multa etiam a multis admonetur: et, si non admoneatur, quid quisque sentiat, perspicit ex vultu, oculis, nutu, manu, murmure, silentio; quae satis apertis notis iudicium ab humanitate discernunt. 10. Atque adeo, si cui forte eorum, qui interfuerunt, curae fuerit eadem illa legere, intelliget, me quaedam aut commutasse, aut praeterisse, fortasse etiam ex suo iudicio, quamvis ipse nihil dixerit mihi. 11. Atque haec ita disputo, quasi populum in auditorium, non in cubiculum amicos advocarim, quos plures habere, multis gloriosum, reprehensioni nemini fuit. Vale.

IV.

C. PLINIUS VALERIANO SUO S.

Avaritiam Nominati causidici notat, qui Vicentinos, a quibus grandem pecuniam acceperat, fefellit.

Res parva, sed initium non parvum. Vir praetorius Solers a senatu petiit, ut sibi instituere in agris suis nundinas permitteretur: contradixerunt Vicentinorum legati: adfuit Tuscilius Nominatus: dilata caussa est. 2. Alio senatu Vicentini sine advocato intraverunt: dixerunt, se deceptos. Lapsine verbo, an quia ita sentiebant? Interrogati a Nepote praetore, quem docuissent, responderunt, quem prius. Interrogati, an tunc gratis adfuisset, responderunt, sex millibus nummum:

an rursus aliquid dedissent, dixerunt, mille denarios. Nepos postulavit, ut Nominatus induceretur. 3. Hactenus illo die. Sed, quantum auguror, longius res procedet. Nam pleraque tacta tantum, et omnino commota, latissime serpunt. 4. Erexi aures tuas. Quam diu nunc oportet quam blande roges, ut reliqua cognoscas! si tamen non ante ob haec ipsa veneris Romam, spectatorque malueris esse, quam lector. Vale.

V.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Fannii obitum luget tum ob alias caussas, tum maxime, quod opus de sceleribus Neronis imperfectum reliquerat.

Nuntiatur mihi C. Fannium decessisse, qui nuntius gravi me dolore confudit: primum, quod amavi hominem elegantem et disertum: deinde, quod iudicio eius uti solebam. Erat enim natura acutus, usu exercitatus, varietate promtissimus. 2. Angit me super ista casus ipsius. Decessit veteri testamento: omisit, quos maxime diligebat: prosequutus est, quibus offensior erat. Sed hoc utcunque tolerabile: gravius illud, quod pulcherrimum opus imperfectum reliquit. 3. Quamvis enim agendis caussis distringeretur, scribebat tamen exitus occisorum aut relegatorum a Nerone: et iam tres libros absolverat, subtiles, et diligentes, et Latinos, atque inter sermonem historiamque medios. Ac tanto magis reliquos perficere cupiebat, quanto frequentius hi lectitabantur. 4. Mihi autem videtur acerba semper et immatura mors eorum, qui immortale aliquid parant. Nam qui voluptatibus dediti quasi in diem vivunt, vivendi caussas quotidie finiunt: qui vero posteros cogitant, et memoriam sui operibus extendunt, his nulla mors non repentina est, ut quae semper inchoatum ali-

quid abrumpat. 5. Caius quidem Fannius, quod accidit, multo ante praesensit. Visus est sibi per nocturnam quietem iacere in lectulo suo compositus in habitum studentis, habere ante se scrinium, (ita solebat): mox imaginatus est venisse Neronem, in toro sedisse, promsisse primum librum, quem de sceleribus eius ediderat, eumque ad extremum revolvisse; idem in secundo ac tertio fecisse; tunc abiisse. 6. Expavit; et sic interpretatus est, tanquam idem sibi futurus esset scribendi finis, qui fuisset illi legendi: et fuit idem. 7. Quod me recordantem miseratio subit, quantum vigiliarum, quantum laboris exhauserit frustra. Occursant animo mea mortalitas, mea scripta. Nec dubito, te quoque eadem cogitatione terreri pro istis, quae inter manus habes. 8. Proinde, dum suppetit vita, enitamur, ut mors quam paucissima, quae abolere possit, inveniat. Vale.

VI.

C. PLINIUS APOLLINARI SUO S.

Apollinari, qui Plinio, in Tuscis aestatem acturo, timuerat, et salubritatem huius villae, et commoditatem exponit.

Amavi curam et solicitudinem tuam, quod, quum audisses me aestate Tuscos meos petiturum, ne facerem suasisti, dum putas insalubres. 2. Est sane gravis et pestilens ora Tuscorum, quae per litus extenditur. Sed hi procul a mari recesserunt: quin etiam Apennino, saluberrimo montium, subiacent. 3. Atque adeo, ut omnem pro me metum ponas, accipe temperiem coeli, regionis situm, villae amoenitatem; quae et tibi auditu, et mihi relatu iucunda erunt. 4. Coelum est hieme frigidum et gelidum: myrtos, oleas, quaeque alia assiduo tepore laetantur, aspernatur ac respuit: laurum tamen patitur, atque etiam nitidissimam profert: interdum, sed

non saepius quam sub urbe nostra, necat. 5. Aestatis mira clementia. Semper aer spiritu aliquo movetur; frequentius tamen auras, quam ventos habet. 6. Hinc senes multi: videas avos proavosque iam iuvenum, audias fabulas veteres sermonesque maiorum: quumque veneris illo, putes alio te seculo natum. 7. Regionis forma pulcherrima. Imaginare amphitheatrum aliquod immensum, et quale sola rerum natura possit effingere. Lata et diffusa planities montibus cingitur: montes summa sui parte procera nemora et antiqua habent. 8. Frequens ibi et varia venatio: inde caeduae silvae cum ipso monte descendunt; has inter pingues terrenique colles (neque enim facile usquam saxum, etiam si quaeratur, occurrit) planissimis campis fertilitate non cedunt, opimamque messem serius tantum, sed non minus percoquunt. 9. Sub his per latus omne vineae porriguntur, unamque faciem longe lateque contexunt; quarum a fine imoque quasi margine arbusta nascuntur. Prata inde campique: 10. campi, quos non nisi ingentes boves et fortissima aratra perfringunt. Tantis glebis tenacissimum solum, quum primum prosecatur, adsurgit, ut nono demum sulco perdometur. 11. Prata florida et gemmea trifolium aliasque herbas, teneras semper et molles, et quasi novas, alunt. Cuncta enim perennibus rivis nutriuntur: sed ubi aquae plurimum, palus nulla; quia devexa terra, quidquid liquoris accepit, nec absorbuit, effundit in Tiberim. 12. Medios ille agros secat, navium patiens, omnesque fruges devehit in urbem, hieme dumtaxat et vere; aestate submittitur, immensique fluminis nomen arenti alveo deserit, auctumno resumit. 13. Magnam capies voluptatem, si hunc regionis situm ex monte prospexeris. Neque enim terras tibi, sed formam aliquam, ad eximiam pul-

chritudinem pictam, videberis cernere: ea varietate, ea descriptione, quocunque inciderint oculi, reficiuntur. 14. Villa in colle imo sita prospicit quasi ex summo: ita leniter et sensim clivo fallente consurgit, ut, quum adscendere te non putes, sentias adscendisse. A tergo Apenninum, sed longius, habet. Accipit ab hoc auras quamlibet sereno et placido die, non tamen acres et immodicas, sed spatio ipso lassas et infractas. 15. Magna sui parte meridiem spectat, aestivumque solem ab hora sexta, hibernum aliquanto maturius quasi invitat in porticum latam, et pro modo longam. Multa in hac membra; atrium etiam ex more veterum. 16. Ante porticum xystus concisus in plurimas species, distinctusque buxo; demissus inde pronusque pulvinus, cui bestiarum effigies invicem adversas buxus inscripsit. Acanthus in plano mollis, et, paene dixerim, liquidus. 17. Ambit hunc ambulatio pressis varieque tonsis viridibus inclusa: ab his gestatio in modum circi, quae buxum multiformem, humilesque et retentas manu arbusculas circumit. Omnia maceria muniuntur: hanc gradata buxus operit et subtrahit. 18. Pratum inde non minus natura, quam superiora illa arte, visendum: campi deinde porro, multaque alia prata et arbusta. 19. A capite porticus triclinium excurrit: valvis xystum desinentem, et protinus pratum, multumque ruris, videt fenestris. Hac latus xysti, et quod prosilit villae, hac adiacentis hippodromi nemus comasque prospectat. 20. Contra mediam fere porticum diaeta paullum recedit, cingit areolam, quae quatuor platanis inumbratur. Inter has marmoreo labro aqua exundat, circumiectasque platanos, et subiecta platanis leni adspergine fovet. 21. Est in hac diaeta dormitorium cubiculum, quod diem, clamorem sonumque exclu-

dit; iunctaque ei quotidiana amicorumque coenatio. Areolam illam porticus alia, eademque omnia, quae porticus, adspicit. 22. Est et aliud cubiculum a proxima platano viride et umbrosum, marmore excultum podio tenus: nec cedit gratiae marmoris ramos insidentesque ramis aves imitata pictura. 23. Cui subest fonticulus. In hoc fonte crater; circa siphunculi plures miscent iucundissimum murmur. In cornu porticus amplissimum cubiculum a triclinio occurrit; aliis fenestris xystum, aliis despicit pratum, sed ante piscinam, quae fenestris servit ac subiacet, strepitu visuque iucunda. 24. Nam ex edito desiliens aqua, suscepta marmore, albescit. Idem cubiculum hieme tepidissimum, quia plurimo sole perfunditur. 25. Cohaeret hypocauston, et, si dies nubilus, immisso vapore, solis vicem supplet. Inde apodyterium balinei laxum et hilare excipit cella frigidaria; in qua baptisterium amplum atque opacum. Si natare latius aut tepidius velis, in area piscina est, in proximo puteus, ex quo possis rursus adstringi, si poeniteat teporis. 26. Frigidariae cellae connectitur media, cui sol benignissime praesto est; caldariae magis: prominet enim. In hac tres descensiones: duae in sole, tertia a sole longius, a luce non longius. 27. Apodyterio superpositum est sphaeristerium, quod plura genera exercitationis, pluresque circulos capit. Nec procul a balineo scalae, quae in cryptoporticum ferunt, prius ad diaetas tres. Harum alia areolae illi, in qua platani quatuor, alia prato, alia vineis imminet, diversasque coeli partes, ut prospectus, habet. 28. In summa cryptoporticu cubiculum, ex ipsa cryptoporticu excisum, quod hippodromum, vineas, montes intuetur. Iungitur cubiculum obvium soli, maxime hiberno. Hinc oritur diaeta, quae villae hippodromum adnectit.

Haec facies, hic visus a fronte. 29. A latere aestiva cryptoporticus in edito posita; quae non adspicere vineas, sed tangere videtur. In media triclinium saluberrimum adflatum ex Apenninis vallibus recipit: post latissimis fenestris vineas, valvis aeque vineas, sed per cryptoporticum, quasi admittit. 30. A latere triclinii, quod fenestris caret, scalae convivio utilia secretiore ambitu suggerunt. In fine cubiculum; cui non minus iucundum prospectum cryptoporticus ipsa, quam vineae praebent. Subest cryptoporticus, subterraneae similis; aestate incluso frigore riget, contentaque aëre suo, nec desiderat auras nec admittit. 31. Post utramque cryptoporticum, unde triclinium desinit, incipit porticus; ante medium diem, hiberna; inclinato die, aestiva. Hac adeuntur diaetae duae, quarum in altera cubicula quatuor, altera tria, ut circuit sol, aut sole utuntur, aut umbra. 32. Hanc dispositionem amoenitatemque tectorum late longeque praecedit hippodromus. Medius patescit, statimque intrantium oculis totus offertur, platanis circuitur. Illae hedera vestiuntur, utque summae suis, ita imae alienis frondibus virent: hedera truncum et ramos pererrat, vicinasque platanos transitu suo copulat. Has buxus interiacet. Exteriores buxos circumvenit laurus, umbraeque platanorum suam confert. 33. Rectus hic hippodromi limes in extrema parte hemicyclio frangitur, mutatque faciem: cupressis ambitur et tegitur, densiore umbra opacior nigriorque; interioribus circulis (sunt enim plures) purissimum diem recipit. 34. Inde etiam rosas effert, umbrarumque frigus non ingratos sole distinguit. Finito vario illo multiplicique curvamine recto limiti redditur, nec huic uni. Nam viae plures, intercedentibus buxis, dividuntur. 35. Alibi pratulum, alibi ipsa buxus intervenit in for-

mas mille descripta, literis interdum, quae modo nomen domini dicunt, modo artificis: alternis metulae surgunt, alternis inserta sunt poma: et in opere urbanissimo subita velut illati ruris imitatio medium in spatium brevioribus utrinque platanis adornatur. 36. Post has acanthus hinc inde lubricus et flexuosus, deinde plures figurae pluraque nomina. In capite stibadium candido marmore, vite protegitur. Vitem quatuor columellae Carystiae subeunt. E stibadio aqua, velut expressa cubantium pondere, siphunculis effluit; cavato lapide suscipitur, gracili marmore continetur, atque ita occulte temperatur, ut impleat, nec redundet. 37. Gustatorium graviorque coenatio margini imponitur; levior navicularum et avium figuris innatans circuit. Contra fons egerit aquam et recipit: nam expulsa in altum in se cadit, iunctisque hiatibus et absorbetur et tollitur. E regione stibadii adversum cubiculum tantum stibadio reddit ornatus, quantum accipit ab illo. 38. A marmore splendet, valvis in viridia prominet et exit: alia viridia superioribus inferioribusque fenestris suspicit despicitque. Mox zothecula refugit quasi in cubiculum idem atque aliud. Lectus hic, et undique fenestrae, et tamen lumen obscurum umbra premente. 39. Nam laetissima vitis per omne tectum in culmen nititur et adscendit. Non secus ibi, quam in nemore, iaceas: imbrem tantum, tanquam in nemore, non sentias. Hic quoque fons nascitur, simulque subducitur. 40. Sunt locis pluribus disposita sedilia e marmore, quae ambulatione fessos, ut cubiculum ipsum, iuvant. Fonticuli sedilibus adiacent; per totum hippodromum inductis fistulis strepunt rivi, et, qua manus duxit, sequuntur. His nunc illa viridia, nunc haec, interdum simul omnia, iuvantur. Vitassem iamdudum, ne viderer argutior, nisi pro-

posuissem omnes angulos tecum epistola circumire. 41. Neque enim verebar, ne laboriosum esset legenti tibi, quod visenti non fuisset; praesertim quum interquiescere, si liberet, depositaque epistola, quasi residere saepius posses. Praeterea indulsi amori meo. Amo enim, quae maxima ex parte ipse inchoavi, aut inchoata percolui. 42. In summa (cur enim non aperiam tibi vel iudicium meum vel errorem?) primum ego officium scriptoris existimo, ut titulum suum legat, atque identidem interroget se, quid coeperit scribere, sciatque, si materiae immoratur, non esse longum; longissimum, si aliquid accersit atque adtrahit. 43. Vides, quot versibus Homerus, quot Virgilius arma, hic Aeneae, Achillis ille, describat: brevis tamen uterque est, quia facit, quod instituit. Vides, ut Aratus minutissima etiam sidera consectetur et colligat: modum tamen servat. Non enim excursus hic eius, sed opus ipsum est. 44. Similiter nos, ut parva magnis, quum totam villam oculis tuis subiicere conamur, si nihil inductum et quasi devium loquimur, non epistola, quae describit, sed villa, quae describitur, magna est. Verum illuc, unde coepi; ne secundum legem meam iure reprehendar, si longior fuero in hoc, in quod excessi. 45. Habes caussas, cur ego Tuscos meos Tusculanis, Tiburtinis, Praenestinisque meis praeponam. Nam super illa, quae retuli, altius ibi otium et pinguius, eoque securius; nulla necessitas togae; nemo accersitor ex proximo. Placida omnia et quiescentia, quod ipsum salubritati regionis, ut purius coelum, ut aër liquidior, accedit. Ibi animo, ibi corpore maxime valeo. Nam studiis animum, venatu corpus exerceo. 46. Mei quoque nusquam salubrius degunt; usque adhuc certe neminem ex iis, quos eduxeram mecum (venia sit dicto) ibi amisi. Dii

modo in posterum hoc mihi gaudium, hanc gloriam loco servent. Vale.

VII.

C. PLINIUS CALVISIO SUO S.

Saturnius Plinium heredem instituerat et rempublicam Comensium, quod ipse ratum vult esse, etsi secundum leges respublica heres institui non possit, quod ut decurionibus indicetur, rogat.*

Nec heredem institui, nec praecipere posse rempublicam, constat: Saturnius autem, qui nos reliquit heredes, quadrantem reipublicae nostrae, deinde pro quadrante praeceptionem quadringentorum millium dedit. Hoc, si ius adspicias, irritum; si defuncti voluntatem, ratum et firmum est. 2. Mihi autem defuncti voluntas (vereor, quam in partem iurisconsulti, quod sum dicturus, accipiant) antiquior iure est, utique in eo, quod ad communem patriam voluit pervenire. 3. An, cui de meo sestertium undecies contuli, huic quadringentorum milium paullo amplius tertiam partem ex adventicio denegem? Scio te quoque a iudicio meo non abhorrere, quum eandem rempublicam ut civis optimus diligas. 4. Velim ergo, quum proxime decuriones contrahentur, quid sit iuris, indices, parce tamen et modeste; deinde subiungas, nos quadringenta millia offerre, sicut praeceperit Saturninus. Illius hoc munus, illius liberalitas; nostrum tantum obsequium vocetur. 5. Haec ego scribere publice supersedi: primum, quod memineram, pro necessitudine amicitiae nostrae, pro facultate prudentiae tuae, et debere te et posse perinde meis ac tuis partibus fungi: deinde, quia verebar, ne modum, quem tibi in sermone custodire facile est, tenuisse in epistola non viderer. 6. Nam sermonem vultus, gestus, vox ipsa moderatur: epistola, omnibus commen-

dationibus destituta, malignitati interpretantium exponitur. Vale.

VIII.

C. PLINIUS CAPITONI SUO S.

Admonitus, ut historiam scriberet, respondet sibi idem stetisse, caussasque consilii ita exponit, ut discrimen simul orationis et historiae ostendat.

Suades, ut historiam scribam, et suades non solus: multi hoc me saepe monuerunt, et ego volo, non quia commode facturum esse confido, (id enim temere credas, nisi expertus,) sed quia mihi pulchrum in primis videtur, non pati occidere, quibus aeternitas debeatur, aliorumque famam cum sua extendere. 2. Me autem nihil aeque ac diuturnitatis amor et cupido solicitat: res homine dignissima, praesertim qui nullius sibi conscius culpae, posteritatis memoriam non reformidet. 3. Itaque diebus ac noctibus cogito, si *qua me quoque possim Tollere humo* (id enim voto meo sufficit: illud supra votum) *victorque virum volitare per ora. Quamquam o!* Sed hoc satis est, quod prope sola historia polliceri videtur. 4. Orationi enim et carmini parva gratia, nisi eloquentia est summa: historia quoquo modo scripta delectat. Sunt enim homines natura curiosi, et quamlibet nuda rerum cognitione capiuntur, ut qui sermunculis etiam fabellisque ducantur. Me vero ad hoc studium impellit domesticum quoque exemplum. 5. Avunculus meus, idemque per adoptionem pater, historias, et quidem religiosissime, scripsit. Invenio autem apud sapientes, honestissimum esse maiorum vestigia sequi, si modo recto itinere praecesserint. Cur ergo cunctor? Egi magnas et graves caussas. 6. Has (etiamsi mihi tenuis ex eis spes) destino retractare, ne

tantus ille labor meus, nisi hoc, quod reliquum est studii, addidero, mecum pariter intercidat. 7. Nam si rationem posteritatis habeas, quidquid non est peractum, pro non inchoato est. Dices, *Potes simul et rescribere actiones, et componere historiam.* Utinam! sed utrumque tam magnum est, ut abunde sit alterum efficere. 8. Undevicesimo aetatis anno dicere in foro coepi, et nunc demum, quid praestare debeat orator, adhuc tamen per caliginem, video. Quid, si huic oneri novum accesserit? 9. Habet quidem oratio et historia multa communia, sed plura diversa in his ipsis, quae communia videntur. Narrat illa, narrat haec: sed aliter. Huic pleraque humilia et sordida et ex medio petita, illi omnia recondita, splendida, excelsa conveniunt. 10. Hanc saepius ossa, musculi, nervi; illam tori quidam et quasi iubae decent. Haec vel maxime vi, amaritudine, instantia; illa tractu et suavitate atque etiam dulcedine placet. Postremo alia verba, alius sonus, alia constructio. 11. Nam plurimum refert, ut Thucydides ait, κτῆμα sit, an ἀγώνισμα: quorum alterum oratio, alterum historia est. His ex caussis non adducor, ut duo dissimilia, et hoc ipso diversa, quod maxima, confundam misceamque, ne tanta quasi colluvione turbatus ibi faciam, quod hic debeo: ideoque interim veniam (ut ne forensibus verbis recedam) advocandi peto. 12. Tu tamen iam nunc cogita, quae potissimum tempora adgrediar. Vetera et scripta aliis? parata inquisitio, sed onerosa collatio: intacta et nova? graves offensae, levis gratia. 13. Nam praeter id, quod in tantis vitiis hominum plura culpanda sunt, quam laudanda: tum si laudaveris, parcus; si culpaveris, nimius fuisse dicaris; quamvis illud plenissime, hoc restrictissime feceris. 14. Sed haec me non retardant: est enim mihi pro fide

satis animi. Illud peto praesternas, ad quod hortaris, eligasque materiam, ne mihi, iam scribere parato, alia rursus cunctationis et morae iusta ratio nascatur. Vale.

IX.

C. PLINIUS SATURNINO SUO S.

Dolet, Valentem graviter iacere: molestius fert, Avitum decessisse.

Varie me adfecerunt literae tuae; nam partim laeta, partim tristia continebant. Laeta, quod te in urbe teneri nuntiabant; (nollem, inquis: sed ego volo) praeterea, quod recitaturum statim, ut venissem, pollicebantur. Ago gratias, quod exspector. 2. Triste illud, quod Iulius Valens graviter iacet; quamquam ne hoc quidem triste, si illius utilitatibus aestimetur, cuius interest quam maturissime inexplicabili morbo liberari. 3. Illud plane non triste solum, verum etiam luctuosum, quod Iulius Avitus decessit, dum ex quaestura redit: decessit autem in navi, procul a fratre amantissimo, procul a matre, a sororibus. 4. Nihil ista ad mortuum pertinent; sed pertinuerunt, quum moreretur: pertinent ad hos, qui supersunt. Iam, quod in flore primo tantae indolis iuvenis exstinctus est, summa consequuturus, si virtutes eius maturuissent. 5. Quo ille studiorum amore flagrabat! quantum legit, quantum etiam scripsit! quae nunc omnia cum ipso sine fructu posteritatis abierunt. 6. Sed quid ego indulgeo dolori? cui si frenos remittas, nulla materia non maxima est. Finem epistolae faciam, ut facere possim etiam lacrymis, quas epistola expressit. Vale.

X.

C. PLINIUS ANTONINO SUO S.

Versus Antonini laudat, ut sibi inimitabiles, et ad plures edendos hortatur.

Quum versus tuos aemulor, tum maxime, quam sint boni, experior. Ut enim pictores pulchram absolutamque faciem raro, nisi in peius, effingunt; ita ego ab hoc archetypo labor et decido. 2. Quo magis hortor, ut quam plurima proferas, quae imitari omnes concupiscant, nemo, aut paucissimi, possint. Vale.

XI.

C. PLINIUS TRANQUILLO SUO S.

Hortatur ad edenda sua scripta, quia ipse eorum spem hendecasyllabis fecerat.

Libera tandem hendecasyllaborum meorum fidem, qui scripta tua communibus amicis spoponderunt. Appellantur quotidie et flagitantur: ac iam periculum est, ne cogantur ad exhibendum formulam accipere. 2. Sum et ipse in edendo haesitator, tu tamen meam quoque cunctationem tarditatemque vicisti. Proinde aut rumpe iam moras, aut cave, ne eosdem illos libellos, quos tibi hendecasyllabi nostri blanditiis elicere non possunt, convicio scazontes extorqueant. 3. Perfectum opus absolutumque est; nec iam splendescit lima, sed atteritur. Patere, me videre titulum tuum; patere audire, describi, legi, vaenire volumina Tranquilli mei. Aequum est, nos in amore tam mutuo eandem percipere ex te voluptatem, qua tu perfrueris ex nobis. Vale.

XII.

C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

Prosocerum laudat, quod porticum dedicaverit, et in portarum ornamentum pecuniam promiserit.

Recepi literas tuas, ex quibus cognovi speciosissimam te porticum sub tuo filiique tui nomine dedicasse; sequenti die in portarum ornatum pecuniam promisisse, ut initium novae liberalitatis esset consummatio prioris. 2. Gaudeo primum tua gloria, cuius ad me pars aliqua pro necessitudine nostra redundat: deinde, quod memoriam soceri mei pulcherrimis operibus video proferri: postremo, quod patria nostra florescit: quam mihi a quocunque excoli iucundum, a te vero laetissimum est. 3. Quod superest, deos precor, ut animum istum tibi, animo isti tempus quam longissimum tribuant. Nam liquet mihi futurum, ut peracto, quod proxime promisisti, inchoes aliud. Nescit enim semel incitata liberalitas stare, cuius pulchritudinem usus ipse commendat. Vale.

XIII.

C. PLINIUS SCAURO SUO S.

Orationem, paucis amicis recitatam, iudicio Scauri subiicit.

Recitaturus oratiunculam, quam publicare cogito, advocavi aliquos, ut vererer; paucos, ut verum audirem. Nam mihi duplex ratio recitandi: una, ut solicitudine incendar; altera, ut admonear, si quid forte me, ut meum, fallit. 2. Tuli, quod petebam: inveni, qui mihi copiam consilii sui facerent. Ipse praeterea quaedam emendanda adnotavi. Emendavi librum, quem misi tibi. 3. Materiam ex titulo cognosces, cetera liber explicabit: quem iam nunc oportet consuescere, ut sine praefatione intelligatur. 4. Tu velim, quid de

universo, quid de partibus sentias, scribas mihi. Ero enim vel cautior in continendo, vel constantior in edendo, si huc vel illuc auctoritas tua accesserit. Vale.

XIV.

C. PLINIUS VALERIANO SUO S.

Caussa et iudicium Tuscilii quem exitum habuerit, pernarrat.

Et tu rogas, et ego promisi, si rogasses, scripturum me tibi, quem habuisset eventum postulatio Nepotis circa Tuscilium Nominatum. Inductus est Nominatus; egit ipse pro se, nullo accusante. Etenim legati Vicentinorum non modo non presserunt eum, verum etiam sublevaverunt. 2. Summa defensionis, *Non fidem sibi in advocatione, sed constantiam defuisse; descendisse ut acturum, atque etiam in curia visum, deinde sermonibus amicorum perterritum recessisse; monitum enim, ne desiderio senatoris, non iam quasi de nundinis, sed quasi de gratia, fama, dignitate certantis, tam pertinaciter, praesertim in senatu, repugnaret; alioqui maiorem invidiam, quam proxime, passurus.* 3. Erat sane, verum tamen a paucis, acclamatum exeunti. Subiunxit preces multumque lacrymarum: quin etiam tota actione, homo in dicendo exercitatus, operam dedit, ut deprecari magis (id enim et favorabilius et tutius) quam defendi videretur. 4. Absolutus est sententia designati consulis Afranii Dextri, cuius haec summa, *Melius quidem Nominatum fuisse facturum, si caussam Vicentinorum eodem animo, quo susceperat, pertulisset: quia tamen in hoc genus culpae non fraude incidisset, nihilque dignum animadversione admisisse convinceretur, liberandum, ita ut Vicentinis, quod acceperat, redderet.* 5. Adsenserunt omnes, praeter Flavium Aprum. Is, *Interdicendum ei advocationibus in quinquennium,* cen-

suit: et quamvis neminem auctoritate traxisset, constanter in sententia mansit: quin etiam Dextrum, qui primum diversum censuerat, prolata lege de senatu habendo, iurare coëgit, *E republica esse, quod censuisset.* 6. Cui, quamquam legitimae postulationi, a quibusdam reclamatum est. Exprobrare enim censenti ambitionem videbatur. Sed priusquam sententiae dicerentur, Nigrinus, tribunus plebis, recitavit libellum disertum et gravem, quo questus est, *Vaenire advocationes, vaenire etiam praevaricationes; in lites coiri; et gloriae loco poni ex spoliis civium magnos et statos reditus.* 7. Recitavit capita legum, admonuit SCtorum: in fine dixit, *Petendum ab optimo principe, ut, quia leges, quia SCta contemnerentur, ipse tantis vitiis mederetur.* 8. Pauci dies, et liber principis severus, et tamen moderatus. Leges ipsum; est in publicis actis. Quam me iuvat, quod in caussis agendis non modo pactione, dono, munere, verum etiam xeniis semper abstinui! 9. Oportet quidem, quae sunt inhonesta, non quasi illicita, sed quasi pudenda, vitare: iucundum tamen, si prohiberi publice videas, quod nunquam tibi ipse permiseris. 10. Erit fortasse, immo non dubie, huius propositi mei et minor laus, et obscurior fama, quum omnes ex necessitate facient, quod ego sponte faciebam. Interim fruor voluptate, quum alii divinum me; alii, meis rapinis, meae avaritiae occursum, per ludum ac iocum dictitant. Vale.

XV.

C. PLINIUS PONTIO SUO S.

Cornutum curatorem viae factum esse, vel ideo laetatur, quia tum amicitia semper, tum collegio non semel coniuncti fuerint. Addit de suis in villa hospitibus.

Secesseram in municipium, quum mihi nuntiatum est, Cornutum Tertullum accepisse Aemiliae viae cu-

ram. 2. Exprimere non possum, quanto sim gaudio adfectus et ipsius et meo nomine: ipsius, quod, sit licet, sicut est, ab omni ambitione longe remotus, debet tamen ei iucundus esse honor ultro datus: meo, quod aliquanto magis me delectat mandatum mihi officium, postquam par Cornuto datum video. 3. Neque enim augeri dignitate, quam aequari bonis, gratius. Cornuto autem quid melius? quid sanctius? quid omni genere laudis ad exemplar antiquitatis expressius? Quod mihi cognitum est non fama, qua alioqui optima et meritissima fruitur, sed longis magnisque experimentis. 4. Una diligimus, una dileximus omnes fere, quos aetas nostra in utroque sexu aemulandos tulit: quae societas amicitiarum arctissima nos familiaritate coniunxit. 5. Accessit vinculum necessitudinis publicae. Idem enim mihi, ut scis, collega, quasi voto petitus, in praefectura aerarii fuit: fuit et in consulatu. Tum ego, qui vir et quantus esset, altissime inspexi, quum sequerer ut magistrum, ut parentem vererer: quod non tam aetatis maturitate, quam vitae, merebatur. 6. His ex caussis ut illi, sic mihi gratulor: nec privatim magis, quam publice, quod tandem homines non ad pericula, ut prius, verum ad honores virtute perveniunt. 7. In infinitum epistolam extendam, si gaudio meo indulgeam. Praevertor ad ea, quae me agentem hic nuntius deprehendit. 8. Eram cum prosocero meo, eram cum amita uxoris, eram cum amicis diu desideratis; circumibam agellos; audiebam multum rusticarum querelarum: rationes legebam invitus et cursim (aliis enim chartis, aliis sum literis initiatus) coeperam etiam itineri me praeparare. 9. Nam includor angustiis commeatus, eoque ipso, quod delegatum Cornuto audio officium, mei admoneor. Cupio te quoque sub idem tempus Campa-

nia tua remittat, ne quis, quum in urbem rediero, contubernio nostro dies pereat. Vale.

XVI.

C. PLINIUS MARCELLINO SUO S.

Mortem Fundani filiae luget, et Marcellinum, ut patrem consoletur, monet.

Tristissimus haec tibi scribo, Fundani nostri filia minore defuncta, qua puella nihil unquam festivius, amabilius, nec modo longiore vita, sed prope immortalitate, dignius vidi. 2. Nondum annos quatuordecim impleverat, et iam illi anilis prudentia, matronalis gravitas erat: et tamen suavitas puellaris cum virginali verecundia. 3. Ut illa patris cervicibus inhaerebat! ut nos amicos paternos et amanter et modeste complectebatur! ut nutrices, ut paedagogos, ut praeceptores, pro suo quemque officio, diligebat! Quam studiose, quam intelligenter lectitabat! ut parce custoditeque ludebat! Qua illa temperantia, qua patientia, qua etiam constantia novissimam valetudinem tulit! 4. Medicis obsequebatur, sororem, patrem adhortabatur, ipsamque se destitutam corporis sui viribus, vigore animi sustinebat. 5. Duravit hic illi usque ad extremum, nec aut spatio valetudinis aut metu mortis infractus est, quo plures gravioresque nobis caussas relinqueret et desiderii et doloris. 6. O triste plane acerbumque funus! o morte ipsa mortis tempus indignius! Iam destinata erat egregio iuveni, iam electus nuptiarum dies, iam nos vocati. 7. Quod gaudium quo moerore mutatum est! Non possum exprimere verbis, quantum animo vulnus acceperim, quum audivi Fundanum ipsum (ut multa luctuosa dolor invenit) praecipientem, quod in vestes, margaritas, gemmas, fuerat erogaturus, hoc in thura et un-

guenta et odores impenderetur. 8. Est quidem ille eruditus et sapiens, ut qui se ab ineunte aetate altioribus studiis artibusque dediderit: sed nunc omnia, quae audiit saepeque dixit, aspernatur; expulsisque virtutibus aliis, pietatis est totus. 9. Ignosces, laudabis etiam, si cogitaveris, quid amiserit. Amisit enim filiam, quae non minus mores eius, quam os vultumque referebat, totumque patrem mira similitudine exscripserat. 10. Proinde si quas ad eum de dolore tam iusto literas mittes, memento adhibere solatium, non quasi castigatorium et nimis forte, sed molle et humanum. Quod ut facilius admittat, multum faciet medii temporis spatium. 11. Ut enim crudum adhuc vulnus medentium manus reformidat, deinde patitur, atque ultro requirit; sic recens animi dolor consolationes reiicit ac refugit, mox desiderat, et clementer admotis acquiescit. Vale.

XVII.

C. PLINIUS SPURINNAE SUO S.

Calpurnium bene recitasse nuntiat, fratrisque illius pietate laudata, nobiles adolescentes hortatur.

Scio, quantopere bonis artibus faveas, quantum gaudium capias, si nobiles iuvenes dignum aliquid maioribus suis faciant: quo festinantius nuntio tibi, fuisse me hodie in auditorio Calpurnii Pisonis. 2. Recitabat *καταστερισμῶν* eruditam sane luculentamque materiam. Scripta elegis erat fluentibus, et teneris, et enodibus, sublimibus etiam, ut poposcit locus. Apte enim et varie nunc adtollebatur, nunc residebat: excelsa depressis, exilia plenis, severis iucunda mutabat; omnia ingenio pari. 3. Commendabat haec voce suavissima, vocem verecundia. Multum sanguinis, multum solicitudinis in ore, magna ornamenta recitantis. Etenim,

nescioquo pacto, magis in studiis homines timor, quam fiducia decet. 4. Ne plura: (quamquam libet plura, quo sunt pulchriora de iuvene, rariora de nobili,) recitatione finita, multum ac diu exosculatus adolescentem, qui est acerrimus stimulus monendi, laudibus incitavi, *Pergeret, qua coepisset, lumenque, quod sibi maiores sui praetulissent, posteris praeferret.* 5. Gratulatus sum optimae matri, gratulatus et fratri, qui ex auditorio illo non minorem pietatis gloriam, quam ille alter eloquentiae tulit: tam notabiliter pro fratre recitante primum metus eius, mox gaudium eminuit. 6. Dii faciant, ut talia tibi saepius nuntiem! Faveo enim seculo, ne sit sterile et effoetum: mireque cupio, ne nobiles nostri nihil in domibus suis pulchrum, nisi imagines habeant: quae nunc mihi hos adolescentes tacite laudare, adhortari, et, quod amborum gloriae satis magnum est, agnoscere videntur. Vale.

XVIII.

C. PLINIUS MARCO SUO S.

Secessus amoenitatem ei gratulatur.

Bene est mihi, quia tibi bene est. Habes uxorem tecum, habes filium. Frueris mari, fontibus, viridibus, agro, villa amoenissima. Neque enim dubito esse amoenissimam, in qua se composuerat homo, felicior ante, quam felicissimus fieret. 2. Ego in Tuscis et venor et studeo, quae interdum alternis, et interdum simul facio; nec tamen adhuc possum pronuntiare, utrum sit difficilius, capere aliquid, an scribere. Vale.

XIX.

C. PLINIUS PAULLINO SUO S.

Rogat, ut Paullinus villam suam Zosimo liberto commodet valetudinis recuperandae caussa.

Video, quam molliter tuos habeas: quo simplicius tibi confitebor, qua indulgentia meos tractem. 2. Est mihi semper in animo et Homericum illud, πατὴρ δ᾽ ὣς ἤπιος ἦεν, et hoc nostrum, *pater familias*. Quod si essem natura asperior et durior, frangeret me tamen infirmitas liberti mei Zosimi, cui tanto maior humanitas exhibenda est, quanto nunc illa magis eget. 3. Homo probus, officiosus, literatus, et ars quidem eius et quasi inscriptio *comoedus*, in qua plurimum facit. Nam pronuntiat acriter, sapienter, apte, decenter etiam; utitur et cithara perite, ultra quam comoedo necesse est. Idem tam commode orationes et historias et carmina legit, ut hoc solum didicisse videatur. 4. Haec tibi sedulo exposui, quo magis scires, quam multa unus mihi et quam iucunda ministeria praestaret. Accedit huc longa iam caritas hominis, quam ipsa pericula auxerunt. 5. Est enim ita natura comparatum, ut nihil aeque amorem incitet et accendat, quam carendi metus, quem ego pro hoc non semel patior. 6. Nam ante aliquot annos, dum intente instanterque pronuntiat, sanguinem reiecit, atque ob hoc in Aegyptum missus a me, post longam peregrinationem confirmatus rediit nuper: deinde dum per continuos dies nimis imperat voci, veteris infirmitatis tussicula admonitus, rursus sanguinem reddidit. 7. Qua ex caussa destinavi eum mittere in praedia tua, quae Foroiulii possides. Audivi enim te saepe referentem, esse ibi et aëra salubrem, et lac huiusmodi curationibus accommodatissimum. 8. Rogo ergo, scribas

tuis, ut illi villa, ut domus pateat; offerant etiam sumtibus eius, si quid opus erit: erit autem opus modico. 9. Est enim tam parcus et continens, ut non solum delicias, verum etiam necessitates valetudinis, frugalitate restringat. Ego proficiscenti tantum viatici dabo, quantum sufficiat eunti in tua. Vale.

XX.

C. PLINIUS URSO SUO S.

Varenum, a Bithynis ex proconsulatu accusatum, defendit.

Iterum Bithyni, post breve tempus a Iulio Basso, etiam Rufum Varenum proconsulem detulerunt: Varenum, quem nuper adversus Bassum advocatum et postularant et acceperant. 2. Inducti in senatum, inquisitionem postulaverunt. Varenus petiit, ut sibi quoque defensionis caussa evocare testes liceret: recusantibus Bithynis cognitio suscepta est. Egi ego pro Vareno, non sine eventu: nam bene an male, liber indicabit. 3. In actionibus enim utramque in partem fortuna dominatur: multum commendationis et detrahit et adfert memoria, vox, gestus, tempus ipsum; postremo vel amor vel odium rei: liber offensis, liber gratia, liber et secundis casibus et adversis caret. 4. Respondit mihi Fonteius Magnus, unus ex Bithynis, plurimis verbis, paucissimis rebus. Est plerisque Graecorum, ut illi, pro copia volubilitas: tam longas tamque rigidas periodos uno spiritu, quasi torrente, contorquent. 5. Itaque Iulius Candidus non invenuste solet dicere, *aliud esse eloquentiam, aliud loquentiam.* Nam eloquentia vix uni aut alteri, immo, si Marco Antonio credimus, nemini; haec vero, quam Candidus *loquentiam* appellat, multis atque etiam impudentissimo cuique maxime contingit. 6. Postero die dixit pro Vareno Homullus

callide, acriter, culte; contra Nigrinus presse, graviter, ornate. Censuit Acilius Rufus, consul designatus, inquisitionem Bithynis dandam: postulationem Vareni silentio praeteriit. 7. Haec forma negandi fuit. Cornelius Priscus consularis et accusatoribus, quae petebant, et reo tribuit, vicitque numero. Impetravimus rem nec lege comprehensam nec satis usitatam, iustam tamen. 8. Quare iustam, non sum epistola exsequuturus, ut desideres actionem. Nam si verum est Homericum illud,

Τὴν γὰρ ἀοιδὴν μᾶλλον ἐπικλείουσ' ἄνθρωποι,
ἥπερ ἀκουόντεσσι νεωτάτη ἀμφιπέληται,

providendum est mihi, ne gratiam novitatis et florem, quae oratiunculam meam vel maxime commendat, epistolae loquacitate praecerpam. Vale.

XXI.

C. PLINIUS RUFO SUO S.

Centumvirale iudicium edicto praetoris proposito dimissum dilatumque, et varii hominum de eo sermones.

Descenderam in basilicam Iuliam, auditurus, quibus proxima comperendinatione respondere debebam. 2. Sedebant iudices, decemviri venerant, obversabantur advocati; silentium longum, tandem a praetore nuntius. Dimittuntur centumviri: eximitur dies, me gaudente, qui nunquam ita paratus sum, ut non mora laeter. 3. Caussa dilationis Nepos praetor, qui legibus quaerit. Proposuerat breve edictum; admonebat accusatores, admonebat reos, exsequuturum se, quae senatusconsulto continerentur. 4. Suberat edicto senatusconsultum: hoc OMNES, QUIQUID NEGOTII HABERENT, IURARE PRIUS, QUAM AGERENT, iubebantur, NIHIL SE OB ADVOCATIONEM CUIQUAM DEDISSE, PROMISISSE, CAVISSE. His enim ver-

bis, ac mille praeterea, et vaenire advocationes et emi vetabantur. Peractis tamen negotiis permittebatur pecuniam dumtaxat decem millium dare. 5. Hoc facto Nepotis commotus praetor, qui centumviralibus praesidet, deliberaturus an sequeretur exemplum inopinatum, nobis otium dedit. 6. Interim tota civitate Nepotis edictum carpitur, laudatur. Multi: *Invenimus, qui curva corrigeret. Quid? ante hunc praetores non fuerunt? Quis autem hic est, qui emendet publicos mores?* Alii contra: *Rectissime fecit initurus magistratum; iura cognovit: senatusconsulta legit: reprimit foedissimas pactiones: rem pulcherrimam turpissime vaenire non patitur.* 7. Tales ubique sermones: qui tamen alterutram in partem ex eventu praevalebunt. Est omnino iniquum, sed usu receptum, quod honesta consilia vel turpia, prout male aut prospere cedunt, ita vel probantur vel reprehenduntur. Inde plerumque eadem facta modo diligentiae, modo vanitatis, modo libertatis, modo furoris nomen accipiunt. Vale.

LIBER SEXTUS.

I.

C. PLINIUS TIRONI SUO S.

Hortatur, ut in urbem redeat, quia impatienter desideretur.

Quamdiu ego trans Padum, tu in Piceno, minus te requirebam; postquam ego in urbe, tu adhuc in Pice-

no, multo magis: seu quod ipsa loca, in quibus esse una solemus, acrius me tui commonent: seu quod desiderium absentium nihil perinde ac vicinitas acuit: quoque propius accesseris ad spem fruendi, hoc impatientius careas. 2. Quidquid in caussa, eripe me huic tormento. Veni, aut ego illuc, unde inconsulte properavi, revertar, vel ob hoc solum, ut experiar, an mihi, quum sine me Romae coeperis esse, similes his epistolas mittas. Vale.

II.

C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

De increbescente brevitate forensium actionum, qua studia negligantur, conqueritur ita, ut Regulum quadam ratione desideret.

Soleo nonnunquam in iudiciis quaerere Marcum Regulum, nolo enim dicere, desiderare. Cur ergo quaero? 2. Habebat studiis honorem, timebat, pallebat, scribebat: quamvis non posset dediscere illud ipsum, quod oculum modo dextrum, modo sinistrum circumlinebat; dextrum, si a petitore, alterum, si a possessore esset acturus: quod candidum splenium in hoc aut illud supercilium transferebat: quo semper aruspices consulebat de actionis eventu, anili superstitione, sed tamen et a magno studiorum honore veniebat. 3. Iam illa perquam iucunda una dicentibus, quod libera tempora petebat, quod audituros conrogabat. Quid enim iucundius, quam sub alterius invidia, quamdiu velis, et in alieno auditorio quasi deprehensum commode dicere? 4. [Sed utcunque se habent ista, bene fecit Regulus, quod est mortuus; melius, si ante. Nunc enim sane poterat sine malo publico vivere sub eo principe, sub quo nocere non poterat.] Ideo fas est, nonnunquam eum quaerere. 5. Nam postquam obiit ille, increbuit

passim et invaluit consuetudo, binas vel singulas clepsydras, interdum et dimidias, et dandi et petendi. Nam et qui dicunt, egisse malunt, quam agere: et qui audiunt, finire, quam iudicare. Tanta negligentia, tanta desidia, tanta denique irreverentia studiorum periculorumque est. 6. An nos sapientiores maioribus nostris? nos legibus ipsis iustiores, quae tot horas, tot dies, tot comperendinationes largiuntur? hebetes illi et supra modum tardi? nos apertius dicimus, celerius intelligimus, religiosius iudicamus, quia paucioribus clepsydris praecipitamus caussas, quam diebus explicari solebant? 7. O Regule, qui iam ambitione ab omnibus obtinebas, quod fidei paucissimi praestant! Equidem quoties iudico, quod vel saepius facio quam dico, quantum quis plurimum postulat aquae, do. 8. Etenim temerarium existimo divinare, quam spatiosa sit caussa inaudita, tempusque negotio finire, cuius modum ignores: praesertim quum primam religioni suae iudex patientiam debeat, quae pars magna iustitiae est. At quaedam supervacua dicuntur. Etiam: sed satius est et haec dici, quam non dici necessaria. 9. Praeterea, an sint supervacua, nisi quum audieris, scire non possis. Sed de his melius coram, ut de pluribus vitiis civitatis. Nam tu quoque amore communium soles emendari cupere, quae iam corrigere difficile est. 10. Nunc respiciamus domos nostras. Ecquid omnia in tua recte? In mea novi nihil. Mihi autem et gratiora sunt bona, quod perseverant; et leviora incommoda, quod adsuevi. Vale.

III.

C. PLINIUS VERO SUO S.

Agellum, nutrici dono datum, colendum commendat.

Gratias ago, quod agellum, quem nutrici meae donaveram, colendum suscepisti. Erat, quum donarem, centum millium nummum: postea, descrescente reditu, etiam pretium minuit, quod nunc, te curante, reparabit. 2. Tu modo memineris, commendari tibi a me non arbores et terram (quamquam haec quoque,) sed munusculum meum; quod esse quam fructuosissimum, non illius magis interest, quae accepit, quam mea, qui dedi. Vale.

IV.

C. PLINIUS CALPURNIAE SUAE S.

Queritur, sibi non licuisse per occupationes, cum uxore in Campaniam secedere, indeque ut saepe litteras mittat, monet.

Nunquam sum magis de occupationibus meis questus, quae me non sunt passae aut proficiscentem te valetudinis caussa in Campaniam prosequi, aut profectam e vestigio subsequi. 2. Nunc enim praecipue simul esse cupiebam, ut oculis meis crederem, quid viribus, quid corpusculo adquireres, ecquid denique secessus voluptates, regionisque abundantiam, inoffensa transmitteres. 3. Equidem etiam fortem te non sine cura desiderarem. Est enim suspensum et anxium, de eo, quem ardentissime diligas, interdum nihil scire. 4. Nunc vero me cum absentiae, tum infirmitatis tuae ratio, incerta et varia solicitudine exterret. Vereor omnia; quaeque natura metuentium est, ea maxime mihi, quae maxime abominor, fingo. 5. Quo impensius rogo, ut timori meo quotidie singulis, vel etiam binis episto-

lis consulas. Ero enim securior, dum legam; statimque timebo, quum legero. Vale.

V.

C. PLINIUS URSO SUO S.

Licinium Nepotem et Iubentium Celsum in caussa Vareni inter se de legis additamento, quod Nepos suaserat, altercatos fuisse, non sine dolore refert.

Scripseram tenuisse Varenum, ut sibi evocare testes liceret: quod pluribus aequum, quibusdam iniquum, et quidem pertinaciter, visum; maxime Licinio Nepoti, qui sequenti senatu, quum de rebus aliis referretur, de proximo senatusconsulto disseruit, finitamque caussam retractavit. 2. Addidit etiam, petendum a consulibus, ut referrent, sub exemplo legis ambitus, de lege repetundarum, an placeret in futurum ad eam legem adiici, ut, sicut accusatoribus inquirendi testibusque denuntiandi potestas ex ea lege esset, ita reis quoque fieret. 3. Fuerunt, quibus haec eius oratio, ut sera et intempestiva et praepostera, displiceret; quae omisso contradicendi tempore castigaret peractum, cui potuisset occurrere. 4. Iubentius quidem Celsus praetor, tanquam emendatorem senatus, et multis et vehementer increpuit. Respondit Nepos, rursusque Celsus: neuter contumeliis temperavit. 5. Nolo referre, quae dici ab ipsis moleste tuli: quo magis quosdam e numero nostro improbavi, qui modo ad Celsum, modo ad Nepotem, prout hic vel ille diceret, cupiditate audiendi cursitabant; et nunc, quasi stimularent et accenderent, nunc quasi reconciliarent componerentque, frequentius singulis, ambobus interdum, propitium Caesarem, ut in ludicro aliquo, precabantur. 6. Mihi quidem illud etiam peracerbum fuit, quod sunt alter alteri, quid para-

rent, indicati. Nam et Celsus Nepoti ex libello respondit, et Celso Nepos ex pugillaribus. 7. Tanta loquacitas amicorum fuit, ut homines iurgaturi id ipsum invicem scirent, tanquam convenissent. Vale.

VI.

C. PLINIUS FUNDANO SUO S.

Rogat Fundanum, ut se, pro Iulio Nasone petiturum, adiuvet.

Si quando, nunc praecipue cuperem esse te Romae, et sis, rogo. Opus est mihi voti, laboris, solicitudinis socio. Petit honores Iulius Naso: petit cum multis, cum bonis; quos ut gloriosum, sic est difficile superare. 2. Pendeo ergo, et exerceor spe, adficior metu, et me consularem esse non sentio: nam rursus mihi videor omnium, quae decucurri, candidatus. 3. Meretur hanc curam longa mei caritate. Est mihi cum illo non sane paterna amicitia; neque enim potuit esse per meam aetatem: solebat tamen vixdum adolescentulo mihi pater eius cum magna laude monstrari. Erat non studiorum tantum, verum etiam studiosorum amantissimus: ac prope quotidie ad audiendos, quos tunc ego frequentabam, Quintilianum et Niceten Sacerdotem ventitabat: vir alioqui clarus et gravis, et qui prodesse filio memoria sui debeat. 4. Sed multi nunc in senatu, quibus ignotus ille; multi, quibus notus; sed non nisi viventes reverentur: quo magis huic, omissa gloria patris, in qua magnum ornamentum, gratia infirma, ipsi enitendum et laborandum est. 5. Quod quidem semper, quasi provideret hoc tempus, sedulo fecit; paravit amicos; quos paraverat, coluit: me certe, ut primum sibi aetas iudicare permisit, ad amorem imitationemque delegit. 6. Dicenti mihi solicitus adsistit, adsidet recitanti: primus etiam et quummaxime nascentibus opusculis meis

interest, nunc solus, ante cum fratre; cuius nuper amissi ego suscipere partes, ego vicem debeo implere. 7. Doleo enim et illum immatura morte indignissime raptum, et hunc optimi fratris adiumento destitutum, solisque amicis relictum. 8. Quibus ex caussis exigo, ut venias, et suffragio meo tuum iungas. Permultum interest mea, te ostentare, tecum circuire. Ea est auctoritas tua, ut putem me efficacius tecum etiam meos amicos rogaturum. 9. Abrumpe, si qua te retinent. Hoc tempus meum, hoc fides, hoc etiam dignitas postulat. Suscepi candidatum, et suscepisse me notum est: ego ambio, ego periclitor. In summa, si datur Nasoni quod petit, illius honor; si negatur, mea repulsa est. Vale.

VII.

C. PLINIUS CALPURNIAE SUAE S.

Respondet uxori, se non minori desiderio illius teneri, quam illam sui.

Scribis, te absentia mea non mediocriter adfici, unumque habere solatium, quod pro me libellos meos teneas, saepe etiam in vestigio meo colloces. 2. Gratum est, quod nos requiris, gratum, quod his fomentis adquiescis: invicem ego epistolas tuas lectito, atque identidem in manus quasi novas sumo; sed eo magis ad desiderium tui accendor. 3. Nam cuius literae tantum habent suavitatis, huius sermonibus quantum dulcedinis inest! Tu tamen frequentissime scribe, licet hoc ita me delectet, ut torqueat. Vale.

Digitized by Google

VIII.

C. PLINIUS PRISCO SUO S.

Attilium in caussa pecuniaria commendat tum ab amicitia, quam secum colat, tum a propria virtute, adsperso metu vindicandi damni, quia facetissimus sit.

Attilium Crescentem et nosti et amas. Quis enim illum spectatior paullo aut non novit, aut non amat? Hunc ego non ut multi, sed arctissime diligo. 2. Oppida nostra unius diei itinere dirimuntur: ipsi amare invicem, qui est flagrantissimus amor, adolescentuli coepimus. Mansit hic postea, nec refrixit iudicio, sed invaluit. Sciunt, qui alterutrum nostrum familiarius intuentur. Nam et ille amicitiam meam latissime praedicatione circumfert, et ego prae me fero, quam sit mihi curae modestia, quies, securitas eius. 3. Quin etiam quum insolentiam cuiusdam tribunatum plebis inituri vereretur, idque indicasset mihi, respondi:

οὔτις ἐμεῦ ζῶντος καὶ ἐπὶ χθονὶ δερκομένοιο,
σοὶ κοίλῃς παρὰ νηυσὶ βαρείας χεῖρας ἐποίσει.

Quorsus haec? Ut scias, non posse Attilium, me incolumi, iniuriam accipere. 4. Iterum dices, *Quorsus haec?* Debuit ei pecuniam Valerius Varus: huius est heres Maximus noster, quem et ipse amo, sed coniunctius tu. 5. Rogo ergo, exigo etiam pro iure amicitiae, cures, ut Attilio meo salva sit non sors modo, sed etiam usura plurium annorum. Homo est alieni abstinentissimus, sui diligens: nullis quaestibus sustinetur; nullus illi, nisi ex frugalitate reditus. 6. Nam studia, quibus plurimum praestat, ad voluptatem tantum et gloriam exercet. Gravis est ei vel minima iactura, quia reparare, quod amiseris, gravius est. 7. Exime hunc illi, exime hunc mihi scrupulum: sine me sua-

vitate eius, sine leporibus perfrui. Neque enim possum tristem videre, cuius hilaritas me tristem esse non patitur. 8. In summa, nosti facetias hominis; quas velim attendas, ne in bilem et amaritudinem vertat iniuria. Quam vim habeat offensus, crede ei, quam in amore habet. Non feret magnum et liberum ingenium cum contumelia damnum. 9. Verum ut ferat ille, ego meum damnum, meam contumeliam iudicabo: sed non tanquam pro mea, hoc est, gravius, irascar. Quamquam quid denuntiationibus et quasi minis ago? Quin potius, ut coeperam, rogo, oro, des operam, ne ille se, quod validissime vereor, a me, ego me neglectum a te putem. Dabis autem, si hoc perinde curae est tibi, quam illud mihi. Vale.

IX.

C. PLINIUS TACITO SUO S.

Respondet commendanti Nasonem.

Commendas mihi Iulium Nasonem candidatum. Nasonem mihi? quid si me ipsum? Fero tamen et ignosco. Eundem enim commendassem tibi, si, te Romae morante, ipse abfuissem. 2. Habet hoc solicitudo, quod omnia necessaria putat. Tu tamen, censeo, alios roges; ego precum tuarum minister, adiutor, particeps ero. Vale.

X.

C. PLINIUS ALBINO SUO S.

Conqueritur, Verginio Rufo post decimum mortis annum nondum absolutum sepulcrum.

Quum venissem in socrus meae villam Alsiensem, quae aliquando Rufi Verginii fuit, ipse mihi locus optimi illius et maximi viri desiderium non sine dolore

renovavit. Hunc enim incolere secessum, atque etiam senectutis suae nidulum vocare consueverat. 2. Quocunque me contulissem, illum animus, illum oculi requirebant. Libuit etiam monimentum eius videre, et vidisse poenituit. 3. Est enim adhuc imperfectum: nec difficultas operis in caussa, modici, ac potius exigui; sed inertia eius, cui cura mandata est. Subit indignatio cum miseratione, post decimum mortis annum reliquias neglectumque cinerem sine titulo, sine nomine iacere, cuius memoria orbem terrarum gloria pervagetur. 4. At ille mandaverat caveratque, ut divinum illud et immortale factum versibus inscriberetur:

HIC SITUS EST RUFUS, PULSO QUI VINDICE QUONDAM
IMPERIUM ADSERUIT NON SIBI, SED PATRIAE.

5. Tam rara in amicitiis fides, tam parata oblivio mortuorum, ut ipsi nobis debeamus etiam conditoria exstruere, omniaque heredum officia praesumere. 6. Nam cui non est verendum, quod videmus accidisse Verginio? cuius iniuriam ut indigniorem, sic etiam notiorem ipsius claritas facit. Vale.

XI.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Laetatur, nobiles adolescentes ad sui imitationem egisse, et nomen ac famam ex studiis petere.

O diem laetum! Adhibitus in consilium a praefecto urbis, audivi ex diverso agentes summae spei, summae indolis iuvenes duos, Fuscum Salinatorem et Ummidium Quadratum, egregium par, nec modo temporibus nostris, sed literis ipsis ornamento futurum. 2. Mira utrique probitas, constantia salva, decorus habitus, os Latinum, vox virilis, tenax memoria, magnum ingenium, iudicium aequale: quae singula mihi voluptati

Digitized by Google

fuerunt: atque inter haec illud, quod et ipsi me, ut rectorem, ut magistrum intuebantur, et iis, qui audiebant, me aemulari, meis instare vestigiis videbantur. 3. O diem (repetam enim) laetum, notandum mihi candidissimo calculo! Quid enim aut publice laetius, quam clarissimos iuvenes nomen et famam ex studiis petere? aut mihi optatius, quam me ad recta tendentibus quasi exemplar esse propositum? 4. Quod gaudium ut perpetuo capiam, deos oro: ab iisdem, teste te, peto, ut omnes, qui me imitari tanti putabunt, meliores esse, quam me, velint. Vale.

XII.

C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

Respondet commendaticiae, et alteri castigatoriae epistolae, huic quidem immeritae.

Tu vero non debes suspensa manu commendare mihi, quos tuendos putas. Nam et te decet, multis prodesse, et me, suscipere quidquid ad curam tuam pertinet. 2. Itaque Vectio Prisco quantum plurimum potuero, praestabo, praesertim in arena mea, hoc est, apud Centumviros. 3. Epistolarum, quas mihi, ut ais, aperto pectore scripsisti, oblivisci me iubes: at ego nullarum libentius memini. Ex illis enim vel praecipue sentio, quantopere me diligas, cum sic exegeris mecum, ut solebas cum tuo filio. 4. Nec dissimulo, hoc mihi iucundiores eas fuisse, quod habebam bonam caussam, quum summo studio curassem, quod tu curari volebas. 5. Proinde etiam atque etiam rogo, ut mihi semper eadem simplicitate, quoties cessare videbor (nunquam enim cessabo), convicium facias: quod et ego intelligam a summo amore proficisci, et tu non meruisse me gaudeas. Vale.

XIII.

C. PLINIUS URSO SUO S.

Caussam Bithynorum adversus Varenum narrare pergit.

Unquamne vidisti quemquam tam laboriosum et exercitum, quam Varenum meum? cui, quod summa contentione impetraverat, defendendum et quasi rursus petendum fuit. 2. Bithyni senatusconsultum apud consules carpere et labefactare sunt ausi, atque etiam absenti principi criminari: ab illo ad senatum remissi, non destiterunt. Egit Claudius Capito irreverenter magis quam constanter, ut qui senatusconsultum apud senatum accusaret. 3. Respondit Fronto Catius graviter et firme. Senatus ipse mirificus. Nam illi quoque, qui prius negarant Vareno, quae petebat, eadem danda, postquam erant data, censuerunt. 4. *Singulos enim, integra re, dissentire fas esse; peracta, quod pluribus placuisset, cunctis tuendum.* 5. Acilius tantum Rufus, et cum eo septem, an octo? (septem immo) in priore sententia perseverarunt. Erant in hac paucitate nonnulli, quorum temporaria gravitas, vel potius gravitatis imitatio ridebatur. 6. Tu tamen aestima, quantum nos in ipsa pugna certaminis maneat, cuius quasi praelusio atque praecursio has contentiones excitavit. Vale.

XIV.

C. PLINIUS MAURICO SUO S.

Adventum in villam Maurici promittit sub conditione.

Solicitas me in Formianum. Veniam ea conditione, ne quid contra commodum tuum facias: qua pactione invicem mihi caveo. Neque enim mare et litus, sed te, otium, libertatem sequor: alioqui satius est in urbe remanere. 2. Oportet enim omnia aut ad alienum arbitri-

Digitized by Google

um, aut ad suum facere: mei certe stomachi haec natura est, ut nihil nisi totum et merum velit. Vale.

XV.

C. PLINIUS ROMANO SUO S.

Passieni exemplo, ab Iavoleno interpellati, monet, recitaturis sanae mentis auditores adhibendos esse.

Mirificae rei non interfuisti: ne ego quidem: sed me recens fabula excepit. Passienus Paullus, splendidus eques Romanus et in primis eruditus, scribit elegos. Gentilicium hoc illi: est enim municeps Propertii, atque etiam inter maiores suos Propertium numerat. 2. Is quum recitaret, ita coepit dicere, *Prisce, iubes?* Ad hoc Iavolenus Priscus (aderat enim, ut Paullo amicissimus), *Ego vero non iubeo.* Cogita, qui risus hominum, qui ioci. 3. Est omnino Priscus dubiae sanitatis: interest tamen officiis, adhibetur consiliis, atque etiam ius civile publice respondet: quo magis, quod tunc fecit, et ridiculum et notabile fuit. 4. Interim Paullo aliena deliratio aliquantum frigoris attulit. Tam solicite recitaturis providendum est, non solum ut sint ipsi sani, verum etiam ut sanos adhibeant. Vale.

XVI.

C. PLINIUS TACITO SUO S.

Avunculi exitum Tacito, historiam scripturo, rogatus narrat.

Petis, ut tibi avunculi mei exitum scribam, quo verius tradere posteris possis. Gratias ago. Nam video, morti eius, si celebretur a te, immortalem gloriam esse propositam. 2. Quamvis enim pulcherrimarum clade terrarum, ut populi, ut urbes, memorabili casu, quasi semper victurus, occiderit; quamvis ipse plurima opera et mansura condiderit: multum tamen perpetuitati

Digitized by Google

eius scriptorum tuorum aeternitas addet. 3. Equidem beatos puto, quibus deorum munere datum est aut facere scribenda, aut scribere legenda; beatissimos vero, quibus utrumque. Horum in numero avunculus meus et suis libris et tuis erit. Quo libentius suscipio, deposco etiam, quod iniungis. 4. Erat Miseni, classemque imperio praesens regebat. Non. Kalend. Septembres, hora diei fere septima, mater mea indicat ei, apparere nubem inusitata et magnitudine et specie. 5. Usus ille sole, mox frigida, gustaverat iacens, studebatque. Poscit soleas, adscendit locum, ex quo maxime miraculum illud conspici poterat. Nubes (incertum procul intuentibus, ex quo monte; Vesuvium fuisse postea cognitum est) oriebatur, cuius similitudinem et formam non alia magis arbor, quam pinus, expresserit. 6. Nam longissimo velut trunco elata in altum, quibusdam ramis diffundebatur: credo, quia recenti spiritu evecta, deinde senescente eo destituta, aut etiam pondere suo victa, in latitudinem vanescebat: candida interdum, interdum sordida et maculosa, prout terram cineremve sustulerat. 7. Magnum propiusque noscendum, ut eruditissimo viro, visum. Iubet Liburnicam aptari: mihi, si venire una vellem, facit copiam. Respondi, studere me malle: et forte ipse, quod scriberem, dederat. 8. Egrediebatur domo: accipit codicillos Rectinae Nasci imminenti periculo exterritae: nam villa eius subiacebat, nec ulla nisi navibus fuga: ut se tanto discrimini eriperet, orabat. 9. Vertit ille consilium, et quod studioso animo inchoaverat, obit maximo. Deducit quadriremes; adscendit ipse non Rectinae modo, sed multis (erat enim frequens amoenitas orae) laturus auxilium. 10. Properat illuc, unde alii fugiunt; rectumque cursum, recta gubernacula in periculum tenet, adeo solutus metu, ut

omnes illius mali motus, omnes figuras, ut deprehenderat oculis, dictaret enotaretque. 11. Iam navibus cinis incidebat, quo propius accederent, calidior et densior; iam pumices etiam, nigrique et ambusti et fracti igne lapides: iam vadum subitum, ruinaque montis litora obstantia. Cunctatusque paullum, an retro flecteret, mox gubernatori, ut ita faceret monenti, *Fortes,* inquit, *fortuna iuvat*: *Pomponianum pete*. 12. Stabiis erat, diremtus sinu medio. Nam sensim circumactis curvatisque litoribus mare infunditur. Ibi, quamquam nondum periculo appropinquante, conspicuo tamen, et, quum cresceret, proximo, sarcinas contulerat in naves, certus fugae, si contrarius ventus resedisset: quo tunc avunculus meus secundissimo invectus complectitur trepidantem, consolatur, hortatur: utque timorem eius sua securitate leniret, deferri se in balineum iubet; lotus accubat, coenat, atque hilaris, aut, quod est aeque magnum, similis hilari. 13. Interim e Vesuvio monte pluribus locis latissimae flammae atque incendia relucebant, quorum fulgor et claritas tenebris noctis excitabatur. Ille, agrestium trepidatione [ignis] relictas desertasque villas [per solitudinem] ardere, in remedium formidinis dictitabat. Tum se quieti dedit, et quievit verissimo equidem somno. Nam meatus animae, qui illi propter amplitudinem corporis gravior et sonantior erat, ab iis, qui limini obversabantur, audiebatur. 14. Sed area, ex qua diaeta adibatur, ita iam cinere missisque pumicibus oppleta surrexerat, ut, si longior in cubiculo mora esset, exitus negaretur. Excitatus procedit, seque Pomponiano ceterisque, qui pervigilarant, reddit. 15. In commune consultant, an intra tecta subsistant, an in aperto vagentur. Nam crebris vastisque tremoribus tecta nutabant, et quasi emota sedibus suis,

nunc huc nunc illuc abire aut referri videbantur. 16. Sub divo rursus, quamquam levium exesorumque, pumicum casus metuebatur. Quod tamen periculorum collatio elegit. Et apud illum quidem ratio rationem, apud alios timorem timor vicit. Cervicalia capitibus imposita linteis constringunt. Id munimentum adversus decidentia fuit. 17. Iam dies alibi, illic nox omnibus noctibus nigrior densiorque: quam tamen faces multae variaque lumina solvebant. Placuit egredi in litus, et e proximo adspicere, ecquid iam mare admitteret; quod adhuc vastum et adversum permanebat. 18. Ibi super abiectum linteum recubans, semel atque iterum frigidam poposcit, hausitque. Deinde flammae flammarumque praenuntius odor sulfuris alios in fugam vertunt, excitant illum. 19. Innixus servis duobus adsurrexit, et statim concidit, ut ego coniecto, crassiore caligine spiritu obstructo, clausoque stomacho, qui illi natura invalidus et angustus et frequenter interaestuans erat. 20. Ubi dies redditus (is ab eo, quem novissime viderat, tertius) corpus inventum est integrum, illaesum opertumque, ut fuerat indutus: habitus corporis quiescenti, quam defuncto, similior. 21. Interim Miseni ego et mater. Sed nihil ad historiam; nec tu aliud, quam de exitu eius, scire voluisti. Finem ergo faciam. 22. Unum adiiciam, omnia me, quibus interfueram, quaeque statim, quum maxime vera memorantur, audiveram, persequutum. Tu potissima excerpes. Aliud est enim epistolam, aliud historiam, aliud amico, aliud omnibus scribere. Vale.

XVII.

C. PLINIUS RESTITUTO SUO S.

Indignatur, quosdam, eruditos sibi visos, recitanti amico nullum signum laetitiae dedisse.

Indignatiunculam, quam in cuiusdam amici auditorio cepi, non possum mihi temperare, quo minus apud te, quia non contigit coram, per epistolam effundam. 2. Recitabatur liber absolutissimus: hunc duo aut tres, ut sibi et paucis videntur, diserti surdis mutisque similes audiebant. Non labra diduxerunt, non moverunt manum, non denique adsurrexerunt, saltem lassitudine sedendi. 3. Quae tanta gravitas? quae tanta sapientia? quae immo pigritia, arrogantia, sinisteritas ac potius amentia, in hoc totum diem impendere, ut offendas, ut inimicum relinquas, ad quem tanquam amicissimus veneris? 4. Disertior ipse es? tanto magis ne invideris: nam qui invidet, minor est. Denique, sive plus, sive minus, sive idem praestas, lauda vel inferiorem, vel superiorem, vel parem: superiorem, quia, nisi laudandus ille, non potes ipse laudari; inferiorem aut parem, quia pertinet ad tuam gloriam, quam maximum videri, quem praecedis vel exaequas. 5. Equidem omnes, qui aliquid in studiis faciunt, venerari etiam mirarique soleo. Est enim res difficilis, ardua, fastidiosa, et quae eos, a quibus contemnitur, interimit. Nisi forte aliud iudicas tu: quamquam quis uno te reverentior huius operis, quis benignior aestimator? 6. Qua ratione ductus, tibi potissimum indignationem meam prodidi, quem habere socium maxime poteram. Vale.

XVIII.

C. PLINIUS SABINO SUO S.

Promittit, Firmanorum se caussam acturum esse.

Rogas, ut agam Firmanorum publicam caussam; quod ego, quamquam plurimis occupationibus distentus, adnitar. Cupio enim et ornatissimam coloniam advocationis officio, et te gratissimo tibi munere obstringere. 2. Nam quum familiaritatem nostram, ut soles praedicare, ad praesidium ornamentumque tibi sumseris, nihil est, quod negare debeam, praesertim pro patria petenti. Quid enim precibus aut honestius piis aut efficacius amantis? 3. Proinde Firmanis tuis, ac iam potius nostris, obliga fidem meam; quos labore et studio meo dignos cum splendor ipsorum, tum hoc maxime pollicetur, quod credibile est, optimos esse, inter quos tu talis exstiteris. Vale.

XIX.

C. PLINIUS NEPOTI SUO S.

Pretium agrorum crevisse scribit, quia candidati tertiam patrimonii partem in praedia Italica iussi sint impendere.

Scis tu accessisse pretium agris, praecipue suburbanis? Caussa subitae caritatis, res multis agitata sermonibus, proximis comitiis honestissimas voces senatui expressit: *Candidati ne conviventur, ne mittant munera, ne pecunias deponant*. 2. Ex quibus duo priora tam aperte, quam immodice fiebant: hoc tertium, quamquam occultaretur, pro comperto habebatur. 3. Homullus deinde noster, usus vigilanter hoc consensu senatus, sententiae loco postulavit, ut consules desiderium universorum notum principi facerent, peterentque, sicut aliis vitiis, huic quoque providentia sua oc-

Digitized by Google

curreret. Occurrit. 4. Nam sumtus candidatorum, foedos illos et infames, ambitus lege restrinxit: eosdem patrimonii tertiam partem conferre iussit in ea, quae solo continerentur, deforme arbitratus, ut erat, honorem petituros urbem Italiamque non pro patria, sed pro hospitio aut stabulo quasi peregrinantes habere. 5. Concursant ergo candidati certatim: quidquid venale audiunt, emtitant; ut sint quoque plura venalia, efficiunt. 6. Proinde, si poenitet te Italicorum praediorum, hoc vendendi tempus tam hercule quam in provinciis comparandi: dum iidem candidati illic vendunt, ut hic emant. Vale.

XX.

PLINIUS CORNELIO TACITO SUO S.

Narrat quae ex Vesuvii incendio, cum matre Miseni relictus, pertulerit.

Ais, te adductum literis, quas exigenti tibi de morte avunculi mei scripsi, cupere cognoscere, quos ego Miseni relictus (id enim ingressus abruperam) non solum metus, verum etiam casus pertulerim.

Quamquam animus meminisse horret, — —
incipiam.

2. Profecto avunculo, ipse reliquum tempus studiis (ideo remanseram) impendi. Mox balineum, coena, somnus inquietus et brevis. 3. Praecesserat per multos dies tremor terrae, minus formidolosus, quia Campaniae solitus. Illa vero nocte ita invaluit, ut non moveri omnia, sed everti crederentur. 4. Irrumpit cubiculum meum mater: surgebam, invicem si quiesceret, excitaturus. Resedimus in area domus, quae mare a tectis modico spatio dividebat. 5. Dubito, constantiam vocare an imprudentiam debeam: agebam enim duodevicesimum annum. Posco librum Titi Livii, et quasi per oti-

um lego, atque etiam, ut coeperam, excerpo. Ecce, amicus avunculi, qui nuper ad eum ex Hispania venerat, ut me et matrem sedentes, me vero etiam legentem videt, illius patientiam, securitatem meam corripit: nihilo segnius ego intentus in librum. 6. Iam hora diei prima, et adhuc dubius et quasi languidus dies. Iam quassatis circumiacentibus tectis, quamquam in aperto loco, angusto tamen, magnus et certus ruinae metus. 7. Tum demum excedere oppido visum. Sequitur vulgus attonitum; quodque in pavore simile prudentiae, alienum consilium suo praefert, ingentique agmine abeuntes premit et impellit. 8. Egressi tecta consistimus. Multa ibi miranda, multas formidines patimur. Nam vehicula, quae produci iusseramus, quamquam in planissimo campo, in contrarias partes agebantur, ac ne lapidibus quidem fulta in eodem vestigio quiescebant. 9. Praeterea mare in se resorberi, et tremore terrae quasi repelli videbamus. Certe processerat litus, multaque animalia maris in siccis arenis detinebat. Ab altero latere nubes atra et horrenda ignei spiritus tortis vibratisque discursibus rupta, in longas flammarum figuras dehiscebat: fulgoribus illae et similes et maiores erant. 10. Tum vero ille idem ex Hispania amicus, acrius et instantius, *Si frater,* inquit, *tuus, tuus avunculus vivit, vult esse vos salvos: si periit, superstites voluit: proinde quid cessatis evadere?* Respondimus, non commissuros, non, ut de salute eius incerti, nostrae consuleremus. 11. Non moratus ultra, proripit se, effusoque cursu periculo aufertur. Nec multo post illa nubes descendere in terras, operire maria. Cinxerat Capreas et absconderat: Miseni quod procurrit, abstulerat. 12. Tum mater orare, hortari, iubere, quoquo modo fugerem; posse enim iuvenem: se et annis et corpore

gravem bene morituram, si mihi caussa mortis non fuisset. Ego contra, salvum me, nisi una, non futurum: deinde manum eius amplexus, addere gradum cogo. Paret aegre, incusatque se, quod me moretur. 13. Iam cinis; adhuc tamen rarus. Respicio; densa caligo tergis imminebat, quae nos, torrentis modo infusa terrae, sequebatur. *Deflectamus,* inquam, *dum videmus, ne in via strati, comitantium turba in tenebris obteramur.* 14. Vix consederamus, et nox, non qualis illunis aut nubila, sed qualis in locis clausis lumine exstincto. Audires ululatus feminarum, infantium quiritatus, clamores virorum. Alii parentes, alii liberos, alii coniuges vocibus requirebant, vocibus noscitabant. Hi suum casum, illi suorum miserabantur. Erant qui metu mortis mortem precarentur. 15. Multi ad deos manus tollere: plures, nusquam iam deos ullos, aeternamque illam et novissimam noctem mundo interpretabantur. Nec defuerunt, qui fictis mentitisque terroribus vera pericula augerent. Aderant, qui Miseni fuisse, illud ruisse, illud ardere, falso, sed credentibus, nuntiabant. 16. Paullum reluxit; quod non dies nobis, sed adventantis ignis indicium videbatur. Et ignis quidem longius substitit: tenebrae rursus, cinis rursus multus et gravis. Hunc identidem adsurgentes excutiebamus: operti alioqui atque etiam oblisi pondere essemus. 17. Possem gloriari, non gemitum mihi, non vocem parum fortem in tantis periculis excidisse, nisi me cum omnibus, omnia mecum perire, misero, magno tamen mortalitatis solatio credidissem. 18. Tandem illa caligo tenuata quasi in fumum nebulamve decessit: mox dies vere, sol etiam effulsit, luridus tamen, qualis esse, quum deficit, solet. Occurrebant trepidantibus adhuc oculis mutata omnia, altoque cinere, tanquam nive, ob-

ducta. 19. Regressi Misenum, curatis utcunque corporibus, suspensam dubiamque noctem spe ac metu exegimus. Metus praevalebat: nam et tremor terrae perseverabat, et plerique lymphati terrificis vaticinationibus et sua et aliena mala ludificabantur. 20. Nobis tamen ne tunc quidem, quamquam et expertis periculum, et exspectantibus, abeundi consilium, donec de avunculo nuntius veniret. Haec, nequaquam historia digna, non scripturus leges, et tibi, scilicet qui requisisti, imputabis, si digna ne epistola quidem videbuntur. Vale.

XXI.

C. PLINIUS CANINIO SUO S.

Verginii Romani probitatem et doctrinam, praesertim in comoedia scribenda, laudat.

Sum ex iis, qui mirer antiquos: non tamen, ut quidam, temporum nostrorum ingenia despicio. Neque enim, quasi lassa et effoeta, natura nihil iam laudabile parit. 2. Atque adeo nuper audii Verginium Romanum paucis legentem comoediam, ad exemplar veteris comoediae scriptam tam bene, ut esse quandoque possit exemplar. 3. Nescio, an noris hominem. Quamquam nosse debes; est enim probitate morum, ingenii elegantia, operum varietate monstrabilis. 4. Scripsit mimiambos tenuiter, argute, venuste, atque in hoc genere eloquentissime. Nullum est enim genus, quod, absolutum, non possit eloquentissimum dici. Scripsit comoedias, Menandrum aliosque aetatis eiusdem aemulatus. Licet has inter Plautinas Terentianasque numeres. 5. Nunc primum se in vetere comoedia, sed non tanquam inciperet, ostendit. Non illi vis, non granditas, non subtilitas, non amaritudo, non dulcedo, non lepos defuit. Ornavit virtutes, insectatus est vitia; fictis nominibus

decenter, veris usus est apte. 6. Circa me tantum benignitate nimia modum excessit, nisi quod tamen poëtis mentiri licet. 7. In summa, extorquebo ei librum, legendumque, immo ediscendum, mittam tibi. Neque enim dubito futurum, ut non deponas, si semel sumseris. Vale.

XXII.

C. PLINIUS TIRONI SUO S.

Tironem, provinciam sortitum, exemplo Bruttiani, a familiari suo accusati, monet, ne cuiquam nimis fidat.

Magna res acta est omnium, qui sunt provinciis praefuturi, magna omnium, qui se simpliciter credunt amicis. 2. Lustricus Bruttianus quum Montanum Atticinum, comitem suum, in multis flagitiis deprehendisset, Caesari scripsit. Atticinus flagitiis addidit, ut, quem deceperat, accusaret. Recepta cognitio est: fui in consilio: egit uterque pro se; egit autem carptim, et *κατὰ κεφάλαια*, quo genere veritas statim ostenditur. 3. Protulit Bruttianus testamentum suum, quod Atticini manu scriptum esse dicebat. Hoc enim et arcana familiaritas, et querendi de eo, quem sic amasset, necessitas indicabatur. 4. Enumeravit crimina foeda manifestaque. Ille, quum diluere non posset, ita regessit, ut, dum defenditur, turpis, dum accusat, sceleratus probaretur. Corrupto enim scribae servo, interceperat commentarios, interciderat que, ac per summum nefas utebatur adversus amicum crimine suo. 5. Fecit pulcherrime Caesar. Non enim de Bruttiano, sed statim de Atticino perrogavit. Damnatus et in insulam relegatus: Bruttiano iustissimum integritatis testimonium redditum, quem quidem etiam constantiae gloria secuta est. 6. Nam defensus expeditissime, accusavit vehementer;

nec minus acer, quam bonus et sincerus, apparuit. 7. Quod tibi scripsi, ut te sortitum provinciam praemonerem, plurimum tibi credas, nec cuiquam satis fidas: deinde scias, si quis forte te, quod abominor, fallat, paratam ultionem: qua tamen ne sit opus, etiam atque etiam attende. 8. Neque enim tam iucundum est vindicari, quam decipi miserum. Vale.

XXIII.

C. PLINIUS TRIARIO SUO S.

Caussae defensionem, quam rogatus fuerat, ea lege promittit, ut Ruso adolescens, quem in forum producturus erat, secum ageret.

Impense petis, ut agam caussam pertinentem ad curam tuam, pulchram alioqui et famosam. Faciam, sed non gratis. *Qui fieri potest*, inquis, *ut non gratis tu?* Potest: exigam enim mercedem honestiorem gratuito patrocinio. 2. Peto, atque etiam paciscor, ut simul agat Cremutius Ruso. Solitum hoc: mihi etiam in pluribus claris adolescentibus factitatum. Nam mire concupisco bonos iuvenes ostendere foro, adsignare famae. 3. Quod, si cui, praestare Rusoni meo debeo, vel propter natales ipsius, vel propter eximiam mei caritatem: quem magni aestimo in iisdem iudiciis, ex iisdem etiam partibus conspici, audiri. 4. Obliga me: obliga ante, quam dicat; nam quum dixerit, gratias ages. Spondeo, solicitudini tuae, spei meae, magnitudini caussae suffecturum. Est indolis optimae, brevi producturus alios, si interim provectus fuerit a nobis. 5. Neque enim cuiquam tam clarum statim ingenium est, ut possit emergere, nisi illi materia, occasio, fautor etiam commendatorque contingat. Vale.

XXIV.

C. PLINIUS MARCO SUO S.

Famam in factis conditionem facientium sequi, exemplo municipis feminae, quae marito dux et comes mortis fuerat, ostendit.

Quam multum interest, quid a quo fiat! Eadem enim facta claritate vel obscuritate facientium aut tolluntur altissime, aut humillime deprimuntur. 2. Navigabam per Larium nostrum, quum senior amicus ostendit mihi villam, atque etiam cubiculum, quod in lacum prominet. *Ex hoc,* inquit, *aliquando municeps nostra cum marito se praecipitavit.* 3. Caussam requisivi. Maritus ex diutino morbo circa velanda corporis ulceribus putrescebat: uxor, ut inspiceret, exegit: neque enim quemquam fidelius indicaturum, possetne sanari. 4. Vidit, desperavit: hortata est, ut moreretur, comesque ipsa mortis, dux immo et exemplum et necessitas fuit. Nam se cum marito ligavit, abiecitque in lacum. 5. Quod factum ne mihi quidem, qui municeps, nisi proxime, auditum est; non quia minus illo clarissimo Arriae facto, sed quia minor est ipsa. Vale.

XXV.

C. PLINIUS HISPANO SUO S.

De Robusto, qui peregre profectus disparuerat, promittit se quaesiturum esse: ex simili autem exemplo timet, ne frustra sit.

Scribis, Robustum, splendidum equitem Romanum, cum Attilio Scauro, amico meo, Ocriculum usque commune iter fecisse, deinde nusquam comparuisse: petis, ut Scaurus veniat, nosque, si potest, in aliqua inquisitionis vestigia inducat. 2. Veniet; vereor ne frustra. Suspicor enim tale nescio quid Robusto accidisse, quale aliquando Metilio Crispo, municipi meo. 3. Huic ego ordines impetraveram, atque etiam proficiscenti quadra-

ginta millia nummum ad instruendum se ornandumque donaveram; nec postea aut epistolas eius, aut aliquem de exitu nuntium accepi. 4. Interceptusne sit a suis, an cum suis, dubium: certe non ipse, non quisquam ex servis eius apparuit. Utinam ne in Robusto idem experiamur! Tamen arcessamus Scaurum. 5. Demus hoc tuis, demus optimi adolescentis honestissimis precibus, qui pietate mira, mira etiam sagacitate, patrem quaerit. Dii faveant, ut sic inveniat ipsum, quemadmodum iam, cum quo fuisset, invenit! Vale.

XXVI.

C. PLINIUS SERVIANO SUO S.

Gratulatur Serviano generum.

Gaudeo, et gratulor, quod Fusco Salinatori filiam tuam destinasti. Domus patricia; pater honestissimus; mater pari laude. Ipse est studiosus, literatus, etiam disertus: puer simplicitate, comitate iuvenis, senex gravitate: neque enim amore decipior. 2. Amo quidem effuse; et ita officiis, ita reverentia meruit; iudico tamen, et quidem tanto acrius, quanto magis amo: tibique, ut qui exploraverim, spondeo, habiturum te generum, quo melior fingi ne voto quidem potuit. 3. Superest, ut avum te quam maturissime similium sui faciat. Quam felix tempus illud, quo mihi liberos illius, nepotes tuos, ut meos vel liberos vel nepotes, ex vestro sinu sumere, et quasi pari iure tenere continget! Vale.

XXVII.

C. PLINIUS SEVERO SUO S.

Rogantem designatum consulem, quid in laudem principis adferret, docet exemplo suo, quid faciendum: addit et novam ex novis rebus gestis materiam.

Rogas, ut cogitem, quid designatus consul in honorem principis censeas. Facilis inventio, non facilis

electio. Est enim ex virtutibus eius larga materia. Tamen, quod sentiam, indicabo, si prius haesitationem meam ostendero. Dubito, num idem tibi suadere, quod mihi, debeam. 2. Designatus ego consul omni hac, etsi non adulatione, specie tamen adulationis, abstinui: non tanquam liber et constans, sed tanquam intelligens principis nostri, cuius videbam hanc esse praecipuam laudem, si nihil quasi ex necessitate decernerem. 3. Recordabar etiam plurimos honores pessimo cuique delatos; a quibus hic optimus separari non alio modo magis poterat, quam diversitate censendi: quod ipsum non dissimulatione et silentio praeterii, ne forte non iudicium illud meum, sed oblivio videretur. 4. Hoc tunc ego: sed non omnibus eadem placent, nec conveniunt quidem. Praeterea, faciendi aliquid vel non faciendi vera ratio cum hominum ipsorum, tum rerum etiam ac temporum conditione mutatur. 5. Nam recentia opera maximi principis praebent facultatem nova, magna, vera censendi. Quibus ex caussis, ut supra scripsi, dubito, an idem nunc tibi, quod tunc mihi, suadeam. Illud non dubito, debuisse me in parte consilii tui ponere, quod ipse fecissem. Vale.

XXVIII.

C. PLINIUS PONTIO SUO S.

Excusationem illius admittit; fructus, quos miserat, moderandos in posterum, denuntiat.

Scio, quae tibi caussa fuerit impedimento, quo minus praecurrere adventum meum in Campaniam posses: sed, quamquam absens, totus huc migrasti: tantum mihi copiarum tam urbanarum quam rusticarum nomine tuo oblatum est, quas omnes improbe quidem, accepi tamen. 2. Nam me tui, ut ita facerem, rogabant;

et verebar, ne et mihi et illis irascereris, si non fecissem. In posterum, nisi adhibueris modum, ego adhibebo. Etiam tuis denuntiavi, si rursus tam multa adtulissent, omnia relaturos. 3. Dices, oportere me tuis rebus ut meis uti: etiam; sed perinde illis ac meis parco. Vale.

XXIX.

C. PLINIUS QUADRATO SUO S.

Quadratum monet tum Thraseae dicto, tum suo exemplo, quae caussae agendae sint.

Avidius Quietus, qui me unice dilexit, et, quo non minimum gaudeo, probavit, ut multa alia Thraseae (fuit enim familiaris) ita hoc saepe referebat, praecipere solitum, *suscipiendas esse caussas, aut amicorum, aut destitutas, aut ad exemplum pertinentes.* 2. Cur *amicorum?* Non eget interpretatione. Cur *destitutas?* Quod in illis maxime et constantia agentis et humanitas cerneretur. Cur *pertinentes ad exemplum?* Quia plurimum refert, bonum an malum induceretur. 3. Ad haec ego genera caussarum, ambitiose fortasse, addam tamen *claras et illustres.* Aequum enim est, agere nonnunquam gloriae et famae, id est, suam caussam. Hos terminos, quia me consuluisti, dignitati ac verecundiae tuae statuo. 4. Nec me praeterit, usum et esse et haberi optimum dicendi magistrum. Video etiam, multos parvo ingenio, literis nullis, ut bene agerent, agendo consequutos. 5. Sed et illud, quod vel Pollionis vel tanquam Pollionis accepi, verissimum experior: *Commode agendo factum est, ut saepe agerem; saepe agendo, ut minus commode:* quia scilicet assiduitate nimia facilitas magis quam facultas, nec fiducia, sed temeritas paratur. 6. Nec vero Isocrati, quo minus haberetur summus orator, offecit, quod infirmitate vocis, mollitia frontis, ne

in publico diceret, impediebatur. Proinde multum lege, scribe, meditare, ut possis, quum voles, dicere; dices, quum velle debebis. Hoc fere temperamentum ipse servavi. 7. Nonnunquam necessitati, quae pars rationis est, parui. Egi enim quasdam a senatu iussus, quo tamen in numero fuerunt ex illa Thraseae divisione, hoc est, ad exemplum pertinentes. 8. Adfui Baeticis contra Baebium Massam. Quaesitum est, an danda esset inquisitio: data est. Adfui rursus iisdem querentibus de Caecilio Classico. Quaesitum est, an provinciales, ut socios ministrosque proconsulis, plecti oporteret: poenas luerunt. 9. Accusavi Marium Priscum, qui, lege repetundarum damnatus, utebatur clementia legis, cuius severitatem immanitate criminum excesserat: relegatus est. 10. Tuitus sum Iulium Bassum, ut incustoditum nimis et incautum, ita minime malum: iudicibus acceptis in senatu remansit. 11. Dixi proxime pro Vareno, postulante, ut sibi invicem evocare testes liceret: impetratum est. In posterum opto, ut ea potissimum iubear, quae me deceat vel sponte fecisse. Vale.

XXX.

C. PLINIUS FABATO SUO S.

Prosoceri villae durum et laboriosum hominem praeficiendum esse suadet.

Debemus me Hercule natales tuos perinde ac nostros celebrare, quum laetitia nostrorum ex tuis pendeat, cuius diligentia et cura hic hilares, istic securi sumus. 2. Villa Camilliana, quam in Campania possides, est quidem vetustate vexata; ea tamen, quae sunt pretiosiora, aut integra manent, aut levissime laesa sunt. 3. Attendimus ergo, ut quam saluberrime reficiantur. Ego videor habere multos amicos, sed huius generis,

cuius et tu quaeris et res exigit, prope neminem. 4. Sunt enim omnes togati et urbani: rusticorum autem praediorum administratio poscit durum aliquem et agrestem, cui nec labos ille gravis, nec cura sordida, nec tristis solitudo videatur. 5. Tu de Rufo honestissime cogitas: fuit enim filio tuo familiaris. Quid tamen nobis ibi praestare possit, ignoro; velle plurimum, credo. Vale.

XXXI.

C. PLINIUS CORNELIANO SUO S.

Quid Centum Cellis in secessu principis peractum sit egregie, enarrat, simulque loci situm et munitionem describit.

Evocatus in consilium a Caesare nostro ad Centum Cellas (hoc loco nomen) magnam cepi voluptatem. 2. Quid enim iucundius, quam principis iustitiam, gravitatem, comitatem in secessu quoque, ubi haec maxime recluduntur, inspicere? Fuerunt variae cognitiones, et quae virtutes iudicis per plures species experirentur. 3. Dixit caussam Claudius Ariston, princeps Ephesiorum, homo munificus, et innoxiae popularitatis: inde invidia, et ab dissimillimis delator immissus: itaque absolutus vindicatusque est. 4. Sequenti die audita est Galitta, adulterii rea. Nupta haec tribuno militum, honores petituro, et suam et mariti dignitatem centurionis amore maculaverat: maritus legato consulari, ille Caesari scripserat. 5. Caesar, excussis probationibus, centurionem exauctoravit, atque etiam relegavit. Supererat crimini, quod nisi duorum esse non poterat, reliqua pars ultionis: sed maritum, non sine aliqua reprehensione patientiae, amor uxoris retardabat; quam quidem, etiam post delatum adulterium, domi habuerat, quasi contentus aemulum removisse. 6. Admonitus, ut

perageret accusationem, peregit invitus. Sed illam damnari, etiam invito accusatore, necesse erat; damnata, et Iuliae legis poenis relicta est. Caesar et nomen centurionis, et commemorationem disciplinae militaris sententiae adiecit, ne omnes eiusmodi caussas revocare ad se videretur. 7. Tertio die inducta cognitio est, multis sermonibus et vario rumore iactata, de Iulii Tironis codicillis, quos ex parte veros esse constabat, ex parte falsi dicebantur. 8. Substituebantur crimini Sempronius Senecio, eques Romanus, et Eurythmus, Caesaris libertus et procurator. Heredes, quum Caesar esset in Dacia, communiter epistola scripta, petierant, ut susciperet cognitionem. Susceperat. 9. Reversus diem dixerat: et, quum ex heredibus quidam, quasi reverentia Eurythmi, remitterent accusationem, pulcherrime dixerat, *Nec ille Polycletus est, nec ego Nero.* Indulserat tamen petentibus dilationem; cuius tempore exacto, consederat auditurus. 10. A parte heredum intraverunt duo; omnino postularunt, ut omnes heredes agere cogerentur, quum detulissent omnes, aut sibi quoque desistere permitteretur. 11. Loquutus est Caesar summa gravitate, summa moderatione: quumque advocatus Senecionis et Eurythmi dixisset, suspicionibus relinqui reos, nisi audirentur, *Non curo,* inquit, *an isti suspicionibus relinquantur: ego relinquor.* 12. Dein, conversus ad nos: *Ἐπίςασθε, quid facere debeamus? Isti enim queri volunt, quod sibi licuerit non accusare.* Tum ex consilii sententia iussit denuntiari heredibus omnibus, aut agerent, aut singuli approbarent caussas non agendi, alioqui se vel de calumnia pronuntiaturum. 13. Vides, quam honesti, quam severi dies, quos iucundissimae remissiones sequebantur. Adhibebamur quotidie coenae: erat modica, si principem cogites.

Interdum ἀκροάματα audiebamus: interdum iucundissimis sermonibus nox ducebatur. 14. Summo die abeuntibus nobis (tam diligens in Caesare humanitas fuit), xenia sunt missa. Sed mihi, ut gravitas cognitionum, consilii honor, suavitas simplicitasque convictus, ita locus ipse periucundus fuit. 15. Villa pulcherrima cingitur viridissimis agris: imminet litori, cuius in sinu portus, velut amphitheatrum; cuius sinistrum brachium firmissimo opere munitum est; dextrum elaboratur. 16. In ore insula adsurgit, quae illatum vento mare obiacens frangat, tutumque ab utroque latere decursum navibus praestet. Adsurgit autem arte visenda. Ingentia saxa latissima navis provehit: [contra] haec alia super alia deiecta ipso pondere manent, ac sensim quodam velut aggere construuntur. 17. Eminet iam et apparet saxeum dorsum: impactosque fluctus in immensum elidit et tollit. Vastus illic fragor, canumque circa mare. Saxis deinde pilae adiiciuntur, quae procedenti tempore enatam insulam imitentur. Habebit hic portus et nomen auctoris, eritque vel maxime salutaris. Nam per longissimum spatium litus importuosum hoc receptaculo utetur. Vale.

XXXII.

C. PLINIUS QUINTILIANO SUO S.

Nubenti Quintiliani filiae dono offert L millia nummum.

Quamvis et ipse sis continentissimus, et filiam tuam ita institueris, ut decebat filiam tuam, Tutilii neptem; quum tamen sit nuptura honestissimo viro, Nonio Celeri, cui ratio civilium officiorum necessitatem quandam nitoris imponit; debet, secundum conditiones mariti, veste, comitatu augeri; quibus non quidem augetur dignitas, ornatur tamen et instruitur. 2. Te

porro animo beatissimum, modicum facultatibus scio. Itaque partem oneris tui mihi vindico, et tanquam parens alter puellae nostrae confero quinquaginta millia nummum: plus collaturus, nisi a verecundia tua sola mediocritate munusculi impetrari posse confiderem, ne recusares. Vale.

XXXIII.

C. PLINIUS ROMANO SUO S.

Triumphat oratione sua, pro Accia apud centumviros habita, cuius artes detegit.

Tollite cuncta, inquit, coeptosque auferte labores. Seu scribis aliquid, seu legis, tolli, auferri iube, et accipe orationem meam, ut illi arma, divinam. Num superbius potui? Revera, ut inter meas, pulchram. Nam mihi satis est certare mecum. 2. Est haec pro Accia Variola, et dignitate personae, et exempli raritate, et iudicii magnitudine insignis. Nam femina splendide nata, nupta praetorio viro, exheredata ab octogenario patre, intra undecim dies, quam ille novercam ei, amore captus, induxerat, quadruplici iudicio bona paterna repetebat. 3. Sedebant iudices centum et octoginta: tot enim quatuor consiliis conscribuntur: ingens utrinque advocatorum et numerosa subsellia praestantium corona latissimum iudicium multiplici circulo ambibat. 4. Ad hoc, stipatum tribunal, atque etiam ex superiore basilicae parte, qua feminae, qua viri, et audiendi, quod difficile, et, quod facile, visendi studio imminebant. Magna exspectatio patrum, magna filiarum, magna etiam novercarum. 5. Sequutus est varius eventus. Nam duobus consiliis vicimus, totidem victi sumus. Notabilis prorsus res et mira: eadem in caussa, iisdem iudicibus, iisdem advocatis, eodem tempore

tanta diversitas accidit casu, quod non casus videretur. 6. Victa est noverca: ipsa heres ex parte sexta. Victus Suberinus: qui exheredatus a patre singulari impudentia alieni patris bona vindicabat, non ausus sui petere. 7. Haec tibi exposui, primum, ut ex epistola scires, quae ex oratione non poteras: deinde, (nam detegam artes) ut orationem libentius legeres, si non legere tibi, sed interesse iudicio videreris: quam, sit licet magna, non despero gratiam brevissimae impetraturam. 8. Nam et copia rerum, et arguta divisione, et narratiunculis pluribus, et eloquendi varietate, renovatur. Sunt multa (non auderem nisi tibi dicere) elata, multa pugnantia, multa subtilia. 9. Intervenit enim acribus illis et erectis frequens necessitas computandi, ac paene calculos tabulamque poscendi, ut repente in privati iudicii formam centumvirale vertatur. 10. Dedimus vela indignationi, dedimus irae, dedimus dolori; et in amplissima caussa, quasi magno mari, pluribus ventis sumus vecti. 11. In summa, solent quidam ex contubernalibus nostris existimare, hanc orationem (iterum dicam) inter meas ὡς ὑπὲρ *Κτησιφῶντος* esse: an vere, tu facillime iudicabis, quia tam memoriter tenes omnes, ut conferre cum hac, dum hanc solam legis, possis. Vale.

XXXIV.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Maximi munus gladiatorium in funere uxoris commendat; dolet autem pantheras tardius advenisse.

Recte fecisti, quod gladiatorium munus Veronensibus nostris promisisti; a quibus olim amaris, suspiceris, ornaris. Inde etiam uxorem carissimam tibi habuisti; cuius memoriae aut opus aliquod, aut spectaculum, atque hoc potissimum, quod maxime fu-

neri, debebatur. 2. Praeterea tanto consensu rogabaris, ut negare non constans, sed durum videretur. Illud quoque egregie, quod tam facilis, tam liberalis in edendo fuisti. 3. Nam per haec etiam magnus animus ostenditur. Vellem Africanae, quas coëmeras plurimas, ad praefinitum diem occurrissent: sed licet cessaverint illae, tempestate detentae, tu tamen meruisti, ut acceptum tibi fieret, quod quominus exhiberes, non per te stetit. Vale.

LIBER SEPTIMUS.

I.

C. PLINIUS RESTITUTO SUO S.

Aegrotantem hortatur, ut valetudinem patienter ferat, suoque exemplo docet medicis obtemperare.

Terret me haec tua pertinax valetudo, et, quamquam te temperantissimum noverim, vereor tamen, ne quid illi etiam in mores tuos liceat. 2. Proinde moneo, patienter resistas. Hoc laudabile, hoc salutare. Admittit humana natura, quod suadeo. Ipse certe sic agere sanus cum meis soleo: 3. *Spero quidem, si forte in adversam valetudinem incidero, nihil me desideraturum vel pudore vel poenitentia dignum: si tamen superaverit morbus, denuntio, ne quid mihi detur, nisi permittenti-*

bus medicis: sciatisque, si dederitis, ita vindicaturum, ut solent alii, quae negantur. 4. Quinetiam quum perustus ardentissima febri, tandem remissus unctusque acciperem a medico potionem, porrexi manum, ut tangeret, admotumque iam labris poculum reddidi. 5. Postea quum vicesimo valetudinis die balineo praepararer, mussantesque medicos repente vidissem, caussam requisivi. Responderunt, *posse me tuto lavari, non tamen omnino sine aliqua suspicione.* 6. *Quid,* inquam, *necesse est?* atque ita spe balinei, cui iam videbar inferri, placide leniterque dimissa, ad abstinentiam rursus, non secus, ac modo ad balineum, animum vultumque composui. 7. Quae tibi scripsi, primum ut te non sine exemplo monerem, deinde ut in posterum ipse ad eandem temperantiam adstringerer, quum me hac epistola quasi pignore obligavissem. Vale.

II.

C. PLINIUS IUSTO SUO S

Promittit aliquid scriptorum suorum, quum aestas transmissa fuerit.

Quemadmodum congruit, ut simul et adfirmes, te assiduis occupationibus impediri, et scripta nostra desideres, quae vix ab otiosis impetrare aliquid perituri temporis possunt? 2. Patiar ergo aestatem inquietam nobis exercitamque transcurrere, et hieme demum, quum credibile erit, noctibus saltem vacare te posse, quaeram quid potissimum ex nugis meis tibi exhibeam. 3. Interim abunde est, si epistolae non sunt molestae. Sunt autem, et ideo breviores erunt. Vale.

Digitized by Google

III.

C. PLINIUS PRAESENTI SUO S.

Amicum a longo secessu in urbem revocat.

Tantane perseverantia tu modo in Lucania, modo in Campania? *Ipse enim,* inquis, *Lucanus, uxor Campana.* Iusta caussa longioris absentiae, non perpetuae tamen. 2. Quin ergo aliquando in urbem redis? ubi dignitas, honor, amicitiae tam superiores quam minores. Quousque regnabis? quousque vigilabis quum voles? dormies quamdiu voles? quousque calcei nusquam? toga feriata? liber totos dies? 3. Tempus est, revisere molestias nostras, vel ob hoc solum, ne voluptates istae satietate languescant. Saluta paullisper, quo sit tibi iucundius salutari: terere in hac turba, ut te solitudo delectet. 4. Sed quid imprudens, quem evocare conor, retardo? Fortasse enim his ipsis admoneris, ut te magis ac magis otio involvas; quod ego non abrumpi, sed intermitti volo. 5. Ut enim, si coenam tibi facerem, dulcibus cibis acres acutosque miscerem, ut obtusus illis et oblitus stomachus his excitaretur; ita nunc hortor, ut iucundissimum genus vitae nonnullis interdum quasi acoribus condias. Vale.

IV.

C. PLINIUS PONTIO SUO S.

Miranti, qui Plinius, severus homo, hendecasyllabos scripserit, poëtica sua studia ab ultima aetate recenset.

Ais legisse te hendecasyllabos meos; requiris etiam, quemadmodum coeperim scribere, homo, ut tibi videor, severus, ut ipse fateor, non ineptus. 2. Nunquam a poëtice (altius enim repetam) alienus fui; quinetiam quatuordecim natus annos Graecam tragoediam scripsi.

Qualem? inquis. Nescio: tragoedia vocabatur. 3. Mox quum e militia rediens, in Icaria insulá ventis detinerer, Latinos elegos in illud ipsum mare ipsamque insulam feci. Expertus sum me aliquando et heroico: hendecasyllabis nunc primum; quorum hic natalis, haec caussa est. Legebantur in Laurentino mihi libri Asinii Galli de comparatione patris et Ciceronis: incidit epigramma Ciceronis in Tironem suum. 4. Dein, quum meridie (erat enim aestas) dormiturus me recepissem, nec obreperet somnus, coepi reputare, maximos oratores hoc studii genus et in oblectationibus habuisse et in laude posuisse. 5. Intendi animum, contraque opinionem meam, post longam desuetudinem, perquam exiguo temporis momento id ipsum, quod me ad scribendum solicitaverat, his versibus exaravi:

6. Quum libros Galli legerem, quibus ille parenti
ausus de Cicerone dare est palmamque decusque,
lascivum inveni lusum Ciceronis, et illo
spectandum ingenio, quo seria condidit, et quo
humanis salibus multo varioque lepore
magnorum ostendit mentes gaudere virorum.
Nam queritur, quod fraude mala frustratus amantem
paucula coenato sibi debita savia Tiro
tempore nocturno subtraxerit. His ego lectis,
Cur post haec, inquam, nostros celamus amores,
nullumque in medium timidi damus? atque fatemur
Tironisque dolos, Tironis nosse fugaces
blanditias, et furta, novas addentia flammas?

7. Transii ad elegos; hos quoque non minus celeriter explicui: addidi alios, facilitate corruptus. Deinde in urbem reversus, sodalibus legi. Probaverunt. 8. Dein plura metra, si quid otii, maxime in itinere, tentavi.

Postremo placuit exemplo multorum unum separatim hendecasyllaborum volumen absolvere: nec poenitet. 9. Legitur, describitur, cantatur etiam; a Graecis quoque, quos Latine huius libelli amor docuit, nunc cithara nunc lyra personatur. 10. Sed quid ego tam gloriose? Quamquam poëtis furere concessum est: et tamen non de meo, sed de aliorum iudicio loquor; qui sive iudicant, sive errant, me delectant. Unum precor, ut posteri quoque aut errent similiter, aut iudicent. Vale.

V.

C. PLINIUS CALPURNIAE SUAE S.

Magno se uxoris desiderio teneri significat.

Incredibile est, quanto desiderio tui tenear. In caussa amor primum; deinde, quod non consuevimus abesse. Inde est, quod magnam partem noctium in imagine tua vigil exigo: inde, quod interdiu, quibus horis te visere solebam, ad diaetam tuam ipsi me, ut verissime dicitur, pedes ducunt: quod denique aeger et moestus, et similis excluso, a vacuo limine cedo. Unum tempus his tormentis caret, quo in foro et amicorum litibus conteror. 2. Aestima tu, quae vita mea sit, cui requies in labore, in miseria curisque solatium est. Vale.

VI.

C. PLINIUS MACRINO SUO S.

Bithynos decreto accusationem Vareni omisisse: tacere consultius interdum quam multa loqui.

Rara et notabilis res contigit Vareno, sit licet adhuc dubia. Bithyni accusationem eius, ut temere inchoatam, omisisse narrantur. Narrantur dico? Adest provinciae legatus: attulit decretum concilii ad Caesarem, attulit ad multos principes viros, attulit etiam ad nos, Vareni advocatos. 2. Perstat tamen idem ille Ma-

gnus: quinetiam Nigrinum, optimum virum, pertinacissime exercet. Per hunc a Consulibus postulabat, ut Varenus exhibere rationes cogeretur. 3. Adsistebam Vareno iam tantum ut amicus, et tacere decreveram. Nihil enim tam contrarium, quam si advocatus a senatu datus defenderem ut reum, cui opus esset, ne reus videretur. 4. Quum tamen, finita postulatione Nigrini, consules ad me oculos retulissent, *Scietis,* inquam, *constare nobis silentii nostri rationem, quum veros legatos provinciae audieritis.* Contra Nigrinus, *Ad quem missi sunt?* Ego, *Ad me quoque habeo decretum provinciae.* 5. Rursus ille, *Potest tibi liquere.* Ad hoc ego, *Si tibi ex diverso liquet, potest et mihi, quod est melius [in caussa], liquere.* 6. Tum legatus Polyaenus caussas abolitae accusationis exposuit, postulavitque, ne cognitioni Caesaris praeiudicium fieret. Respondit Magnus, iterumque Polyaenus. Ipse raro et breviter interloquutus, multum me in silentio tenui. 7. Accepi enim, non minus interdum oratorium esse tacere, quam dicere: atque adeo repeto, quibusdam me capitis reis vel magis silentio, quam oratione accuratissima, profuisse. 8. Mater amisso filio (quid enim prohibet, quamquam alia ratio scribendae epistolae fuerit, de studiis disputare?) libertos eius, eosdemque coheredes suos, falsi et veneficii reos detulerat ad Principem, iudicemque impetraverat Iulium Servianum. 9. Defenderam reos ingenti quidem coetu. Erat enim caussa notissima; praeterea utrinque ingenia clarissima. Finem cognitioni quaestio imposuit; quae secundum reos dedit. 10. Postea mater adiit Principem: adfirmavit se novas probationes invenisse. Praeceptum est Suburano, ut vacaret finitam caussam retractanti, si quid novi adferret. 11. Aderat matri Iulius Africanus, nepos Iulii oratoris, quo audito Passienus

Crispus dixit, *Bene, me hercule, bene: sed quo tam bene?* Huius nepos, iuvenis ingeniosus, sed parum callidus, quum multa dixisset, adsignatumque tempus implesset, *Rogo,* inquit, *Suburane, permittas mihi unum versum adiicere.* 12. Tum ego, quum omnes me, ut diu responsurum, intuerentur, *Respondissem,* inquam, *si unum illum versum Africanus adiecisset, in quo non dubito omnia nova fuisse.* 13. Non facile me repeto tantum consequutum adsensum agendo, quantum tunc non agendo. Similiter nunc et probatum et exceptum est, quod pro Vareno hactenus non tacui. 14. Consules, ut Polyaenus postulabat, omnia integra Principi servaverunt; cuius cognitionem suspensus exspecto. Nam dies ille nobis pro Vareno aut securitatem et otium dabit, aut intermissum laborem renovata solicitudine iniunget. Vale.

VII.

C. PLINIUS SATURNINO SUO S.

Gaudet Saturnini et Prisci coniunctione, et hunc ad se reverti satiatum otio, cupit.

Et proxime Prisco nostro, et rursus, quia ita iussisti, gratias egi, libentissime quidem. Est enim mihi periucundum, quod viri optimi mihique amicissimi adeo cohaesistis, ut invicem vos obligari putetis. 2. Nam ille quoque praecipuam se voluptatem ex amicitia tua capere profitetur, certatque tecum honestissimo certamine mutuae caritatis, quam ipsum tempus augebit. Te negotiis distineri ob hoc moleste fero, quod deservire studiis non potes. Si tamen alteram litem per iudicem, alteram, ut ais, ipse finieris, incipies primum istic otio frui, deinde satiatus ad nos reverti. Vale.

VIII.

C. PLINIUS PRISCO SUO S.

Eandem laetitiam significat Prisco, eumque ad constantiam hortatur.

Exprimere non possum, quam iucundum sit mihi, quod Saturninus noster summas tibi apud me gratias aliis super alias epistolis agit. 2. Perge, ut coepisti, virumque optimum quam familiarissime dilige, magnam voluptatem ex amicitia eius percepturus, nec ad breve tempus. 3. Nam cum omnibus virtutibus abundet, tum hac praecipue, quod habet maximam in amore constantiam. Vale.

IX.

C. PLINIUS FUSCO SUO S.

Quaerenti amico rationem exercendi stili praescribit.

Quaeris, quemadmodum in secessu, quo iamdiu frueris, putem te studere oportere. 2. Utile in primis, et multi praecipiunt, vel ex Graeco in Latinum, vel ex Latino vertere in Graecum: quo genere exercitationis proprietas splendorque verborum, copia figurarum, vis explicandi, praeterea imitatione optimorum similia inveniendi facultas paratur: simul quae legentem fefellissent, transferentem fugere non possunt. Intelligentia ex hoc et iudicium adquiritur. 3. Nihil obfuerit, quae legeris hactenus, ut rem argumentumque teneas, quasi aemulum scribere, lectisque conferre, ac sedulo pensitare, quid tu, quid ille commodius. Magna gratulatio, si non nulla tu; magnus pudor, si cuncta ille melius. Licebit interdum et notissima eligere, et certare cum electis. 4. Audax haec, non tamen improba, quia secreta, contentio: quamquam multos videmus eiusmodi certamina sibi cum multa laude sumsisse, quosque

subsequi satis habebant, dum non desperant, antecessisse. 5. Poteris et, quae dixeris, post oblivionem retractare, multa retinere, plura transire, alia interscribere, alia rescribere. 6. Laboriosum istud et taedio plenum, sed difficultate ipsa fructuosum, recalescere ex integro, et resumere impetum fractum omissumque: postremo, nova velut membra peracto corpori intexere, nec tamen priora turbare. 7. Scio, nunc tibi esse praecipuum studium orandi; sed non ideo semper pugnacem hunc et quasi bellatorium stilum suaserim. Ut enim terrae variis mutatisque seminibus, ita ingenia nostra nunc hac, nunc illa meditatione recoluntur. 8. Volo interdum aliquem ex historia locum apprehendas: volo epistolam diligentius scribas. Nam saepe in orationes quoque non historicae modo, sed prope poëticae descriptionis necessitas incidit; et pressus sermo purusque ex epistolis petitur. 9. Fas est et carmine remitti: non dico continuo et longo, (id enim perfici nisi in otio non potest) sed hoc arguto et brevi, quod apte quantaslibet occupationes curasque distinguit. 10. Lusus vocantur; sed hi lusus non minorem interdum gloriam, quam seria consequuntur: atque adeo (cur enim te ad versus non versibus adhorter?)

11. Ut laus est cerae, mollis cedensque sequatur
si doctos digitos, iussaque fiat opus,
et nunc informet Martem castamque Minervam,
nunc Venerem effingat, nunc Veneris puerum;
utque sacri fontes non sola incendia sistunt,
saepe etiam flores vernaque prata iuvant:
sic hominum ingenium flecti ducique per artes
non rigidas docta mobilitate decet.

12. Itaque summi oratores, summi etiam viri sic se aut exercebant aut delectabant, immo delectabant exerce-

bantque. 13. Nam mirum est, ut his opusculis animus intendatur remittaturque. Recipiunt enim amores, odia, iras, misericordiam, urbanitatem, omnia denique, quae in vita atque etiam in foro caussisque versantur. 14. Inest his quoque eadem, quae aliis carminibus utilitas, quod metri necessitate devincti, soluta oratione laetamur, et quod facilius esse comparatio ostendit, libentius scribimus. 15. Habes plura etiam fortasse, quam requirebas; unum tamen omisi; non enim dixi, quae legenda arbitrarer: quamquam dixi, quum dicerem, quae scribenda. Tu memineris sui cuiusque generis auctores diligenter eligere. Aiunt enim, multum legendum esse, non multa. 16. Qui sint hi, adeo notum provulgatumque est, ut demonstratione non egeat: et alioqui tam immodice epistolam extendi, ut, dum tibi, quemadmodum studere debeas, suadeo, studendi tempus abstulerim. Quin ergo pugillares sumis, et aliquid ex his, vel istud ipsum quod coeperas, scribis? Vale.

X.

C. PLINIUS MACRINO SUO S.

Eventum actionis Bithynorum contra Varenum narrat.

Quia ipse, quum prima cognovi, iungere extrema, quasi avulsa, cupio; te quoque existimo velle de Vareno et Bithynis reliqua cognoscere. Acta caussa hinc a Polyaeno, inde a Magno. 2. Finitis actionibus Caesar, *Neutra,* inquit, *pars de mora queretur. Erit mihi curae, explorare provinciae voluntatem*. 3. Multum interim Varenus tulit. Etenim quam dubium est, an merito accusetur, qui quo nomine accusetur, incertum est? Superest, ne rursus provinciae, quod damnasse dicitur, placeat, agatque poenitentiam poenitentiae suae. Vale.

XI.

C. PLINIUS FABATO SUO S.

Liberalitas in Corelliam explicatur.

Miraris, quod Hermes libertus meus hereditarios agros, quos ego iusseram proscribi, non exspectata auctione, pro meo quincunce ex septingentis millibus Corelliae addixerit. Adiicis, posse eos nongentis millibus venire, ac tanto magis quaeris, an, quod gesserit, ratum servem. 2. Ego vero servo: quibus ex caussis, accipe. Cupio enim et tibi probatum, et coheredibus meis excusatum esse, quod me ab illis, maiore officio iubente, secerno. 3. Corelliam cum summa reverentia diligo; primum, ut sororem Corellii Rufi, cuius mihi memoria sacrosancta est; deinde, ut matri meae familiarissimam. 4. Sunt mihi et cum marito eius, Minucio Fusco, optimo viro, vetera iura; fuerunt et cum filio maxima: adeo quidem, ut praetore me ludis meis praesederit. 5. Haec, quum proxime istic fui, indicavit mihi, cupere se aliquid circa Larium nostrum possidere. Ego illi ex praediis meis, quod vellet, et quanti vellet, obtuli, exceptis paternis maternisque: his enim cedere ne Corelliae quidem possum. 6. Igitur quum obvenisset mihi hereditas, in qua praedia ista, scripsi ei venalia futura. Has epistolas Hermes tulit, exigentique, ut statim portionem meam sibi addiceret, paruit. Vides, quam ratum habere debeam, quod libertus meus meis moribus gessit? 7. Superest, ut coheredes aequo animo ferant, separatim me vendidisse, quod mihi licuit omnino vendere. Nec vero coguntur imitari meum exemplum. 8. Non enim illis eadem cum Corellia iura sunt. Possunt ergo intueri utilitatem suam, pro qua mihi fuit amicitia. Vale.

XII.

PLINIUS MINUCIO SUO S.

Libellum postulatum sero mittens, per iocum se excusat, aliosque iocos inspergit.

Libellum formatum a me, sicut exegeras, quo amicus tuus, immo noster, (quid enim non commune nobis?) si res posceret, uteretur, misi tibi ideo tardius, ne tempus emendandi eum, id est, disperdendi, haberes. 2. Habebis tamen, an emendandi, nescio; utique disperdendi. Ὑμεῖς γὰρ οἱ εὔζηλοι optima quaeque detrahitis. Quod si feceris, boni consulam. 3. Postea enim illis ex aliqua occasione, ut meis, utar, et beneficio fastidii tui ipse laudabor, ut in eo, quod adnotatum invenies, et suprascripto aliter explicitum. 4. Nam, quum suspicarer, futurum, ut tibi tumidius videretur, quod est sonantius et elatius; non alienum existimavi, ne te torqueres, addere statim pressius quiddam et exilius, vel potius humilius et peius, vestro tamen iudicio rectius. 5. Cur enim non usquequaque tenuitatem vestram insequar et exagitem? Haec, ut inter istas occupationes aliquid aliquando rideres: illud serio: 6. vide, ut mihi viaticum reddas, quod impendi, data opera cursore dimisso. Nae tu, quum hoc legeris, non partes libelli, sed totum libellum improbabis, negabisque ullius pretii esse, cuius pretium reposceris. Vale.

XIII.

C. PLINIUS FEROCI SUO S.

Ferocis elegantem epistolam laudat.

Eadem epistola et studere te et non studere significat. Aenigmata loquor. Ita plane, donec distinctius, quod sentio, enuntiem. 2. Negat enim te studere, sed

est tam polita, quae nisi a studente, non potest scribi: aut es tu super omnes beatus, si talia per desidiam et otium perficis. Vale.

XIV.

C. PLINIUS CORELLIAE SUAE S.

Firmat liberalitatem superiorem.

Tu quidem honestissime, quod tam impense et rogas et exigis, ut accipi iubeam a te pretium agrorum non ex septingentis millibus, quanti illos a liberto meo, sed ex nongentis, quanti a publicanis partem vicesimam emisti. 2. Invicem ego et rogo et exigo, ut non solum quid te, verum etiam quid me deceat, adspicias, patiarisque me in hoc uno tibi eodem animo repugnare, quo in omnibus obsequi soleo. Vale.

XV.

PLINIUS SATURNINO SUO S.

Rem publicam ac amicorum curare honestissimum esse docet.

Requiris, quid agam? Quae nosti. Distringor officio: amicis deservio: studeo interdum; quod non interdum, sed solum semperque facere, non audeo dicere rectius, certe beatius erat. 2. Te alia omnia, quam quae velis, agere, moleste ferrem, nisi ea, quae agis, essent honestissima. Nam et reipublicae suae negotia curare, et disceptare inter amicos, laude dignissimum est. 3. Prisci nostri contubernium iucundum tibi futurum sciebam. Noveram simplicitatem eius, noveram comitatem: eundem esse, quod minus noram, gratissimum, experior, quum tam iucunde officiorum nostrorum meminisse eum scribas. Vale.

XVI.

C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

Tironem se facile inducturum significat, ut ex via ad Fabatum declinet, et vindicta, quos iusserit, liberet.

Calestrium Tironem familiarissime diligo, et privatis mihi et publicis necessitudinibus implicitum. 2. Simul militavimus, simul quaestores Caesaris fuimus. Ille me in tribunatu liberorum iure praecessit; ego illum in praetura sum consequutus, quum mihi Caesar annum remisisset. Ego in villas eius saepe secessi; ille in domo mea saepe convaluit. 3. Hic nunc proconsul provinciam Baeticam per Ticinum est petiturus. Spero, immo confido, facile me impetraturum, ut ex itinere deflectat ad te. 4. Si voles vindicta liberare, quos proxime inter amicos manumisisti, nihil est, quod verearis, ne sit hoc illi molestum, cui orbem terrarum circumire non erit longum mea caussa. 5. Proinde nimiam istam verecundiam pone, teque, quid velis, consule. Illi tam iucundum, quod ego, quam mihi, quod tu iubes. Vale.

XVII.

C. PLINIUS CELERI SUO S.

Orationes quoque perinde et carmina et historias recitari posse, contra quosdam reprehensores defendit.

Sua cuique ratio recitandi; mihi, quod saepe iam dixi, ut, si quid me fugit, ut certe fugit, admonear. 2. Quo magis miror, quod scribis fuisse quosdam, qui reprehenderent, quod orationes omnino recitarem: nisi vero has solas non putant emendandas. 3. A quibus libenter requisierim, cur concedant (si concedant tamen) historiam debere recitari, quae non ostentationi, sed

fidei veritatique componitur; cur tragoediam, quae non auditorium, sed scenam et actores; cur lyrica, quae non lectorem, sed chorum et lyram poscunt. At horum recitatio usu iam recepta est. 4. Num ergo culpandus est ille, qui coepit? Quamquam orationes quoque et nostri quidam, et Graeci lectitaverunt. Supervacuum tamen est recitare, quae dixeris. 5. Etiam, si eadem omnia, iisdem omnibus, si statim recites: si vero multa inseras, multa commutes, si quosdam novos, quosdam eosdem, sed post tempus, adsumas, cur minus probabilis sit caussa recitandi quae dixeris, quam edendi? 6. Sed difficile est, ut oratio, dum recitatur, satisfaciat. Iam hoc ad laborem recitantis pertinet, non ad rationem non recitandi. 7. Nec vero ego, dum recito, laudari, sed dum legor, cupio. Itaque nullum emendandi genus omitto. Ac primum quae scripsi, mecum ipse pertracto; deinde duobus aut tribus lego; mox aliis trado adnotanda, notasque eorum, si dubito, cum uno rursus aut altero pensito; novissime pluribus recito, ac, si quid mihi credis, tunc acerrime emendo. 8. Nam tanto diligentius, quanto solicitius, intendo. Optime autem reverentia, pudor, metus iudicant. Idque adeo sic habe. Nonne, si loquuturus es cum aliquo, quamlibet docto, uno tamen, minus commoveris, quam si cum multis vel indoctis? 9. Nonne, quum surgis ad agendum, tum maxime tibi ipse diffidis, tum commutata, non dico plurima, sed omnia cupis? utique si latior scena, et corona diffusior. Nam illos quoque sordidos pullatosque reveremur. 10. Nonne, si prima quaeque improbari putas, debilitaris et concidis? Opinor, quia in numero ipso est quoddam magnum collatumque consilium; quibusque singulis iudicii parum, omnibus plurimum. 11. Itaque Pomponius Secundus (hic scri-

ptor tragoediarum) si quid forte familiarior amicus tollendum, ipse retinendum arbitraretur, dicere solebat: *ad populum provoco*: atque ita ex populi vel silentio vel adsensu aut suam aut amici sententiam sequebatur. 12. Tantum ille populo dabat. Recte an secus, nihil ad me. Ego enim non populum advocare, sed certos electosque soleo, quos intuear, quibus credam, quos denique et tanquam singulos observem, et tanquam non singulos timeam. 13. Nam quod M. Cicero de stilo, ego de metu sentio. Timor est emendator asperrimus. Hoc ipsum, quod nos recitaturos cogitamus, emendat: quod auditorium ingredimur, emendat: quod pallemus, horrescimus, circumspicimus, emendat. 14. Proinde non poenitet me consuetudinis meae, quam utilissimam experior: adeoque non deterreor sermunculis istorum, ut ultro te rogem, monstres aliquid, quod his addam. 15. Nihil enim curae meae satis est. Cogito, quam sit magnum, dare aliquid in manus hominum: nec persuadere mihi possum, non et cum multis, et saepe tractandum, quod placere et semper et omnibus cupias. Vale.

XVIII.

C. PLINIUS CANINIO SUO S.

Caninio rogatus suadet, ut, quam Comensibus in epulum pecuniam promiserat, ita disponat, ut ipse suam in alimenta ingenuorum.

Deliberas mecum, quemadmodum pecunia, quam municipibus nostris in epulum obtulisti, post te quoque salva sit. Honesta consultatio, non expedita sententia. Numeres reipublicae summam? Verendum est, ne dilabatur. Des agros? Ut publici, negligentur. 2. Equidem nihil commodius invenio, quam quod ipse feci. Nam pro quingentis millibus nummum, quae in alimenta ingenuorum ingenuarumque promiseram,

agrum ex meis, longe pluris, actori publico mancipavi: eundem vectigali imposito recepi, tricena millia annua daturus. 3. Per hoc enim et reipublicae sors in tuto, nec reditus incertus, et ager ipse propter id, quod vectigali large supercurrit, semper dominum, a quo exerceatur, inveniet. 4. Nec ignoro, me plus aliquanto, quam donasse videor, erogavisse, quum pulcherrimi agri pretium necessitas vectigalis infregerit. 5. Sed oportet privatis utilitatibus publicas, mortalibus aeternas anteferre; multoque diligentius muneri suo consulere, quam facultatibus. Vale.

XIX.

C. PLINIUS PRISCO SUO S.

Fanniam, cuius valetudinem dolenter fert, meritis laudibus exornat.

Angit me Fanniae valetudo. Contraxit hanc, dum adsidet Iuniae Virgini, sponte primum, (est enim adfinis) deinde etiam ex auctoritate pontificum. 2. Nam Virgines, quum vi morbi atrio Vestae coguntur excedere, matronarum curae custodiaeque mandantur. Quo munere Fannia dum sedulo fungitur, hoc discrimine implicita est. 3. Insident febres, tussis increscit, summa macies, summa defectio: animus tantum et spiritus viget, Helvidio marito, Thrasea patre dignissimus: reliqua labuntur, meque non metu tantum, verum etiam dolore conficiunt. 4. Doleo enim, maximam feminam eripi oculis civitatis, nescio an aliquid simile visuris. Quae castitas illi! quae sanctitas! quanta gravitas! quanta constantia! Bis maritum sequuta in exsilium est, tertio ipsa propter maritum relegata. 5. Nam, quum Senecio reus esset, quod de vita Helvidii libros composuisset, rogatumque se a Fannia in defensione dixisset: quaerente minaciter Metio Caro, an rogasset, respondit,

Rogavi: an commentarios scripturo dedisset, *Dedi:* an sciente matre, *Nesciente.* Postremo nullam vocem cedentem periculo emisit. 6. Quin etiam illos ipsos libros, quamquam ex necessitate et metu temporum abolitos SC. publicatis bonis, servavit, habuit, tulitque in exilium exsilii caussam. 7. Eadem quam iucunda, quam comis, quam denique (quod paucis datum est) non minus amabilis, quam veneranda! Eritne, quam postea uxoribus nostris ostentare possimus? erit, a qua viri quoque fortitudinis exempla sumamus? quam sic cernentes audientesque miremur, ut illas, quae leguntur? 8. Ac mihi domus ipsa nutare, convulsaque sedibus suis ruitura supra videtur, licet adhuc posteros habeat. Quantis enim virtutibus quantisque factis adsequentur, ut haec non novissima occiderit? 9. Me quidem illud etiam adfligit et torquet, quod matrem eius, illam (nihil possum illustrius dicere) tantae feminae matrem, rursus videor amittere, quam haec, ut reddit ac refert nobis, sic auferet secum, meque et novo pariter et rescisso vulnere adficiet. 10. Utramque colui, utramque dilexi: utram magis, nescio: nec discerni volebant. Habuerunt officia mea in secundis, habuerunt in adversis. Ego solatium relegatarum, ego ultor reversarum: non feci tamen paria, atque eo magis hanc cupio servari, ut mihi solvendi tempora supersint. 11. In his eram curis, quum scriberem ad te; quas si deus aliquis in gaudium verterit, de metu non querar. Vale.

XX.

C. PLINIUS TACITO SUO S.

Taciti librum, a se notatum, remittit; in suo libro vicem exspectat, et amicitia illius, studiorumque ac famae societate delectatur.

Librum tuum legi, et quam diligentissime potui, adnotavi, quae commutanda, quae eximenda arbitrarer.

Nam et ego verum dicere adsuevi, et tu libenter audire. Neque enim ulli patientius reprehenduntur, quam qui maxime laudari merentur. 2. Nunc a te librum meum cum adnotationibus tuis exspecto. O iucundas, o pulchras vices! Quam me delectat, quod, si qua posteris cura nostri, usquequaque narrabitur, qua concordia, simplicitate, fide, vixerimus! 3. Erit rarum et insigne, duos homines, aetate, dignitate propemodum aequales, nonnullius in literis nominis (cogor enim de te quoque parcius dicere, quia de me simul dico) alterum alterius studia fovisse. 4. Equidem adolescentulus, quum iam tu fama gloriaque floreres, te sequi, tibi *longo, sed proximus, intervallo* et esse et haberi concupiscebam. Et erant multa clarissima ingenia: sed tu mihi (ita similitudo naturae ferebat) maxime imitabilis, maxime imitandus videbaris. 5. Quo magis gaudeo, quod, si quis de studiis sermo, una nominamur; quod de te loquentibus statim occurro. Nec desunt, qui utrique nostrum praeferantur. 6. Sed nihil interest mea, quo loco iungimur. Nam mihi primus, qui a te proximus. Quin etiam in testamentis debes adnotasse: nisi quis forte alterutri nostrum amicissimus, eadem legata, et quidem pariter, accipimus. 7. Quae omnia huc spectant, ut invicem ardentius diligamus, cum tot vinculis nos studia, mores, fama, suprema denique hominum iudicia constringant. Vale.

XXI.

C. PLINIUS CORNUTO SUO S.

Consilio de curandis oculis se pariturum scribit, et pro gallinis iocabundus gratias agit.

Pareo, collega carissime, et infirmitati oculorum, ut iubes, consulo. Nam et huc, tecto vehiculo undique

inclusus, quasi in cubiculo, perveni, et hic non stilo modo, verum etiam lectionibus difficulter, sed abstineo, solisque auribus studeo. 2. Cubicula obductis velis opaca, nec tamen obscura, facio. Cryptoporticus quoque, adopertis inferioribus fenestris, tantum umbrae, quantum luminis, habet. Sic paullatim lucem ferre condisco. 3. Balineum adsumo, quia prodest: vinum, quia non nocet; parcissime tamen. Ita adsuevi, et nunc custos adest. 4. Gallinas, ut a te missas, libenter accepi; quas satis acribus oculis, quamquam adhuc lippus, pinguissimas vidi. Vale.

XXII.

C. PLINIUS FALCONI SUO S.

Aperte commendat, cui non nominato tribunatum impetraverat.

Minus miraberis, me tam instanter petisse, ut in amicum meum conferres tribunatum, quum scieris, quis ille qualisque. Possum autem iam tibi et nomen indicare, et describere ipsum, postquam polliceris. 2. Est Cornelius Minucianus, ornamentum regionis meae, seu dignitate, seu moribus. Natus splendide, abundat facultatibus, amat studia, ut solent pauperes. Idem rectissimus iudex, fortissimus advocatus, fidelissimus amicus. 3. Accepisse te beneficium credes, quum propius inspexeris hominem, omnibus honoribus, omnibus titulis (nihil volo elatius de modestissimo viro dicere) parem. Vale.

XXIII.

C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

Prosocerum monet, ut domi proconsulem exspectet, nec obviam ei procurrat.

Gaudeo quidem esse te tam fortem, ut Mediolani occurrere Tironi possis: sed, ut perseveres esse tam

fortis, rogo, ne tibi contra rationem aetatis tantum laboris iniungas. Quin immo denuntio, ut illum et domi, et intra domum, atque etiam intra cubiculi limen, exspectes. 2. Etenim quum a me ut frater diligatur, non debet ab eo, quem ego parentis loco observo, exigere officium, quod parenti suo remisisset. Vale.

XXIV.

C. PLINIUS GEMINIO SUO S.

Ummidiae mortem nuntiat, et ex heredibus nepotem, eiusque educationem laudat.

Ummidia Quadratilla paullo minus octogesimo aetatis anno decessit, usque ad novissimam valetudinem viridis, atque etiam ultra matronalem modum compacto corpore et robusto. 2. Decessit honestissimo testamento. Reliquit heredes, ex besse nepotem, ex tertia parte neptem. Neptem parvam novi: nepotem familiarissime diligo, adolescentem singularem, nec iis tantum, quos sanguine attingit, inter propinquos amandum. 3. Ac primum, conspicuus forma, omnes sermones malignorum et puer et iuvenis evasit: intra quartum et vicesimum annum maritus, et, si deus adnuisset, pater. Vixit in contubernio aviae delicatae severissime, et tamen obsequentissime. 4. Habebat illa pantomimos fovebatque effusius, quam principi feminae conveniret. Hos Quadratus non in theatro, non domi spectabat: nec illa exigebat. 5. Audii ipsam, quum mihi commendaret nepotis sui studia, solere se, ut feminam in illo otio sexus, laxare animum lusu calculorum, solere spectare pantomimos suos; sed quum factura esset alterutrum, semper se nepoti suo praecepisse, abiret, studeretque: quod mihi non amore eius magis facere, quam reverentia videbatur. 6. Miraberis, et ego miratus sum. Proximis

Digitized by Google

sacerdotalibus ludis, productis in commissione pantomimis, quum simul theatro ego et Quadratus egrederemur, ait mihi: *Scis me hodie primum vidisse saltantem aviae meae libertum?* Hoc nepos. 7. At, hercule, alienissimi homines in honorem Quadratillae, (pudet me dixisse honorem) per adulationis officium, in theatrum cursitabant, exsultabant, plaudebant, mirabantur: ac deinde singulos gestus dominae cum canticis reddebant; qui nunc exiguissima legata, theatralis operae corollarium, accipient ab herede, qui non spectabat. 8. Haec scripsi, quia soles, si quid incidit novi, non invitus audire: deinde, quia iucundum est mihi, quod ceperam gaudium, scribendo retractare. Gaudeo enim pietate defunctae, honore optimi iuvenis: laetor etiam, quod domus aliquando C. Cassii, huius qui Cassianae scholae princeps et parens fuit, serviet domino non minori. 9. Implebit enim illam Quadratus meus, et decebit, rursusque ei pristinam dignitatem, celebritatem, gloriam reddet, quum tantus orator inde procedet, quantus iuris ille consultus. Vale.

XXV.

C. PLINIUS RUFO SUO S.

Quam docti viri sub habitu pagano lateant, exemplo Terentii Iunioris docet.

O quantum eruditorum aut modestia ipsorum aut quies operit et subtrahit famae! At nos eos tantum dicturi aliquid aut lecturi timemus, qui studia sua proferunt; quum illi, qui tacent, hoc amplius praestent, quod maximum opus silentio reverentur. Expertus scribo, quod scribo. 2. Terentius Iunior, equestribus militiis atque etiam procuratione Narbonensis provinciae integerrime functus, recepit se in agros suos, spe-

ratisque honoribus tranquillissimum otium praetulit. 3. Hunc ego, invitatus hospitio, ut bonum patrem familiae, ut diligentem agricolam intuebar, de his loquuturus, in quibus illum versari putabam: et coeperam, quum ille me doctissimo sermone revocavit ad studia. 4. Quam tersa omnia! quam Latina! quam Graeca! Nam tantum utraque lingua valet, ut ea magis videatur excellere, qua cum maxime loquitur. Quantum ille legit! quantum tenet! Athenis vivere hominem, non in villa, putes. 5. Quid multa? Auxit solicitudinem meam, effecitque, ut illis, quos doctissimos novi, non minus hos seductos et quasi rusticos verear. Idem suadeo tibi. 6. Sunt enim, ut in castris, sic etiam in literis nostris plures cultu pagano, quos cinctos et armatos, et quidem ardentissimo ingenio, diligentius scrutatus invenies. Vale.

XXVI.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Morbo amici admonitus, hortatur, ut tales sani perseveremus, quales nos futuros infirmi profitemur.

Nuper me cuiusdam amici languor admonuit, optimos esse nos, dum infirmi sumus. Quem enim infirmum aut avaritia aut libido solicitat? 2. Non amoribus servit, non appetit honores, opes negligit, et quantulumcunque, ut relicturus, satis habet. Tunc deos, tunc hominem esse se meminit: invidet nemini, neminem miratur, neminem despicit, ac ne sermonibus quidem malignis aut attendit, aut alitur: balinea imaginatur et fontes. 3. Haec summa curarum, summa votorum; mollemque in posterum et pinguem si contingat evadere, hoc est innoxiam beatamque destinat vitam. 4. Possum ergo, quod pluribus verbis, pluribus etiam

voluminibus philosophi docere conantur, ipse breviter tibi mihique praecipere, ut tales esse sani perseveremus, quales nos futuros profitemur infirmi. Vale.

XXVII.

C. PLINIUS SURAE SUO S.

An aliquid spectra sint, ita quaerit, ut exemplis Curtii Rufi, et Athenodori philosophi, dum domesticorum suorum adfirmare videatur.

Et mihi discendi, et tibi docendi facultatem otium praebet. Igitur perquam velim scire, esse phantasmata et habere propriam figuram numenque aliquod putes, an inania et vana ex metu nostro imaginem accipere. 2. Ego ut esse credam, in primis eo ducor, quod audio accidisse Curtio Rufo. Tenuis adhuc et obscurus obtinenti Africam comes haeserat: inclinato die spatiabatur in porticu: offertur ei mulieris figura humana grandior pulchriorque: perterrito, *Africam se, futurorum praenuntiam*, dixit*: iturum enim Romam, honoresque gesturum, atque etiam cum summo imperio in eandem provinciam reversurum, ibique moriturum.* 3. Facta sunt omnia. Praeterea accedenti Carthaginem, egredientique navem, eadem figura in litore occurrisse narratur. Ipse certe implicitus morbo, futura praeteritis, adversa secundis auguratus, spem salutis, nullo suorum desperante, proiecit. 4. Iam illud nonne et magis terribile et non minus mirum est? quod exponam, ut accepi. 5. Erat Athenis spatiosa et capax domus, sed infamis et pestilens. Per silentium noctis sonus ferri, et, si attenderes acrius, strepitus vinculorum longius primo, deinde e proximo reddebatur: mox apparebat idolon, senex macie et squalore confectus, promissa barba, horrenti capillo: cruribus compedes, manibus catenas gerebat quatiebatque. 6. Inde inhabitantibus tristes di-

raeque noctes per metum vigilabantur: morbus et crescente formidine mors sequebatur. Nam interdiu quoque, quamquam abscesserat imago, memoria imaginis oculis inhaerebat, longiorque caussa timoris timor erat. Deserta inde et damnata solitudine domus, totaque illi monstro relicta; proscribebatur tamen, seu quis emere, seu quis conducere, ignarus tanti mali, vellet. 7. Venit Athenas philosophus Athenodorus, legit titulum: auditoque pretio, quia suspecta vilitas, percunctatus, omnia docetur, ac nihilo minus, immo tanto magis conducit. Ubi coepit advesperascere, iubet sterni sibi in prima domus parte, poscit pugillares, stilum, lumen: suos omnes in interiora dimittit, ipse ad scribendum animum, oculos, manum intendit, ne vacua mens audita simulacra et inanes sibi metus fingeret. 8. Initio, quale ubique, silentium noctis, deinde concuti ferrum, vincula moveri: ille non tollere oculos, non remittere stilum, sed obfirmare animum, auribusque praetendere: tum crebescere fragor, adventare etiam, ac iam ut in limine, iam ut intra limen audiri: respicit, videt, agnoscitque narratam sibi effigiem. 9. Stabat innuebatque digito, similis vocanti: hic contra, ut paullum exspectaret, manu significat, rursusque ceris et stilo incumbit: illa scribentis capiti catenis insonabat: respicit rursus idem, quod prius, innuentem: nec moratus, tollit lumen, et sequitur. 10. Ibat illa lento gradu, quasi gravis vinculis; postquam deflexit in aream domus, repente dilapsa deserit comitem: desertus herbas et folia concerpta signum loco ponit. 11. Postero die adit magistratus, monet, ut illum locum effodi iubeant. Inveniuntur ossa inserta catenis et implicita, quae corpus aevo terraque putrefactum nuda et exesa reliquerat vinculis: collecta publice sepeliuntur: domus postea rite conditis manibus

caruit. 12. Et haec quidem adfirmantibus credo. Illud adfirmare aliis possum. Est libertus mihi Marcus, non illiteratus. Cum hoc minor frater eodem lecto quiescebat. Is visus est sibi cernere quendam in toro residentem, admoventemque capiti suo cultros, atque etiam ex ipso vertice amputantem capillos. Ubi illuxit, ipse circa verticem tonsus, capilli iacentes reperiuntur. 13. Exiguum temporis medium, et rursus simile aliud priori fidem fecit. Puer in paedagogio mistus pluribus dormiebat: venerunt per fenestras (ita narrat) in tunicis albis duo, cubantemque detonderunt; et qua venerant, recesserunt. Hunc quoque tonsum, sparsosque circa capillos dies ostendit. 14. Nihil notabile sequutum, nisi forte, quod non fui reus: futurus, si Domitianus, sub quo haec acciderunt, diutius vixisset. Nam in scrinio eius datus a Caro de me libellus inventus est; ex quo coniectari potest, quia reis moris est submittere capillum, recisos meorum capillos depulsi, quod imminebat, periculi signum fuisse. Proinde rogo, eruditionem tuam intendas. 15. Digna res est, quam diu multumque consideres: ne ego quidem indignus, cui copiam scientiae tuae facias. 16. Licet etiam utramque in partem, ut soles, disputes: ex altera tamen fortius, ne me suspensum incertumque dimittas, cum mihi consulendi caussa fuerit, ut dubitare desinerem. Vale.

XXVIII.

C. PLINIUS SEPTICIO SUO S.

Reprehensus a nonnullis, quod nimium amicos laudet, amore se et benignitatis officio tuetur.

Ais, quosdam apud te reprehendisse, quod amicos meos ex omni occasione ultra modum laudem. 2. Agnosco crimen, amplector etiam. Quid enim hone-

stius culpa benignitatis? Qui sunt tamen isti, qui amicos meos melius norint? Sed ut norint; quid invident mihi felicissimo errore? Ut enim non sint tales, quales a me praedicantur; ego tamen beatus, quod mihi videntur. 3. Igitur ad alios hanc sinistram diligentiam conferant (nec sunt parum multi) qui carpere amicos suos iudicium vocant: mihi nunquam persuadebunt, ut meos amari a me nimium putem. Vale.

XXIX.

C. PLINIUS MONTANO SUO S.

Pallantis liberti monumentum ridet cum indignatione.

Ridebis, deinde indignaberis, deinde ridebis, si legeris, quod nisi legeris non potes credere. 2. Est via Tiburtina intra primum lapidem (proxime adnotavi) monimentum Pallantis, ita inscriptum: HUIC SENATUS OB FIDEM PIETATEMQUE ERGA PATRONOS ORNAMENTA PRAETORIA DECREVIT, ET SESTERTIUM CENTIES QUINQUAGIES, CUIUS HONORE CONTENTUS FUIT. 3. Equidem nunquam sum miratus, quae saepius a fortuna, quam a iudicio proficiscerentur: maxime tamen hic me titulus admonuit, quam essent mimica et inepta, quae interdum in hoc coenum, in has sordes abiicerentur: quae denique ille furcifer et recipere ausus est, et recusare, atque etiam, ut moderationis exemplum, posteris prodere. 4. Sed quid indignor? Ridere satius est, ne se magnum aliquod adeptos putent, qui huc felicitate perveniunt, ut rideantur. Vale.

XXX.

C. PLINIUS GENITORI SUO S.

Dolet, amici studia amisso discipulo impedita, nec sua in secessu tranquilliora esse significat, quamquam Demostheneis amicus comparaverit.

Torqueor, quod discipulum, ut scribis, optimae spei amisisti, cuius et valetudine et morte impedita stu-

dia tua quidni sciam? quum sis omnium officiorum observantissimus, quumque omnes, quos probas, effusissime diligas. 2. Me huc quoque urbana negotia persequuntur. Non desunt enim, qui me aut iudicem, aut arbitrum faciant. 3. Accedunt querelae rusticorum, qui auribus meis post longum tempus suo iure abutuntur. Instat et necessitas agrorum locandorum perquam molesta. Adeo rarum est invenire idoneos conductores. 4. Quibus ex caussis precario studeo: studeo tamen. Nam et scribo aliquid et lego: sed quum lego, ex comparatione sentio, quam male scribam: licet tu mihi bonum animum facias, qui libellos meos de ultione Helvidii orationi Demosthenis *κατὰ Μειδίου* confers; 5. quam sane, quum componerem illos, habui in manibus, non ut aemularer (improbum enim ac paene furiosum) sed tamen imitarer et sequerer, quantum aut diversitas ingeniorum, maximi et minimi, aut caussae dissimilitudo pateretur. Vale.

XXXI.

C. PLINIUS CORNUTO SUO S.

Claudium Pollionem commendat.

Claudius Pollio amari a te cupit: dignus hoc ipso, quod cupit: deinde, quod ipse te diligit. Neque enim fere quisquam exigit istud, nisi qui facit. Vir alioqui rectus, integer, quietus, ac paene ultra modum (si quis tamen ultra modum) verecundus. 2. Hunc, quum simul militaremus, non solum ut commilito inspexi. Praeerat alae milliariae: ego iussus a legato consulari rationes alarum et cohortium excutere, ut magnam quorundam foedamque avaritiam, negligentiam parem, ita huius summam integritatem, solicitam diligentiam inveni. 3. Postea promotus ad amplissimas procuratio-

nes, nulla occasione corruptus ab insito abstinentiae amore deflexit: nunquam secundis rebus intumuit, nunquam officiorum varietate continuam laudem humanitatis infregit; eademque firmitate animi laboribus suffecit, qua nunc otium patitur. 4. Quod quidem paullisper cum magna sua laude intermisit et posuit, a Corellio nostro ex liberalitate imperatoris Nervae emendis dividendisque agris adiutor adsumtus. Etenim qua gloria dignum est, summo viro in tanta eligendi facultate praecipue placuisse? 5. Idem quam reverenter, quam fideliter amicos colat, multorum supremis iudiciis, in his Musonii Bassi, gravissimi civis, credere potes, cuius memoriam tam grata praedicatione prorogat et extendit, ut librum de vita eius (nam studia quoque, sicut alias artes bonas, veneratur) ediderit. 6. Pulchrum istud, et raritate ipsa probandum, quum plerique hactenus defunctorum meminerint, ut querantur. 7. Hunc hominem, appetentissimum tui (mihi crede) complectere, adprende, immo et invita, ac sic ama, tanquam gratiam referas. Neque enim obligandus, sed remunerandus est in amoris officio, qui prior coepit. Vale.

XXXII.

C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

Tironem proconsulem ad Fabatum divertisse, plurimosque manumissos liberasse, unice laetatur.

Delector, iucundum tibi fuisse Tironis mei adventum: quod vero scribis, oblata occasione proconsulis, plurimos manumissos, unice laetor. Cupio enim patriam nostram omnibus quidem rebus augeri, maxime tamen civium numero: id enim oppidis firmissimum ornamentum. 2. Illud etiam me, non ut ambitiosum, sed tamen iuvat, quod adiicis, te meque et gratiarum

actione et laude celebratos. Est enim, ut Xenophon ait, ἥδιστον ἄκουσμα ἔπαινος, utique si te mereri putes. Vale.

XXXIII.

C. PLINIUS TACITO SUO S.

Rogat, ut historiis suis actionem contra Baebium Massam inserat, cuius materiam recenset.

Auguror, nec me fallit augurium, historias tuas immortales futuras: quo magis illis (ingenue fatebor) inseri cupio. 2. Nam si esse nobis curae solet, ut facies nostra ab optimo quoque artifice exprimatur; nonne debemus optare, ut operibus similis tui scriptor praedicatorque contingat? 3. Demonstro itaque, quamquam diligentiam tuam fugere non possit, quum sit in publicis actis, demonstro tamen, quo magis credas, iucundum mihi futurum, si factum meum, cuius gratia periculo crevit, tuo ingenio, tuo testimonio ornaveris. 4. Dederat me senatus cum Herennio Senecione advocatum provinciae Baeticae contra Baebium Massam: damnatoque Massa, censuerat, ut bona eius publice custodirentur. Senecio, quum explorasset, consules postulationibus vacaturos, convenit me, et, *Qua concordia*, inquit, *iniunctam nobis accusationem exsequuti sumus, hac adeamus consules, petamusque, ne bona dissipari sinant, quorum esse in custodia debent.* 5. Respondi, *Quum simus advocati a senatu dati, dispice, num peractas putes partes nostras, senatus cognitione finita.* Et ille, *Tu, quem voles, tibi terminum statues, cui nulla cum provincia necessitudo, nisi ex beneficio tuo,et hoc recenti: ipse et natus ibi, et quaestor in ea fui.* 6. Tum ego, *Si fixum tibi istud ac deliberatum, sequar te, ut, si qua ex hoc invidia erit, non tua tantum*

sit. 7. Venimus ad consules, dicit Senecio, quae res ferebat: aliqua subiungo. Vixdum conticueramus, et Massa questus, *Senecionem non advocati fidem, sed inimici amaritudinem implesse,* impietatis reum postulat. 8. Horror omnium: ego autem, *Vereor,* inquam, *clarissimi consules, ne mihi Massa silentio suo praevaricationem obiecerit, quod non et me reum postulavit.* Quae vox et statim excepta, et postea multo sermone celebrata est. 9. Divus quidem Nerva (nam privatus quoque attendebat his, quae recte in publico fierent) missis ad me gravissimis literis, non mihi solum, verum etiam saeculo est gratulatus, cui exemplum (sic enim scripsit) simile antiquis contigisset. 10. Haec, utcunque se habent, notiora, clariora, maiora tu facies: quamquam non exigo, ut excedas actae rei modum. Nam nec historia debet egredi veritatem, et honeste factis veritas sufficit. Vale.

LIBER OCTAVUS.

I.

C. PLINIUS SEPTICIO SUO S.

Ex itineris aestu lectorem suum in morbum incidisse, solicite significat.

Iter commode explicui, excepto quod quidam ex meis adversam valetudinem fervescentibus aestibus contraxerunt. 2. Encolpius quidem lector, ille seria no-

stra, ille deliciae, exasperatis faucibus pulvere, sanguinem reiecit. Quam triste hoc ipsi! quam acerbum mihi, si is, cui omnis ex studiis gratia, inhabilis studiis fuerit! Quis deinde libellos meos sic leget? sic amabit? quem aures meae sic sequentur? 3. Sed dii laetiora promittunt. Stetit sanguis, resedit dolor. Praeterea continens ipse, nos soliciti, medici diligentes. Ad hoc salubritas coeli, secessus, quies, tantum salutis, quantum otii, pollicentur. Vale.

II.

C. PLINIUS CALVISIO SUO S.

Vindemiae emtoribus, quod fructus spem fefellerat, remisisse de pretio, et inde laudem consequutum esse nuntiat.

Alii in praedia sua proficiscuntur, ut locupletiores revertantur; ego, ut pauperior. Vendideram vindemias certatim negotiatoribus ementibus. Invitabat pretium, et quod tunc, et quod fore videbatur. 2. Spes fefellit. Erat expeditum, omnibus remittere aequaliter, sed non satis aequum. Mihi autem egregium inprimis videtur, ut foris, ita domi, ut in magnis, ita in parvis, ut in alienis, ita in suis, agitare iustitiam. Nam si paria peccata, pares etiam laudes. 3. Itaque omnibus quidem, ne quis mihi non donatus abiret, partem octavam pretii, quo quis emerat, concessi: deinde iis, qui amplissimas summas emtionibus occupaverant, separatim consului. Nam et me magis iuverant, et maius ipsi fecerant damnum. 4. Igitur iis, qui pluris, quam decem millibus emerant, ad illam communem, et quasi publicam octavam, addidi decimam eius summae, quae decem millia excesserat. 5. Vereor, ne parum expresserim; apertius calculos ostendam. Si qui forte quindecim millibus emerant, hi et quindecim millium octa-

vam, et quinque millium decimam, tulerunt. 6. Praeterea, quum reputarem quosdam ex debito aliquantum, quosdam aliquid, quosdam nihil reposuisse, nequaquam verum arbitrabar, quos non aequasset fides solutionis, hos benignitate remissionis aequari. 7. Rursus ergo iis, qui solverant, eius, quod solverant, decimam remisi. Per hoc enim aptissime et in praeteritum singulis, pro cuiusque merito, gratia referri, et in futurum omnes cum ad emendum, tum etiam ad solvendum allici videbantur. 8. Magno mihi seu ratio haec, seu facilitas stetit: sed fuit tanti. Nam regione tota et novitas remissionis et forma laudatur. Ex ipsis etiam, quos non una, ut dicitur, pertica, sed distincte gradatimque tractavi, quanto quis melior et probior, tanto mihi obligatior abiit, expertus non esse apud me *ἐν δὲ ἰῇ τιμῇ ἠμὲν κακὸς ἠδὲ καὶ ἐσθλός.*

III.

C. PLINIUS SPARSO SUO S.

Laetatur, placuisse librum suum, quem miserat, et de oratione, quam missurus erat, idem vel maius sperat.

Librum, quem novissime tibi misi, ex omnibus meis vel maxime placere significas. Est eadem opinio cuiusdam eruditissimi. 2. Quo magis adducor, ut neutrum falli putem, quia non est credibile, utrumque falli, et quia tamen blandior mihi. Volo enim, proxima quaeque absolutissima videri: et ideo iam nunc contra istum librum faveo orationi, quam nuper in publicum dedi: communicaturus tecum, ut primum diligentem tabellarium invenero. 3. Erexi exspectationem tuam? quam vereor, ne destituat oratio in manus sumta. Interim tamen tanquam placituram (et fortasse placebit) exspecta. Vale.

Digitized by Google

IV.

C. PLINIUS CANINIO SUO S.

Bellum Dacicum scripturo stimulos addit, et de flectendis barbaris nominibus consilium dat.

Optime facis, quod bellum Dacicum scribere paras. Nam quae tam recens, tam copiosa, tam lata, quae denique tam poëtica, et (quamquam in verissimis rebus) tam fabulosa materia? 2. Dices immissa terris nova flumina, novos pontes fluminibus iniectos, insessa castris montium abrupta, pulsum regia, pulsum etiam vita regem nihil desperantem. Super haec, actos bis triumphos: quorum alter ex invicta gente primus, alter novissimus fuit. 3. Una, sed maxima, difficultas, quod haec aequare dicendo, arduum, immensum, etiam tuo ingenio, quamquam altissime adsurgat, et amplissimis operibus increscat. Nonnullus et in illo labor, ut barbara et fera nomina, in primis regis ipsius, Graecis versibus non resultent. 4. Sed nihil est, quod non arte curaque, si non potest vinci, mitigetur. Praeterea, si datur Homero et mollia vocabula et Graeca ad lenitatem versus contrahere, extendere, inflectere; cur tibi similis audentia, praesertim non delicata, sed necessaria, negetur? 5. Proinde iure vatum, invocatis diis, et inter deos ipso, cuius res, opera, consilia dicturus es, immitte rudentes, pande vela, ac, si quando alias, toto ingenio vehere. Cur enim non ego quoque poëtice cum poëta? 6. Illud iam nunc paciscor: prima quaeque ut absolveris, mitte, immo etiam, antequam absolvas; sicut erunt recentia, si rudia, si adhuc similia nascentibus. 7. Respondebis, non posse perinde carptim, ut contexta, perinde inchoata placere, ut effecta. Scio. Itaque et a me aestimabuntur ut coepta, spectabuntur ut membra, extremamque limam

tuam opperientur in scrinio nostro. Patere hoc me super cetera habere amoris tui pignus, ut ea quoque norim, quae nosse neminem velles. 8. In summa, potero fortasse scripta tua magis probare, laudare, quanto illa tardius cautiusque; sed ipsum te magis amabo, magisque laudabo, quanto celerius et incautius miseris. Vale.

V.

C. PLINIUS GEMINIO SUO S.

Macrinum uxoris sanctissimae obitu gravissimum vulnus accepisse, dolet.

Grave vulnus Macrinus noster accepit. Amisit uxorem singularis exempli, etiam si olim fuisset. Vixit cum hac triginta novem annis, sine iurgio, sine offensa. Quam illa reverentiam marito suo praestitit, cum ipsa summam mereretur! quot quantasque virtutes, ex diversis aetatibus sumtas, collegit et miscuit! 2. Habet quidem Macrinus grande solatium, quod tantum bonum tam diu tenuit: sed hoc magis exacerbatur, quod amisit. Nam fruendis voluptatibus crescit carendi dolor. 3. Ero ergo suspensus pro homine amicissimo, dum admittere avocamenta, et cicatricem pati possit; quam nihil aeque ac necessitas ipsa, et dies longa, et satietas doloris inducit. Vale.

VI.

C. PLINIUS MONTANO SUO S.

Adulatorium senatus consultum de Pallante liberto Claudii perstringit indignabundus.

Cognovisse iam ex epistola mea debes, adnotasse me nuper monimentum Pallantis sub hac inscriptione: HUIC SENATUS OB FIDEM PIETATEMQUE ERGA PATRONOS ORNAMENTA PRAETORIA DECREVIT ET SESTERTIUM CENTIES QUINQUAGIES, CUIUS HONORE CONTENTUS FUIT. 2. Postea mihi vi-

sum est pretium curae, ipsum SC. quaerere. Inveni tam copiosum et effusum, ut ille superbissimus titulus modicus atque etiam demissus videretur. Conferant se misceantque, non dico illi veteres, Africani, Achaici, Numantini, sed hi proximi, Marii, Syllae, Pompeii; (nolo progredi longius) infra Pallantis laudes iacebunt. 3. Urbanos, qui illa censuerunt, putem, an miseros? Dicerem urbanos, si senatum deceret urbanitas. Miseros? Sed nemo tam miser est, ut ad illa cogatur. Ambitio ergo, et procedendi libido? Sed quis adeo demens, ut aut per suum aut per publicum dedecus procedere vellet in ea civitate, in qua hic esset usus florentissimae dignitatis, ut primus in senatu laudare Pallantem posset? 4. Omitto, quod Pallanti servo praetoria ornamenta offeruntur; quippe offeruntur a servis: mitto, quod censent, NON EXHORTANDUM MODO, VERUM ETIAM COMPELLENDUM AD USUM AUREORUM ANNULORUM; erat enim contra maiestatem senatus, si ferreis praetorius uteretur. 5. Levia haec et transeunda; illa memoranda, quod NOMINE PALLANTIS SENATUS, (nec expiata postea ea iniuria est?) PALLANTIS NOMINE SENATUS GRATIAS AGIT CAESARI, QUOD ET IPSE CUM SUMMO HONORE MENTIONEM EIUS PROSEQUUTUS ESSET, ET SENATUI FACULTATEM FECISSET TESTANDI ERGA EUM BENEVOLENTIAM SUAM. 6. Quid enim senatui pulchrius, quam ut erga Pallantem satis gratus videretur? Additur, UT PALLAS, cui se omnes pro virili parte obligatos fatentur, SINGULARIS FIDEI, SINGULARIS INDUSTRIAE FRUCTUM MERITISSIMO FERAT. Prolatos imperii fines, redditos exercitus reipublicae credas. 7. Adstruitur his, QUUM SENATUI POPULOQUE ROMANO LIBERALITATIS GRATIOR REPRAESENTARI NULLA MATERIA POSSET, QUAM SI ABSTINENTISSIMI FIDELISSIMIQUE CUSTODIS PRINCIPALIUM OPUM FACULTATES ADIUVARE CONTIGISSET. Hoc tunc votum senatus; hoc praecipuum gaudium populi; haec

liberalitatis materia gratissima, si Pallantis facultates adiuvare publicarum opum egestione contingeret. 8. Iam quae sequuntur, VOLUISSE QUIDEM SENATUM CENSERE, DANDUM EX AERARIO SESTERTIUM CENTIES QUINQUAGIES, ET QUANTO AB EIUSMODI CUPIDITATIBUS REMOTIOR EIUS ANIMUS ESSET, TANTO IMPENSIUS PETERE A PUBLICO PARENTE, UT EUM COMPELLERET AD CEDENDUM SENATUI. 9. Id deerat, ut cum Pallante auctoritate publica ageretur; Pallas rogaretur, ut senatui cederet: ut illi superbissimae abstinentiae Caesar ipse patronus advocaretur, ne sestertium centies quinquagies sperneret. Sprevit, quod solum potuit, tantis opibus publice oblatis: arrogantius fecit, quam si accepisset. 10. Senatus tamen id quoque, similis querenti, laudibus tulit, his quidem verbis: SED QUUM PRINCEPS OPTIMUS, PARENSQUE PUBLICUS, ROGATUS A PALLANTE, EAM PARTEM SENTENTIAE, QUAE PERTINEBAT AD DANDUM EI EX AERARIO CENTIES QUINQUAGIES SESTERTIUM, REMITTI VOLUISSET; TESTARI SENATUM, ET SE LIBENTER AC MERITO HANC SUMMAM INTER RELIQUOS HONORES, OB FIDEM DILIGENTIAMQUE PALLANTIS, DECERNERE COEPISSE; VOLUNTATI TAMEN PRINCIPIS SUI, CUI IN NULLA RE FAS PUTARET REPUGNARE, IN HAC QUOQUE RE OBSEQUI. 11. Imaginare Pallantem velut intercedentem senatus consulto, moderantemque honores suos, et sestertium centies quinquagies, ut nimium, recusantem, quum praetoria ornamenta, tanquam minus, recepisset. 12. Imaginare Caesarem, liberti precibus, vel potius imperio, coram senatu obtemperantem. Imperat enim libertus patrono, quem in senatu rogat. Imaginare senatum, usquequaque testantem, merito libenterque se hanc summam, inter reliquos honores, Pallanti coepisse decernere; et perseveraturum fuisse se, nisi obsequeretur principis voluntati, cui non esset fas in ulla re repugnare. Ita, ne sestertium centies quinquagies Pallas ex

aerario referret, verecundia ipsius, obsequio senatus opus fuit? in hoc praecipue non obsequuturi, si in ulla re putasset fas esse non obsequi. 13. Finem existimas? Manedum, et maiora accipe. UTIQUE, QUUM SIT UTILE, PRINCIPIS BENIGNITATEM PROMTISSIMAM AD LAUDEM PRAEMIAQUE MERENTIUM ILLUSTRARI UBIQUE, ET MAXIME IIS LOCIS, QUIBUS INCITARI AD IMITATIONEM PRAEPOSITI, RERUM EIUS CURAE POSSENT, ET PALLANTIS SPECTATISSIMA FIDES, ATQUE INNOCENTIA EXEMPLO PROVOCARE STUDIUM TAM HONESTAE AEMULATIONIS POSSET, EA QUAE IIII CALEND. FEBRUARIAS, QUAE PROXIMAE FUISSENT, IN AMPLISSIMO ORDINE OPTIMUS PRINCEPS RECITASSET, SENATUSQUE CONSULTA DE HIS REBUS FACTA IN AES INCIDERENTUR, IDQUE AES FIGERETUR AD STATUAM LORICATAM DIVI IULII. 14. Parum visum tantorum dedecorum esse curiam testem: delectus est celeberrimus locus, in quo legenda praesentibus, legenda futuris proderentur. Placuit aere signari omnes honores fastidiosissimi mancipii: quosque repudiasset, quosque, quantum ad decernentes pertinet, gessisset. Incisa et insculpta sunt publicis aeternisque monimentis praetoria ornamenta Pallantis, sic, quasi foedera antiqua; sic, quasi sacrae leges. 15. Tanta principis, tanta senatus, tanta Pallantis ipsius, — quid dicam, nescio; ut vellent in oculis omnium figi, Pallas insolentiam suam, patientiam Caesar, humilitatem senatus. Nec puduit rationem turpitudini obtendere: egregiam quidem pulchramque rationem, UT EXEMPLO PALLANTIS PRAEMIORUM AD STUDIUM AEMULATIONIS CETERI PROVOCARENTUR. 16. Ea honorum vilitas erat, illorum etiam, quos Pallas non dedignabatur. Inveniebantur tamen honesto loco nati, qui peterent cuperentque, quod dari liberto, promitti servis videbant. 17. Quam iuvat, quod in tempora illa non incidi, quorum sic me, tanquam illis vixerim, pudet! Non dubito, similiter adfici te. Scio,

quam sit tibi vivus et ingenuus animus: ideoque facilius est, ut me, quamquam indignationem quibusdam in locis fortasse ultra epistolae modum extulerim, parum doluisse, quam nimis, credas. Vale.

VII.

C. PLINIUS TACITO SUO S.

A Tacito rogatus, ut librum suum tanquam magister corrigeret, ita promittit, quod is petierat, ut hyperbato titulum deprecetur.

Neque ut magistro magister, neque ut discipulo discipulus (sic enim scribis,) sed ut discipulo magister, (nam tu magister, ego contra: atque adeo tu in scholam revocas, ego adhuc Saturnalia extendo) librum misisti. 2. Non potui longius hyperbaton facere, atque hoc ipso probare, eum me esse, qui non modo magister tuus, sed ne discipulus quidem debeam dici. Sumam tamen personam magistri, exseramque in librum tuum ius, quod dedisti, eo liberius, quo nihil ex meis interim missurus sum tibi, in quo te ulciscaris. Vale.

VIII.

C. PLINIUS ROMANO SUO S.

Clitumni fontis et fluvii naturam mirabilem perscribit.

Vidistine aliquando Clitumnum fontem? Si nondum, (et puto nondum: alioqui narrasses mihi) vide, quem ego (poenitet tarditatis) proxime vidi. 2. Modicus collis adsurgit, antiqua cupressu nemorosus et opacus. Hunc subter fons exit, et exprimitur pluribus venis, sed imparibus; eluctatusque facit gurgitem, qui lato gremio patescit purus et vitreus, ut numerare iactas stipes et relucentes calculos possis. 3. Inde non loci devexitate, sed ipsa sui copia et quasi pondere impellitur. Fons adhuc, et iam amplissimum flumen atque etiam navium patiens; quas, obvias quoque et contrario nisu

in diversa tendentes, transmittit et perfert: adeo validus, ut illa, qua properat ipse, quamquam per solum planum, remis non adiuvetur; idem aegerrime remis contisque superetur adversus. 4. Iucundum utrumque per iocum ludumque fluitantibus, ut flexerint cursum, laborem otio, otium labore variare. Ripae fraxino multa, multa populo vestiuntur: quas perspicuus amnis, velut mersas, viridi imagine adnumerat. Rigor aquae certaverit nivibus; nec color cedit. 5. Adiacet templum, priscum et religiosum. Stat Clitumnus ipse, amictus ornatusque praetexta. Praesens numen, atque etiam fatidicum, indicant sortes. Sparsa sunt circa sacella complura, totidemque dei. Sua cuique veneratio, suum nomen: quibusdam vero etiam fontes. Nam praeter illum, quasi parentem ceterorum, sunt minores capite discreti; sed flumini miscentur, quod ponte transmittitur. Is terminus sacri profanique. 6. In superiore parte navigare tantum, infra etiam natare concessum. Balineum Hispellates, quibus illum locum divus Augustus dono dedit, publice praebent, praebent et hospitium. Nec desunt villae, quae sequutae fluminis amoenitatem, margini insistunt. 7. In summa, nihil erit, ex quo non captes voluptatem. Nam studebis quoque, et leges multa multorum omnibus columnis, omnibus parietibus inscripta, quibus fons ille deusque celebratur. Plura laudabis, nonnulla ridebis; quamquam tu vero, quae tua humanitas, nulla ridebis. Vale.

IX.

C. PLINIUS URSO SUO S.

Negotia amicorum praefert studiis.

Olim non librum in manus, non stilum sumsi. Olim nescio, quid sit otium, quid quies, quid denique

illud iners quidem, iucundum tamen, nihil agere, nihil esse: adeo multa me negotia amicorum nec sedere nec studere patiuntur. 2. Nulla enim studia tanti sunt, ut amicitiae officium deseratur: quod religiosissime custodiendum, studia ipsa praecipiunt. Vale.

X.

C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

Abortum uxorem fecisse, cum spe foecunditatis significat.

Quo magis cupis ex nobis pronepotes videre, hoc tristior audies, neptem tuam abortum fecisse, dum se praegnantem esse puellariter nescit, ac per hoc quaedam, custodienda praegnantibus, omittit, facit omittenda. Quem errorem magnis documentis expiavit, in summum periculum adducta. 2. Igitur, ut necesse est, graviter accipias senectutem tuam quasi paratis posteris destitutam; sic debes agere diis gratias, quod ita tibi in praesentia pronepotes negaverunt, ut servarent neptem, illos reddituri, quorum nobis spem certiorem haec ipsa, quamquam parum prospere explorata, foecunditas facit. 3. Iisdem nunc ego te, quibus ipsum me, hortor, moneo, confirmo. Neque enim ardentius tu pronepotes, quam ego liberos cupio: quibus videor a meo tuoque latere pronum ad honores iter, et audita latius nomina, et non subitas imagines relicturus. Nascantur modo, et hunc nostrum dolorem gaudio mutent. Vale.

XI.

C. PLINIUS HISPULLAE SUAE S.

Soceri sorori eadem narrat.

Quum adfectum tuum erga fratris filiam cogito, etiam materna indulgentia molliorem; intelligo prius tibi, quod est posterius, nuntiandum, ut praesumta lae-

titia solicitudini locum non relinquat. Quamquam vereor, ne post gratulationem quoque in metum redeas; atque ita gaudeas periculo liberatam, ut simul, quod periclitata sit, perhorrescas. 2. Iam hilaris, iam sibi, iam mihi reddita, incipit refici, transmissumque discrimen convalescendo remetiri. Fuit alioqui in summo discrimine, (impune dixisse liceat) fuit nulla sua culpa, aetatis aliqua. Inde abortus, et ignorati uteri triste experimentum. 3. Proinde, etsi non contigit tibi desiderium fratris amissi aut nepote eius aut nepte solari, memento tamen, dilatum magis istud, quam negatum, quum salva sit, ex qua sperari potest. Simul excusa patri tuo casum, cui paratior apud feminas venia est. Vale.

XII.

C. PLINIUS MINUTIANO SUO S.

Capitonem auditurus, eius laudem praedicat.

Hunc solum diem excuso. Recitaturus est Titinius Capito; quem ego audire, nescio magis debeam, an cupiam. Vir est optimus, et inter praecipua seculi ornamenta numerandus: colit studia, studiosos amat, fovet, provehit, multorum, qui aliqua componunt, portus, sinus, praemium; omnium exemplum; ipsarum denique literarum iam senescentium reductor ac reformator. 2. Domum suam recitantibus praebet: auditoria, non apud se tantum, benignitate mira frequentat; mihi certe, si modo in urbe est, defuit nunquam. Porro tanto turpius gratiam non referre, quanto honestior caussa referendae. 3. An, si litibus tererer, obstrictum esse me crederem obeunti vadimonia mea; nunc, quia mihi omne negotium, omnis in studiis cura, minus obligor tanta sedulitate celebranti, in quo obligari ego, ne dicam solo, certe maxime possum? 4. Quod si illi nullam vi-

cem, nulla quasi mutua officia deberem; solicitarer tamen vel ingenio hominis pulcherrimo et maximo, et in summa severitate dulcissimo, vel honestate materiae. Scribit exitus illustrium virorum, in iis quorundam mihi carissimorum. 5. Videor ergo fungi pio munere, quorumque exsequias celebrare non licuit, horum quasi funebribus laudationibus, seris quidem, sed tanto magis veris, interesse. Vale.

XIII.

C. PLINIUS GENIALI SUO S.

Felicem praedicat, quod docto patre utatur.

Probo, quod libellos meos cum patre legisti. Pertinet ad profectum tuum, a disertissimo viro discere, quid laudandum, quid reprehendendum: simul ita instituí, ut verum dicere adsuescas. Vides, quem sequi, cuius debeas implere vestigia. 2. O te beatum! cui contigit vivum, atque idem optimum et coniunctissimum exemplar: qui denique eum potissimum imitandum habes, cui natura esse te simillimum voluit. Vale.

XIV.

C. PLINIUS ARISTONI SUO S.

Quaestionem senatoriam explicandam proponit.

Quum sis peritissimus et privati iuris et publici, cuius pars senatorium est, cupio ex te potissimum audire, erraverim in senatu proxime, necne: non ut in praeteritum, (serum enim) verum ut in futurum, si quid simile inciderit, erudiar. 2. Dices, *Cur quaeris, quod nosse debebas?* Priorum temporum servitus, ut aliarum optimarum artium, sic etiam iuris senatorii oblivionem quandam et ignorationem induxit. 3. Quotus enim quisque tam patiens, ut velit discere, quod in

usu non sit habiturus? Adde, quod difficile est tenere, quae acceperis, nisi exerceas. Itaque reducta libertas rudes nos et imperitos deprehendit: cuius dulcedine accensi cogimur quaedam facere ante, quam nosse. 4. Erat autem antiquitus institutum, ut a maioribus natu, non auribus modo, verum etiam oculis disceremus, quae facienda mox ipsi ac per vices quasdam tradenda minoribus haberemus. 5. Inde adolescentuli statim castrensibus stipendiis imbuebantur, ut imperare parendo, duces agere, dum sequuntur, adsuescerent: inde honores petituri adsistebant curiae foribus, et consilii publici spectatores ante, quam consortes, erant. 6. Suus cuique parens pro magistro, aut cui parens non erat, maximus quisque et vetustissimus pro parente. Quae potestas referentibus, quod censentibus ius, quae vis magistratibus, quae ceteris libertas; ubi cedendum, ubi resistendum; quod silentii tempus, quis dicendi modus, quae distinctio pugnantium sententiarum, quae exsecutio prioribus aliquid addentium; omnem denique senatorium morem, quod fidelissimum praecipiendi genus, exemplis docebantur. 7. At nos iuvenes fuimus quidem in castris; sed quum suspecta virtus, inertia in pretio, quum ducibus auctoritas nulla, nulla militibus verecundia, nusquam imperium, nusquam obsequium, omnia soluta, turbata, atque etiam in contrarium versa, postremo obliviscenda magis, quam tenenda. 8. Iidem prospeximus curiam; sed curiam trepidam et elinguem: quum dicere, quod velles, periculosum; quod nolles, miserum esset. Quid tunc disci potuit? quid didicisse iuvit? quum senatus aut ad otium summum, aut ad summum nefas vocaretur; et modo ludibrio, modo dolori retentus, nusquam seria, tristia saepe censeret. 9. Eadem mala iam senatores,

iam participes malorum, multos per annos vidimus, tulimusque: quibus ingenia nostra in posterum quoque hebetata, fracta, contusa sunt. 10. Breve tempus (nam tanto brevius omne, quanto felicius, tempus) quo libet scire, quid simus; libet exercere, quod sumus. Quo iustius peto, primum, ut erroris (si quis est error) tribuas veniam; deinde, medearis scientia tua, cui semper fuit curae, sic iura publica, ut privata, sic antiqua, ut recentia, sic rara, ut assidua tractare. 11. Atque ego arbitror, illis etiam, quibus plurimarum rerum agitatio frequens nihil esse ignotum patiebatur, genus quaestionis, quod adfero ad te, aut non satis tritum, aut etiam inexpertum fuisse. Hoc et ego excusatior, si forte sum lapsus, et tu dignior laude, si potes id quoque docere, quod in obscuro est, an didiceris. 12. Referebatur de libertis Afranii Dextri consulis, incertum sua an suorum manu, scelere an obsequio, peremti. Hos alius (*Quis?* Ego; sed nihil refert) post quaestionem supplicio liberandos, alius in insulam relegandos, alius morte puniendos arbitrabatur. Quarum sententiarum tanta diversitas erat, ut non possent esse, nisi singulae. 13. Quid enim commune habet, occidere et relegare? Non hercule magis, quam relegare et absolvere: quamquam propior aliquanto est sententiae relegantis, quae absolverit, quam quae occiderit; utraque enim ex illis vitam relinquit, haec adimit: quum interim et qui morte puniebant, et qui relegabant, una sedebant, et temporaria simulatione concordiae discordiam differebant. 14. Ego postulabam, ut tribus sententiis constaret suus numerus, nec se brevibus induciis duae iungerent. Exigebam ergo, ut, qui capitali supplicio afficiendos putabant, discederent a relegante, nec interim contra absolventes mox dissensuri congregarentur, quia parvulum referret, an idem displi-

ceret, quibus non idem placuisset. 15. Illud etiam mihi permirum videbatur, eum quidem, qui libertos relegandos, servos supplicio adficiendos censuisset, coactum esse dividere sententiam; hunc autem, qui libertos morte multaret, cum relegante numerari. Nam si oportuisset dividi sententiam unius, quia res duas comprehendebat, non reperiebam, quemadmodum posset iungi sententia duorum tam diversa censentium. 16. Atque adeo permitte mihi, sic apud te, tamquam ibi, sic peracta re, tanquam adhuc integra, rationem iudicii mei reddere: quaeque tunc carptim, multis obstrepentibus, dixi, nunc per otium iungere. 17. Fingamus, tres omnino iudices in hanc caussam datos esse: horum uni placuisse, perire libertos; alteri, relegari; tertio, absolvi: utrumne sententiae duae, collatis viribus, novissimam periment? an separatim unaquaeque tantundem, quantum altera, valebit? nec magis poterit cum secunda prima connecti, quam secunda cum tertia? 18. Igitur in senatu quoque numerari, tamquam contrariae, debent, quae tanquam diversae dicuntur. Quod si unus atque idem et perdendos censeret et relegandos, num ex sententia unius et perire possent et relegari? num denique omnino una sententia putaretur, quae tam diversa coniungeret? 19. Quemadmodum igitur, quum alter puniendos, alter censeat relegandos, videri potest una sententia, quae dicitur a duobus, quae non videretur una, si ab uno diceretur? Quid? lex non aperte docet, dirimi debere sententias occidentis et relegantis, quum ita discessionem fieri iubet: QUI HAEC SENTITIS, IN HANC PARTEM; QUI ALIA OMNIA, IN ILLAM PARTEM ITE, QUA SENTITIS. Examina singula verba et expende: QUI HAEC CENSETIS, hoc est, qui relegandos putatis: IN HANC PARTEM, id est, in eam, in qua sedet, qui censuit relegandos. 20. Ex quo

manifestum est, non posse in eadem parte remanere eos, qui interficiendos arbitrantur. QUI ALIA OMNIA: animadvertis, ut non contenta lex dicere ALIA, addiderit OMNIA. Num ergo dubium est, alia omnia sentire eos, qui occidunt, quam qui relegant? IN ILLAM PARTEM ITE, QUA SENTITIS: nonne videtur ipsa lex eos, qui dissentiunt, in contrariam partem vocare, cogere, impellere? non consul etiam, ubi quisque remanere, quo transgredi debeat, non tantum solennibus verbis, sed manu gestuque demonstrat? 21. At enim futurum est, ut, si dividantur sententiae interficientis et relegantis, praevaleat illa, quae absolvit. Quid istud ad censentes? quos certe non decet omnibus artibus, omni ratione pugnare, ne fiat, quod est mitius. Oportet tamen eos, qui puniunt, et qui relegant, absolventibus primum, mox inter se comparari. Scilicet ut in spectaculis quibusdam sors aliquem seponit ac servat, qui cum victore contendat: sic in senatu sunt aliqua prima, sunt secunda certamina; et ex duabus sententiis eam, quae superior exierit, tertia exspectat. 22. Quid, quod, prima sententia comprobata, ceterae perimuntur? Qua ergo ratione potest esse unus atque idem locus sententiarum, quarum nullus est postea? 23. Planius repetam. Nisi, dicente sententiam eo, qui relegat, illi, qui puniunt capite, initio statim in alia discedunt, frustra postea dissentient ab eo, cui paullo ante consenserint. 24. Sed quid ego similis docenti, quum discere velim, an sententias dividi, an iri in singulas, oportuerit? Obtinui quidem, quod postulabam: nihilominus tamen quaero, an postulare debuerim, an abstinere. Quemadmodum obtinui? Is, qui ultimum supplicium sumendum esse censebat, nescio, an iure, certe aequitate postulationis meae victus, omissa sententia sua, accessit releganti: veritus scilicet, ne, si

dividerentur sententiae, (quod alioqui fore videbatur) ea, quae absolvendos esse censebat, numero praevaleret. Etenim longe plures in hac una, quam in duabus singulis, erant. 25. Tum illi quoque, qui auctoritate eius trahebantur, transeunte illo, destituti, reliquerunt sententiam ab ipso auctore desertam, sequutique sunt quasi transfugam, quem ducem sequebantur. 26. Sic ex tribus sententiis duae factae; tenuitque ex duabus altera, tertia expulsa, quae quum ambas superare non posset, elegit, ab utra vinceretur. Vale.

XV.

C. PLINIUS IUNIORI SUO S.

Non habenti quod legat in vineis, legendos mittit libros.

Oneravi te tot pariter missis voluminibus: sed oneravi, primum, quia exegeras; deinde, quia scripseras, tam graciles istic vindemias esse, ut plane scirem tibi vacaturum (quod vulgo dicitur) librum legere. 2. Eadem ex meis agellis nuntiantur. Igitur mihi quoque licebit scribere, quae legas, sit modo, unde chartae emi possint: quae si scabrae bibulaeve sint, aut non scribendum, aut necessario, quidquid scripserimus boni malive, delebimus. Vale.

XVI.

C. PLINIUS PATERNO SUO S.

De morbis et morte servorum queritur, additis solatiis.

Confecerunt me infirmitates meorum, mortes etiam, et quidem iuvenum. Solatia duo, nequaquam paria tanto dolori, solatia tamen: unum facilitas manumittendi, (videor enim non omnino immaturos perdidisse, quos iam liberos perdidi) alterum, quum permitto servis quoque quasi testamenta facere, eaque, ut legitima,

custodio. 2. Mandant rogantque, quod visum: pareo ut iussus. Dividunt, donant, relinquunt, dumtaxat intra domum. Nam servis respublica quaedam et quasi civitas domus est. 3. Sed quamquam his solatiis acquiescam, debilitor et frangor eadem illa humanitate, quae me, ut hoc ipsum permitterem, induxit. Non ideo tamen velim durior fieri. Nec ignoro, alios huiusmodi casus nihil amplius vocare, quam damnum; eoque sibi magnos homines et sapientes videri. Qui an magni sapientesque sint, nescio: homines non sunt. 4. Hominis est enim adfici dolore, sentire; resistere tamen et solatia admittere, non, solatiis non egere. 5. Verum de his plura fortasse, quam debui, sed pauciora, quam volui. Est enim quaedam etiam dolendi voluptas: praesertim si in amici sinu defleas, apud quem lacrumis tuis vel laus sit parata, vel venia. Vale.

XVII.

C. PLINIUS MACRINO SUO S.

Exundationem Tiberis et Anienis narrat, rogans, ut sibi nuntietur, si quid simile in aliis praediis accidisset.

Num istic quoque immite et turbidum caelum? Hic assiduae tempestates et crebra diluvia. Tiberis alveum excessit, et demissioribus ripis alte superfunditur. 2. Quamquam fossa, quam providentissimus imperator fecit, exhaustus, premit valles, innatat campis; quaque planum solum, pro solo cernitur. Inde, quae solet flumina accipere, et permista devehere, velut obvius retro cogit; atque ita alienis aquis operit agros, quos ipse non tangit. 3. Anio, delicatissimus amnium, ideoque adiacentibus villis velut invitatus retentusque, magna ex parte nemora, quibus inumbratur, et fregit et rapuit. Subruit montes, et decidentium mole pluribus locis

clausus, dum amissum iter quaerit, impulit tecta, ac se super ruinas evexit atque extulit. 4. Viderunt hi, quos excelsioribus terris illa tempestas non deprehendit, alibi divitum apparatus, et gravem supellectilem, alibi instrumenta ruris; ibi boves, aratra, rectores, hic soluta et libera armenta; atque inter haec arborum truncos, aut villarum trabes [atque culmina] varie lateque fluitantia. 5. Ac ne illa quidem loca malo vacaverunt, ad quae non adscendit amnis. Nam pro amne imber assiduus, et deiecti nubibus turbines: proruta opera, quibus pretiosa rura cinguntur: quassata atque etiam decussa monimenta. Multi eiusmodi casibus debilitati, obruti, obtriti, et aucta luctibus damna. 6. Ne quid simile istic, pro mensura periculi, vereor: teque rogo, si nihil tale est, quam maturissime solicitudini meae consulas: sed et si tale, id quoque nunties. Nam parvulum differt, patiaris adversa, an exspectes: nisi quod tamen est dolendi modus, non est timendi. Doleas enim, quantum scias accidisse; timeas, quantum possit accidere. Vale.

XVIII.

C. PLINIUS RUFINO SUO S.

Domitium Tullum laudat, qui moribus cetera non probatissimis, testamentum fecerat honestissimum, posthabitis captatoribus, et scriptis unice, quos pietas iubebat.

Falsum est nimirum, quod creditur vulgo, testamenta hominum speculum esse morum: quum Domitius Tullus longe melior apparuerit morte, quam vita. 2. Nam, quum se captandum praebuisset, reliquit filiam heredem, quae illi cum fratre communis, quia genitam fratre adoptaverat. Prosequutus est nepotes plurimis iucundissimisque legatis; prosequutus etiam pronepo-

tem. In summa, omnia pietate plenissima; ac tanto magis, quoniam inexspectata sunt. 3. Ergo varii tota civitate sermones: alii fictum, ingratum, immemorem loquuntur, seque ipsos, dum insectantur illum, turpissimis confessionibus produnt, ut qui de patre, avo, proavo, quasi de orbo, querantur: alii contra hoc ipsum laudibus ferunt, quod sit frustratus improbas spes hominum; quos sic decipere, pro moribus temporum, prudentia est. Addunt etiam, non fuisse ei liberum, alio testamento mori; neque enim reliquisse opes filiae, sed reddidisse, quibus auctus per filiam fuerat. 4. Nam Curtilius Mancia, perosus generum suum Domitium Lucanum (frater est Tulli) sub ea conditione filiam eius, neptem suam, instituerat heredem, si esset manu patris emissa. Emiserat pater, adoptaverat patruus: atque ita circumscripto testamento, consors frater in patris potestatem emancipatam filiam adoptionis fraude revocaverat, et quidem cum opibus amplissimis. 5. Fuit alioqui fratribus illis quasi fato datum, ut divites fierent invitissimis, a quibus facti sunt. Quin etiam Domitius Afer, qui illos in nomen adsumsit, reliquit testamentum ante octo et decem annos nuncupatum, adeoque postea improbatum sibi, ut patris eorum bona proscribenda curaverit. 6. Mira illius asperitas, mira felicitas horum: illius asperitas, qui numero civium excidit, quem socium etiam in liberis habuit; felicitas horum, quibus successit in locum patris, qui patrem abstulerat. 7. Sed haec quoque hereditas Afri, ut reliqua cum fratre quaesita, transmittenda erant filiae fratris, a quo Tullus ex asse heres institutus, praelatusque filiae fuerat, ut conciliaretur. Quo laudabilius testamentum est, quod pietas, fides, pudor scripsit: in quo denique omnibus adfinitatibus, pro cuiusque officio, gratia relata est: relata

et uxori. 8. Accepit amoenissimas villas, accepit magnam pecuniam uxor optima et patientissima, ac tanto melius de viro merita, quanto magis est reprehensa, quod nupsit. Nam mulier natalibus clara, moribus proba, aetate declivis, diu vidua, mater olim, parum decore sequuta matrimonium videbatur divitis senis, ita perditi morbo, ut esse taedio posset uxori, quam iuvenis sanusque duxisset. 9. Quippe omnibus membris extortus et fractus tantas opes solis oculis obibat: ac ne in lectulo quidem, nisi ab aliis, movebatur. Quin etiam (foedum miserandumque dictu) dentes lavandos fricandosque praebebat. Auditum est frequenter ab ipso, quum quereretur de contumeliis debilitatis suae, *se digitos servorum suorum quotidie lingere.* 10. Vivebat tamen, et vivere volebat, sustentante maxime uxore; quae culpam inchoati matrimonii in gloriam perseverantia verterat. 11. Habes omnes fabulas urbis. Iam sunt venales tabulae Tulli: exspectatur auctio. Fuit enim tam copiosus, ut amplissimos hortos eodem, quo emerat, die instruxerit plurimis et antiquissimis statuis. Tantum illi pulcherrimorum operum in horreis, quae negligebantur. Invicem tu, si quid istic epistola dignum, ne gravare scribere. 12. Nam quum aures hominum novitate laetantur, tum ad rationem vitae exemplis erudimur. Vale.

XIX.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Infirmitate et mortibus suorum turbatus solatium in literis quaerit, et librum emendandum mittit.

Et gaudium mihi et solatium in literis; nihilque tam laetum, quod his laetius; nihil tam triste, quod non per has sit minus triste. Itaque et infirmitate uxo-

ris, et meorum periculo, quorundam vero etiam morte turbatus, ad unicum doloris levamentum studia confugio; quae praestant, ut adversa magis intelligam, sed patientius feram. 2. Est autem mihi moris, quod sum daturus in manus hominum, ante amicorum iudicio examinare, in primis tuo. Proinde, si quando, nunc intende libro, quem cum hac epistola accipies; quia vereor, ne ipse, ut tristis, parum intenderim. Imperare enim dolori, ut scriberem, potui; ut vacuo animo laetoque, non potui. Porro, ut ex studiis gaudium, sic studia hilaritate proveniunt. Vale.

XX.-

C. PLINIUS GALLO SUO S.

Miranda lacus Vadimonis.

Ad quae noscenda iter ingredi, transmittere mare solemus, ea sub oculis posita negligimus: seu quia ita natura comparatum, ut proximorum incuriosi, longinqua sectemur: seu quod omnium rerum cupido languescit, quum facilis occasio est: seu quod differimus tanquam saepe visuri, quod datur videre, quoties velis cernere. 2. Quacunque de caussa, permulta in urbe nostra, iuxtaque urbem, non oculis modo, sed ne auribus quidem novimus: quae si tulisset Achaia, Aegyptus, Asia, aliave quaelibet miraculorum ferax commendatrixque terra; audita, perlecta, lustrataque haberemus. 3. Ipse certe nuper, quod nec audieram ante, nec videram, audivi pariter et vidi. Exegerat prosocer meus, ut Amerina praedia sua inspicerem. Haec perambulanti mihi ostenditur subiacens lacus, nomine Vadimonis: simul quaedam incredibilia narrantur. Perveni ad ipsum. 4. Lacus est in similitudinem iacentis rotae circumscriptus, et undique aequalis: nullus sinus, obliquitas nulla, omnia dimensa, paria, et quasi artifi-

cis manu, cavata et excisa. Color caeruleo albidior; viridior et pressior sulphuris: odor saporque medicatus: vis, qua fracta solidantur. Spatium modicum, quod tamen sentiat ventos, et fluctibus intumescat. 5. Nulla in hoc navis (sacer enim est) sed innatant insulae herbidae, omnes arundine et iunco tectae, quaeque alia foecundior palus, ipsaque illa extremitas lacus effert. Sua cuique figura, ut modus: cunctis margo derasus, quia frequenter vel litori vel sibi illisae terunt teruntur que. Par omnibus altitudo, par levitas: quippe in speciem carinae humili radice descendunt. 6. Haec ab omni latere perspicitur: eadem aqua pariter suspensa et mersa. Interdum iunctae copulataeque et continenti similes sunt; interdum discordantibus ventis digeruntur: nonnunquam destitutae, tranquillitate, singulae fluitant. 7. Saepe minores maioribus, velut cymbulae onerariis, adhaerescunt, saepe inter se maiores minoresque quasi cursum certamenque desumunt; rursus omnes in eundem locum appulsae, qua steterunt, promovent terram, et modo hac, modo illac, lacum reddunt auferuntque; ac tum demum, quum medium tenuere, non contrahunt. 8. Constat, pecora herbas sequuta, sic in insulas illas, ut in extremam ripam, procedere solere, nec prius intelligere mobile solum, quam litore abrepta, quasi illata et imposita, circumfusum undique lacum pavent; mox quo tulerit ventus egressa, non magis se descendisse sentire, quam senserint adscendisse. 9. Idem lacus in flumen egeritur; quod ubi se paulisper oculis dedit, specu mergitur, alteque conditum meat: ac, si quid, antequam subduceretur, accepit, servat et profert. 10. Haec tibi scripsi, quia nec minus ignota, quam mihi, nec minus grata credebam. Nam te quoque, ut me, nihil aeque ac naturae opera delectant. Vale.

XXI.

C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

Graviora se studia distinguere lusibus, exemplo recitati poëmatum libri ostendit.

Ut in vita, sic in studiis, pulcherrimum et humanissimum existimo, severitatem comitatemque miscere, ne illa in tristitiam, haec in petulantiam procedat. 2. Qua ratione ductus, graviora opera lusibus iocisque distinguo. Ad hos proferendos et tempus et locum opportunissimum elegi; utque iam nunc adsuescerent et ab otiosis et in triclinio audiri, Iulio mense, quo maxime lites quiescunt, positis ante lectos cathedris, amicos collocavi. 3. Forte accidit, ut eo die mane in advocationem subitam rogarer: quod mihi caussam praeloquendi dedit. Sum enim deprecatus, ne quis ut irreverentem operis argueret, quod recitaturus, quamquam et amicis et paucis, idem iterum amicis, foro et negotiis non abstinuissem. Addidi, hunc ordinem me et in scribendo sequi, ut necessitates voluptatibus, seria iucundis anteferrem, ac primum amicis, tum mihi scriberem. 4. Liber fuit et opusculis varius et metris. Ita solemus, qui ingenio parum fidimus, satietatis periculum fugere. Recitavi biduo: hoc adsensus audientium exegit: et tamen ut alii transeunt quaedam, imputantque, quod transeant; sic ego nihil praetereo, atque etiam non praeterire me, testor. Lego enim omnia, ut omnia emendem. Quod contingere non potest electa recitantibus. 5. At illud modestius et fortasse reverentius. Sed hoc simplicius et amantius. Amat enim, qui se sic amari putat, ut taedium non pertimescat. Alioqui quid praestant sodales, si conveniunt voluptatis suae caussa? Delicatus ac similis ignoto est, qui amici librum bonum mavult au-

dire, quam facere. 6. Non dubito, cupere te, pro cetera mei caritate, quam maturissime legere hunc adhuc musteum librum. Leges, sed retractatum; quae causa recitandi fuit; et tamen non nulla iam ex eo nosti. Haec vel emendata postea, vel (quod interdum longiore mora solet) deteriora facta, quasi nova rursus, et rescripta cognosces. Nam, plerisque mutatis, ea quoque mutata videntur, quae manent. Vale.

XXII.

C. PLINIUS GEMINIO SUO S.

Reprehendit quosdam, qui dare veniam, nisi sibi, nesciunt.

Nostine hos, qui omnium libidinum servi sic aliorum vitiis irascuntur, quasi invideant, et gravissime puniunt, quos maxime imitantur? quum eos etiam, qui non indigent clementia ullius, nihil magis quam lenitas deceat. 2. Atque ego optimum et emendatissimum existimo, qui ceteris ita ignoscit, tanquam ipse quotidie peccet; ita peccatis abstinet, tanquam nemini ignoscat. 3. Proinde hoc domi, hoc foris, hoc in omni vitae genere teneamus, ut nobis implacabiles simus: exorabiles istis etiam, qui dare veniam, nisi sibi, nesciunt; mandemusque memoriae, quod vir mitissimus, et ob hoc quoque maximus, Thrasea, crebro dicere solebat: *qui vitia odit, homines odit*. Fortasse quaeris, quo commotus haec scribam. 4. Quidam nuper — Sed melius coram; quamquam ne tunc quidem. Vereor enim, ne id, quod improbo, insectari, carpere, referre, huic, quod cum maxime praecipimus, repugnet. Quisquis ille, qualiscumque, sileatur; quem insignire, exempli non nihil, non insignire, humanitatis plurimum refert. Vale.

XXIII.

C. PLINIUS MARCELLINO SUO S.

Obitus Aviti, cum laude ingenii morumque.

Omnia mihi studia, omnes curas, omnia avocamenta exemit, excussit, eripuit dolor, quem ex morte Iunii Aviti gravissimum cepi. 2. Latum clavum in domo mea induerat: suffragio meo adiutus in petendis honoribus fuerat: ad hoc, ita me diligebat, ita verebatur, ut me formatore morum, me quasi magistro uteretur. 3. Rarum hoc adolescentibus nostris. Nam quotusquisque vel aetati alterius, vel auctoritati, ut minor, cedit? Statim sapiunt, statim sciunt omnia: neminem verentur, imitantur neminem, atque ipsi sibi exempla sunt. Sed non Avitus, cuius haec praecipua prudentia, quod alios prudentiores arbitrabatur; haec praecipua eruditio, quod discere volebat. 4. Semper ille aut de studiis aliquid, aut de officiis vitae consulebat: semper ita recedebat, ut melior factus: et erat factus vel eo, quod audierat, vel quod omnino quaesierat. 5. Quod ille obsequium Serviano, exactissimo viro, praestitit! quem legatum tribunus ita et intellexit et cepit, ut ex Germania in Pannoniam transeuntem, non ut commilito, sed ut comes adsectatorque sequeretur. Qua industria, qua modestia quaestor consulibus suis (et plures habuit) non minus iucundus et gratus, quam usui fuit! Quo discursu, qua vigilantia, hanc ipsam aedilitatem, cui praereptus est, petiit! Quod vel maxime dolorem meum exulcerat. 6. Obversantur oculis cassi labores, et infructuosae preces, et honor quem meruit tantum. Redit animo ille latus clavus in penatibus meis sumtus: redeunt illa prima, illa postrema suffragia mea, illi sermones, illae consultationes. 7. Adficior adolescentia ipsius,

adficior necessitudinum casu. Erat illi grandis natu parens: erat uxor, quam ante annum virginem acceperat; erat filia, quam ante annum sustulerat. Tot spes, tot gaudia dies unus in diversa convertit. 8. Modo designatus aedilis, recens maritus, recens pater, intactum honorem, orbam matrem, viduam uxorem, filiam pupillam, ignaramque patris, reliquit. Accedit lacrimis meis, quod absens, et impendentis mali nescius, pariter aegrum, pariter decessisse, cognovi, ne gravissimo dolori timore consuescerem. 9. In tantis tormentis eram, quum scriberem haec; scriberem sola. Neque enim nunc aliud aut cogitare aut loqui possum. Vale.

XXIV.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Maximum, ad Achaiam ordinandam missum, admonet, ut antiquitatis reverentia, humaniter civitates tractet.

Amor in te meus cogit, non ut praecipiam, (neque enim praeceptore eges) admoneam tamen, ut, quae scis, teneas et observes, aut scias melius. 2. Cogita, te missum in provinciam Achaiam, illam veram et meram Graeciam, ubi humanitas, literae, etiam fruges, inventae esse creduntur; missum ad ordinandum statum liberarum civitatum, id est, ad homines maxime [homines, ad liberos maxime] liberos, qui ius a natura datum virtute, meritis, amicitia, foedere denique et religione tenuerunt. Reverere conditores deos, nomina deorum. 3. Reverere gloriam veterem, et hanc ipsam senectutem, quae in homine venerabilis, in urbibus sacra est. Sit apud te honor antiquitati, sit ingentibus factis, sit fabulis quoque. Nihil ex cuiusquam dignitate, nihil ex libertate, nihil etiam ex iactatione decerpseris. 4. Habe ante oculos, hanc esse terram, quae nobis miserit iura, quae leges

non victa acceperit, sed petentibus dederit; Athenas esse, quas adeas; Lacedaemonem esse, quam regas: quibus reliquam umbram, et residuum libertatis nomen eripere, durum, ferum, barbarumque est. 5. Vides a medicis, quamquam in adversa valetudine nihil servi ac liberi differant, mollius tamen liberos clementiusque tractari. Recordare, quid quaeque civitas fuerit: non, ut despicias, quod esse desierit. Absit superbia, asperitas. Nec timueris contemtum. 6. An contemnitur, qui imperium, qui fasces habet, nisi qui humilis, et sordidus, et qui se primus ipse contemnit? Male vim suam potestas aliorum contumeliis experitur: male terrore veneratio adquiritur; longeque valentior amor ad obtinendum, quod velis, quam timor. Nam timor abit, si recedas; manet amor: ac sicut ille in odium, hic in reverentiam vertitur. 7. Te vero etiam atque etiam (repetam enim) meminisse oportet officii tui titulum, ac tibi ipsum interpretari, quale quantumque sit ordinare statum liberarum civitatum. Nam quid ordinatione civilius? quid libertate pretiosius? 8. Porro quam turpe, si ordinatio eversione, libertas servitute mutetur? Accedit, quod tibi certamen est tecum: onerat te quaesturae tuae fama, quam ex Bithynia optimam revexisti: onerat testimonium principis: onerat tribunatus, praetura, atque haec ipsa legatio, quasi praemium data. 9. Quo magis nitendum est, ne in longinqua provincia, quam suburbana: ne inter servientes, quam liberos; ne sorte, quam iudicio missus; ne rudis et incognitus, quam exploratus probatusque, humanior, melior, peritior fuisse videaris: quum sit alioqui, ut saepe audisti, saepe legisti, multo deformius amittere, quam non adsequi laudem. 10. Haec velim credas (quod initio dixi) scripsisse me admonentem,

non praecipientem; quamquam praecipientem quoque. Quippe non vereor, in amore ne modum excesserim. Neque enim periculum est, ne sit nimium, quod esse maximum debet. Vale.

LIBER NONUS.

I.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Maximum hortatur, ut libros, contra Plantam vivum compositos, festinet edere, ne post mortem eius inchoasse videatur.

Saepe te monui, ut libros, quos vel pro te, vel in Plantam, immo et pro te et in illum (ita enim materia cogebat) composuisti, quam maturissime emitteres: quod nunc praecipue, morte eius audita, et hortor et moneo. 2. Quamvis enim legeris multis, legendosque dederis, nolo tamen quemquam opinari, defuncto demum inchoatos, quos incolumi eo peregisti. 3. Salva sit tibi constantiae fama. Erit autem, si notum aequis iniquisque fuerit, non post inimici mortem scribendi tibi natam esse fiduciam, sed iam paratam editionem morte praeventam. Simul vitabis illud, *Οὐχ ὁσίη φθιμένοισιν*.... 4. Nam quod de vivente scriptum, de vivente recitatum est, in defunctum quoque, tanquam viventem adhuc, editur, si editur statim. Igitur, si quid aliud in mani-

bus, differ interim: hoc perfice, quod nobis, qui legimus olim, absolutum videtur. Sed iam videatur et tibi; cuius cunctationem nec res ipsa desiderat, et temporis ratio praecidit. Vale.

II.

C. PLINIUS SABINO SUO S.

Longas et crebras epistolas flagitanti, excusat se, quod materia deficiat.

Facis iucunde, quod non solum plurimas epistolas meas, verum etiam longissimas, flagitas: in quibus parcior fui, partim quia tuas occupationes verebar, partim quia ipse multum distringebar plerumque frigidis negotiis, quae simul et avocant animum et comminuunt. 2. Praeterea nec materia plura scribendi dabatur. Neque enim eadem nostra conditio, quae M. Tullii, ad cuius exemplum nos vocas. Illi enim et copiosissimum ingenium, et ingenio qua varietas rerum, qua magnitudo, largissime suppetebat. 3. Nos quam angustis terminis claudamur, etiam tacente me, perspicis: nisi forte volumus scholasticas tibi, atque (ut ita dicam) umbraticas literas mittere. 4. Sed nihil minus aptum arbitramur, quum arma vestra, quum castra, denique cornua, tubas, sudorem, pulverem, soles cogitamus. 5. Habes, ut puto, iustam excusationem: quam tamen dubito, an tibi probari velim. Est enim summi amoris, negare veniam brevibus epistolis amicorum, quamvis scias illis constare rationem. Vale.

III.

C. PLINIUS PAULLINO SUO S.

Bonam mansuramque famam omnibus aliis rebus anteponit.

Alius alium, ego beatissimum existimo, qui bonae mansuraeque famae praesumtione perfruitur, certusque

posteritatis cum futura gloria vivit. Ac mihi nisi praemium aeternitatis ante oculos, pingue illud altumque otium placeat. 2. Etenim omnes homines arbitror oportere aut immortalitatem suam aut mortalitatem cogitare: et illos quidem contendere, eniti; hos quiescere, remitti, nec brevem vitam caducis laboribus fatigare: ut video multos, misera simul et ingrata imagine industriae, ad vilitatem sui pervenire. 3. Haec ego tecum, quae quotidie mecum, ut desinam mecum, si dissenties: tu quamquam non dissenties, ut qui semper clarum aliquid et immortale meditare. Vale.

IV.

C. PLINIUS MACRINO SUO S.

Excusat orationem, quam mittit, tanquam in universitate longissimam, brevissimam in partibus.

Vererer, ne immodicam orationem putares, quam cum hac epistola accipies, nisi esset generis eius, ut saepe incipere, saepe desinere videatur. Nam singulis criminibus singulae velut caussae continentur. 2. Poteris ergo, undecunque inceperis, ubicunque desieris, quae deinceps sequentur, et quasi incipientia legere, et quasi cohaerentia: meque in universitate longissimum, brevissimum in partibus iudicare. Vale.

V.

C. PLINIUS TIRONI SUO S.

Aequitate Tironis erga provinciales laetatur.

Egregie facis (inquiro enim, et persevere) quod iustitiam tuam provincialibus multa humanitate commendas: cuius praecipua pars est, honestissimum quemque complecti, atque ita a minoribus amari, ut simul a principibus diligare. 2. Plerique autem, dum verentur, ne

gratiae potentium nimium impertire videantur, sinisteritatis atque etiam malignitatis famam consequuntur. 3. A quo vitio tu longe recessisti; scio: sed temperare mihi non possum, quo minus laudem, similis monenti, quod eum modum tenes, ut discrimina ordinum dignitatumque custodias; quae si confusa, turbata, permista sint, nihil est ipsa aequalitate inaequalius. Vale.

VI.

C. PLINIUS CALVISIO SUO S.

Ridet vanitatem Circensium ludorum, et illorum tempus studiis impendit.

Omne hoc tempus inter pugillares ac libellos iucundissima quiete transmisi. *Quemadmodum*, inquis, *in urbe potuisti?* Circenses erant; quo genere spectaculi ne levissime quidem teneor. Nihil novum, nihil varium, nihil quod non semel spectasse sufficiat. 2. Quo magis miror, tot millia virorum tam pueriliter identidem currentes equos, insistentes curribus homines videre. Si tamen aut velocitate equorum, aut hominum arte traherentur, esset ratio nonnulla: nunc favent panno, pannum amant: et si in ipso cursu medioque certamine hic color illuc, ille huc transferatur; studium favorque transibit, et repente agitatores illos, equos illos, quos procul noscitant, quorum clamitant nomina, relinquent. Tanta gratia, tanta auctoritas in una vilissima tunica. 3. Mitto apud vulgus, quod vilius tunica est, sed apud quosdam graves homines: quos ego quum recordor in re inani, frigida, assidua, tam insatiabiliter desidere, capio aliquam voluptatem, quod hac voluptate non capiar. 4. Ac per hos dies libentissime otium meum in literis colloco, quos alii otiosissimis occupationibus perdunt. Vale.

VII.

C. PLINIUS ROMANO SUO S.

Villas suas ad Larium lacum, et in iis aedificationem describit.

Aedificare te scribis. Bene est: inveni patrocinium. Aedifico enim iam ratione, quia tecum. Nam hoc quoque non dissimile, quod ad mare tu, ego ad Larium lacum. 2. Huius in litore plures villae meae, sed duae ut maxime delectant, ita exercent. Altera imposita saxis, more Baiano, lacum prospicit: altera, aeque more Baiano, lacum tangit. 3. Itaque illam, tragoediam; hanc, appellare comoediam soleo: illam, quod quasi cothurnis, hanc, quod quasi socculis sustinetur. Sua utrique amoenitas, et utramque possidenti ipsa diversitate iucundior. 4. Haec lacu propius, illa latius utitur: haec unum sinum molli curvamine amplectitur, illa editissimo dorso duos dirimit: illic recta gestatio longo limite super litus extenditur, hic spatiosissimo xysto leviter inflectitur: illa fluctus non sentit, haec frangit: ex illa possis despicere piscantes, ex hac ipse piscari, hamumque e cubiculo, ac paene etiam lectulo, ut e navicula, iacere. Hae mihi caussae utrique, quae desunt, adstruendi, ob ea quae supersunt. 5. Etsi quid ego rationem tibi? apud quem pro ratione erit, idem facere. Vale.

VIII.

C. PLINIUS AUGURINO SUO S.

Laudatus ab Augurino, laudare eum veretur, et tamen laudat.

Si laudatus a te laudare te coepero, vereor, ne non tam proferre iudicium meum, quam referre gratiam videar. Sed, licet videar, omnia scripta tua pulcherrima existimo; maxime tamen illa, quae de nobis. Accidit hoc una eademque de caussa. Nam et tu, quae de ami-

cis, optime scribis; et ego, quae de me, ut optima lego. Vale.

IX.

C. PLINIUS COLONI SUO S.

Fidem Colonis erga defunctum amicum laudat, praesertim quod dignus ille fuerat.

Unice probo, quod Pompeii Quinctiani morte tam dolenter adficeris, ut amissi caritatem desiderio extendas; non ut plerique, qui tantum viventes amant, seu potius amare se simulant, ac ne simulant quidem, nisi quos florentes vident. Nam miserorum, non secus ac defunctorum, obliviscuntnr. Sed tibi perennis fides, tantaque in amore constantia, ut finiri, nisi tua morte, non possit. 2. Et Hercules, is fuit Quinctianus, quem diligi deceat exemplo ipsius. Felices amabat, miseros tuebatur, desiderabat amissos. Iam illa quanta probitas in ore! quanta in sermone cunctatio! quam pari libra gravitas comitasque! quod studium literarum! quod iudicium! qua pietate cum dissimillimo patre vivebat, quum non obstabat illi, quo minus vir optimus videretur, quod erat optimus filius! Sed quid dolorem tuum exulcero? 3. Quamquam sic amasti viventem, ut hoc potius, quam de illo sileri velis; a me praesertim, cuius praedicatione putas vitam eius ornari, memoriam prorogari, ipsamque illam, qua est raptus, aetatem posse restitui. Vale.

X.

C. PLINIUS TACITO SUO S.

Quod studiis et venationi non conveniat, illa sola in accessu tractari significat.

Cupio praeceptis tuis parere; sed aprorum tanta penuria est, ut Minervae et Dianae, quas ais pariter co-

lendas, convenire non possit. 2. Itaque Minervae tantum serviendum est; delicate tamen, ut in secessu, et aestate. In via plane nonnulla leviora, statimque delenda, ea garrulitate, qua sermones in vehiculo seruntur, extendi. His quaedam addidi in villa, quum aliud non liberet. Itaque poëmata quiescunt; quae tu inter nemora et lucos commodissime perfici putas. 3. Oratiunculam unam, alteram retractavi; quamquam id genus operis inamabile, inamoenum, magisque laboribus ruris, quam voluptatibus simile. Vale.

XI.

C. PLINIUS GEMINO SUO S.

Materiam scribendi promittit rogatus, et sua scripta trans Alpes legi laetatur.

Epistolam tuam iucundissimam recepi; eo maxime, quod aliquid ad te scribi volebas, quod libris inseri posset. Obveniet materia, vel haec ipsa quam monstras, vel potior alia. Sunt enim in hac offendicula nonnulla: circumfer oculos, et occurrent. 2. Bibliopolas Lugduni esse non putabam: ac tanto libentius ex literis tuis cognovi venditari libellos meos, quibus peregre manere gratiam, quam in urbe collegerint, delector. Incipio enim satis absolutum existimare, de quo tanta diversitate regionum discreta hominum iudicia consentiunt. Vale.

XII.

C. PLINIUS IUNIORI SUO S.

Quaedam filiis remittenda, nec semper utendum severitate, exemplo monet.

Castigabat quidam filium suum, quod paullo sumtuosius equos et canes emeret. Huic ego, iuvene digres-

so, *Heus tu, nunquamne fecisti, quod a patre corripi posset? Fecisti, dico? Non interdum facis, quod filius tuus, si repente pater ille, tu filius, pari gravitate reprehendat? Non omnes homines aliquo errore ducuntur? Non hic in illo sibi, in hoc alius, indulget?* 2. Haec tibi admonitus immodicae severitatis exemplo, pro amore mutuo, scripsi, ne quando tu quoque filium tuum acerbius duriusque tractares. Cogita et illum puerum esse, et te fuisse: atque ita hoc, quod es pater, utere, ut memineris, hominem te esse et hominis patrem. Vale.

XIII.

C. PLINIUS QUADRATO SUO S.

Quae circa Helvidii ultionem egerit, pertuleritque, ordine enarrat.

Quanto studiosius intentiusque legisti libros, quos de Helvidii ultione composui, tanto impensius postulas, ut perscribam tibi quaeque extra libros, quaeque circa libros, totum denique ordinem rei, cui per aetatem non interfuisti. 2. Occiso Domitiano statui mecum ac deliberavi, esse magnam pulchramque materiam insectandi nocentes, miseros vindicandi, se proferendi. Porro, inter multa scelera multorum, nullum atrocius videbatur, quam quod in senatu senator senatori, praetorius consulari, reo iudex manus intulisset. Fuerat alioqui mihi cum Helvidio amicitia, quanta potuerat esse cum eo, qui metu temporum nomen ingens, paresque virtutes, secessu tegebat. 3. Fuerat cum Arria et Fannia: quarum altera, Helvidii noverca, altera, mater novercae. Sed non ita me iura privata, ut publicum fas et indignitas facti et exempli ratio, incitabat. 4. Ac primis quidem diebus redditae libertatis pro se quisque inimicos suos, dumtaxat minores, incondito turbidoque clamore postulaverat simul et oppresserat. Ego et modestius et con-

stantius arbitratus immanissimum reum non communi temporum invidia, sed proprio crimine urgere: quum iam satis ille primus impetus defervisset, et languidior in dies ira ad iustitiam redisset, quamquam tum maxime tristis, amissa nuper uxore, mitto ad Anteiam, (nupta haec Helvidio fuerat,) rogo ut veniat, quia me recens adhuc luctus limine contineret. 5. Ut venit, *Destinatum est,* inquit, *mihi, maritum tuum non inultum pati. Nuntia Arriae et Fanniae;* (ab exsilio redierant:) *consule te, consule illas, an velitis adscribi facto, in quo ego comite non egeo: sed non ita gloriae meae faverim, ut vobis societatem eius invideam.* 6. Perfert Anteia mandata; nec illae morantur. Opportune senatus intra diem tertium. Omnia ego semper ad Corellium retuli, quem providentissimum aetatis nostrae sapientissimumque cognovi: in hoc tamen contentus consilio meo fui, veritus, ne vetaret: erat enim cunctantior cautiorque. Sed non sustinui inducere in animum, quo minus illi eodem die facturum me indicarem, quod an facerem, non deliberabam: expertus usu, de eo, quod destinaveris, non esse consulendos, quibus consultis obsequi debeas. 7. Venio in senatum: ius dicendi peto: dico paullisper maximo adsensu. Ubi coepi crimen attingere, reum destinare, (adhuc tamen sine nomine) undique mihi reclamari. Alius: *Sciamus, qui sit, de quo extra ordinem referas;* alius: *Quis est ante relationem reus?* alius: *Salvi simus, qui supersumus.* 8. Audio imperturbatus, interritus: tantum susceptae rei honestas valet, tantum ad fiduciam vel metum differt, nolint homines, quod facias, an non probent. Longum est omnia, quae tunc hinc inde iacta sunt, recensere. 9. Novissime consul: *Secunde, sententiae loco dices, si quid volueris. Permiseris,* inquam, *quod usque*

adhuc omnibus permisisti. Resideo: aguntur alia. 10. Interea me quidam ex consularibus amicis secreto curatoque sermone, quasi nimis fortiter incauteque progressum, corripit, revocat, monet, ut desistam. Adiecit etiam: *Notabilem te futuris principibus fecisti. Esto,* inquam, *dum malis.* 11. Vix ille discesserat, rursus alter: *Quid audes? cur ruis? quibus te periculis obiicis? Quid praesentibus confidis, incertus futurorum? Lacessis hominem iam praefectum aerarii, et brevi consulem: praeterea qua gratia! quibus amicitiis fultum!* Nominat quendam, qui tunc ad orientem amplissimum et famosissimum exercitum, non sine magnis dubiisque rumoribus, obtinebat. 12. Ad haec ego: *Omnia praecepi, atque animo mecum ante peregi: nec recuso, si ita casus attulerit, luere poenas ob honestissimum factum, dum flagitiosissimum ulciscor.* Iam censendi tempus. 13. Dicit Domitius Apollinaris, consul designatus, dicit Fabricius Veiento, Fabius Postumius, Vectius Proculus, collega Publicii Certi, de quo agebatur, uxoris autem meae, quam amiseram, vitricus: post hos Ammius Flaccus. Omnes Certum, nondum a me nominatum, ut nominatum defendunt: crimenque quasi in medio relictum defensione suscipiunt. 14. Quae praeterea dixerint, non est necesse narrare; in libris habes. Sum enim cuncta ipsorum verbis persequutus. 15. Dicunt contra Avidius Quietus, Cornutus Tertullus. Quietus: *Iniquissimum esse, querelas dolentium excludi: ideoque Arriae et Fanniae ius querendi non auferendum: nec interesse, cuius ordinis quis sit, sed quam caussam habeat.* 16. Cornutus: *Datum se a consulibus tutorem Helvidii filiae, petentibus matre eius et vitrico: nunc quoque non sustinere deserere officii sui partes; in quo tamen, et sui dolori modum imponere, et optimarum fe-*

minarum perferre modestissimum adfectum: quas contentas esse, admonere senatum Publicii Certi cruentae adulationis, et petere, si poena flagitii manifestissimi remittatur, nota Certo quasi censoria inuratur. 17. Tum Satrius Rufus medio ambiguoque sermone: *Puto,* inquit, *iniuriam factam Publicio Certo, si non absolvitur: nominatus est ab amicis Arriae et Fanniae, nominatus ab amicis suis. Nec debemus soliciti esse. Idem enim nos, qui bene sentimus de homine, iudicaturi sumus: si innocens est, sicuti et spero, et malo, donec aliquid probetur, credo poteritis absolvere.* 18. Haec illi, quo quisque ordine citabantur. Venitur ad me: consurgo: utor initio, quod in libro est: respondeo singulis. Mirum qua intentione, quibus clamoribus omnia exceperint, qui modo reclamabant. Tanta conversio vel negotii dignitatem, vel proventum orationis, vel actoris constantiam subsequuta est. 19. Finio. Incipit respondere Veiento: nemo patitur: obturbatur, obstrepitur: adeo quidem, ut diceret: *Rogo, Patres C., ne me cogatis implorare auxilium tribunorum.* Et statim Murena tribunus: *Permitto tibi, vir clarissime Veiento, dicere.* Tunc quoque reclamatur. 20. Inter moras consul citatis nominibus et peracta discessione, mittit senatum; ac paene adhuc stantem tentantemque dicere Veientonem relinquit. Multum ille de hac (ita vocitabat) contumelia questus est Homerico versu:

ὦ γέρον, ἦ μάλα δή σε νέοι τείρουσι μαχηταί.

21. Non fere quisquam in senatu fuit, qui non me complecteretur, exoscularetur, certatimque laude cumularet, quod intermissum tamdiu morem in publicum consulendi, susceptis propriis simultatibus, reduxissem: quod denique senatum invidia liberassem, qua flagrabat apud ordines alios, quod severus in ceteros, senato-

ribus solis, dissimulatione quasi mutua, parceret. 22. Haec acta sunt absente Certo. Abfuit enim, seu tale aliquid suspicatus, sive, ut excusabatur, infirmus. Et relationem quidem de eo Caesar ad senatum non remisit; obtinui tamen, quod intenderam. 23. Nam collega Certi consulatum, successorem Certus accepit: planeque factum est, quod dixeram in fine: *Reddat praemium sub optimo principe, quod a pessimo accepit.* Postea actionem meam, utcunque potui, recollegi: addidi multa. 24. Accidit fortuitum (sed non tanquam fortuitum) quod, editis libris, Certus intra paucissimos dies implicitus morbo decessit. 25. Audivi referentes, hanc imaginem menti eius, hanc oculis oberrasse, tanquam videret me sibi cum ferro imminere. Verane haec, adfirmare non ausim: interest tamen exempli, ut vera videantur. 26. Habes epistolam, si modum epistolae cogitas, libris, quos legisti, non minorem. Sed imputabis tibi, qui contentus libris non fuisti. Vale.

XIV.

C. PLINIUS TACITO SUO S.

Tacitum hortatur ad parandam scriptis immortalitatem.

Nec ipse tibi plaudis, et ego nihil magis ex fide, quam de te scribo. Posteris an aliqua cura nostri, nescio: nos certe meremur, ut sit aliqua, non dico ingenio, (id enim superbum,) sed studio, sed labore, et reverentia posterorum. Pergamus modo itinere instituto: quod ut paucos in lucem famamque provexit, ita multos e tenebris et silentio protulit. Vale.

XV.

C. PLINIUS FALCONI SUO S.

Quid in villa agat.

Refugeram in Tuscos, ut omnia ad arbitrium meum facerem: at hoc ne in Tuscis quidem: tam multis un-

dique rusticorum libellis, et tam querulis, inquietor; quos aliquanto magis invitus, quam meos, lego. Nam et meos invitus. 2. Retracto enim actiunculas quasdam; quod, post intercapedinem temporis, et frigidum et acerbum est. Rationes, quasi absente me, negliguntur. 3. Interdum tamen equum conscendo, et patrem familiae hactenus ago, quod aliquam partem praediorum, sed pro gestatione, percurro. Tu consuetudinem serva, nobisque sic rusticis urbana acta perscribe. Vale.

XVI.

C. PLINIUS MAMILIANO SUO S.

Non venari se propter vindemias, quamquam exiguas, posse, attamen versiculos pro musto devecturum significat.

Summam te voluptatem percepisse ex isto copiosissimo genere venandi non miror, quum historicorum more scribas, numerum iniri non potuisse. Nobis venari nec vacat, nec libet: non vacat, quia vindemiae in manibus; non libet, quia exiguae. 2. Devehemus tamen pro novo musto novos versiculos tibi, quos iucundissime exigenti, ut primum videbuntur defervisse, mittemus. Vale.

XVII.

C. PLINIUS GENITORI SUO S.

Ferendos esse aliorum mores, ut isti nostros quoque ferant, acroamatum in conviviis exemplo monet.

Accepi literas tuas, quibus quereris, taedio tibi fuisse quamvis lautissimam coenam, quia scurrae, cinaedi, moriones mensis inerrabant. 2. Vis tu remittere aliquid ex rugis? Equidem nihil tale habeo, habentes tamen fero. Cur ergo non habeo? quia nequaquam me, ut inexspectatum festivumve delectat, si quid molle a ci-

naedo, petulans a scurra, stultum a morione profertur. 3. Non rationem, sed stomachum tibi narro. Atque adeo quam multos putas esse, quos ea, quibus ego et tu capimur et ducimur, partim ut inepta, partim ut molestissima offendant? Quam multi, quum lector aut lyristes aut comoedus inductus est, calceos poscunt, aut non minore cum taedio recubant, quam tu ista (sic enim appellas) prodigia perpessus es? 4. Demus igitur alienis oblectationibus veniam, ut nostris impetremus. Vale.

XVIII.

C. PLINIUS SABINO SUO S.

Desideranti libellos suos promittit, sed per partes, ne memoriam turbet.

Qua intentione, quo studio, qua denique memoria legeris libellos meos, epistola tua ostendit. Ipse igitur exhibes negotium tibi, qui elicis et invitas, ut quamplurima communicare tecum velim. 2. Faciam; per partes tamen, et quasi digesta, ne istam ipsam memoriam, cui gratias ago, assiduitate et copia turbem, oneratamque, et quasi oppressam, cogam pluribus singula, posterioribus priora dimittere. Vale.

XIX.

C. PLINIUS RUFONI SUO S.

Verginium tuetur, quod factum suum sepulcro inscribi iusserit; et Frontinum laudat, qui monimentum sibi fieri vetuerat.

Significas, legisse te in quadam epistola mea, iussisse Verginium Rufum inscribi sepulcro suo:

Hic situs est Rufus, pulso qui Vindice quondam
imperium adseruit non sibi, sed patriae.

Reprehendis, quod iusserit; addis etiam, melius rectiusque Frontinum, quod vetuerit omnino monimentum

sibi fieri; meque ad extremum, quid de utroque sentiam, consulis. 2. Utrumque dilexi; miratus sum magis, quem tu reprehendis, miratus, atque ita, ut non putarem satis umquam laudari posse, cuius nunc mihi subeunda defensio est. 3. Omnes ego, qui magnum aliquod memorandumque fecerunt, non modo venia, verum etiam laude dignissimos iudico, si immortalitatem, quam meruere, sectantur, victurique nominis famam supremis etiam titulis prorogare nituntur. 4. Nec facile quemquam nisi Verginium invenio, cuius tanta in praedicando verecundia, quanta gloria ex facto. 5. Ipse sum testis, familiariter ab eo dilectus probatusque, semel omnino, me audiente, provectum, ut de rebus suis hoc unum referret, ita secum aliquando Cluvium loquutum; *Scis, Vergini, quae historiae fides debeatur: proinde si quid in historiis meis legis aliter ac velles, rogo ignoscas.* Ad hoc sic illum: *Cluvi, nae tu ignoras, ideo me fecisse, quod feci, ut esset liberum vobis scribere, quae libuisset.* 6. Agedum, hunc ipsum Frontinum in hoc ipso, in quo tibi parcior videtur et pressior, comparemus. Vetuit exstrui monimentum: sed quibus verbis? *Impensa monimenti supervacua est. memoria nostri durabit, si vita meruimus.* An restrictius arbitraris per orbem terrarum legendum dare, duraturam memoriam sui, quam uno in loco duobus versiculis signare, quod feceris? 7. Quamquam non habeo propositum illum reprehendendi, sed hunc tuendi: cuius quae potest apud te iustior esse defensio, quam ex collatione eius, quem praetulisti? 8. Meo quidem iudicio neuter culpandus, quorum uterque ad gloriam pari cupiditate, diverso itinere, contendit: alter, dum expetit debitos titulos: alter, dum mavult videri contemsisse. Vale.

XX.

C. PLINIUS VENATORI SUO S.

Laetatur epistola, qua libros suos laudatos vidit; et de vindemiis nuntiat.

Tua vero epistola tanto mihi iucundior fuit, quanto longior erat, praesertim quum de libellis meis tota loqueretur; quos tibi voluptati esse non miror, cum omnia nostra perinde ac nos ames. 2. Ipse cummaxime vindemias, graciles quidem, uberiores tamen quam exspectaveram, colligo; si colligere est, nunnunquam decerpere uvam, torculum invisere, gustare de lacu mustum, obrepere urbanis, qui nunc rusticis praesunt, meque notariis et lectoribus reliquerunt. Vale.

XXI.

C. PLINIUS SABINIANO SUO S.

Libertum in gratiam cum patrono reducere tentat. (Adde epist. XXIV, huius libri.)

Libertus tuus, cui succensere te dixeras, venit ad me, advolutusque pedibus meis, tamquam tuis, haesit. Flevit multum, multumque rogavit; multum etiam tacuit: in summa, fecit mihi fidem poenitentiae. Vere credo emendatum, quia deliquisse se sentit. 2. Irasceris, scio: et irasceris merito, id quoque scio: sed tunc praecipua mansuetudinis laus, quum irae caussa iustissima est. 3. Amasti hominem, et, spero, amabis: interim sufficit, ut exorari te sinas. Licebit rursus irasci, si meruerit: quod exoratus excusatius facies. Remitte aliquid adolescentiae ipsius, remitte lacrimis, remitte indulgentiae tuae: ne torseris illum, ne torseris etiam te. Torqueris enim, quum tam lenis irasceris. 4. Vereor, ne videar non rogare, sed cogere, si precibus eius

meas iunxero. Iungam tamen tanto plenius et effusius, quanto ipsum acrius severiusque corripui, destricte minatus, nunquam me postea rogaturum. Hoc illi, quem terreri oportebat, tibi non idem. Nam fortasse iterum rogabo, iterum impetrabo: sit modo tale, ut rogare me, ut praestare te deceat. Vale.

XXII.

C. PLINIUS SEVERO SUO S.

Passieni aegritudine dolet, eiusque genus, mores et ingenium laudat.

Magna me solicitudine adfecit Passieni Paulli valetudo, et quidem plurimis iustissimisque de caussis. Vir est optimus, honestissimus, nostri amantissimus; praeterea in literis veteres aemulatur, exprimit, reddit: Propertium in primis, a quo genus ducit, vera soboles, eoque simillima illi, in quo ille praecipuus. 2. Si elegos eius in manum sumseris, leges opus tersum, molle, iucundum, et plane in Propertii domo scriptum. Nuper ad lyrica deflexit, in quibus ita Horatium, ut in illis illum alterum, effingit. Putes, si quid in studiis cognatio valet, et huius propinquum. Magna varietas, magna mobilitas. Amat, ut qui verissime; dolet, ut qui impatientissime; laudat, ut qui benignissime; ludit, ut qui facetissime: omnia denique tamquam singula absolvit. 3. Pro hoc ego amico, pro hoc ingenio, non minus aeger animo, quam corpore ille, tandem illum, tandem me recepi. Gratulare mihi; gratulare etiam literis ipsis, quae ex periculo eius tantum discrimen adierunt, quantum ex salute gloriae consequentur. Vale.

XXIII.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Laetatur, doctorum nomine se in primis et Tacitum intelligi.

Frequenter agenti mihi evenit, ut centumviri, quum diu se intra iudicum auctoritatem gravitatemque

tenuissent, omnes repente quasi victi coactique consurgerent laudarentque. 2. Frequenter e senatu famam, qualem maxime optaveram, retuli: nunquam tamen maiorem cepi voluptatem, quam nuper ex sermone Cornelii Taciti. Narrabat, sedisse secum Circensibus proximis equitem Romanum: hunc post varios eruditosque sermones requisisse, *Italicus es, an provincialis?* se respondisse, *Nosti me, et quidem ex studiis.* 3. Ad hoc illum, *Tacitus es, an Plinius?* Exprimere non possum, quam sit iucundum mihi, quod nomina nostra, quasi literarum propria, non hominum, literis reddantur; quod uterque nostrum his etiam ex studiis notus, quibus aliter ignotus est. 4. Accidit aliud ante pauculos dies simile. Recumbebat mecum vir egregius, Fabius Rufinus: super eum municeps ipsius, quo ille die primum in urbem; cui Rufinus, demonstrans me, *Vides hunc?* Multa deinde de studiis nostris. Et ille, *Plinius est,* inquit. 5. Verum fatebor, capio magnum laboris mei fructum. An, si Demosthenes iure laetatus est, quod illum anus Attica ita demonstravit, *Οὗτός ἐστι Δημοσθένης,* ego celebritate nominis mei gaudere non debeo? Ego vero et gaudeo, et gaudere me dico. 6. Neque enim vereor, ne iactantior videar, quum de me aliorum iudicium, non meum, profero: praesertim apud te, qui nec ullius invides laudibus, et faves nostris. Vale.

XXIV.

C. PLINIUS SABINIANO SUO S.

Gratias agit, quod precibus pro liberto suis locum dederit. (Conf. 9, 21.)

Bene fecisti, quod libertum, aliquando tibi carum, reducentibus epistolis meis, in domum, animum recepisti. Iuvabit hoc te: me certe iuvat; primum, quod

te talem video, ut in ira regi possis: deinde, quod tantum mihi tribuis, ut vel auctoritati meae pareas, vel precibus indulgeas. Igitur et laudo et gratias ago. Simul in posterum moneo, ut te erroribus tuorum, etsi non fuerit, qui deprecetur, placabilem praestes. Vale.

XXV.

C. PLINIUS MAMILIANO SUO S.

Ex castris solicitatus de carminibus, missurum esse finito rerum actu, pollicetur.

Quereris de turba castrensium negotiorum, et, tanquam summo otio perfruare, lusus et ineptias nostras legis, amas, flagitas, meque ad similia condenda non mediocriter incitas. 2. Incipio enim ex hoc genere studiorum non solum oblectationem, verum etiam gloriam petere, post iudicium tuum, viri gravissimi, eruditissimi, ac super ista verissimi. 3. Nunc me rerum actus modice, sed tamen distringit: quo finito aliquid earundem Camoenarum in istum benignissimum sinum mittam. Tu passerculis et columbulis nostris inter aquilas vestras dabis pennas, si tamen et sibi et tibi placebunt: si tantum sibi, continendos cavea nidove curabis. Vale.

XXVI.

C. PLINIUS LUPERCO SUO S.

Veterum exemplo probat, oratorem sublimia interdum et fere praecipitia decere.

Dixi de quodam oratore seculi nostri, recto quidem et sano, sed parum grandi et ornato, ut opinor, apte: *Nihil peccat, nisi quod nihil peccat.* 2. Debet enim orator erigi, adtolli, interdum etiam effervescere, efferri, ac saepe accedere ad praeceps. Nam plerumque altis et excelsis adiacent abrupta: tutius per plana, sed humi-

Digitized by Google

lius et depressius iter: frequentior currentibus, quam reptantibus, lapsus: sed his non labentibus nulla laus, illis nonnulla, etiamsi labantur. 3. Nam ut quasdam artes, ita eloquentiam nihil magis, quam ancipitia commendant. Vides, qui per funem in summa nituntur, quantos soleant excitare clamores, quum iam iamque casuri videntur. 4. Sunt enim maxime mirabilia, quae maxime insperata, maxime periculosa, utque Graeci magis exprimunt, παράβολα. Ideo nequaquam par gubernatoris est virtus, quum placido et quum turbato mari vehitur: tunc admirante nullo illaudatus, inglorius subit portum; at quum stridunt funes, curvatur arbor, gubernacula gemunt, tunc ille clarus et diis maris proximus. 5. Cur haec? Quia visus es mihi in scriptis meis adnotasse quaedam ut tumida, quae ego sublimia; ut improba, quae ego audentia; ut nimia, quae ego plena arbitrabar. Plurimum autem refert, reprehendenda adnotes, an insignia. 6. Omnis enim advertit, quod eminet et exstat; sed acri intentione diiudicandum est, immodicum sit an grande, altum an enorme. Atque ut Homerum potissimum attingam, quem tandem alterutram in partem potest fugere

— — βράχε δ' εὐρεῖα χθών,
ἀμφὶ δὲ σάλπιγξεν μέγας οὐρανός.

et

— ἠέρι δ' ἔγχος ἐκέκλιτο — —

et totum illud:

Ὡς δ' ὅτε χείμαῤῥοι ποταμοὶ κατ' ὄρεσφι ῥέοντες
ἐς μισγάγκειαν συμβάλλετον ὄμβριμον ὕδωρ.

7. Sed opus est examine et libra, incredibilia sint haec et immania, an magnifica et coelestia. Nec nunc ego me his similia aut dixisse aut posse dicere puto. Non ita insanio: sed hoc intelligi volo, laxandos esse eloquentiae

frenos, nec angustissimo gyro ingeniorum impetus refringendos. 8. At enim alia conditio oratorum, alia poëtarum. Quasi vero M. Tullius minus audeat. Quamquam hunc omitto: neque enim ambigi puto. Sed Demosthenes ipse, ille norma oratoris et regula, num se cohibet et comprimit, quum dicit illa notissima: *ἄνθρωποι μιαροὶ καὶ κόλακες καὶ ἀλάστορες.* et rursus: *Οὐ γὰρ λίθοις ἐτείχισα τὴν πόλιν, οὐδὲ πλίνθοις ἐγώ.* et statim: *Οὐκ ἐκ μὲν θαλάττης τὴν Εὔβοιαν προὐβαλόμην ἐγὼ πρὸ τῆς Ἀττικῆς; (ὅσον ἦν ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ δυνατόν.)* et alibi: *Ἐγὼ δὲ οἶμαι μέν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, νὴ τοὺς θεούς, ἐκεῖνον μεθύειν τῷ μεγέθει τῶν πεπραγμένων.* 9. Iam quid audentius illo pulcherrimo et longissimo excessu: *Νόσημα γάρ.* Quid haec, breviora superioribus, sed audacia paria? *Τότε ἐγὼ μὲν τῷ Πύθωνι θρασυνομένῳ καὶ πολλῷ ῥέοντι καθ᾽ ὑμῶν.* Ex eadem nota: *Ὅταν δὲ ἐκ πλεονεξίας καὶ πονηρίας τίς, ὥσπερ οὗτος, ἰσχύσῃ, ἡ πρώτη πρόφασις καὶ μικρὸν πταῖσμα ἅπαντα ἀνεχαίτισε καὶ διέλυσε.* Simile his: *Ἀπεσχοινισμένος ἅπασι τοῖς ἐν τῇ πόλει δικαίοις, γνώσεσι τριῶν δικαστηρίων.* et ibidem: *Σὺ τὸν εἰς ταῦτα ἔλεον προὔδωκας, Ἀριστόγειτον, μᾶλλον δὲ ἀνῄρηκας ὅλως. μὴ δή, πρὸς οὓς αὐτὸς ἑάλωκας λιμένας, καὶ προσβολῶν ἐνέπλησας, πρὸς τούτους ὁρμίζου.* Et dixerat: *Δέδοικα, μὴ δόξητέ τισι τὸν ἀεὶ βουλόμενον εἶναι πονηρὸν τῶν ἐν τῇ πόλει παιδοτριβεῖν. ἀσθενὴς μὲν γάρ ἐστι πᾶς ὁ πονηρὸς καθ᾽ ἑαυτόν.* et deinceps: *Τούτῳ δ᾽ οὐδένα ὁρῶ τῶν τόπων τούτων βάσιμον ὄντα, ἀλλὰ πάντα ἀπόκρημνα, φάραγγας, βάραθρα.* Nec satis: *Οὐδὲ γὰρ τοὺς προγόνους ὑπολαμβάνω τὰ δικαστήρια ταῦτα οἰκοδομῆσαι, ἵνα τοὺς τοιούτους ἐν αὐτοῖς μοσχεύητε, ἀλλὰ τοὐναντίον, ἵν᾽ ἀνείργητε, καὶ κολάζητε, καὶ μηδεὶς ζηλοῖ, μηδ᾽ ἐπιθυμῇ κακίας.*

Adhuc: *Εἰ δὲ κάπηλός ἐστι πονηρίας, καὶ παλιγκάπηλος, καὶ μεταβολεύς,* et mille talia; ut praeteream quae ab Aeschine *θαύματα*, non *ῥήματα*, vocantur. 10. In contrarium incidi. Dices, hunc quoque ob ista culpari. Sed vide, quanto maior sit, qui reprehenditur, ipso reprehendente; et maior ob haec quoque. In aliis enim vis, in his granditas eius elucet. 11. Num autem Aeschines ipse iis, quae in Demosthene carpebat, abstinuit? *Χρὴ γάρ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὸ αὐτὸ φθέγγεσθαι τὸν ῥήτορα καὶ τὸν νόμον· ὅταν δ' ἑτέραν μὲν φωνὴν ἀφιῇ ὁ νόμος, ἑτέραν δὲ ὁ ῥήτωρ, τῷ τοῦ νόμου δικαίῳ χρὴ διδόναι τὴν ψῆφον, οὐ τῇ τοῦ λέγοντος ἀναισχυντίᾳ.* Alio loco: *Ἔπειτα ἀναφαίνεται περὶ πάντων ἐν τῷ ψηφίσματι πρὸς τῷ κλέμματι γράψας, τὰ πέντε τάλαντα τοὺς πρέσβεις ἀξιῶν τοὺς Ὠρείτας μὴ ἡμῖν, ἀλλὰ Καλλίᾳ διδόναι. ὅτι δὲ ἀληθῆ λέγω, ἀφελὼν τὸν κόμπον, καὶ τὰς τριήρεις, καὶ τὴν ἀλαζονείαν ἐκ τοῦ ψηφίσματος, ἀνάγνωθι.* Iterum alio: *Καὶ μὴ ἐᾶτε αὐτὸν εἰς τοὺς τοῦ παρανόμου λόγους περιΐστασθαι.* Quod adeo probavit, ut repetat: *Ἀλλὰ ἐγκαθήμενοι καὶ ἐνεδρεύοντες ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἰσελαύνετε αὐτὸν εἰς τοὺς τοῦ παρανόμου λόγους, καὶ τὰς ἐκτροπὰς αὐτοῦ τῶν λόγων ἐπιτηρεῖτε.* 12. An illa custoditius pressiusque? *Σὺ δὲ ἑλκοποιεῖς, καὶ μᾶλλόν σοι μέλει τῶν αὐθημέρων λόγων, ἢ τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως.* Altius illa: *Οὐκ ἀποπέμψεσθε τὸν ἄνθρωπον ὡς κοινὴν τῶν Ἑλλήνων συμφοράν, ἢ συλλαβόντες ὡς λῃστὴν τῶν πραγμάτων, διὰ τῆς πολιτείας πλέοντα τιμωρήσεσθε;* et alia. 13. Exspecto, ut quaedam ex hac epistola, ut illud, *gubernacula gemunt*, et *diis maris proximus*, iisdem notis, quibus ea, de quibus scribo, confodias. Intelligo enim me, dum veniam prioribus peto, in illa ipsa, quae adnotaveras, incidisse. Sed confodias licet, dummodo iam nunc de-

Digitized by Google

stines diem, quo et de illis et de his coram exigere possimus. Aut enim tu me timidum, aut ego te temerarium faciam. Vale.

XXVII.

C. PLINIUS LATERANO SUO S.

Historiae reverentiam haberi, exemplo monstrat.

Quanta potestas, quanta dignitas, quanta maiestas, quantum denique numen sit historiae, cum frequenter alias, tum proxime sensi. Recitaverat quidam verissimum librum, partemque eius in alium diem reservaverat. 2. Ecce amici cuiusdam orantes obsecrantesque, ne reliqua recitaret. Tantus audiendi, quae fecerint, pudor, quibus nullus faciendi, quae audire erubescunt. Et ille quidem praestitit, quod rogabatur: sinebat fides. Liber tamen, ut factum ipsum, manet, manebit, legeturque semper, tanto magis, quia non statim. Incitantur enim homines ad agnoscenda, quae differuntur. Vale.

XXVIII.

C. PLINIUS ROMANO SUO S.

Tribus epistolis respondet: quartam, curiosius scriptam, accepisse se negat.

Post longum tempus epistolas tuas, sed tres pariter recepi, omnes elegantissimas, amantissimas, et quales a te venire, praesertim desideratas, oportebat: quarum una iniungis mihi iucundissimum ministerium, ut ad Plotinam, sanctissimam feminam, literae tuae perferantur: perferentur. 2. Eadem commendas Popilium Artemisium: statim praestiti, quod petebat. Indicas etiam, modicas te vindemias collegisse. Communis haec mihi tecum, quamquam in diversissima parte ter-

rarum, querela est. 3. Altera epistola nuntias, multa te nunc dictare, nunc scribere, quibus nos tibi repraesentes. Gratias ago: agerem magis, si me illa ipsa, quae scribis aut dictas, legere voluisses. Et erat aequum, ut te mea, ita me tua scripta cognoscere, etiamsi ad alium, quam ad me pertinerent. 4. Polliceris in fine, quum certius de vitae nostrae ordinatione aliquid audieris, futurum te fugitivum rei familiaris, statimque ad nos evolaturum, qui iam tibi compedes nectimus, quas perfringere nullo modo possis. 5. Tertia epistola continebat, esse tibi redditam orationem pro Clario, eamque visam uberiorem, quam dicente me, audiente te, fuerit. Est uberior: multa enim postea inserui. Adiicis, alias te literas curiosius scriptas misisse: an acceperim, quaeris: non accepi, et accipere gestio. Proinde prima quaque occasione mitte, appositis quidem usuris, quas ego, minime parcus, parcissimas putabo. Vale.

XXIX.

C. PLINIUS RUSTICO SUO S.

Diffisus perfectioni in uno scribendi genere, se vario, merendae veniae caussa, exercet.

Ut satius est, unum aliquid insigniter facere, quam plurima mediocriter, ita plurima mediocriter, si non possis unum insigniter. Quod intuens ego, variis me studiorum generibus, nulli satis confisus, experior. 2. Proinde quum hoc vel illud leges, ita singulis veniam, ut non singulis, dabis. An ceteris artibus excusatio in numero, literis durior lex, in quibus difficilior effectus est? Quid autem ego de venia quasi ingratus? Nam si ea facilitate haec proxima acceperis, qua priora, laus potius speranda, quam venia obsecranda est. Mihi tamen venia sufficit. Vale.

XXX.

C. PLINIUS GEMINIO SUO S.

Quae vera liberalitas sit, docet.

Laudas mihi, et frequenter praesens, et nunc per epistolas, Nonium tuum, quod sit liberalis in quosdam: et ipse laudo, si tamen non in hos solos. Volo enim eum, qui sit vere liberalis, tribuere patriae, propinquis, adfinibus, amicis, sed amicis dico pauperibus: non ut isti, qui iis potissimum donant, qui donare maxime possunt. 2. Hos ego viscatis hamatisque muneribus non sua promere puto, sed aliena corripere. Sunt ingenio simili, qui, quod huic donant, auferunt illi, famamque liberalitatis avaritia petunt. 3. Primum est autem, suo esse contentum: deinde, quos praecipue scias indigere, sustentantem foventemque, orbe quodam societatis ambire. Quae cuncta si facit iste, usquequaque laudandus est: si unum aliquod, minus quidem, laudandus tamen. 4. Tam rarum est etiam imperfectae liberalitatis exemplar. Ea invasit homines habendi cupido, ut possideri magis, quam possidere videantur. Vale.

XXXI.

C. PLINIUS SARDO SUO S.

Laudat illius librum, et laudatus in eo ipse, gratias agit.

Postquam a te recessi, non minus tecum, quam quum apud te, fui. Legi enim librum tuum, identidem repetens ea maxime (non enim mentiar) quae de me scripsisti. In quibus quidem percopiosus fuisti. Quam multa, quam varia, quam non eadem de eodem, nec tamen diversa, dixisti! 2. Laudem pariter et gratias agam? Neutrum satis possum, et, si possem, timerem, ne arrogans esset, ob ea laudare, ob quae gratias

agerem. Unum illud addam, omnia mihi tanto laudabiliora visa, quanto iucundiora; et tanto iucundiora, quanto laudabiliora erant. Vale.

XXXII.

C. PLINIUS TITIANO SUO S.

Quid agat amicus, quaerit: et delicatum otium suum festive narrat.

Quid agis? quid acturus es? Ipse vitam iucundissimam, id est otiosissimam, vivo. Quo fit, ut scribere longiores epistolas nolim, velim legere: illud, tanquam delicatus; hoc, tanquam otiosus. Nihil est enim aut pigrius delicatis, aut curiosius otiosis. Vale.

XXXIII.

C. PLINIUS CANINIO SUO S.

Mira de Hipponensi delphino narrat.

Incidi in materiam veram, sed simillimam fictae, dignamque isto laetissimo, altissimo, planeque poëtico ingenio. Incidi autem, dum super coenam varia miracula hinc inde referuntur. Magna auctoris fides: tametsi quid poëtae cum fide? Is tamen auctor, cui bene vel historiam scripturus credidisses. 2. Est in Africa Hipponensis colonia, mari proxima: adiacet ei navigabile stagnum, ex quo, in modum fluminis, aestuarium emergit, quod vice alterna, prout aestus aut repressit, aut impulit, nunc infertur mari, nunc redditur stagno. 3. Omnis hic aetas piscandi, navigandi, atque etiam natandi studio tenetur: maxime pueri, quos otium ludusque solicitant. His gloria et virtus altissime provehi: victor ille, qui longissime, ut litus, ita simul nantes, reliquit. 4. Hoc certamine puer quidam, audentior ceteris, in ulteriora tendebat. Delphinus occurrit, et nunc praecedere puerum, nunc sequi, nunc circuire, postremo sub-

ire, deponere, iterum subire, trepidantemque perferre primum in altum: mox flectit ad litus, redditque terrae et aequalibus. 5. Serpit per coloniam fama: concurrere omnes, ipsum puerum tanquam miraculum adspicere, interrogare, audire, narrare. Postero die obsident litus, prospectant mare, et si quid est mari simile. Natant pueri: inter hos ille, sed cautius. Delphinus rursus ad tempus, rursus ad puerum. Fugit ille cum ceteris. Delphinus, quasi invitet, revocet, exsilit, mergitur, variosque orbes implicitat expeditque. 6. Hoc altero die, hoc tertio, hoc pluribus, donec homines, innutritos mari, subiret timendi pudor. Accedunt, et adludunt, et appellant: tangunt etiam, pertrectantque praebentem. Crescit audacia experimento. Maxime puer, qui primus expertus est, adnatat nanti, insilit tergo: fertur referturque, agnosci se, amari putat, amat ipse: neuter timet, neuter timetur: huius fiducia, mansuetudo illius augetur. 7. Nec non alii pueri dextra laevaque simul eunt hortantes monentesque. Ibat una (id quoque mirum) delphinus alius, tantum spectator et comes. Nihil enim simile aut faciebat aut patiebatur: sed alterum illum ducebat, reducebat, ut puerum ceteri pueri. 8. Incredibile (tam verum tamen, quam priora) delphinum gestatorem collusoremque puerorum in terram quoque extrahi solitum, arenisque siccatum, ubi incaluisset, in mare revolvi. 9. Constat Octavium Avitum, legatum proconsulis, in litus educto religione prava superfudisse unguentum, cuius illum novitatem odoremque in altum refugisse: nec nisi post multos dies visum languidum et moestum; mox, redditis viribus, priorem lasciviam et solita ministeria repetisse. 10. Confluebant ad spectaculum omnes magistratus, quorum adventu, et mora, modica res publica novis sumtibus atterebatur. Postremo

locus ipse quietem suam secretumque perdebat. Placuit occulte interfici, ad quod coibatur. 11. Haec tu qua miseratione, qua copia deflebis, ornabis, attolles! Quamquam non est opus adfingas aliquid aut adstruas: sufficit, ne ea, quae sunt vera, minuantur. Vale.

XXXIV.

C. PLINIUS TRANQUILLO SUO S.

Consulit, num versus, quos male legere dicatur, ipse pergat recitare, an liberto legendos tradat.

Explica aestum meum. Audio, me male legere, dumtaxat versus: orationes enim commodius, sed tanto minus versus. Cogito ergo, recitaturus familiaribus amicis, experiri libertum meum. Hoc quoque familiare, quod elegi non bene sed melius lecturum: si tamen non fuerit perturbatus. 2. Est enim tam novus lector, quam ego poëta. Ipse nescio quid illo legente interim faciam, sedeam defixus, et mutus, et similis otioso, an (ut quidam) quae pronuntiabit, murmure, oculis, manu prosequar. Sed puto, me non minus male saltare, quam legere. Iterum dicam, explica aestum meum, vereque rescribe, num sit melius, pessime legere, quam ista vel non facere, vel facere. Vale.

XXXV.

C. PLINIUS APPIO SUO S.

Librum sibi missum, quum vacaverit, lecturum esse promittit: et ne diligentior amicus in retractatione sit, monet.

Librum, quem misisti, recepi, et gratias ago: sum tamen hoc tempore occupatissimus. Ideo nondum eum legi, quum alioqui validissime cupiam: sed eam reverentiam cum literis ipsis, tum scriptis tuis debeo, ut sumere illa, nisi vacuo animo, irreligiosum putem. 2. Di-

ligentiam tuam in retractandis operibus valde probo. Est tamen aliquis modus, primum, quod nimia cura deterit magis, quam emendat; deinde quod nos a recentioribus revocat, simulque nec absolvit priora, et inchoare posteriora non patitur. Vale.

XXXVI.

C. PLINIUS FUSCO SUO S.

Quam vitae rationem et studiorum in secessu seu villa teneat, exponit.

(Conf. 3, 5.)

Quaeris, quemadmodum in Tuscis diem aestate disponam. Evigilo quum libuit, plerumque circa horam primam, saepe ante, tardius raro: clausae fenestrae manent. 2. Mire enim silentio et tenebris [animus alitur:] ab iis, quae avocant, abductus, et liber, et mihi relictus, non oculos animo, sed animum oculis sequor, qui eadem, quae mens, vident, quoties non vident alia. Cogito, si quid in manibus, cogito ad verbum scribenti emendantique similis: nunc pauciora, nunc plura, ut vel difficile vel facile componi tenerive potuerunt. Notarium voco, et, die admisso, quae formaveram, dicto: abit, rursusque revocatur, rursusque remittitur. 3. Ubi hora quarta vel quinta (neque enim certum dimensumque tempus) ut dies suasit, in xystum me vel cryptoporticum confero; reliqua meditor et dicto. Vehiculum adscendo. Ibi quoque idem, quod ambulans aut iacens. Durat intentio, mutatione ipsa refecta: paullum redormio, dein ambulo, mox orationem Graecam Latinamve clare et intente, non tam vocis caussa, quam stomachi, lego: pariter tamen et illa firmatur. Iterum ambulo, ungor, exerceor, lavor. 4. Coenanti mihi, si cum uxore vel paucis, liber legitur: post coenam, comoedi aut lyristes: mox cum meis ambulo, quorum numero sunt

eruditi. Ita variis sermonibus vespera extenditur, et, quamquam longissimus, dies cito conditur. 5. Nonnunquam ex hoc ordine aliqua mutantur. Nam si diu tacui vel ambulavi, post somnum demum lectionemque non vehiculo, sed (quod brevius, quia velocius) equo gestor. Interveniunt amici ex proximis oppidis, partemque diei ad se trahunt, interdumque lassato mihi opportuna interpellatione subveniunt. 6. Venor aliquando; sed non sine pugillaribus, ut, quamvis nihil ceperim, nonnihil referam. Datur et colonis, ut videtur ipsis, non satis temporis, quorum mihi agrestes querelae literas nostras et haec urbana opera commendant. Vale.

XXXVII.

C. PLINIUS PAULLINO SUO S.

Excusat se, quod propter praediorum locationem Calendis Ianuariis Paullino, consulatum inituro, non possit adesse.

Nec tuae naturae est, tralaticia haec et quasi publica officia a familiaribus amicis contra ipsorum commodum exigere: et ego te constantius amo, quam ut verear, ne aliter ac velim accipias, nisi te Calendis statim consulem videro: praesertim quum me necessitas locandorum praediorum plures annos ordinatura detineat; in quam nova consilia sumenda sunt. 2. Nam priore lustro, quamquam post magnas remissiones, reliqua creverunt: inde plerisque nulla iam cura minuendi aeris alieni, quod desperant posse persolvi; rapiuntetiam, consumuntque, quod natum est, ut qui iam putent se non sibi parcere. 3. Occurrendum ergo augescentibus vitiis, et medendum est. Medendi una ratio, si non nummo, sed partibus locem, ac deinde ex meis aliquos exactores operi, custodes fructibus ponam: et alioqui

nullum iustius genus reditus, quam quod terra, coelum, annus refert. 4. At hoc magnam fidem, acres oculos, numerosas manus poscit: experiundum tamen, et, quasi in veteri morbo, quaelibet mutationis auxilia tentanda sunt. 5. Vides, quam non delicata me caussa obire primum consulatus tui diem non sinat: quem tamen hic ut praesens votis, gaudio, gratulatione celebrabo. Vale.

XXXVIII.

C. PLINIUS SATURNINO SUO S.

Rufum laudat, non tam precibus alienis, quam ipsius meritis inductus.

Ego vero Rufum nostrum laudo: non quia tu, ut ita facerem, petiisti, sed quia est ille dignissimus. Legi enim librum omnibus numeris absolutum, cui multum apud me gratiae amor ipsius adiecit. Iudicavi tamen. Neque enim soli iudicant, qui maligne legunt. Vale.

XXXIX.

C. PLINIUS MUSTIO SUO S.

Aedem Cereris refecturus, marmora et signum sibi emi rogat.

Aruspicum monitu reficienda est mihi aedes Cereris in praediis in melius et in maius. Vetus sane et angusta, quum sit alioqui stato die frequentissima. 2. Nam Idibus Septembribus magnus e regione tota coit populus, multae res aguntur, multa vota suscipiuntur, multa redduntur, sed nullum in proximo suffugium aut imbris aut solis. 3. Videor ergo munifice simul religioseque facturus, si aedem quam pulcherrimam exstruxero, addidero porticus aedi, illam ad usum deae, has ad hominum. Velim ergo emas quatuor marmoreas columnas, cuius tibi videbitur generis: emas marmora, qui-

bus solum, quibus parietes excolantur. 4. Erit etiam vel faciendum vel emendum ipsius deae signum, quia antiquum illud e ligno quibusdam sui partibus vetustate truncatum est. 5. Quantum ad porticus, nihil interim occurrit, quod videatur istinc esse repetendum: nisi tamen, ut formam secundum rationem loci scribas: neque enim possunt circumdari templo; nam solum templi hinc flumine et abruptissimis ripis, hinc via cingitur. 6. Est ultra viam latissimum pratum, in quo satis apte contra templum ipsum porticus explicabuntur: nisi quid tu melius inveneris, qui soles locorum difficultates arte superare. Vale.

XL.

C. PLINIUS FUSCO SUO S.

Cui vitae studiorumque rationem aestivam, quam in secessu teneat, epist. XXXVI. perscripserat; eidem rogatus exponit etiam hibernam.

Scribis, pergratas tibi fuisse literas meas, quibus cognovisti, quemadmodum in Tuscis otium aestatis exigerem: requiris, quid ex hoc in Laurentino hieme permutem. 2. Nihil, nisi quod meridianus somnus eximitur, multumque de nocte vel ante vel post diem sumitur: et, si agendi necessitas instat, quae frequens hieme, non iam comoedo vel lyristae post coenam locus; sed illa, quae dictavi, identidem retractantur, ac simul memoriae frequenti emendatione proficitur. 3. Habes aestate, hieme consuetudinem; addas huc licet ver et auctumnum, quae, inter hiemem aestatemque media, ut nihil de die perdunt, ita de nocte parvulum adquirunt. Vale.

LIBER DECIMUS,

epistolas Plinii ad Traianum, et huius ad illum scriptas continens.

(Has epistolas, turbato ordine in codicibus cumulatas, aliter ordinarunt pristini editores, aliter Gierigius, quem sequimur in hoc. Quare utriusque seriei conspectum hic subiunximus.)

Edd. priorum.	Ed. nostrae.	Edd. priorum.	Ed. nostrae.
I	I.	XXIV	XII.
II	II.	XXV	XIII.
III	III.	XXVI	XVII.
IV	IV.	XXVII	XVIII.
V	VII.	XXVIII	XIX.
VI	VIII.	XXIX	XX.
VII	IX.	XXX	XXXIX.
VIII	XV.	XXXI	XL.
IX	XIV.	XXXII	XXV.
X	XXXVII.	XXXIII	XXVI.
XI	XVI.	XXXIV	XXI.
XII	CXX.	XXXV	XXII.
XIII	XXX.	XXXVI	LI.
XIV	XXXI.	XXXVII	LII.
XV	XXXII.	XXXVIII	XLI.
XVI	LV.	XXXIX	XLII.
XVII	XXXVIII.	XL	XLIII.
XVIII	XXVII.	XLI	XLIV.
XIX	LVI.	XLII	XXXV.
XX	X	XLIII	XXXVI.
XXI	XI.	XLIV	XLV.
XXII	V.	XLV	XLVI.
XXIII	VI.	XLVI	XLVII.

Digitized by Google

Edd. priorum.	Ed. nostrae.	Edd. priorum.	Ed. nostrae.
XLVII	XLVIII.	LXXXV	XXVIII.
XLVIII	XXXIII.	LXXXVI	XXIX.
XLIX	XXXIV.	LXXXVII	LXXXVI.
L	LXX.	LXXXVIII	LXXXVII.
LI	LXXI.	LXXXIX	LXXXVIII.
LII	LVII.	XC	LXXXIX.
LIII	LVIII.	XCI	XC.
LIV	LIX.	XCII	XCI.
LV	LX.	XCIII	XCII.
LVI	LIII.	XCIV	XCIII.
LVII	LIV.	XCV	XCIV.
LVIII	LXI.	XCVI	XCV.
LIX	LXII.	XCVII	XCVI.
LX	XLIX.	XCVIII	XCVII.
LXI	L.	XCIX	XCVIII.
LXII	LXIII.	C	XCIX.
LXIII	LXIV.	CI	C.
LXIV	LXV	CII.	CI.
LXV	LXVI.	CIII	CII.
LXVI	LXVII.	CIV	CIII.
LXVII	LXVIII.	CV	CIV.
LXVIII	LXIX.	CVI	CV.
LXIX	LXXII.	CVII	CVI.
LXX	LXXIII.	CVIII	CVII.
LXXI	LXXIV.	CIX	CVIII.
LXXII	LXXV.	CX	CIX.
LXXIII	LXXVI.	CXI	CX.
LXXIV	LXXVII.	CXII	CXI.
LXXV	XXIII.	CXIII	CXII.
LXXVI	XXIV.	CXIV	CXIII.
LXXVII	LXXVIII.	CXV	CXIV.
LXXVIII	LXIX.	CXVI	CXV.
LXXIX	LXXX.	CXVII	CXVI.
LXXX	LXXXI.	CXVIII	CXVII.
LXXXI	LXXXII.	CXIX	CXVIII.
LXXXII	LXXXIII.	CXX	CXIX.
LXXXIII	LXXXIV.	CXXI	CXXI.
LXXXIV	LXXXV.	CXXII.	CXXII.

Digitized by Google

I.

C PLINIUS TRAIANO IMP.

Imperium morte Nervae consecuto gratulatur.

Tua quidem pietas, Imperator sanctissime, optaverat, ut quam tardissime succederes patri: sed dii immortales festinaverunt virtutes tuas ad gubernacula reipublicae, quam susceperas, admovere. 2. Precor ergo, ut tibi, et per te generi humano, prospera omnia, id est, digna saeculo tuo, contingant. Fortem te et hilarem, Imperator optime, et privatim et publice opto.

II.

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Iure trium liberorum donatus, gratias agit.

Exprimere, Domine, verbis non possum, quantum mihi gaudium attuleris, quod me dignum putasti iure trium liberorum. Quamvis enim Iulii Serviani, optimi viri, tuique amantissimi, precibus indulseris: tamen etiam ex rescripto intelligo, libentius hoc ei te praestitisse, quia pro me rogabat. 2. Videor ergo summam voti mei consequutus, quum inter initia felicissimi principatus tui probaveris, me ad peculiarem indulgentiam tuam pertinere: eoque magis liberos concupisco; quos habere etiam illo tristissimo saeculo volui, sicut potes duobus matrimoniis meis credere. 3. Sed dii melius, qui omnia integra bonitati tuae reservarunt. Malui hoc potius tempore me patrem fieri, quo futurus essem et securus et felix.

III.

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Petit, ut Voconium in senatorium ordinem promoveat.

Indulgentia tua, Imperator optime, quam plenissimam experior, hortatur me, ut audeam tibi etiam pro

S 2

amicis obligari; inter quos sibi vel praecipuum locum vindicat Voconius Romanus, ab ineunte aetate condiscipulus et contubernalis meus. 2. Quibus ex caussis et a divo patre tuo petieram, ut illum in amplissimum ordinem promoveret; sed hoc votum meum bonitati tuae reservatum est, quia mater Romani liberalitatem sestertii quadringenties, quod conferre se filio codicillis ad patrem tuum scriptis professa fuerat, nondum satis legitime peregerat: quod postea fecit, admonita a nobis. 3. Nam et fundos emancipavit, et cetera, quae in emancipatione implenda solent exigi, consummavit. 4. Quum sit ergo finitum, quod spes nostras morabatur, non sine magna fiducia subsigno apud te fidem pro moribus Romani mei, quos et liberalia studia exornant, et eximia pietas, quae hanc ipsam matris liberalitatem, et statim patris hereditatem, et adoptionem a vitrico meruit. 5. Auget haec et natalium et paternarum facultatum splendor; quibus singulis multum commendationis accessurum etiam ex meis precibus, indulgentiae tuae credo. 6. Rogo ergo, Domine, ut me exoptatissimae mihi gratulationis compotem facias, et honestis, ut spero, affectibus meis praestes, ut non in me tantum, verum et in amico gloriari iudiciis tuis possim.

IV.

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Medico suo civitatem Romanam: Antoniae libertis feminis ius Quiritium petit.

Proximo anno, Domine, gravissima valetudine usque ad periculum vitae vexatus, iatralipten assumsi: cuius solicitudine et studio, tuae tantum indulgentiae beneficio, referre gratiam parem possum. Quare rogo, des ei civitatem Romanam. 2. Est enim peregrinae con-

ditionis, manumissus a peregrina. Vocatur ipse Harpocras: patronam habuit Thermuthin Theonis, quae iam pridem defuncta est. Idem rogo, des ius Quiritium libertis Antoniae Maximillae, ornatissimae feminae, Heliae et Antoniae Harmeridi: quod a te, petente patrona, peto.

V.

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Gratias agit, quod precibus superioris epistolae indulserit: simul Alexandrinam quoque civitatem Harpocrati petit.

Ago gratias, Domine, quod et ius Quiritium libertis necessariae mihi feminae, et civitatem Romanam Harpocrati, iatraliptae meo, sine mora indulsisti. Sed quum annos eius et censum, sicut praeceperas, ederem, admonitus sum a peritioribus, debuisse me ante ei Alexandrinam civitatem impetrare, deinde Romanam, quoniam esset Aegyptius. 2. Ego autem, quia inter Aegyptios ceterosque peregrinos nihil interesse credebam, contentus fueram hoc solum scribere tibi, eum scilicet a peregrina manumissum, patronamque eius iampridem decessisse. De qua ignorantia mea non queror, per quam stetit, ut tibi pro eodem homine saepius obligarer. Rogo itaque, ut beneficio tuo legitime frui possim, tribuas ei et Alexandrinam civitatem, et Romanam. Annos eius et censum, ne quid rursus indulgentiam tuam moraretur, libertis tuis, quibus iusseras, misi.

VI. (XXIII.)

TRAIANUS PLINIO S.

Civitatem Alexandrinam, secundum institutionem Principum, non temere dare proposui: sed quum Harpocrati iatraliptae tuo iam civitatem Romanam impetra-

veris, huic quoque petitioni tuae negare non sustineo. Tu, ex quo nomo sit, notum mihi facere debebis, ut epistolam tibi ad Pompeium Plantam, praefectum Aegypti, amicum meum, mittam.

VII. (V.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Alexandrinam quoque civitatem Harpocrati datam laetatur, et, quum Traianus eo tempore reditum e Germania moliretur, veniam etiam ei quam longissime occurrendi blande petit.

Exprimere, Domine, verbis non possum, quanto me gaudio affecerint epistolae tuae, ex quibus cognovi, te Harpocrati iatraliptae meo etiam Alexandrinam civitatem tribuisse, quamvis secundum institutionem Principum non temere eam dare proposuisses. Esse autem Harpocraten *νομοῦ Μεμφιτικοῦ* indico tibi. 2. Rogo ergo, indulgentissime Imperator, ut mihi ad Pompeium Plantam, praefectum Aegypti, amicum tuum, sicut promisisti, epistolam mittas. Obviam iturus, quo maturius, Domine, exoptatissimi adventus tui gaudio frui possim, rogo, permittas mihi, quam longissime occurrere tibi.

VIII. (VI.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Postumii Marini medici propinquis civitatem, et libertis quibusdam ius Quiritium petit.

Proxima infirmitas mea, Domine, obligavit me Postumio Marino medico: cui parem gratiam referre beneficio tuo possum, si precibus meis, ex consuetudine bonitatis tuae, indulseris. 2. Rogo ergo, ut propinquis eius des civitatem, Chrysippo Mithridatis, uxorique Chrysippi Stratonicae Epigoni, item liberis eiusdem Chrysippi, Epigono et Mithridati, ita ut sint in patris

potestate, utque iis in libertos servetur ius patronorum. Item rogo, indulgeas ius Quiritium L. Satrio Abascantio, et P. Caesio Phosphoro, et Panchariae Soteridi. Quod a te, volentibus patronis, peto.

IX. (VII.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Praeturam amico, Accio Surae, petit.

Scio, Domine, memoriae tuae, quae est benefaciendi tenacissima, preces nostras inhaerere: quia tamen in hoc quoque [saepe] indulsisti, admoneo simul et impense rogo, ut Accium Suram praetura exornare digneris, quum locus vacet. Ad quam spem alioqui quietissimum hortatur et natalium splendor, et summa integritas in paupertate, et ante omnia felicitas temporum, quae bonam conscientiam civium tuorum ad usum indulgentiae tuae provocat et attollit.

X. (XX.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Excusat se, quod praefectus aerario patrocinium Afri negaverit, et rursus iubente senatu praestiterit.

Ut primum me, Domine, indulgentia vestra promovit ad praefecturam aerarii Saturni, omnibus advocationibus, quibus alioqui nunquam eram promiscue functus, renuntiavi, ut toto animo delegato mihi officio vacarem. 2. Qua ex caussa, quum patronum me provinciales optassent contra Marium Priscum, et petii veniam huius muneris, et impetravi. Sed quum postea consul designatus censuisset, agendum nobiscum, quorum erat excusatio recepta, ut essemus in senatus potestate, pateremurque nomina nostra in urnam coniici, convenientissimum esse tranquillitati saeculi tui putavi,

Digitized by Google

praesertim tam moderatae voluntati amplissimi ordinis non repugnare. 3. Cui obsequio meo, opto, ut existimes constare rationem, quum omnia facta dictaque mea probare sanctissimis moribus tuis cupiam.

XI. (XXI.)

TRAIANUS PLINIO S.

Et civis et senatoris boni partibus functus es, obsequium amplissimi ordinis, quod iustissime exigebat, praestando. Quas partes impleturum te secundum susceptam fidem confido.

XII. (XXIV.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Commeatum triginta dierum petit, ut excurrere, templi inchoandi caussa, ad Tifernates Tiberinos, tum agros in eadem regione locare possit.

Quum divus pater tuus, Domine, et oratione pulcherrima et honestissimo exemplo omnes cives ad munificentiam esset cohortatus, petii ab eo, ut statuas Principum, quas in longinquis agris per plures successiones traditas mihi, quales acceperam, custodiebam, permitteret in municipium transferre, adiecta sua statua. 2. Quodque ille mihi cum plenissimo testimonio indulserat, ego statim decurionibus scripseram, ut assignarent solum, in quo templum pecunia mea exstruerem: illi in honorem operis ipsius electionem loci mihi obtulerant. 3. Sed primum mea, deinde patris tui valetudine, postea curis delegati a vobis officii retentus, nunc videor commodissime posse in rem praesentem excurrere. Nam et menstruum meum Kalendis Septembribus finitur, et sequens mensis complures dies feriatos habet. 4. Rogo ergo, ante omnia permittas mihi, opus, quod

Digitized by Google

inchoaturus sum, exornare et tua statua: deinde, ut hoc facere quam maturissime possim, indulgeas commeatum. 5. Non est autem simplicitatis meae dissimulare apud bonitatem tuam, obiter te plurimum collaturum utilitatibus rei familiaris meae. Agrorum enim, quos in eadem regione possideo, locatio, quum alioqui CCCC excedat, adeo non potest differri, ut proximam putationem novus colonus facere debeat. Praeterea continuae sterilitates cogunt me de remissionibus cogitare: quarum rationem, nisi praesens, inire non possum. 6. Debebo ergo, Domine, indulgentiae tuae et pietatis meae celeritatem, et status ordinationem, si mihi ob utraque haec dederis commeatum xxx dierum. Neque enim angustius tempus praefinire possum, quum et municipium et agri, de quibus loquor, sint ultra centesimum et quinquagesimum lapidem.

XIII. (XXV.)

TRAIANUS PLINIO S.

Et privatas multas et omnes publicas caussas petendi commeatus reddidisti: mihi autem vel sola voluntas tua suffecisset. Neque enim dubito te, ut primum potueris, ad tam districtum officium reversurum. Statuam poni mihi a te eo, quo desideras, loco, quamquam eiusmodi honorum parcissimus, tamen patior, ne impedisse cursum erga me pietatis tuae videar.

XIV. (IX.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Victoriam de Dacis gratulatur Traiano.

Victoriae tuae, optime Imperator, maximae, pulcherrimae, antiquissimae, et tuo nomine et reipublicae gratulor, deosque immortales precor, ut omnes cogitati-

ones tuas tam laetus sequatur eventus, ut virtutibus tantis gloria imperii et novetur et augeatur.

XV. (VIII.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Sacerdotium sibi petit.

Quum sciam, Domine, ad testimonium laudemque morum meorum pertinere, tam boni Principis iudicio exornari: rogo, dignitati, ad quam me provexit indulgentia tua, vel auguratum, vel septemviratum, quia vacant, adiicere digneris, ut iure sacerdotii precari deos pro te publice possim, quos nunc precor pietate privata.

XVI. (XI.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Rosianum Geminum commendat.

Rosianum Geminum, Domine, arctissimo vinculo mecum tua in me beneficia iunxerunt. Habui enim illum quaestorem in consulatu, mei summe observantissimum expertus. Tantam mihi post consulatum reverentiam praestat, ut publicae necessitudinis pignora privatis cumulet officiis. 2. Rogo ergo, ut ipse apud te, pro dignitate eius, precibus meis faveas: cui et, si quid mihi credis, indulgentiam tuam dabis. Dabit ipse operam, ut in iis, quae ei mandaveris, maiora mereatur. Parciorem me in laudando facit, quod spero, tibi et integritatem eius, et probitatem, et industriam non solum ex eius honoribus, quos in urbe sub oculis tuis gessit, verum etiam ex commilitio, esse notissimam. 3. Illud unum, quod propter caritatem eius nondum mihi videor satis plene fecisse, etiam atque etiam facio; teque, Domine, rogo, gaudere me exornatá quaestoris mei dignitate, id est, per illum mea, quam maturissime velis.

XVII. (XXVI.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Suum ad Bithyniam accessum nuntiat.

Quia confido, Domine, ad curam tuam pertinere, nuntio tibi, me Ephesum cum omnibus meis ὑπὲρ Μαλέαν navigasse: quamvis contrariis ventis retentus. Nunc destino, partim orariis navibus, partim vehiculis, provinciam petere. Nam sicut itineri graves aestus, ita continuae navigationi Etesiae reluctantur.

XVIII. (XXVII.)

TRAIANUS PLINIO S.

Recte renuntiasti, mi Secunde carissime. Pertinet enim ad animum meum, quali itinere in provinciam pervenias. Prudenter autem constituis interim navibus, interim vehiculis uti, prout loca suaserint.

XIX. (XXVIII.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Nuntiat, se tandem in provinciam venisse, et rationes excutere, propter quas mensorem ex urbe petit.

Sicut saluberrimam navigationem, Domine, usque Ephesum expertus, ita inde, postquam vehiculis iter facere coepi, gravissimis aestibus, atque etiam febriculis, vexatus Pergami substiti. 2. Rursus, quum transissem in orarias naviculas, contrariis ventis retentus, aliquanto tardius, quam speraveram, id est, xv. Kalendas Octobres, Bithyniam intravi. Non possum tamen de mora queri, quum mihi contigerit, quod erat auspicatissimum, natalem tuum in provincia celebrare. 3. Nunc reipublicae Prusensium impendia, reditus, debitores excutio: quod ex ipso tractatu magis ac magis necessarium intelligo. Multae enim pecuniae variis ex caussis

a privatis detinentur: praeterea quaedam minime legitimis sumtibus erogantur. 4. [Haec tibi, Domine, in ipso ingressu meo scripsi. Quintodecimo Kalendas Octobres, Domine, provinciam intravi, quam in eo obsequio, in ea erga te fide, quam de genere humano mereris, inveni.] 5. Dispice, Domine, an necessarium putes, mittere huc mensorem. Videntur enim non mediocres pecuniae posse revocari a curatoribus operum, si mensurae fideliter agantur. Ita certe prospicio ex ratione Prusensium, quam cum Maximo tracto.

XX. (XXIX.)

TRAIANUS PLINIO S.

Cuperem sine querela corpusculi tui et tuorum pervenire in Bithyniam potuisses, ac simile tibi iter ab Epheso, ut navigationi, fuisset, quam expertus usque illo eras. 2. Quo autem die pervenisses in Bithyniam, cognovi, Secunde carissime, literis tuis. Provinciales, credo, prospectum sibi a me intelligent. Nam et tu dabis operam, ut manifestum sit illis, electum te esse, qui ad eosdem mei loco mittereris. 3. Rationes autem in primis tibi rerum publicarum excutiendae sunt. Nam et esse eas vexatas satis constat. Mensores vix etiam iis operibus, quae aut Romae, aut in proximo, fiunt, sufficienter habeo: sed in omni provincia inveniuntur, quibus credi possit, et ideo non deerunt tibi, modo velis diligenter excutere.

XXI. (XXXIV.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

De novo Prusensium balineo exstruendo consulit, et, unde sumtus erogandi sint, ostendit.

Prusenses, Domine, balineum habent et sordidum et vetus. Id itaque indulgentia tua restituere desiderant.

Ego tamen aestimans novum fieri debere, videris mihi desiderio eorum indulgere posse. 2. Erit enim pecunia, ex qua fiat: primum ea, quam revocare a privatis et exigere iam coepi; deinde, quam ipsi erogare in oleum soliti, parati sunt in opus balinei conferre. Quod alioqui et dignitas civitatis, et saeculi tui nitor postulat.

XXII. (XXXV.)

TRAIANUS PLINIO S.

Si instructio novi balinei oneratura vires Prusensium non est, possumus desiderio eorum indulgere: modo ne quid ideo aut intribuantur, aut minus illis in posterum fiat ad necessarias erogationes.

XXIII. (LXXV.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Locum idoneum ostendit, ubi balineum, ab imperatore Prusensibus concessum, possit exstrui.

Quaerenti mihi, Domine, Prusae ubi posset balineum, quod indulsisti, fieri, placuit locus, in quo fuit aliquando domus, ut audio, pulchra, nunc deformis ruinis. Per hoc enim consequemur, ut foedissima facies civitatis ornetur, atque etiam, ut ipsa civitas amplietur, nec ulla aedificia tollantur; sed quae sunt vetustate sublapsa, reparentur in melius. 2. Est autem huius domus conditio talis. Legaverat eam Claudius Polyaenus Claudio Caesari, iusseratque in peristylio templum ei fieri, reliqua ex domo locari, ex quo reditum aliquamdiu civitas percepit: deinde paullatim partim spoliata, partim neglecta, cum peristylio domus tota collapsa est: ac iam paene nihil ex ea nisi solum superest: quod tu, Domine, sive donaveris civitati, sive venire iusseris, propter opportunitatem loci, pro summo munere acci-

piet. 3. Ego, si permiseris, cogito in area vacua balineum collocare; eum autem locum, in quo aedificia fuerunt, exedra et porticibus amplecti, atque tibi consecrare, cuius beneficio elegans opus dignumque nomine tuo fiet. 4. Exemplar testamenti, quamquam mendosum, misi tibi: ex quo cognosces, multa Polyaenum in eiusdem domus ornatum reliquisse, quae, ut domus ipsa, perierunt: a me tamen, in quantum potuerit, requirentur.

XXIV. (LXXVI.)

TRAIANUS PLINIO S.

Possumus apud Prusenses area ista cum domo collapsa, quam vacare scribis, ad extructionem balinei uti. Illud tamen parum expressisti, an aedes in peristylio Claudio facta esset. Nam si facta aedes esset, licet collapsa sit, religio eius occupavit solum.

XXV. (XXXII.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Cur nondum a Basso supernumerarios milites revocaverit, significat.

Gabius Bassus, praefectus orae Ponticae, et reverentissime et officiosissime, Domine, venit ad me, et compluribus diebus fuit mecum: quantum perspicere potui, vir egregius et indulgentia tua dignus: cui ego notum feci, praecepisse te, ut ex cohortibus, quibus me praeesse voluisti, contentus esset beneficiariis decem, equitibus duobus, centurione uno. Respondit, non sufficere sibi hunc numerum, idque se scripturum tibi. Hoc in caussa fuit, quo minus statim revocandos putarem, quos habet supra numerum.

XXVI. (XXXIII.)

TRAIANUS PLINIO S.

Et mihi scripsit Gabius Bassus, non sufficere sibi eum militum numerum, qui ut daretur illi, mandatis meis complexus sum. Cui quae rescripserim, ut notum haberes, his literis subiici iussi. Multum interest, res poscat, an homines imperare latius velint. Nobis autem utilitas demum spectanda est: et quantum fieri potest, curandum, ne milites a signis absint.

XXVII. (XVIII.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Gabium Bassum laudat apud Traianum.

Gabium Bassum, Domine, praefectum orae Ponticae, integrum, probum, industrium, atque inter ista reverentissimum mei expertus, voto pariter et suffragio prosequor, ea fide, quam tibi debeo: quem abunde conspexi instructum commilitio tuo, cuius disciplinae debet, quod indulgentia tua dignus est. 2. Apud me et milites et pagani, a quibus iustitia eius et humanitas penitus inspecta est, certatim ei, qua privatim, qua publice, testimonium pertribuerunt. Quod in notitiam tuam perfero ea fide, quam tibi debeo.

XXVIII. (LXXXV.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Libellum supplicem Dionis, cui controversia cum Archippo de opere publico erat, imperatori mittit.

Quum Prusae ad Olympum, Domine, publicis negotiis intra hospitium, eodem die exiturus, vacarem, Asclepiades magistratus indicavit, appellatum me a Claudio Eumolpo. Quum Cocceianus Dion in bule as-

Digitized by Google

signari civitati opus, cuius curam egerat, vellet: tum Eumolpus assistens Flavio Archippo dixit, exigendam esse a Dione rationem operis, antequam reipublicae traderetur, quod aliter fecisset ac debuisset. 2. Adiecit etiam, esse in eodem opere positam tuam statuam, et corpora sepultorum, uxoris Dionis, et filii: postulavitque, ut cognoscerem pro tribunali. 3. Quod quum ego me protinus facturum, dilaturumque profectionem dixissem; ut longiorem diem ad instruendam caussam darem, utque in alia civitate cognoscerem, petiit. 4. Ego, me auditurum Nicae, respondi. Ubi quum sedissem cogniturus, idem Eumolpus, tanquam adhuc parum instructus, dilationem petere coepit: contra Dion, ut audiretur, exigere. 5. Dicta sunt utrinque multa, etiam de caussa. Ego quum dandam dilationem et consulendum existimarem in re ad exemplum pertinenti, dixi utrique parti, ut postulationum suarum libellos darent. Volebam enim te ipsorum potissimum verbis ea, quae erant proposita, recognoscere. Et Dion quidem se daturum dixit: et Eumolpus respondit, complexurum se libello, quae reipublicae peteret. 6. Ceterum, quod ad sepultos pertinet, non accusatorem se, sed advocatum Flavii Archippi, cuius mandata pertulisset. Archippus, cui Eumolpus, sicut Prusae, assistebat, dixit se libellum daturum. Ita nec Eumolpus, nec Archippus, quam plurimis diebus exspectati, adhuc mihi libellos dederunt: Dion dedit, quem huic epistolae iunxi. 7. Ipse in re praesenti fui, et vidi tuam quoque statuam in bibliotheca positam. Id autem, in quo dicuntur sepulti filius et uxor Dionis, in area collocatum, quae porticibus includitur. 8. Te, Domine, rogo, ut me in hoc praecipue genere cognitionis regere digneris, quum alioqui magna sit exspectatio, ut necesse sit in ea re, quae

et in confessum venit, et exemplis defenditur, deliberare.

XXIX. (LXXXVI.)

TRAIANUS PLINIO S.

Potuisti non haerere, mi Secunde carissime, circa id, de quo me consulendum existimasti, quum propositum meum optime nosses, non ex metu nec terrore hominum, aut criminibus maiestatis, reverentiam nomini meo acquiri. Omissa ergo ea quaestione, quam non admitterem, etiamsi exemplis adiuvaretur, ratio totius operis effecti sub cura tua Cocceiano Dioni excutiatur, quum et utilitas civitatis exigat, nec aut recuset Dion, aut debeat recusare.

XXX. (XIII.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Tabellarium regis Sauromatae ad Traianum mittit.

Scripsit mihi, Domine, Lycormas, libertus tuus, ut, si qua legatio a Bosporo venisset, urbem petitura, usque in adventum suum retineretur. Et legatio quidem duntaxat in eam civitatem, in qua ipse sum, nulla adhuc venit; sed venit tabellarius Sauromata, quem ego, usus opportunitate, quam mihi casus obtulerat, cum tabellario, qui Lycormam ex itinere praecessit, mittendum putavi, ut posses ex Lycormae et ex regis epistolis pariter cognoscere, quae fortasse pariter scire deberes.

XXXI. (XIV.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Diplomate se tabellarium Sauromatam iuvisse significat.

Rex Sauromates scripsit mihi, esse quaedam, quae deberes quam maturissime scire: qua ex caussa festina-

Digitized by Google

tionem tabellarii, quem ad te cum epistolis misit, diplomate adiuvi.

XXXII. (XV.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Excusat, quod legatum regis Sauromatae non retinuerit.

Legato Sauromatae regis quum sua sponte Niceae, ubi me invenerat, biduo substitisset, longiorem moram faciendam, Domine, non putavi: primum, quod incertum adhuc erat, quando libertus tuus Lycormas venturus esset; deinde quod ipse proficiscebar in diversam provinciae partem, ita officii necessitate exigente. Haec in notitiam tuam perferenda existimavi, quia proxime scripseram, petiisse Lycormam, ut legationem, si qua venisset a Bosporo, usque in adventum suum retinerem. Quod diutius faciendi nulla mihi probabilis ratio occurrit: praesertim quum epistolae Lycormae, quas detinere, ut ante praedixi, nolui, aliquot diebus hunc legatum antecessurae viderentur.

XXXIII. (XLVIII.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

De Nicensium et Claudiopolitanorum aedificationibus consulit.

Theatrum, Domine, Niceae maxima iam parte constructum, imperfectum tamen, sestertium, ut audio, (neque enim ratio plus excussa est) amplius centies hausit: vereor, ne frustra. 2. Ingentibus enim rimis descendit et hiat, sive in caussa solum humidum et molle, sive lapis ipse gracilis et putris: dignum est certe deliberatione, sitne faciendum, an sit relinquendum, an etiam destruendum. Nam fulturae ac substructiones, quibus subinde suscipitur, non tam firmae mihi quam sumtuosae videntur. 3. Huic theatro ex privatorum

pollicitationibus multa debentur, ut basilicae circa, ut porticus supra caveam: quae nunc omnia differuntur, cessante eo, quod ante peragendum est. 4. Iidem Nicenses gymnasium, incendio amissum, ante adventum meum restituere coeperunt longe numerosius laxiusque, quam fuerat. Etiam aliquantum erogaverunt: periculum est, ne parum utiliter. Incompositum enim et sparsum est. Praeterea architectus, sane aemulus eius, a quo opus inchoatum est, affirmat, parietes, quamquam viginti et duos pedes latos, imposita onera sustinere non posse, quia sint caemento medio farti, nec testaceo opere praecincti. 5. Claudiopolitani quoque in depresso loco, imminente etiam monte, ingens balineum defodiunt magis, quam aedificant, et quidem ex ea pecunia, quam buleutae additi beneficio tuo, aut iam obtulerunt ob introitum, aut nobis exigentibus conferunt. 6. Ergo quum timeam, ne illic publica pecunia, hic, quod est omni pecunia pretiosius, munus tuum male collocetur; cogor petere a te, non solum ob theatrum, verum etiam ob haec balinea, mittas architectum, dispecturum, utrum sit utilius post sumtum, qui factus est, quoquo modo consummare opera, ut inchoata sunt: an quae videntur emendanda, corrigere; quae transferenda, transferre, ne, dum servare volumus, quod impensum est, male impendamus, quod addendum est.

XXXIV. (XLIX.)

TRAIANUS PLINIO S.

Quid oporteat fieri circa theatrum, quod inchoatum apud Nicenses est, in re praesenti optime deliberabis et constitues. Mihi sufficiet indicari, cui sententiae accesseris. Tunc autem a privatis exigi opera tibi curae sit, quum theatrum, propter quod illa promissa sunt,

factum erit. 2. Gymnasiis indulgent Graeculi: ideo forsitan Nicenses maiore animo constructionem eius aggressi sunt: sed oportet illos eo contentos esse, quod possit illis sufficere. 3. Quid Claudiopolitanis circa balineum, quod parum, ut scribis, idoneo loco inchoaverunt, suadendum sit, tu constitues. Architecti tibi deesse non possunt. Nulla provincia est, quae non peritos et ingeniosos homines habeat: modo ne existimes, brevius esse ab urbe mitti, quum ex Graecia etiam ad nos venire soliti sint.

XXXV. (XLII.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Nicomedense incendium narrat, et institutionem collegii fabrûm commendat.

Quum diversam partem provinciae circumirem, Nicomediae vastissimum incendium multas privatorum domos, et duo publica opera, quamquam via interiacente, Gerusian et Iseon, absumsit. 2. Est autem latius sparsum, primum violentia venti, deinde inertia hominum; quod satis constat, otiosos et immobiles tanti mali spectatores perstitisse: et alioqui nullus usquam in publico sipho, nulla hama, nullum denique instrumentum ad incendia compescenda. Et haec quidem, ut iam praecepi, parabuntur. 3. Tu, Domine, dispice, an instituendum putes collegium fabrorum, duntaxat hominum CL. Ego attendam, ne quis, nisi faber, recipiatur, neve iure concesso in aliud utatur. Nec erit difficile custodire tam paucos.

XXXVI. (XLIII.)

TRAIANUS PLINIO S.

Tibi quidem secundum exempla complurium in mentem venit, posse collegium fabrorum apud Nicome-

denses constitui. Sed meminerimus, provinciam istam, et praecipue eas civitates, ab eiusmodi factionibus esse vexatas. Quodcunque nomen ex quacunque caussa dederimus iis, qui in idem contracti fuerint, hetaeriae, quamvis breves, fient. 2. Satius itaque est comparari ea, quae ad coercendos ignes auxilio esse possint, admonerique dominos praediorum, ut et ipsi inhibeant; ac, si res poposcerit, accursu populi ad hoc uti.

XXXVII. (X.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Servilii adventum nuntiat.

Servilius Pudens legatus, Domine, VIII Kalendas Decembres Nicomediam venit, meque longae exspectationis sollicitudine liberavit.

XXXVIII. (XVII.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Procuratorem Caesaris testimonio prosequitur.

Maximum, libertum et procuratorem tuum, Domine, per omne tempus, quo fuimus una, probum, et industrium, et diligentem, ac, sicut rei tuae amantissimum, ita disciplinae tenacissimum expertus, libenter apud te testimonio prosequor ea fide, quam tibi debeo.

XXXIX. (XXX.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Consulit, custodiae per publicos servos asservandae sint, an per milites.

Rogo, Domine, consilio me regas haesitantem, utrum per publicos civitatum servos, (quod usque adhuc factum) an per milites, asservare custodias debeam. Vereor enim, ne et per servos publicos parum fideliter custodiantur, et non exiguum militum numerum haec

cura distringat. 2. Interim publicis servis paucos milites addidi. Video tamen periculum esse, ne id ipsum utrisque negligentiae caussa sit; dum communem culpam hi in illos, illi in hos regerere posse confidunt.

XL. (XXXI.)

TRAIANUS PLINIO S.

Nihil opus est, mi Secunde carissime, ad continendas custodias plures commilitones converti. Perseveremus in ea consuetudine, quae isti provinciae est, ut per publicos servos custodiantur. Etenim, ut fideliter hoc faciant, in tua severitate ac diligentia positum est. In primis enim, sicut scribis, verendum est, ne, si permisceantur servis publicis milites, mutua inter se fiducia negligentiores sint. Sed et illud haereat nobis, quam paucissimos milites a signis avocandos esse.

XLI. (XXXVIII.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Consulit de poena servorum inter tirones repertorum.

Sempronius Caelianus, egregius iuvenis, repertos inter tirones duos servos misit ad me: quorum ego supplicium distuli, ut te, conditorem disciplinae militaris firmatoremque, consulerem de modo poenae. 2. Ipse enim dubito ob haec maxime, quod, ut iam dixerant sacramento militari, nondum distributi in numeros erant. Quid ergo debeam sequi, rogo, Domine, scribas, praesertim quum pertineat ad exemplum.

XLII. (XXXIX.)

TRAIANUS PLINIO S.

Secundum mandata mea fecit Sempronius Caelianus, mittendo ad te eos, de quibus cognosci oportebit,

an capitale supplicium meruisse videantur. Refert autem, voluntarii se obtulerint, an lecti sint, vel etiam vicarii dati. 2. Lecti si sunt, inquisitio peccavit: si vicarii dati, penes eos culpa est, qui dederunt: si ipsi, quum haberent conditionis suae conscientiam, venerunt, animadvertendum in illos erit. Neque enim multum interest, quod nondum per numeros distributi sunt. Ille enim dies, quo primum probati sunt, veritatem ab his originis suae exigit.

XLIII. (XL.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Quaerit, quid faciendum de damnatis sit, qui ministeriis publicis se immiscuerunt.

Salva magnitudine tua, Domine, descendas oportet ad meas curas, quum ius mihi dederis referendi ad te, de quibus dubito. 2. In plerisque civitatibus, maxime Nicomediae et Niceae, quidam vel in opus damnati, vel in ludum similiaque his genera poenarum, publicorum servorum officio ministerioque funguntur, atque etiam, ut publici servi, annua accipiunt. Quod ego quum audissem, diu multumque haesitavi, quid facere deberem. 3. Nam et reddere poenae post longum tempus plerosque iam senes, et, quantum affirmatur, frugaliter modesteque viventes, nimis severum arbitrabar; et in publicis officiis retinere damnatos, non satis honestum putabam; eosdem rursus a republica pasci otiosos, inutile, non pasci, etiam periculosum existimabam. 4. Necessario ergo rem totam, dum te consulerem, in suspenso reliqui. Quaeres fortasse, quemadmodum evenerit, ut poenis, in quas dati erant, exsolverentur. Et ego quaesivi; sed nihil comperi, quod affirmare tibi possum. Ut decreta, quibus damnati erant, proferebantur; ita nulla

monumenta, quibus liberati probarentur. 5. Erant tamen, qui dicerent, deprecantes iussu proconsulum legatorumve dimissos. Addebat fidem, quod credibile erat, neminem hoc ausum sine auctore.

XLIV. (XLI.)

TRAIANUS PLINIO S.

Meminerimus, idcirco te in istam provinciam missum, quoniam multa in ea emendanda apparuerint. Erit autem vel hoc maxime corrigendum, quod, qui damnati ad poenam erant, non modo ea sine auctore, ut scribis, liberati sunt, sed etiam in conditionem proborum ministrorum retrahuntur. 2. Qui igitur intra hos proximos decem annos damnati, nec ullo idoneo auctore liberati sunt, hos oportebit poenae suae reddi: si qui vetustiores invenientur, et senes, ante annos decem damnati, distribuamus illos in ea ministeria, quae non longe a poena sint. Solent enim eiusmodi ad balineum, ad purgationes cloacarum, item munitiones viarum et vicorum dari.

XLV. (XLIV.)

C. TRAIANO PLINIUS IMP.

Vota pro principis salute suscepta et soluta nuntiat.

Sollemnia vota pro incolumitate tua, qua publica salus continetur, et suscipimus, Domine, pariter et solvimus, precati deos, ut velint ea semper solvi, semperque signari.

XLVI. (XLV.)

TRAIANUS PLINIO S.

Et solvisse vos cum provincialibus diis immortalibus vota pro mea salute et incolumitate, et nuncupasse, libenter, mi Secunde carissime, cognovi ex literis tuis.

XLVII. (XLVI.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Aquaeductum, Nicomediae frustra inceptum, perfici posse, si ex urbe aquilex mittatur.

In aquaeductum, Domine, Nicomedenses impenderunt HS xxx. ccc. xxix, qui imperfectus adhuc relictus, ac etiam destructus est. Rursus in alium ductum erogata sunt cc. Hoc quoque relicto, novo impendio est opus, ut aquam habeant, qui tantam pecuniam male perdiderunt. 2. Ipse perveni ad fontem purissimum, ex quo videtur aqua debere perduci, sicut initio tentatum erat, arcuato opere, ne tantum ad plana civitatis et humilia perveniat. Manent adhuc paucissimi arcus: possunt et erigi quidam lapide quadrato, qui ex superiore opere detractus est: aliqua pars, ut mihi videtur, testaceo opere agenda erit. Id enim et facilius et vilius. 3. Et in primis necessarium est, mitti a te vel aquilegem vel architectum, ne rursus eveniat, quod accidit. Ego illud unum affirmo, et utilitatem operis et pulchritudinem saeculo tuo esse dignissimam.

XLVIII. (XLVII.)

TRAIANUS PLINIO S.

Curandum est, ut aqua in Nicomedensem civitatem perducatur. Vere credo, te ea, qua debebis, diligentia hoc opus aggressurum. Sed, me Dius fidius, ad eandem diligentiam tuam pertinet, inquirere, quorum vitio ad hoc opus tantam pecuniam Nicomedenses perdiderint, ne, quum inter se gratificantur, et inchoaverint aquaeductus, et reliquerint. Quid itaque compereris, perfer in notitiam meam.

Digitized by Google

XLIX. (LX.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Diem imperii solemniter celebratum esse nuntiat.

Diem, Domine, quo servasti imperium, dum suscipis, quanta mereris laetitia celebravimus, precati deos, ut te generi humano, cuius tutela et securitas saluti tuae innisa est, incolumem florentemque praestarent. Praeivimus, et commilitonibus iusiurandum more sollemni praestantibus, et provincialibus, qui eadem certarunt pietate, iurantibus.

L. (LXI.)

TRAIANUS PLINIO S.

Quanta religione ac laetitia commilitones cum provincialibus, te praeeunte, diem imperii mei celebraverint, libenter, mi Secunde carissime, cognovi literis tuis.

LI. (XXXVI.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

De militibus, liberto Caesaris relinquendis, consulit.

Maximus, libertus et procurator tuus, Domine, praeter decem beneficiarios, quos assignari a me Gemellino, optimo viro, iussisti, sibi quoque confirmat necessarios esse milites. Ex his interim, sicut inveneram, in ministerio eius relinquendos existimavi: praesertim quum ad frumentum comparandum iret in Paphlagoniam. Quin etiam tutelae caussa, quia desiderabat, addidi duos equites. In futurum quid servari velis, rogo rescribas.

LII. (XXXVII.)

TRAIANUS PLINIO S.

Nunc quidem proficiscentem ad comparationem

frumentorum, Maximum libertum meum recte militibus instruxisti. Fungebatur enim et ipse extraordinario munere. Quum ad pristinum actum reversus fuerit, sufficient illi duo a te dati milites, et totidem a Virbio Gemellino, procuratore meo, quem adiuvat.

LIII. (LVI.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

An Apameorum rationes, quod putabant contra privilegia esse, inspiciendae sint, consulit.

Quum vellem Apameae, Domine, cognoscere publicos debitores, et reditum, et impendia; responsum est mihi, cupere quidem universos, ut a me rationes coloniae legerentur; nunquam tamen esse lectas ab ullo proconsulum: habuisse privilegium et vetustissimum morem, arbitrio suo rempublicam administrare. 2. Exegi, ut, quae dicebant, quaeque recitabant, libello complecterentur: quem tibi, qualem acceperam, misi; quamvis intelligerem, pleraque ex illo ad id, de quo quaeritur, non pertinere. 3. Te rogo, ut mihi praecipere digneris, quid me putes observare debere. Vereor enim, ne aut excessisse, aut non implesse officii mei partes videar.

LIV. (LVII.)

TRAIANUS PLINIO S.

Libellus Apameorum, quem epistolae tuae iunxeras, remisit mihi necessitatem perpendendi, qualia essent, propter quae videri volunt eos, qui pro consulibus hanc provinciam obtinuerunt, abstinuisse inspectione rationum suarum, quum ipsum te, ut eas inspiceres, non recusaverint. 2. Remuneranda est igitur probitas eorum, ut iam nunc sciant, hoc, quod inspecturus es, ex mea voluntate, salvis quae habent privilegiis, esse facturum.

LV. (XVI.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Callidromum, multorum variante fortuna servum, Traiano mittit.

Apuleius, Domine, miles, qui est in statione Nicomedensi, scripsit mihi, quendam nomine Callidromum, quum detineretur a Maximo et Dionysio pistoribus, quibus operas suas locaverat, confugisse ad tuam statuam, perductumque ad magistratus indicasse, servisse aliquando Laberio Maximo, captumque a Susago in Moesia, et a Decebalo muneri missum Pacoro, Parthiae regi, pluribusque annis in ministerio eius fuisse, deinde fugisse, atque ita in Nicomediam pervenisse. 2. Quem ego perductum ad me, quum eadem narrasset, mittendum ad te putavi. Quod paullo tardius feci, dum requiro gemmam, quam sibi, habentem imaginem Pacori, et quibus insignibus ornatus fuisset, subtractam indicabat. 3. Volui enim hanc quoque, si inveniri potuisset, simul mittere, sicut glebulam misi, quam se ex Parthico metallo attulisse dicebat. Signata est annulo meo, cuius est aposphragisma quadriga.

LVI. (XIX.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Filium commilitonis sui, et ipsum acrem militem, commendat.

Nymphidium Lupum, Domine, primipilarem, commilitonem habui. Quum ipse tribunus essem, ille praefectus. Inde familiariter diligere coepi. Crevit postea caritas ipsa mutuae vetustate amicitiae. 2. Itaque et quieti eius inieci manum, et exegi, ut me in Bithynia consilio instrueret. Quod ille amicissime, et otii et senectutis ratione postposita, et iam fecit, et facturus est. 3. Quibus ex caussis necessitudines eius inter meas numero, filium in primis, Nymphidium Lupum, iuvenem

probum, industrium, et egregio patre dignissimum, suffecturum indulgentiae tuae; sicut primis eius experimentis cognoscere potes, quum praefectus cohortis plenissimum testimonium meruerit Iulii Ferocis et Fusci Salinatoris, clarissimorum virorum. Meum gaudium, Domine, meam gratulationem filii honores continerent.

LVII. (LII.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

De sumtibus Byzantiorum, in legationes ad principem et ad Moesiae praesidem quotannis factis, consulit.

Requirenti mihi Byzantiorum reipublicae impendia, quae maxima fecit, indicatum est, Domine, legatum ad te salutandum annis omnibus cum psephismate mitti, eique dari nummorum duodena millia. 2. Memor ergo propositi tui, legatum quidem retinendum, psephisma autem mittendum putavi, ut simul et sumtus levaretur, et impleretur publicum officium. 3. Eidem civitati imputata sunt terna millia, quae viatici nomine annua dabantur legato eunti ad eum, qui Moesiae praeest, publice salutandum. 4. Haec ego in posterum circumcidenda existimavi. Te, Domine, rogo, ut, quid sentias, rescribendo, aut consilium meum confirmare, aut errorem emendare digneris.

LVIII. (LIII.)

RAIANUS PLINIO S.

Optime fecisti, Secunde carissime, duodena ista Byzantiis, quae ad salutandum me in legatum impendebantur, remittendo. Fungentur his partibus, etsi solum eorum psephisma per te missum fuerit. Ignoscet illis et Moesiae praeses, si minus illum sumtuose coluerint.

LIX. (LIV.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Diplomata quamdiu valeant, doceri cupit.

Diplomata, Domine, quorum dies praeterita, an omnino observari, et quamdiu velis, rogo scribas, meque haesitatione liberes. Vereor enim, ne in alterutram partem ignorantia lapsus, aut illicita confirmem, aut necessaria impediam.

LX. (LV.)

TRAIANUS PLINIO S.

Diplomata, quorum praeteritus est dies, in usu esse non debent: ideo inter prima iniungo mihi, ut per omnes provincias ante mittam nova diplomata, quam desiderari possint.

LXI. (LVIII.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Consulit, an aedes Matris Magnae transferri possit.

Ante adventum meum, Domine, Nicomedenses priori foro novum adiicere coeperunt, cuius in angulo est aedes vetustissima Matris Magnae, aut reficienda, aut transferenda; ob hoc praecipue, quod est multo depressior opere eo, quod quummaxime surgit. 2. Ego quum quaererem, num esset aliqua lex dicta templo, cognovi, alium hic, alium apud nos esse morem dedicationis. Dispice ergo, Domine, an putes aedem, cui nulla lex dicta est, salva religione posse transferri: alioqui commodissimum est, si religio non impedit.

LXII. (LIX.)

TRAIANUS PLINIO S.

Potes, mi Secunde carissime, sine sollicitudine religionis, si loci positio videtur hoc desiderare, aedem

Matris Deûm transferre in eam, quae est accommodatior. Nec te moveat, quod lex dedicationis nulla reperitur, quum solum peregrinae civitatis capax non sit dedicationis, quae fit nostro iure.

LXIII. (LXII.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

De usu publicae pecuniae consulit.

Pecuniae publicae, Domine, providentia tua et ministerio nostro etiam exactae sunt et exiguntur: quae vereor, ne otiosae iaceant. Nam et praediorum comparandorum aut nulla aut rarissima occasio est: nec inveniuntur, qui velint debere, reipublicae praesertim, duodenis assibus, quanti a privatis mutuantur. 2. Dispice ergo, Domine, numquid minuendam usuram, ac per hoc idoneos debitores invitandos putes; et, si ne sic quidem reperiuntur, distribuendum inter decuriones pecuniam, ita ut recte reipublicae caveant: quod, quamquam invitis et recusantibus, minus acerbum erit, leviore usura constituta.

LXIV. (LXIII.)

TRAIANUS PLINIO S.

Et ipse non aliud remedium dispicio, mi Secunde carissime, quam ut quantitas usurarum minuatur, quo facilius pecuniae publicae collocentur. Modum eius ex copia eorum, qui mutuabuntur, tu constitues. Invitos ad accipiendum compellere, quod fortassis ipsis otiosum futurum sit, non est ex iustitia nostrorum temporum.

LXV. (LXIV.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

De relegatis imperatorum consulit.

Summas, Domine, gratias ago, quod inter maximas

occupationes, in iis, de quibus te consului, me quoque regere dignatus es: quod nunc quoque facias rogo. 2. Adiit enim me quidam, indicavitque, adversarios suos a Servilio Calvo, clarissimo viro, in triennium relegatos, in provincia morari: illi contra, ab eodem se restitutos affirmaverunt, edictumque recitaverunt: qua caussa necessarium credidi, rem integram ad te referre. 3. Nam sicut mandatis tuis cautum est, ne restituam ab alio aut a me relegatos; ita de iis, quos alius et relegaverit et restituerit, nihil comprehensum est. Ideo tu, Domine, consulendus fuisti, quid observare me velles, tam, hercule, de iis, quam de illis, qui in perpetuum relegati, nec restituti, in provincia deprehenduntur. 4. Nam haec quoque species incidit in cognitionem meam. Est enim adductus ad me in perpetuum relegatus a Iulio Basso proconsule. Ego, quia sciebam, acta Bassi rescissa, datumque a senatu ius omnibus, de quibus ille aliquid constituisset, ex integro agendi, duntaxat per biennium, interrogavi hunc, quem relegaverat, an adisset, docuissetque proconsulem; negavit. 5. Per quod effectum est, ut te consulerem, reddendum eum poenae suae, an gravius aliquid, et quid potissimum, constituendum putares et in hunc, et in eos, si qui forte in simili conditione invenirentur. Decretum Calvi et edictum, item decretum Bassi his literis subieci.

LXVI. (LXV.)
TRAIANUS PLINIO S.

Quid in personam eorum statuendum sit, qui a Publio Servilio Calvo proconsule in triennium relegati, et mox eiusdem edicto restituti in provincia remanserunt, proxime tibi rescribam, quum caussas huius facti a Calvo requisiero. 2. Qui a Iulio Basso in perpetuum

Digitized by Google

relegatus est, quum per biennium agendi facultatem habuerit, si existimabat se iniuria relegatum, neque id fecerit, atque in provincia morari perseveraverit, vinctus mitti ad praefectos praetorii mei debet. Neque enim sufficit, eum poenae suae restitui, quam contumacia elusit.

LXVII. (LXVI.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

De Archippo philosopho, in metallum damnato, consulit.

Quum citarem iudices, Domine, conventum inchoaturus, Flavius Archippus vacationem petere coepit, ut philosophus. 2. Fuerunt, qui dicerent, non modo liberandum eum iudicandi necessitate, sed omnino tollendum de iudicum numero, reddendumque poenae, quam fractis vinculis evasisset. 3. Recitata est sententia Velii Paulli proconsulis, qua probabatur Archippus crimine falsi damnatus in metallum: ille nihil proferebat, quo restitutum se doceret. Allegabat tamen pro restitutione et libellum a se Domitiano datum, et epistolas eius ad honorem suum pertinentes, et decretum Prusensium. Addebat his et tuas literas scriptas sibi: addebat et patris tui edictum, et epistolam, quibus confirmasset beneficia a Domitiano data. 4. Itaque, quamvis eidem talia crimina applicarentur, nihil decernendum putavi, donec te consulerem de eo, quod mihi constitutione tua dignum videbatur. Ea, quae sunt utrinque recitata, his literis subieci.

EPISTOLA DOMITIANI AD TERENTIUM MAXIMUM.

5. Flavius Archippus philosophus impetravit a me, ut agrum ei DC. circa Prusiadem, patriam suam, emi iuberem, cuius reditu suos alere posset. Quod ei praestari volo: summam expensam liberalitati meae feres.

EIUSDEM AD L. APPIUM MAXIMUM.

6. Archippum philosophum, bonum virum, et professione sua etiam maioribus respondentem, commendatum habeas velim, mi Maxime, et plenam ei humanitatem tuam praestes in iis, quae verecunde a te desideraverit.

EDICTUM DIVI NERVAE.

7. Quaedam sine dubio, Quirites, ipsa felicitas temporum edicit, nec spectandus est in iis bonus Princeps, quibus illum intelligi satis est, quum hoc sibi quisque civium meorum spondere possit, me securitatem omnium quieti meae praetulisse, ut et libenter nova beneficia conferrem, et ante me concessa servarem. 8. Ne tamen aliquam gaudiis publicis afferat haesitationem vel eorum, qui impetraverunt, diffidentia, vel eius memoria, qui praestitit, necessarium pariter credidi ac laetum, obviam dubitantibus indulgentiam meam mittere. 9. Nolo existimet quisquam, quae alio Principe vel privatim vel publice consecutus, ideo saltem a me rescindi, ut potius mihi debeat, si illa rata et certa fecero: nec gratulatio ullius instauratis eget precibus, et qui non habent, me, quem fortuna imperii vultu meliore respexit, novis beneficiis vacare patiantur: et ea demum sciant roganda esse, quae non habent.

EPISTOLA EIUSDEM AD TULLIUM IUSTUM.

10. Quum rerum omnium ordinatio, quae prioribus temporibus inchoatae consummataeque sunt, observanda sit, tum epistolis etiam Domitiani standum est.

LXVIII. (LXVII.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Archippi et accusatricis libellos mittit principi.

Flavius Archippus per salutem tuam aeternitatem-

que petit a me, ut libellum, quem mihi dedit, mitterem tibi. Quod ego sic roganti praestandum putavi; ita tamen, ut, missurum me, notum accusatrici eius facerem, a qua et ipsa acceptum libellum his epistolis iunxi, quo facilius, velut audita utraque parte, dispiceres, quid statuendum putares.

LXIX. (LXVIII.)

TRAIANUS PLINIO S.

Potuit quidem ignorasse Domitianus, in quo statu esset Archippus, quum tam multa ad honorem eius pertinentia scriberet: sed meae naturae accommodatius est credere, etiam statui eius subventum interventu Principis; praesertim quum etiam statuarum ei honor toties decretus sit ab iis, qui non ignorabant, quid de illo Paullus proconsul pronuntiasset. Quae tamen, mi Secunde carissime, non eo pertinent, ut, si quid illi novi criminis obiicitur, minus de eo audiendum putes. Libellos Furiae Primae accusatricis, item ipsius Archippi, quos alteri epistolae tuae iunxeras, legi.

LXX. (L.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Suadet, ut lacus Nicomedensis cum mari fossa coniungatur.

Intuenti mihi et fortunae tuae et animi magnitudinem, convenientissimum videtur, demonstrare opera non minus aeternitate tua, quam gloria digna, quantumque pulchritudinis, tantum utilitatis habitura. 2. Est in Nicomedensium finibus amplissimus lacus: per hunc marmora, fructus, ligna, materiae, et sumtu modico et labore usque ad viam navibus, inde magno labore, maiore impendio, vehiculis ad mare devehuntur. — Sed hoc opus multas manus poscit: at hae porro non desunt. Nam et in agris magna copia est hominum,

et maxima in civitate: certaque spes, omnes libentissime aggressuros opus omnibus fructuosum. Superest, ut tu libratorem vel architectum, si tibi videbitur, mittas, qui diligenter exploret, sitne lacus altior mari, quem artifices regionis huius quadraginta cubitis altiorem esse contendunt. 4. Ego per eadem loca invenio fossam a rege percussam: sed incertum, utrum ad colligendum humorem circumiacentium agrorum, an ad committendum flumini lacum; est enim imperfecta: hoc quoque dubium, intercepto rege mortalitate, an desperato operis effectu. 5. Sed hoc ipso (feres enim me ambitiosum) pro tua gloria incitor et accendor, ut cupiam peragi a te, quae tantum coeperant reges.

LXXI. (LI.)

TRAIANUS PLINIO S.

Potest nos sollicitare lacus iste, ut committere illum mari velimus: sed plane explorandum est diligenter, ne, si immissus in mare fuerit, totus effluat; certe, quantum aquarum, et unde accipiat. Poteris a Calpurnio Macro petere libratorem: et ego hinc aliquem tibi, peritum eiusmodi operum, mittam.

LXXII. (LXIX.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Triplicem rationem proponit, qua lacus Nicomedensium mari committi possit.

Tu quidem, Domine, providentissime vereris, ne commissus flumini, atque ita mari, lacus effluat: sed ego in re praesenti invenisse videor, quemadmodum huic periculo occurrerem. 2. Potest enim lacus fossa usque ad flumen adduci, nec tamen in flumen emitti, sed relicto quasi margine contineri pariter et dirimi. Sic consequemur, ut nec vicino videatur flumini mixtus, et

sit perinde ac si misceatur. Erit enim facile, per illam brevissimam terram, quae interiacebit, advecta fossa onera transponere in flumen. 3. Quod ita fiet, si necessitas coget; et spero, non coget. Est enim et lacus ipse satis altus, et nunc in contrariam partem flumen emittit; quod interclusum inde, et quó volumus aversum, sine ullo detrimento, lacui tantum aquae, quantum nunc portat, affundet. Praeterea per id spatium, per quod fossa facienda est, incidunt rivi: qui si diligenter colligantur, augebunt illud, quod lacus dederit. 4. Enimvero si placeat fossam longius ducere, et arctius pressam mari aequare, nec in flumen, sed in ipsum mare emittere, repercussus maris servabit et reprimet, quidquid e lacu veniet. Quorum si nihil nobis loci natura praestaret, expeditum tamen erat, cataractis aquae cursum temperare. Verum et haec et alia multo sagacius conquiret explorabitque librator, quem plane, Domine, debes mittere, ut polliceris. Est enim res digna et magnitudine tua et curà. Ego interim Calpurnio Macro, clarissimo viro, auctore te, scripsi, ut libratorem quam maxime idoneum mitteret.

LXXIII. (LXX.)

TRAIANUS PLINIO S.

Manifestum est, mi Secunde carissime, nec prudentiam nec diligentiam tibi defuisse circa istum lacum, quum tam multa provisa habeas, per quae nec periclitetur exhauriri, et magis in usus nobis futurus sit. Elige igitur id, quod praecipue res ipsa suaserit. Calpurnium Macrum credo facturum, ut te libratore instruat: neque enim provinciae istae his artificibus carent.

LXXIV. (LXXI.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

De libere natis, expositis, et in servitute educatis, quaerit.

Magna, Domine, et ad totam provinciam pertinens quaestio est de conditione et alimentis eorum, quos vocant θρεπτούς. 2. In qua ego, auditis constitutionibus Principum, quia nihil inveniebam aut proprium, aut universale, quod ad Bithynos ferretur, consulendum te existimavi, quid observari velles. Neque enim putavi, posse me in eo, quod auctoritatem tuam posceret, exemplis esse contentum. 3. Recitabatur autem apud me edictum, quod dicebatur divi Augusti, ad Anniam pertinens: recitatae et epistolae divi Vespasiani ad Lacedaemonios, et divi Titi ad eosdem, dein ad Achaeos: et Domitiani ad Avidium Nigrinum et Armenium Brocchum proconsules, item ad Lacedaemonios: quae ideo tibi non misi, quia et parum emendata, et quaedam non certae fidei videbantur, et quia vera et emendata in scriniis tuis esse credebam.

LXXV. (LXXII.)

TRAIANUS PLINIO S.

Quaestio ista, quae pertinet ad eos, qui liberi nati, expositi, deinde sublati a quibusdam, et in servitute educati sunt, saepe tractata est: necquidquam invenitur in commentariis eorum Principum, qui ante me fuerunt, quod ad omnes provincias sit constitutum. 2. Epistolae sane sunt Domitiani ad Avidium Nigrinum, et Armenium Brocchum, quae fortasse debeant observari: sed inter eas provincias, de quibus rescripsit, non est Bithynia: et ideo nec assertionem denegandam iis, qui ex eiusmodi caussa in libertatem vindicabuntur, puto: neque ipsam libertatem redimendam pretio alimentorum.

LXXVI. (LXXIII.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

An reliquias mortuorum transferre liceat, Traianum Pontificem Maximum consulit.

Petentibus quibusdam, ut sibi reliquias suorum, aut propter iniuriam vetustatis, aut propter fluminis incursum, aliaque his similia quaecunque, secundum exemplum proconsulum, transferre permitterem, quia sciebam in urbe nostra ex eiusmodi caussis collegium pontificum adiri solere, te, Domine, maximum pontificem, consulendum putavi, quid observare me velis.

LXXVII. (LXXIV.)

TRAIANUS PLINIO S.

Durum est iniungere necessitatem provincialibus pontificum adeundorum, si reliquias suorum propter aliquas iustas caussas transferre ex loco in alium locum velint. Sequenda ergo potius tibi exempla sunt eorum, qui isti provinciae praefuerunt, et ex caussa cuique ita aut permittendum, aut negandum.

LXXVIII. (LXXVII.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Consulit de liberis agnoscendis et natalibus restituendis.

Postulantibus quibusdam, ut de agnoscendis liberis restituendisque natalibus, et secundum epistolam Domitiani scriptam Minucio Rufo, et secundum exempla proconsulum, ipse cognoscerem; respexi ad senatusconsultum pertinens ad eadem genera caussarum, quod de his tantum provinciis loquitur, quibus proconsules praesunt: ideoque rem integram distuli, dum tu, Domine, praeceperis, quid observare me velis.

Digitized by Google

LXXIX. (LXXVIII.)

TRAIANUS PLINIO S.

Si mihi senatusconsultum miseris, quod haesitationem tibi fecit, aestimabo, an debeas cognoscere de agnoscendis liberis, et natalibus suis restituendis.

LXXX. (LXXIX.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Ex Largi hereditate utrum opera sibi fieri, an ludos institui Traianus malit, rogatur.

Iulius, Domine, Largus, ex Ponto, nondum mihi visus, ac ne auditus quidem (scilicet iudicio tuo credit), dispensationem quandam mihi erga te pietatis suae ministeriumque mandavit. 2. Rogavit enim testamento, ut hereditatem suam adirem, cernerem que: ac deinde, perceptis quinquaginta millibus nummûm, reliquum omne Heracleotarum et Tianorum civitatibus redderem, ita ut esset arbitrii mei, utrum opera facienda, quae honori tuo consecrarentur, putarem, an instituendos quinquennales agonas, qui Traiani appellarentur. Quod in notitiam tuam perferendum existimavi, ob hoc maxime, ut dispiceres, quid eligere debeam.

LXXXI. (LXXX.)

TRAIANUS PLINIO S.

Iulius Largus fidem tuam, quasi te bene nosset, elegit. Quid ergo potissimum ad perpetuitatem memoriae eius faciat, secundum cuiusque loci conditionem ipse dispice, et quod optimum existimaveris, insequere.

LXXXII. (LXXXI.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Iuliopolitanis centurionem legionarium mitti cupit.

Providentissime, Domine, fecisti, quod praecepisti

Calpurnio Macro, clarissimo viro, ut legionarium centurionem Byzantium mitteret. 2. Dispice, an etiam Iuliopolitanis simili ratione consulendum putes: quorum civitas, quum sit perexigua, onera maxima sustinet, tantoque graviores iniurias, quanto est infirmior, patitur. 3. Quidquid autem Iuliopolitanis praestiteris, id etiam toti provinciae proderit. Sunt enim in capite Bithyniae, plurimisque per eam commeantibus transitum praebent.

LXXXIII. (LXXXII.)

TRAIANUS PLINIO S.

Ea conditio est civitatis Byzantiorum, confluente undique in eam commeantium turba, ut, secundum consuetudinem praecedentium temporum, honoribus eius praesidio centurionis legionarii consulendum habuerimus. Si Iuliopolitanis succurrendum eodem modo putaverimus, onerabimus nos exemplo. 2. Plures enim tanto magis eadem requirent, quanto infirmiores erunt. Tibi eam fiduciam diligentiae habeo, ut credam, te omni ratione id acturum, ne sint obnoxii iniuriis. 3. Si qui autem se contra disciplinam meam gesserint, statim coerceantur: aut, si plus admiserint, quam ut in re praesenti satis puniantur, si milites erunt, legatis eorum, quae deprehenderis, notum facies: aut, si in urbem versus venturi erunt, mihi scribes.

LXXXIV. (XXXIII.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

De annali Bithynis data lege disquirit.

Cautum est, Domine, Pompeia lege, quae Bithynis data est, ne quis capiat magistratum neve sit in senatu minor annorum triginta. Eadem lege comprehensum est, ut, qui ceperint magistratum, sint in senatu. 2. Se-

cutum est dein edictum divi Augusti, quo permisit minores magistratus ab annis duobus et viginti capere. 3. Quaeritur ergo, an qui minor triginta annorum gessit magistratus, possit a censoribus in senatum legi? et, si potest, an ex iis quoque, qui non gesserint, possint per eandem interpretationem ab ea aetate senatores legi, a qua illis magistratum gerere permissum est? Quod alioqui factitatum, et adhuc esse necessarium dicitur, quia sit aliquanto melius, honestorum hominum liberos, quam e plebe, in curiam admitti. 4. Ego a destinatis censoribus, quid sentirem, interrogatus, eos quidem, qui minores triginta annis gessissent magistratum, putabam posse in senatum et secundum edictum Augusti, et secundum legem Pompeiam, legi: quoniam Augustus gerere magistratus minoribus annis triginta permisisset; lex senatorem esse voluisset, qui gessisset magistratum. 5. De iis autem, qui non gessissent, quamvis essent aetatis eiusdem, cuius illi, quibus gerere permissum est, haesitabam. Per quod effectum est, ut te, Domine, consulerem, quid observari velles. Capita legis, tum edictum Augusti, literis subieci.

LXXXV. (LXXXIV.)

TRAIANUS PLINIO S.

Interpretationi tuae, mi Secunde carissime, idem existimo, hactenus edicto divi Augusti novatam esse legem Pompeiam, ut magistratum quidem capere possent ii, qui non minores duorum et viginti annorum essent: et qui accepissent, in senatum cuiusque civitatis pervenirent. Ceterum, non capto magistratu, eos, qui minores triginta annorum sint, quia magistratum capere possint, in curiam etiam loci cuiusque non existimo legi posse.

LXXXVI. (LXXXVII.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Nicensium libellum supplicem mittit.

Rogatus, Domine, a Nicensibus publice per ea, quae mihi et sunt et debent esse sanctissima, id est, per aeternitatem tuam salutemque, ut preces suas ad te perferrem, fas non putavi negare: acceptumque ab his libellum huic epistolae iunxi.

LXXXVII. (LXXXVIII.)

TRAIANUS PLINIO S.

Nicensibus, qui intestatorum civium suorum concessam vindicationem bonorum a divo Augusto affirmant, debebis vacare, contractis omnibus personis ad idem negotium pertinentibus, adhibitis Virbio Gemellino, et Epimacho liberto meo, procuratoribus, ut, aestimatis etiam iis, quae contra dicuntur, quod optimum credideritis, statuatis.

LXXXVIII. (LXXXIX.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Traiano natalem diem gratulatur.

Opto, Domine, et hunc natalem, et plurimos alios, quam felicissimos agas: aeternaque laude florentem virtutis tuae gloriam, et incolumis et fortis, aliis super alia operibus augeas.

LXXXIX. (XC.)

TRAIANUS PLINIO S.

Agnosco vota tua, mi Secunde carissime, quibus precaris, ut plurimos et felicissimos natales, florente statu reipublicae nostrae, agam.

Digitized by Google

XC. (XCI.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

De aqua in Sinopensem coloniam perducenda consulit.

Sinopenses, Domine, aqua deficiuntur; quae videtur et bona et copiosa ab sextodecimo milliario posse perduci. Est tamen statim ab capite paullo amplius mille passibus locus suspectus et mollis; quem ego interim explorari modico impendio iussi, an recipere et sustinere opus possit. 2. Pecunia, curantibus nobis contracta, non deerit, si tu, Domine, hoc genus operis et salubritati et amoenitati valde sitientis coloniae indulseris.

XC. (XCII.)

TRAIANUS PLINIO S.

Ut coepisti, Secunde carissime, explora diligenter, an locus ille, quem suspectum habes, sustinere opus aquaeductus possit. Neque enim dubitandum puto, quin aqua perducenda sit in coloniam Sinopensem, si modo et viribus suis ipsa id assequi potest, quum plurimum ea res et salubritati et voluptati eius collatura sit.

XCII. (XCIII.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Libellum Amisenorum mittit Traiano.

Amisenorum civitas et libera et foederata beneficio indulgentiae tuae legibus suis utitur. In hac datum mihi publice libellum, ad eranos pertinentem, his literis subieci, ut tu, Domine, dispiceres, quid et quatenus aut permittendum aut prohibendum putares.

XCIII. (XCIV.)

TRAIANUS PLINIO S.

Amisenos, quorum libellum epistolae tuae iunxeras,

si legibus istorum, quibus de officio foederis utuntur, concessum est eranos habere, possumus, quo minus habeant, non impedire, eo facilius, si tali collatione, non ad turbas et illicitos coetus, sed ad sustinendam tenuiorum inopiam utuntur. In ceteris civitatibus, quae nostro iure obstrictae sunt, res huiusmodi prohibenda est.

XCIV. (XCV.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Suetonio ius trium liberorum a principe petit.

Suetonium Tranquillum, probissimum, honestissimum, eruditissimum virum, et mores eius secutus et studia, iam pridem, Domine, in contubernium assumsi, tantoque magis diligere coepi, quanto hunc propius inspexi. 2. Huic ius trium liberorum necessarium faciunt duae caussae. Nam et iudicia amicorum promeretur, et parum felix matrimonium expertus est: impetrandumque a bonitate tua per nos habet, quod illi fortunae malignitas denegavit. 3. Scio, Domine, quantum beneficium petam. Sed peto a te, cuius in omnibus desideriis meis plenissimam indulgentiam experior. Potes autem colligere, quantopere cupiam, quod non rogarem absens, si mediocriter cuperem.

XCV. (XCVI.)

TRAIANUS PLINIO S.

Quam parce haec beneficia tribuam, utique, mi Secunde carissime, haeret tibi, quum etiam in senatu affirmare soleam, non excessisse me numerum, quem apud amplissimum ordinem suffecturum mihi professus sum: tuo tamen desiderio subscripsi, et dedisse me ius trium liberorum Suetonio Tranquillo ea conditione, qua assuevi, referri in commentarios meos iussi.

XCVI. (XCVII.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

De Christianorum rebus accurate perscribit.

Sollemne est mihi, Domine, omnia, de quibus dubito, ad te referre. Quis enim potest melius vel cunctationem meam regere, vel ignorantiam instruere? Cognitionibus de Christianis interfui nunquam: ideo nescio, quid et quatenus aut puniri soleat, aut quaeri. 2. Nec mediocriter haesitavi, sitne aliquod discrimen aetatum, an quamlibet teneri nihil a robustioribus differant: deturne poenitentiae venia, an ei, qui omnino Christianus fuit, desisse non prosit: nomen ipsum, etiamsi flagitiis careat, an flagitia cohaerentia nomini puniantur. Interim in iis, qui ad me tanquam Christiani deferebantur, hunc sum secutus modum. 3. Interrogavi ipsos, *an essent Christiani?* Confitentes iterum ac tertio interrogavi, supplicium minatus: perseverantes duci iussi. Neque enim dubitabam, qualecunque esset, quod faterentur, pervicaciam certe, et inflexibilem obstinationem debere puniri. 4. Fuerunt alii similis amentiae: quos, quia cives Romani erant, annotavi in urbem remittendos. Mox ipso tractatu, ut fieri solet, diffundente se crimine, plures species inciderunt. 5. Propositus est libellus sine auctore, multorum nomina continens, qui negarent se esse Christianos, aut fuisse. Quum, praeeunte me, deos appellarent, et imagini tuae, quam propter hoc iusseram cum simulacris numinum afferri, thure ac vino supplicarent, praeterea maledicerent Christo; quorum nihil cogi posse dicuntur, qui sunt revera Christiani: ego dimittendos putavi. 6. Alii ab indice nominati, esse se Christianos dixerunt, et mox negaverunt: fuisse quidem, sed desiisse, quidam ante triennium, quidam ante plures annos, non nemo etiam ante

viginti quoque. Omnes et imaginem tuam, deorumque simulacra venerati sunt: ii et Christo maledixerunt. 7. Affirmabant autem, hanc fuisse summam vel culpae suae, vel erroris, quod essent soliti stato die ante lucem convenire, carmenque Christo, quasi deo, dicere secum invicem, seque sacramento non in scelus aliquod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati abnegarent: quibus peractis morem sibi discedendi fuisse, rursusque coeundi ad capiendum cibum, promiscuum tamen, et innoxium: quod ipsum facere desiisse post edictum meum, quo secundum mandata tua hetaerias esse vetueram. 8. Quo magis necessarium credidi, ex duabus ancillis, quae ministrae dicebantur, quid esset veri et per tormenta quaerere. Sed nihil aliud inveni, quam superstitionem pravam et immodicam, ideoque, dilata cognitione, ad consulendum te decurri. 9. Visa est enim mihi res digna consultatione, maxime propter periclitantium numerum. Multi enim omnis aetatis, omnis ordinis, utriusque sexus etiam, vocantur in periculum, et vocabuntur. Neque enim civitates tantum, sed vicos etiam atque agros superstitionis istius contagio pervagata est: quae videtur sisti et corrigi posse. 10. Certe satis constat, prope iam desolata templa coepisse celebrari, et sacra sollemnia diu intermissa repeti: passimque venire victimas, quarum adhuc rarissimus emtor inveniebatur. Ex quo facile est opinari, quae turba hominum emendari possit, si sit poenitentiae locus.

XCVII. (XCVIII.)

TRAIANUS PLINIO S.

Actum, quem debuisti, mi Secunde, in excutiendis caussis eorum, qui Christiani ad te delati fuerant, secu-

tus es. Neque enim in universum aliquid, quod quasi certam formam habeat, constitui potest. 2. Conquirendi non sunt: si deferantur et arguantur, puniendi sunt, ita tamen, ut, qui negaverit se Christianum esse, idque re ipsa manifestum fecerit, id est, supplicando diis nostris, quamvis suspectus in praeteritum fuerit, veniam ex poenitentia impetret. Sine auctore vero propositi libelli, nullo crimine locum habere debent. Nam et pessimi exempli, nec nostri saeculi est.

XCVIII. (XCIX.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Quaerit de contegenda Amastrianorum pestifera aqua.

Amastrianorum civitas, Domine, et elegans et ornata, habet inter praecipua opera pulcherrimam, eandemque longissimam plateam: cuius a latere per spatium omne porrigitur nomine quidem flumen, re vero cloaca foedissima: quae sicut turpis et immundissima adspectu, ita pestilens est odore teterrimo. 2. Quibus ex caussis non minus salubritatis quam decoris interest, eam contegi: quod fiet, si permiseris, curantibus nobis, ne desit quoque pecunia operi tam magno, quam necessario.

XCIX. (C.)

TRAIANUS PLINIO S.

Rationis est, mi Secunde carissime, contegi aquam istam, quae per civitatem Amastrianorum fluit, si intecta salubritati obest. Pecunia ne huic operi desit, curaturum te secundum diligentiam tuam, certum habeo.

C. (CI.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Vota pro salute Traiani et soluta et nova nuncupata esse nuntiat.

Vota, Domine, priorum annorum nuncupata alacres

laetique persolvimus; novaque rursus, curante commilitonum et provincialium pietate, suscepimus: precati deos, ut te remque publicam florentem et incolumem ea benignitate servarent, quam super magnas plurimasque virtutes praecipue sanctitate consequi deorum honore meruisti.

CI. (CII.)

TRAIANUS PLINIO S.

Solvisse vota diis immortalibus, te praeeunte, pro mea incolumitate commilitones cum provincialibus laetissimo consensu, et in futurum nuncupasse, libenter, mi Secunde carissime, cognovi literis tuis.

CII. (CIII.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Diem imperii suscepti anniversario ritu celebratum esse annuntiat.

Diem, in quem tutela generis humani felicissima successione translata est, debita religione celebravimus, commendantes diis, imperii tui auctoribus, et vota publica et gaudia.

CIII. (CIV.)

TRAIANUS PLINIO S.

Diem imperii mei debita laetitia et religione a commilitonibus et provincialibus, praeeunte te, celebratum, libenter, mi Secunde carissime, cognovi literis tuis.

CIV. (CV.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Ius Quiritium pro tribus libertis petit.

Valerius, Domine, Paullinus, excepto uno, ius Latinorum suorum mihi reliquit, ex quibus rogo tribus interim ius Quiritium des. Vereor enim, ne sit immodi-

cum, pro omnibus pariter invocare indulgentiam tuam; qua debeo tanto modestius uti, quanto pleniorem experior. Sunt autem, pro quibus peto, C. Valerius Aestiaeus, C. Valerius Dionysius, C. Valerius Aper.

CV. (CVI.)

TRAIANUS PLINIO S.

Quum honestissime iis, qui apud fidem tuam a Valerio Paullino depositi sunt, consultum velis; matura per me. Iis interim, quibus nunc petiisti, dedisse me ius Quiritium, referri in commentarios meos iussi, idem facturus in ceteris, pro quibus petieris.

CVI. (CVII.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Centurionis, filiae civitatem petentis, libellum mittit.

Rogatus, Domine, a P. Accio Aquila, centurione cohortis sextae equestris, ut mitterem tibi libellum, per quem indulgentiam pro statu filiae suae implorat, durum putavi negare, quum scirem, quantam soleres militum precibus patientiam humanitatemque praestare.

CVII. (CVIII.)

TRAIANUS PLINIO S.

Libellum P. Accii Aquilae, centurionis cohortis sextae equestris, quem mihi misisti, legi: cuius precibus motus dedi filiae eius civitatem Romanam. Libellum rescripti, quem illi redderes, misi tibi.

CVIII. (CIX.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

De protopraxia civitatum consulit.

Quid habere iuris velis et Bithynas et Ponticas civitates in exigendis pecuniis, quae illis vel ex locationi-

bus, vel ex venditionibus aliisve caussis debeantur, rogo, Domine, rescribas. Ego inveni, a plerisque proconsulibus concessam eis protopraxian, eamque pro lege valuisse. 2. Existimo tamen tua providentia constituendum aliquid et sanciendum, per quod utilitatibus eorum in perpetuum consulatur. Nam quae sunt ab aliis instituta, sint licet sapienter indulta, brevia tamen et infirma sunt, nisi illis tua contingat auctoritas.

CIX. (CX.)

TRAIANUS PLINIO S.

Quo iure uti debeant Bithynae vel Ponticae civitates in iis pecuniis, quae ex quaque caussa reipublicae debebuntur, ex lege cuiusque animadvertendum est. Nam sive habent privilegium, quo ceteris creditoribus anteponantur, custodiendum est; sive non habent, in iniuriam privatorum id dari a me non oportebit.

CX. (CXI.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

De Amisenis, pecuniam Pisoni olim donatam repetentibus, Traianum consulit.

Ecdicus, Domine, Amisenorum civitatis petebat apud me a Iulio Pisone denariorum circiter XL millia, donata ei publice ante xxx annos, et bule et ecclesia consentiente: utebanturque mandatis tuis, quibus eiusmodi donationes vetantur. 2. Piso contra, plurima se in rempublicam contulisse, ac prope totas facultates erogasse, dicebat. Addebat etiam temporis spatium, postulabatque, ne id, quod pro multis et olim accepisset, cum eversione reliquae dignitatis reddere cogeretur. Quibus ex caussis integram cognitionem differendam existimavi, ut te, Domine, consulerem, quid sequendum putares.

Digitized by Google

CXI. (CXII.)

TRAIANUS PLINIO S.

Sicut largitiones ex publico fieri mandata prohibent, ita, ne multorum securitas subruatur, factas ante aliquantum temporis retractari atque in irritum vindicari non oportet. Quidquid ergo ex hac caussa actum ante viginti annos erit, omittamus. Non minus enim hominibus cuiusque loci, quam pecuniae publicae consultum volo.

CXII. (CXIII.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

An in senatum lecti, pro introitu aliquid inferre debeant, quaerit.

Lex Pompeia, Domine, qua Bithyni et Pontici utuntur, eos, qui in bulen a censoribus leguntur, dare pecuniam non iubet: sed ii, quos indulgentia tua quibusdam civitatibus super legitimum numerum adiicere permisit, et singula millia denariorum et bina intulerunt. 2. Anicius deinde Maximus proconsul eos etiam, qui a censoribus legerentur, duntaxat in paucissimis civitatibus aliud aliis iussit inferre. 3. Superest ergo, ut ipse dispicias, an in omnibus civitatibus certum aliquid omnes, qui deinde buleutae leguntur, debeant pro introitu dare. Nam quod in perpetuum mansurum est, a te constitui decet, cuius factis dictisque debetur aeternitas.

CXIII. (CXIV.)

TRAIANUS PLINIO S.

Honorarium decurionatus omnes, qui in quaque civitate Bithyniae decuriones fiunt, inferre debeant necne, in universum a me non potest statui. Id ergo, quod semper tutissimum est, sequendam cuiusque civitatis legem puto: scilicet adversus eos, qui inviti fiunt decu-

riones. Existimo id acturos, ut erogatio ceteris praeferatur.

CXIV. (CXV.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Decuriones alienae civitatis an eiici senatu possint, quaerit.

Lege, Domine, Pompeia permissum Bithynicis civitatibus, adscribere sibi, quos vellent cives, dum civitatis non sint alienae, sed suarum quisque civitatum, quae sunt in Bithynia. Eadem lege sancitur, quibus de caussis e senatu a censoribus eiiciantur: inter quas nihil de cive alieno cavetur. 2. Inde me quidam ex censoribus consulendum putaverunt, an eiicere deberent eum, qui esset alterius civitatis. 3. Ego, quia lex, sicut adscribi civem alienum vetabat, ita eiici e senatu ob hanc caussam non iubebat; praeterea quia ab aliquibus affirmabatur mihi, in omni civitate plurimos esse buleutas ex aliis civitatibus, futurumque, ut multi homines multaeque civitates concuterentur ea parte legis, quae iam pridem consensu quodam exolevisset: necessarium existimavi consulere te, quid servandum putares. Capita legis his literis subieci.

CXV. (CXVI.)

TRAIANUS PLINIO S.

Merito haesisti, Secunde carissime, quid a te rescribi oporteret censoribus consulentibus, an legerent in senatum aliarum civitatum, eiusdem tamen provinciae, cives. Nam et legis auctoritas, et longa consuetudo usurpata contra legem, in diversum movere te potuit. Mihi hoc temperamentum eius placuit, ut ex praeterito nihil novaremus, sed manerent, quamvis contra legem adsciti, quarumcunque civitatum cives; in futurum au-

tem lex Pompeia observaretur; cuius vim si retro quoque velimus custodire, multa necesse est perturbari.

CXVI. (CXVII.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Veretur, ne ex invitatione ad sollemne officium factiones oriantur.

Qui virilem togam sumunt, vel nuptias faciunt, vel ineunt magistratum, vel opus publicum dedicant, solent totam bulen, atque etiam e plebe non exiguum numerum vocare, binosque denarios vel singulos dare; quod an celebrandum, et quatenus putes, rogo scribas. 2. Ipse enim sicut arbitror, praesertim ex sollemnibus caussis, concedendum ius esse invitationis; ita vereor, ne ii, qui mille homines, interdum etiam plures, vocant, modum excedere, et in speciem dianomes incidere videantur.

CXVII. (CXVIII.)

TRAIANUS PLINIO S.

Merito vereris, ne in speciem dianomes incidat invitatio, quae et in numero modum excedit, et quasi per corpora, non viritim singulos ex notitia, ad sollemnes sportulas contrahit. Sed ego ideo prudentiam tuam elegi, ut formandis istius provinciae moribus ipse moderareris, et ea constitueres, quae ad perpetuam eius provinciae quietem essent profutura.

CXVIII. (CXIX.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Doceri desiderat, a quo die incipiant iselastica praemia victoribus dari.

Athletae, Domine, ea, quae pro Iselasticis certaminibus constituisti, deberi sibi putant statim ex eo die, quo sunt coronati. Nihil enim referre, quando sint patriam invecti, sed quando certamine vicerint, ex quo invehi possint. Ego contra Iselasticorum nomine vehe-

menter addubitem, an sit potius id tempus, quo εἰσήλασαν, intuendum. 2. Iidem opsonia petunt pro eo agone, qui a te Iselasticus factus est, quamvis vicerint ante, quam fieret. Aiunt enim congruens esse, sicut non datur sibi pro his certaminibus, quae esse Iselastica, postquam vicerunt, desierunt; ita pro iis dari, quae esse coeperunt. 3. Hic quoque non mediocriter haereo, ne cuiusquam retro habeatur ratio; dandumque, quod tunc, quum vincerent, non debebatur. Rogo ergo, ut dubitationem meam regere, id est, beneficia tua interpretari ipse digneris.

CXIX. (CXX.)

TRAIANUS PLINIO S.

Iselasticum tunc primum mihi videtur incipere deberi, quum quis in civitatem suam ipse εἰσήλασεν. Opsonia eorum certaminum, quae Iselastica esse placuit mihi, si ante Iselastica non fuerunt, retro non debentur. Nec proficere pro desiderio athletarum potest, tam eorum, quae postea Iselastica lege constitui, quam quae, quum vincerent, esse desierunt. Mutata enim conditione certaminum, nihilominus, quae ante perceperant, non revocantur.

CXX. (XII.)

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Gratias agit, quod Coelium ex consulatu in Bithyniam missurus sit.

Difficile est, Domine, exprimere verbis, quantam perceperim laetitiam, quod et mihi et socrui meae praestitisti, ut ad finem consulatus Coelium Clementem in hanc provinciam transferres. 2. Ex illo enim mensuram beneficii tui penitus intelligo, quum tam plenam indulgentiam cum tota domo mea experiar: cui referre gratiam parem nec audeo quidem, quamvis maxime de-

Digitized by Google

beam. Itaque ad vota confugio, deosque precor, ut iis, quae in me assidue confers, non indignus existimer.

CXXI.

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Excusat se, quod uxorem diplomate adiuverit.

Usque in hoc tempus, Domine, neque cuiquam diplomata commodavi, neque in rem ullam, nisi tuam, misi. Quam perpetuam servationem meam quaedam necessitas rupit. Uxori enim meae, audita morte avi, volenti ad amitam suam excurrere, usum eorum negare durum putavi, quum talis officii gratia in celeritate consisteret; sciremque, te rationem itineris probaturum, cuius caussa erat pietas. 2. Haec scripsi, quia mihi parum gratus tibi fore videbar, si dissimulassem inter alia beneficia hoc unum, quod me debere sciebam indulgentiae tuae, quod fiducia eius, quasi consulto te, non dubitavi facere; quem si consuluissem, sero fecissem.

CXXII.

TRAIANUS PLINIO S.

Merito habuisti, Secunde carissime, fiduciam animi mei. Nec dubitandum fuisset, si exspectasses, donec me consuleres, an iter uxoris tuae diplomatibus, quae officio tuo dedi, adiuvandum esset, usum eorum intentioni non profuisse, quum apud amitam suam uxor tua deberet etiam celeritate gratiam adventus sui augere.

Digitized by Google

C. PLINII SECUNDI
PANEGYRICUS.

Bene ac sapienter, Patres Conscripti, maiores instituerunt, ut rerum agendarum, ita dicendi initium a precationibus capere: quod nihil rite, nihilque providenter homines, sine deorum immortalium ope, consilio, honore, auspicarentur. 2. Qui mos cui potius, quam consuli, aut quando magis usurpandus colendusque est, quam quum imperio senatus, auctoritate reipublicae, ad agendas optimo principi gratias excitamur? 3. Quod enim praestabilius est aut pulchrius munus deorum, quam castus et sanctus et diis simillimus princeps? 4. Ac si adhuc dubium fuisset, forte casuque rectores terris, an aliquo numine darentur: principem tamen nostrum liqueret divinitus constitutum. 5. Non enim occulta potestate fatorum, sed ab Iove ipso coram ac palam repertus, electus est: quippe inter aras et altaria, eodemque loci, quem deus ille tam manifestus ac praesens, quam caelum ac sidera, insedit. 6. Quo magis aptum piumque est, te, Iupiter optime maxime, antea conditorem, nunc conservatorem imperii nostri, precari, ut mihi digna consule, digna senatu, digna principe contingat oratio: utque omnibus, quae dicentur a me, libertas, fides, veritas constet: tantumque a specie adulationis absit gratiarum actio mea, quantum abest a necessitate.

Digitized by Google

II. Equidem non Consuli modo, sed omnibus civibus enitendum reor, ne quid de Principe nostro ita dicant, ut idem illud de alio dici potuisse videatur. 2. Quare abeant ac recedant voces illae, quas metus exprimebat: nihil, quale ante, dicamus; nihil enim, quale antea, patimur: nec eadem de principe [palam], quae prius, praedicemus; neque enim eadem secreto loquimur, quae prius. 3. Discernatur orationibus nostris diversitas temporum, et ex ipso genere gratiarum agendarum intelligatur, cui, quando sint actae. Nusquam ut deo, nusquam ut numini blandiamur: non enim de tyranno, sed de cive; non de domino, sed de parente loquimur. 4. Unum ille se ex nobis, et hoc magis excellit atque eminet, quod unum ex nobis putat; nec minus hominem se, quam hominibus praeesse meminit. 5. Intelligamus ergo bona nostra, dignosque nos illis usu probemus, atque identidem cogitemus, quam sit indignum, si maius principibus praestemus obsequium, qui servitute civium, quam qui libertate laetantur. 6. Et populus quidem Romanus dilectum principum servat, quantoque paullo ante concentu formosum alium, hunc fortissimum personat; quibusque aliquando clamoribus gestum alterius et vocem, huius pietatem, abstinentiam, mansuetudinem laudat. 7. Quid nos ipsi? divinitatem principis nostri, an humanitatem, temperantiam, facilitatem, ut amor et gaudium tulit, celebrare universi solemus? Iam quid tam civile, tam senatorium, quam illud additum a nobis OPTIMI cognomen? quod peculiare huius et proprium arrogantia priorum principum fecit. 8. Enimvero quam commune, quam ex aequo, quod FELICES NOS, FELICEM ILLUM praedicamus? alternisque votis, HAEC FACIAT, HAEC AUDIAT, quasi non dicturi, nisi fecerit, comprecamur? Ad quas ille voces lacrymis etiam

ac multo pudore suffunditur. Agnoscit enim sentitque, sibi, non principi, dici.

III. Igitur quod temperamentum omnes in illo subito pietatis calore servavimus, hoc singuli quoque meditatique teneamus; sciamusque, nullum esse neque sincerius, neque acceptius genus gratiarum, quam quod illas acclamationes aemuletur, quae fingendi non habent tempus. 2. Quantum ad me attinet, laborabo, ut orationem meam ad modestiam Principis moderationemque submittam, nec minus considerabo, quid aures eius pati possint, quam quid virtutibus debeatur. 3. Magna et inusitata Principis gloria, cui gratias acturus, non tam vereor, ne me in laudibus suis parcum, quam ne nimium putet. 4. Haec me cura, haec difficultas sola circumstat: nam merenti gratias agere facile est, Patres Conscripti. Non enim periculum est, ne, quum loquar de humanitate, exprobrari sibi superbiam credat; quum de frugalitate, luxuriam; quum de clementia, crudelitatem; quum de liberalitate, avaritiam; quum de benignitate, livorem; quum de continentia, libidinem; quum de labore, inertiam; quum de fortitudine, timorem. 5. Ac ne illud quidem vereor, ne gratus ingratusve videar, prout satis aut parum dixero. Animadverto enim, etiam deos ipsos non tam accuratis adorantium precibus, quam innocentia et sanctitate, laetari; gratioremque existimari, qui delubris eorum puram castamque mentem, quam qui meditatum carmen intulerit.

IV. Sed parendum est Senatusconsulto, quo ex utilitate publica placuit, ut Consulis voce, sub titulo gratiarum agendarum, boni principes, quae facerent, recognoscerent; mali, quae facere deberent. 2. Id nunc eo magis solemne ac necessarium est, quod parens noster privatas gratiarum actiones cohibet et comprimit, inter-

cessurus etiam publicis, si permitteret sibi vetare, quod Senatus iuberet. 3. Utrumque, Caesar Auguste, moderate, et quod alibi tibi gratias agi non sinis, et quod hic sinis. Non enim a te ipso tibi honor iste, sed agentibus habetur. Cedis affectibus nostris, nec nobis munera tua praedicare, sed audire tibi necesse est. 4. Saepe ego mecum, P. C., tacitus agitavi, qualem quantumque esse oporteret, cuius ditione nutuque maria, terrae, pax, bella regerentur: quum interea fingenti formantique mihi principem, quem aequata diis immortalibus potestas deceret, nunquam voto saltem concipere succurrit similem huic, quem videmus. 5. Enituit aliquis in bello, sed obsolevit in pace: alium toga, sed non et arma honestarunt: reverentiam ille terrore, alius amorem humanitate captavit: ille quaesitam domi gloriam in publico, hic in publico partam domi perdidit. Postremo adhuc nemo exstitit, cuius virtutes nullo vitiorum confinio laederentur. 6. At Principi nostro quanta concordia, quantusque concentus omnium laudum omnisque gloriae contigit! Ut nihil severitati eius hilaritate, nihil gravitati simplicitate, nihil maiestati humanitate detrahitur! 7. Iam firmitas, iam proceritas corporis, iam honor capitis, et dignitas oris, ad hoc aetatis indeflexa maturitas, nec sine quodam munere deûm festinatis senectutis insignibus ad augendam maiestatem ornata caesaries, nonne longe lateque principem ostentant?

V. Talem esse oportuit, quem non bella civilia nec armis oppressa respublica, sed pax, et adoptio, et tandem exorata terris numina, dedissent. 2. An fas erat, nihil differre inter imperatorem, quem homines, et quem dii fecissent? quorum quidem in te, Caesar Auguste, iudicium et favor, tunc statim, quum ad exercitum proficiscereris, et quidem inusitato indicio enituit. 3. Nam

ceteros principes aut largus cruor hostiarum, aut sinister volatus avium consulentibus nuntiavit: tibi ascendenti de more Capitolium, quamquam non id agentium civium clamor, ut iam principi, occurrit. 4. Siquidem omnis turba, quae limen insederat, ad ingressum tuum foribus reclusis, illa quidem, ut tunc arbitrabatur, deum; ceterum, ut docuit eventus, te consalutavit imperatorem. 5. Nec aliter a cunctis omen acceptum est. Nam ipse intelligere nolebas: recusabas enim imperare, recusabas; quod bene erat imperaturi. Igitur cogendus fuisti. 6. Cogi porro non poteras, nisi periculo patriae, et nutatione reipublicae. Obstinatum enim tibi non suscipere imperium, nisi servandum fuisset. 7. Quare ego illum ipsum furorem motumque castrensem reor exstitisse, quia magna vi magnoque terrore modestia tua vincenda erat. 8. Ac sicut maris coelique temperiem turbines tempestatesque commendant; ita ad augendam pacis tuae gratiam illum tumultum praecessisse crediderim. 9. Habet has vices conditio mortalium, ut adversa ex secundis, ex adversis secunda nascantur. Occultat utrorumque semina deus, et plerumque bonorum malorumque caussae sub diversa specie latent.

VI. Magnum quidem illud seculo dedecus, magnum reipublicae vulnus impressum est. Imperator, et parens generis humani, obsessus, captus, inclusus: ablata mitissimo seni servandorum hominum potestas; ereptumque principi illud in principatu beatissimum, quod nihil cogitur. 2. Si tamen haec sola erat ratio, quae te publicae salutis gubernaculis admoveret; prope est ut exclamem, tanti fuisse. Corrupta est disciplina castrorum, ut tu corrector emendatorque contingeres: inductum pessimum exemplum, ut optimum opponeretur: postremo coactus princeps, quos nollet, occidere, ut daret princi-

pem, qui cogi non posset. 3. Olim tu quidem adoptari merebare; sed nescissemus, quantum tibi deberet imperium, si ante adoptatus esses. Exspectatum est tempus, in quo liqueret, non tam accepisse te beneficium, quam dedisse. Confugit in sinum tuum concussa respublica, ruensque imperium super imperatorem imperatoris tibi voce delatum est. 4. Imploratus adoptione, et accitus es, ut olim duces magni a peregrinis externisque bellis ad opem patriae ferendam revocari solebant. Ita filius ac parens uno eodemque momento rem maximam invicem praestitistis: ille tibi imperium dedit, tu illi reddidisti. 5. Solus ergo ad hoc aevi pro munere tanto paria accipiendo fecisti, immo ultro dantem obligasti: communicato enim imperio, solicitior tu, ille securior factus est.

VII. O novum atque inauditum ad principatum iter! Non te propria cupiditas, proprius metus; sed aliena utilitas, alienus timor principem fecit. 2. Videaris licet quod est amplissimum consequutus inter homines; felicius tamen erat illud, quod reliquisti: sub bono principe privatus esse desiisti. 3. Assumtus es in laborum curarumque consortium, nec te laeta et prospera stationis istius, sed aspera et dura ad capessendam eam compulerunt. Suscepisti imperium, postquam alium suscepti poenitebat. 4. Nulla adoptati cum eo, qui adoptabat, cognatio, nulla necessitudo, nisi quod uterque optimus erat, dignusque alter eligi, alter eligere. Itaque adoptatus es, non, ut prius alius atque alius, in uxoris gratiam. Adscivit enim te filium non vitricus, sed princeps, eodemque animo divus Nerva pater tuus factus est, quo erat omnium. 5. Nec decet aliter filium adsumi, si adsumatur a principe. An Senatum Populumque Romanum, exercitus, provincias, socios transmissurus uni, successorem e sinu uxoris accipias? summaeque pote-

statis heredem tantum intra domum tuam quaeras? non per totam civitatem circumferas oculos? et hunc tibi proximum, hunc coniunctissimum existimes, quem optimum, quem diis simillimum inveneris? 6. Imperaturus omnibus, eligi debet ex omnibus. Non enim servulis tuis dominum, ut possis esse contentus quasi necessario herede, sed principem civibus daturus es imperator. Superbum istud et regium, nisi adoptes eum, quem constet imperaturum fuisse, etiamsi non adoptasses. 7. Fecit hoc Nerva, nihil interesse arbitratus, genueris an elegeris, si perinde sine iudicio adoptentur liberi, ac nascuntur: nisi tamen quod aequiore animo ferunt homines, quem princeps parum feliciter genuit, quam quem male elegit.

VIII. Sedulo ergo vitavit hunc casum, nec iudicia hominum, sed deorum etiam in consilium assumsit. Itaque non tua in cubiculo, sed in templo; nec ante genialem torum, sed ante pulvinar Iovis optimi maximi, adoptio peracta est: qua tandem non servitus nostra, sed libertas et salus et securitas fundabatur. 2. Sibi enim dii gloriam illam vindicaverunt: horum opus, horum illud imperium; Nerva tantum minister fuit; teque qui adoptaret, tam paruit, quam tu, qui adoptabaris. 3. Allata erat ex Pannonia laurea, id agentibus diis, ut invicti imperatoris exortum victoriae insigne decoraret. Hanc Imperator Nerva in gremio Iovis collocarat: quum repente solito maior et augustior, advocata hominum concione deorumque, te filium sibi, hoc est, unicum auxilium fessis rebus adsumsit. 4. Inde quasi deposito imperio, qua securitate, qua gloria laetus (nam quantulum refert, deponas, an partiaris imperium, nisi quod difficilius hoc est?) non secus ac praesenti tibi innixus, tuis humeris se patriamque sustentans, tua iuventa, tuo

robore invaluit! Statim consedit omnis tumultus. 5. Non adoptionis opus istud fuit, sed adoptati: atque adeo temere fecerat Nerva, si adoptasset alium. Oblitine sumus, ut nuper post adoptionem non desierit seditio, sed coeperit? Irritamentum istud irarum et fax tumultus fuisset, nisi incidisset in te. 6. An dubium est, ut dare posset imperium imperator, qui reverentiam amiserat, auctoritate eius effectum esse, cui dabatur? Simul filius, simul Caesar, mox Imperator, et consors Tribuniciae potestatis, et omnia pariter, et statim factus es: quae proxime parens verus tantum in alterum filium contulit.

IX. Magnum hoc tuae moderationis indicium, quod non solum successor imperii, sed particeps etiam sociusque placuisti. Nam successor, etiamsi nolis, habendus est: non est habendus socius, nisi velis. 2. Credentne posteri, patricio et consulari et triumphali patre genitum, quum fortissimum, amplissimum, amantissimum sui exercitum regeret, imperatorem non ab exercitu factum? eidem, quum Germaniae praesideret, Germanici nomen hinc missum? nihil ipsum, ut imperator fieret, agitasse? nihil fecisse, nisi quod meruit et paruit? 3. Paruisti enim, Caesar, et ad principatum obsequio pervenisti, nihilque magis a te subiecti animi factum est, quam quod imperare coepisti. Iam Caesar, iam imperator, iam Germanicus, absens et ignarus, et post tanta nomina, quantum ad te pertinet, privatus. 4. Magnum videretur, si dicerem, Nescisti te imperatorem futurum: eras imperator, et esse te nesciebas. Ut vero ad te fortunae tuae nuntius venit, malebas quidem hoc esse, quod fueras, sed non erat liberum. Annon obsequereris principi civis, legatus imperatori, filius patri? 5. Ubi deinde disciplina? ubi mos a maioribus traditus, quodcunque imperator munus iniungeret, aequo animo paratoque

subeundi? Quid enim, si provincias ex provinciis, ex bellis bella mandaret? 6. Eodem illum uti iure posse putes, quum ad imperium revocet, quo sit usus, quum ad exercitum miserit; nihilque interesse, ire legatum, an redire principem iubeat, nisi quod maior sit obsequii gloria in eo, quod quis minus velit.

X. Augebat auctoritatem iubentis in summum discrimen auctoritas eius adducta: utque magis parendum imperanti putares, efficiebatur eo, quod ab aliis minus parebatur. Ad hoc audiebas Senatus Populique consensum. Non unius Nervae iudicium illud, illa electio fuit. Nam qui ubique sunt homines, hoc idem votis expetebant; ille tantum iure principis occupavit, primusque fecit, quod omnes facturi erant. Nec Hercule tantopere cunctis factum placeret, nisi placuisset, antequam fieret. 3. At quo, dii boni, temperamento potestatem tuam fortunamque moderatus es! Imperator titulis et imaginibus et signis, ceterum modestia, labore, vigilantia dux et legatus et miles, quum iam tua vexilla, tuas aquilas magno gradu anteires, neque aliud tibi ex illa adoptione, quam filii pietatem, filii obsequium adsereres, longamque huic nomini aetatem, longamque gloriam precarere. 4. Te providentia deorum primum in locum provexerat; tu adhuc in secundo resistere atque etiam senescere optabas: privatus tibi videbaris, quamdiu imperator et alius esset. Audita sunt vota tua, sed in quantum optimo illi et sanctissimo seni utile fuit, quem dii coelo vindicaverunt, ne quid post illud divinum et immortale factum mortale faceret. 5. Deberi quippe maximo operi hanc venerationem, ut novissimum esset, auctoremque eius statim consecrandum, ut quandoque inter posteros quaereretur, an illud iam deus fecisset. 6. Ita ille nullo magis nomine publicus parens, quam quia tuus. Ingens

gloria, ingensque fama, quum abunde expertus esset, quam bene humeris tuis sederet imperium, tibi terras, te terris reliquit; eo ipso carus omnibus ac desiderandus, quod prospexerat, ne desideraretur.

XI. Quem tu lacrymis primum, ita ut filium decuit, mox templis honestasti, non imitatus illos, qui hoc idem, sed alia mente, fecerunt. Dicavit coelo Tiberius Augustum, sed ut maiestatis crimen induceret: Claudium Nero, sed ut irrideret: Vespasianum Titus, Domitianus Titum: sed ille, ut dei filius, hic, ut frater videretur. 2. Tu sideribus patrem intulisti, non ad metum civium, non in contumeliam numinum, non in honorem tuum, sed quia deum credis. 3. Minus est hoc, quum fit ab his, qui et sese deos putant. Sed licet illum aris, pulvinaribus, flamine colas; non alio magis tamen deum et facis et probas, quam quod ipse talis es. In principe enim, qui electo successore fato concessit, una itemque certissima divinitatis fides est bonus successor. 4. Num ergo tibi ex immortalitate patris aliquid arrogantiae accessit? num hos proximos divinitate parentum desides ac superbos potius, quam illos veteres et antiquos aemularis? qui hoc ipsum imperium peperere, quod modo hostes invaserant contemserantque; quoniam imperatoris pulsi fugatique non aliud maius habebatur indicium, quam si triumpharetur. 5. Ergo sustulerant animos, et iugum excusserant: nec iam nobiscum de sua libertate, sed de nostra servitute, certabant: ac ne inducias quidem, nisi aequis conditionibus inibant, legesque ut acciperent, dabant.

XII. At nunc rediit omnibus terror et metus, et votum imperata faciendi. Vident enim Romanum ducem, unum ex illis veteribus et priscis; quibus imperatorium nomen addebant contecti caedibus campi et infecta vi-

ctoriis maria. 2. Accipimus obsides ergo, non emimus: nec ingentibus damnis immensisque muneribus paciscimur, ut vicerimus. Rogant, supplicant; largimur, negamus, utrumque ex imperii maiestate: agunt gratias, qui impetraverunt; non audent queri, quibus negatum est. 3. An audeant, qui sciant, te adsedisse ferocissimis populis eo ipso tempore, quod amicissimum illis, difficillimum nobis: quum Danubius ripas gelu iungit, duratusque glacie ingentia tergo bella transportat: quum ferae gentes non telis magis, quam suo coelo, suo sidere armantur? 4. Sed ubi in proximo tu, non secus ac si mutatae temporum vices essent, illi quidem latibulis suis clausi tenebantur; nostra agmina percursare ripas, et aliena occasione, si permitteres, uti, ultroque hiemem suam barbaris inferre, gaudebant.

XIII. Haec tibi apud hostes veneratio: quid apud milites? Quam admirationem quemadmodum comparasti? quum tecum inediam, tecum ferrent sitim; quum in illa meditatione campestri militaribus turmis imperatorium pulverem sudoremque misceres, nihil a ceteris, nisi robore ac praestantia differens; quum libero Marte nunc cominus tela vibrares, nunc vibrata susciperes, alacer virtute militum et laetus, quoties aut cassidi tuae aut clypeo gravior ictus incideret; 2. (laudabas quippe ferientes, hortabarisque, ut auderent: et audebant iam:) quum spectator moderatorque ineuntium certamina virorum, arma componeres, tela tentares, ac si quid durius accipienti videretur, ipse vibrares. 3. Quid quum solatium fessis, aegris opem ferres? Non tibi moris tua inire tentoria, nisi commilitonum ante lustrasses; nec requiem corpori, nisi post omnes, dare. 4. Hac mihi admiratione dignus imperator non videretur, si inter Fabricios, et Scipiones, et Camillos talis esset. Tunc enim illum

imitationis ardor, semperque melior aliquis accenderet. 5. Postquam vero studium armorum a manibus ad oculos, ad voluptatem a labore translatum est; postquam exercitationibus nostris non veteranorum aliquis, cui decus muralis aut civica, sed Graeculus magister assistit: quam magnum est, [unum] ex omnibus patrio more, patria virtute laetari, et sine aemulo ac sine exemplo secum certare, secum contendere, ac sicut imperat solus, solum ita esse, qui debeat imperare!

XIV. Nonne incunabula haec tibi, Caesar, et rudimenta, quum puer admodum Parthica lauro gloriam patris augeres, nomenque Germanici iam tum mererere, quum ferociam superbiamque barbarorum ex proximo auditus magno terrore cohiberes, Rhenumque et Euphratem admirationis tuae fama coniungeres? quum orbem terrarum non pedibus magis, quam laudibus peragrares? apud eos semper maior et clarior, quibus postea contigisses. Et necdum imperator, necdum dei filius eras. 2. Germaniam quidem quum plurimae gentes, ac prope infinita vastitas interiacentis soli, tum Pyrenaeus, Alpes, immensique alii montes, nisi his comparentur, muniunt dirimuntque. 3. Per hoc omne spatium quum legiones duceres, seu potius (tanta velocitas erat) raperes: non vehiculum unquam, non equum respexisti. Levis hic, non subsidium itineris, sed decus, et cum ceteris subsequebatur: ut cuius nullus tibi usus, nisi quum die stativorum proximum campum alacritate, discursu, pulvere attolleres. Initium laboris mirer, an finem? 4. Multum est, quod perseverasti: plus tamen, quod non timuisti, ne perseverare non posses. 5. Nec dubito, quin ille, qui te inter illa Germaniae bella ab Hispania usque, ut validissimum praesidium, exciverat, iners ipse alienisque virtutibus tunc quoque invidus

imperator, quum ope earum indigeret, tantam admirationem tui non sine quodam timore conceperit, quantam ille genitus Iove post saevos labores duraque imperia regi suo indomitus semper indefessusque referebat; quum aliis super alias expeditionibus munere alio dignus invenireris.

XV. Tribunus vero disiunctissimas terras, teneris adhuc annis, viri firmitate lustrasti: iam tunc praemonente Fortuna, ut diu penitus perdisceres, quae mox praecipere deberes. 2. Neque enim prospexisse castra, brevemque militiam quasi transisse contentus, ita egisti tribunum, ut esse statim dux posses, nihilque discendum haberes tempore docendi. 3. Cognovisti per stipendia decem mores gentium, regionum situs, opportunitates locorum; et diversam aquarum coelique temperiem, ut patrios fontes patriumque sidus, ferre consuesti. 4. Quoties equos, quoties emerita arma mutasti! Veniet ergo tempus, quo posteri visere, visendum tradere minoribus suis gestient, quis sudores tuos hauserit campus, quae refectiones tuas arbores, quae somnum saxa praetexerint, quod denique tectum magnus hospes impleveris: ut tunc ipsi tibi ingentium ducum sacra vestigia, iisdem in locis, monstrabantur. 5. Verum haec olim: in praesentia quidem, quisquis paullo vetustior miles, hic te commilitone censetur. Quotus enim quisque, cuius tu non ante commilito, quam imperator? Inde est, quod prope omnes nomine appellas: quod singulorum fortia facta commemoras: nec habent adnumeranda tibi pro republica vulnera, quibus statim laudator et testis contigisti.

XVI. Sed magis praedicanda moderatio tua, quod innutritus bellicis laudibus pacem amas: nec quia vel pater tibi triumphalis, vel adoptionis tuae die dicata

Capitolino Iovi laurus, idcirco ex occasione omni quaeris triumphos. Non times bella, nec provocas. 2. Magnum est, Imperator Auguste, magnum est stare in Danubii ripa, si transeas, certum triumphi; nec decertare cupere cum recusantibus: quorum alterum fortitudine, alterum moderatione efficitur. 3. Nam ut ipse nolis pugnare, moderatio; fortitudo tua praestat, ut neque hostes tui velint. Accipiet ergo aliquando Capitolium non mimicos currus, nec falsae simulacra victoriae; sed imperatorem veram ac solidam gloriam reportantem, pacem, tranquillitatem, et tam confessa hostium obsequia, ut vincendus nemo fuerit. 4. Pulchrius hoc omnibus triumphis. Neque enim unquam, nisi ex contemtu imperii nostri factum est, ut vinceremus. 5. Quod si quis barbarus rex eo insolentiae furorisque processerit, ut iram tuam indignationemque mereatur: nae ille, sive interfuso mari, seu fluminibus immensis, seu praecipiti monte defenditur, omnia haec tam prona, tamque cedentia virtutibus tuis sentiet, ut subsedisse montes, flumina exaruisse, interceptum mare, illatasque non classes nostras, sed terras ipsas arbitretur.

XVII. Videor iam cernere non spoliis provinciarum, et extorto sociis auro, sed hostilibus armis captorumque regum catenis triumphum gravem. 2. Videor ingentia ducum nomina, nec indecora nominibus corpora noscitare. Videor intueri immanibus ausis barbarorum onusta fercula, et sua quemque facta vinctis manibus sequentem: mox ipsum te sublimem, instantemque curru domitarum gentium tergo; ante currum autem clypeos, quos ipse perfoderis. 3. Nec tibi opima defuerint, si quis regum venire in manus audeat, nec modo telorum tuorum, sed etiam oculorum minarumque coniectum toto campo, totoque exercitu opposito, perhor-

rescat. 4. Meruisti proxima moderatione, ut, quandocunque te vel inferre vel propulsare bellum coëgerit imperii dignitas, non ideo vicisse videaris, ut triumphares, sed triumphare, quia viceris.

XVIII. Aliud ex alio mihi occurrit. Quam speciosum est enim, quod disciplinam castrorum lapsam exstinctamque refovisti, depulso prioris seculi malo, inertia et contumacia et dedignatione parendi? 2. Tutum est reverentiam, tutum caritatem mereri: nec ducum quisquam, aut non amari a militibus, aut amari timet: et inde offensae gratiaeque pariter securi, instant operibus, adsunt exercitationibus, arma, moenia, viros aptant. 3. Quippe non is princeps, qui sibi imminere, sibi intendi putet, quod in hostes paretur: quae persuasio fuit illorum, qui hostilia quum facerent, timebant. Iidem ergo torpere militaria studia, nec animos modo, sed et corpora ipsa languescere, gladios etiam incuria hebetari retundique gaudebant. 4. Duces porro nostri, non tam regum exterorum, quam suorum principum insidias, nec tam hostium, quam commilitonum manus ferrumque metuebant.

XIX. Est haec natura sideribus, ut parva et exilia validiorum exortus obscuret: similiter Imperatoris adventu Legatorum dignitas inumbratur. 2. Tu tamen maior omnibus quidem eras, sed sine ullius deminutione maior: eandem auctoritatem praesente te quisque, quam absente, retinebat: quin etiam plerisque ex eo reverentia accesserat, quod tu quoque illos reverebare. 3. Itaque perinde summis atque infimis carus, sic imperatorem commilitonemque miscueras, ut studium omnium laboremque, et tanquam exactor intenderes, et tanquam particeps sociusque relevares. 4. Felices illos, quorum fides et industria non per internuntios et interpretes, sed

ab ipso te, nec auribus tuis, sed oculis probabantur! Consecuti sunt, ut absens quoque de absentibus nemini magis, quam tibi crederes.

XX. Iam te civium desideria revocabant, amoremque castrorum superabat caritas patriae. Iter inde placidum ac modestum, ut plane a pace redeuntis. 2. Nec vero ego in laudibus tuis ponam, quod adventum tuum non pater quisquam, non maritus expavit. Affectata aliis castitas, tibi ingenita et innata, interque ea, quae imputare non possis. 3. Nullus in exigendis vehiculis tumultus, nullum circa hospitia fastidium; annona, quae ceteris; ad hoc comitatus accinctus et parens: diceres magnum aliquem ducem, ac te potissimum, ad exercitus ire: adeo nihil, aut certe parum intererat inter imperatorem factum, et brevi futurum. 4. Quam dissimilis nuper alterius principis transitus! si tamen transitus ille, non populatio fuit, cum abactus hospitum exerceret, omniaque dextra laevaque perusta et attrita, ut si vis aliqua, vel ipsi illi barbari, quos fugiebat, inciderent. Persuadendum provinciis erat, illud iter Domitiani fuisse, non principis. 5. Itaque non tam pro tua gloria, quam pro utilitate communi, edicto subiecisti, quid in utrumque vestrum esset impensum. Assuescat imperator cum imperio calculum ponere: sic exeat, sic redeat, tanquam rationem redditurus; edicat, quid absumserit. Ita fiet, ut non absumat, quod pudeat dicere. 6. Praeterea futuri principes, velint nolint, sciant tamen, propositisque duobus exemplis meminerint, perinde coniecturam de moribus suis homines esse facturos, prout hoc vel illud elegerint.

XXI. Nonne his tot tantisque meritis novos aliquos honores, novos titulos merebare? At tu etiam nomen patris patriae recusabas. Quam longa nobis cum modestia

tua pugna! quam tarde vicimus! 2. Nomen illud, quod alii primo statim principatus die, ut Imperatoris et Caesaris, receperunt, tu usque eo distulisti, donec tu quoque, beneficiorum tuorum parcissimus aestimator, iam te mereri fatereris. 3. Itaque soli omnium contigit tibi, ut pater patriae esses, ante quam fieres; eras enim in animis, in iudiciis nostris: nec publicae pietatis intererat, quid vocarere; nisi quod ingrata sibi videbatur, si te imperatorem potius vocaret et Caesarem, quum patrem experiretur. 4. Quod quidem nomen qua benignitate, qua indulgentia exerces! ut cum civibus tuis, quasi cum liberis parens, vivis! ut reversus imperator, qui privatus exieras, agnoscis, agnosceris! Eosdem nos, eundem te putas: par omnibus, et hoc tantum ceteris maior, quo melior.

XXII. Ac primum, qui dies ille, quo exspectatus desideratusque urbem tuam ingressus es! Iam hoc ipsum, quod ingressus es, quam mirum laetumque! Nam priores invehi et importari solebant: non dico quadriiugo curru, et albentibus equis, sed humeris hominum, quod arrogantius erat. 2. Tu sola corporis proceritate elatior aliis et excelsior, non de patientia nostra quendam triumphum, sed de superbia principum egisti. Ergo non aetas quemquam, non valetudo, non sexus retardavit, quo minus oculos insolito spectaculo impleret. 3. Te parvuli noscere, ostentare iuvenes, mirari senes; aegri quoque, neglecto medentium imperio, ad conspectum tui, quasi ad salutem sanitatemque prorepere. Inde alii, se satis vixisse te viso, te recepto; alii, nunc magis esse vivendum, praedicabant. Feminas etiam tunc foecunditatis suae maxima voluptas subiit, quum cernerent, cui principi cives, cui imperatori milites peperissent. 4. Videres referta tecta ac laborantia, ac ne eum quidem

vacantem locum, qui non nisi suspensum et instabile vestigium caperet; oppletas undique vias, angustumque tramitem relictum tibi; alacrem hinc atque inde populum, ubique par gaudium paremque clamorem. Tam aequaliter ab omnibus ex adventu tuo laetitia percepta est, quam omnibus venisti: quae tamen ipsa cum ingressu tuo crevit, ac prope in singulos gradus adaucta est.

XXIII. Gratum erat cunctis, quod senatum osculo exciperes, ut dimissus osculo fueras; gratum, quod equestris ordinis decora honore nominum sine monitore signares; gratum, quod tantum non ultro clientibus salutatis quasdam familiaritatis notas adderes. 2. Gratius tamen, quod sensim et placide, et quantum respectantium turba pateretur, incederes; quod occursantium populus te quoque, te immo maxime, adstaret; quod primo statim die latus tuum crederes omnibus. 3. Neque enim stipatus satellitum manu, sed circumfusus undique nunc senatus, nunc equestris ordinis flore, prout alterutrum frequentiae genus invaluisset, silentes quietosque lictores tuos subsequebare: nam milites nihil a plebe habitu, tranquillitate, modestia differebant. 4. Ubi vero coepisti Capitolium adscendere, quam laeta omnibus adoptionis tuae recordatio! quam peculiare gaudium eorum, qui te primi eodem loco salutaverant imperatorem! Quin etiam deum ipsum tuum praecipuam voluptatem operis sui percepisse crediderim. 5. Ut quidem iisdem vestigiis institisti, quibus parens tuus ingens illud deorum prolaturus arcanum, quae circumstantium gaudia! quam recens clamor! quam similis illi dies, qui hunc genuit diem! ut plena altaribus, augusta victimis cuncta! ut in unius salutem collata omnium vota! quum sibi se ac liberis suis intelligerent precari, quae pro te preca-

Digitized by Google

rentur. 6. Inde tu in Palatium quidem, sed eo vultu, sed ea moderatione, ut si privatam domum peteres: ceteri ad penates suos quisque, iteraturus gaudii fidem, ubi nulla necessitas gaudendi est.

XXIV. Onerasset alium eiusmodi introitus; tu quotidie admirabilior et melior, talis denique, qualis alii principes futuros se tantum pollicentur. Solum ergo te commendat augetque temporis spatium. Iunxisti enim ac miscuisti res diversissimas, securitatem olim imperantis, et incipientis pudorem. 2. Non tu civium amplexus ad pedes tuos deprimis, nec osculum manu reddis. Manet Imperatori, quae prior oris humanitas, dexterae verecundia. Incedebas pedibus; incedis: laetabaris labore; laetaris: eademque omnia illa circa te, nihil in ipso te Fortuna mutavit. 3. Liberum est, ingrediente per publicum principe, subsistere, occurrere, comitari, praeterire: ambulas inter nos, non quasi contingas; et copiam tui, non ut imputes, facis. Haeret lateri tuo, quisquis accessit, finemque sermoni suus cuique pudor, non tua superbia, facit. 4. Regimur quidem a te, et subiecti tibi, sed quemadmodum legibus, sumus. Nam et illae cupiditates nostras libidinesque moderantur, nobiscum tamen et inter nos versantur. Emines, excellis, ut honor, ut potestas, quae super homines quidem, hominum sunt tamen. 5. Ante te principes, fastidio nostri, et quodam aequalitatis metu, usum pedum amiserant. Illos ergo humeri cervicesque servorum super ora nostra; te fama, te gloria, te civium pietas super ipsos principes vehunt; te ad sidera tollit humus ita communis, et confusa principis vestigia.

XXV. Nec vereor, P. C., ne longior videar, quum sit maxime optandum, ut ea, pro quibus aguntur principi gratiae, multa sint: quae quidem reverentius fuerit

integra illibataque cogitationibus vestris reservari, quam carptim breviterque perstringi; quia fere sequitur, ut illa quidem, de quibus taceas, tanta, quanta sunt, esse videantur. 2. Nisi vero leviter attingi placet, locupletatas tribus, datumque congiarium populo, et datum totum, quum donativi partem milites accepissent. An mediocris animi est, his potius repraesentare, quibus magis negari potest? quamquam in hac quoque diversitate aequalitatis ratio servata est. Aequati sunt enim populo milites, eo quod partem, sed priores; populus militibus, quod posterior, sed totum statim accepit. 3. Enimvero qua benignitate divisum est! quantae curae tibi fuit, ne quis expers liberalitatis tuae fieret! Datum est iis, qui post edictum tuum in locum erasorum subditi fuerant: aequatique sunt ceteris illi etiam, quibus non erat promissum. 4. Negotiis aliquis, valetudine alius, hic mari, ille fluminibus distinebatur: exspectatum est provisumque, ne quis aeger, ne quis occupatus, ne quis denique longe fuisset: veniret quisque, quum vellet: veniret quisque, quum posset. 5. Magnificum, Caesar, et tuum, disiunctissimas terras munificentiae ingenio velut admovere, immensaque spatia liberalitate contrahere: intercedere casibus, occursare fortunae, atque omni ope adniti, ne quis e plebe Romana, dante congiarium te, hominem magis sentiret se fuisse, quam civem.

XXVI. Adventante congiarii die, observare principis egressum in publicum, insidere vias examina infantium futurusque populus solebat. Labor parentibus erat, ostentare parvulos; impositosque cervicibus adulantia verba blandasque voces edocere: reddebant illi, quae monebantur. 2. Ac plerique irritis precibus surdas principis aures adstrepebant; ignarique quid rogas-

sent, quid non impetrassent, donec plane scirent, differebantur. 3. Tu ne rogari quidem sustinuisti, et quamquam laetissimum oculis tuis esset, conspectu Romanae sobolis impleri, omnes tamen, antequam te viderent adirentve, recipi, incidi iussisti: ut iam inde ab infantia parentem publicum munere educationis experirentur; crescerent de tuo, qui crescerent tibi, alimentisque tuis ad stipendia tua pervenirent, tantumque omnes uni tibi quantum parentibus suis quisque deberet. 4. Recte, Caesar, quod spem Romani nominis sumtibus tuis suscipis. Nullum est enim magno principe immortalitatemque merituro impendii genus dignius, quam quod erogatur in posteros. 5. Locupletes ad tollendos liberos ingentia praemia, et pares poenae, cohortantur; pauperibus educandis una ratio est, bonus princeps. 6. Hic fiducia sui procreatos nisi larga manu fovet, auget, amplectitur, occasum imperii, occasum reipublicae accelerat, frustraque proceres, plebe neglecta, ut defectum corpore caput nutaturumque instabili pondere, tuetur. 7. Facile est coniectare, quod perceperis gaudium, quum te parentum, liberorum, senum, infantium, puerorum clamor exciperet. Haec prima parvulorum civium vox aures tuas imbuit, quibus tu daturus alimenta, hoc maximum praestitisti, ne rogarent. Super omnia est tamen, quod talis es, ut sub te liberos tollere libeat, expediat.

XXVII. Nemo iam parens filio, nisi fragilitatis humanae vices horret; nec inter insanabiles morbos principis ira numeratur. Magnum quidem est educandi incitamentum, tollere liberos in spem alimentorum, in spem congiariorum; maius tamen, in spem libertatis, in spem securitatis. 2. Atque adeo nihil largiatur princeps, dum nihil auferat; non alat, dum non occidat: nec deerunt, qui filios concupiscant. Contra, largiatur et

auferat; alat et occidat: nae ille iam brevi tempore effecerit, ut omnes non posterorum modo, sed sui parentumque poeniteat. 3. Quocirca nihil magis in tua tota liberalitate laudaverim, quam quod congiarium das de tuo, alimenta de tuo: neque a te liberi civium, ut ferarum catuli, sanguine et caedibus nutriuntur: 4. quodque gratissimum est accipientibus, sciunt dari sibi, quod nemini est ereptum, locupletatisque tam multis, pauperiorem esse factum principem tantum: quamquam nec hunc quidem. Nam cuius est, quidquid est omnium, tantum ipse, quantum omnes, habet.

XXVIII. Alio me vocat numerosa gloria tua: alio autem? quasi vero iam satis veneratus miratusque sim, quod tantam pecuniam profudisti, non ut flagitii tibi conscius ab insectatione eius averteres famam; nec ut tristes hominum moestosque sermones laetiore materia detineres. 2. Nullam congiario culpam, nullam alimentis crudelitatem redemisti, nec tibi bene faciendi fuit caussa, ut, quae male feceras, impune fecisses. Amor impendio isto, non venia quaesita est; populusque Romanus obligatus a tribunali tuo, non exoratus recessit. 3. Obtulisti enim congiarium gaudentibus gaudens, securusque securis; quodque antea principes ad odium sui leniendum tumentibus plebis animis obiectabant, id tu tam innocens populo dedisti, quam populus accepit. 4. Paullo minus, P. C., quinque millia ingenuorum fuerunt, quae liberalitas principis nostri conquisivit, invenit, adscivit. Hi subsidium bellorum, ornamentum pacis, publicis sumtibus aluntur, patriamque non ut patriam tantum, verum ut altricem amare condiscunt. 5. Ex his castra, ex his tribus replebuntur; ex his quandoque nascentur, quibus alimentis opus non sit. 6. Dent tibi, Caesar, aetatem dii, quam mereris, serventque

Digitized by Google

animum, quem dederunt: et quanto maiorem infantium turbam iterum atque iterum videbis incidi! 7. Augetur enim quotidie et crescit: non quia cariores parentibus liberi; sed quia principi cives. Dabis congiaria, si voles; [praestabis alimenta, si voles:] illi tamen propter te nascuntur.

XXIX. Instar ego perpetui congiarii reor affluentiam annonae. Huius aliquando cura Pompeio non minus addidit gloriae, quam pulsus ambitus campo, exactus hostis mari, Oriens triumphis Occidensque lustratus. 2. Nec vero ille civilius, quam parens noster, auctoritate, consilio, fide reclusit vias, portus patefacit, itinera terris, litoribus mare, litora mari reddidit, diversasque gentes ita commercio miscuit, ut, quod genitum esset usquam, id apud omnes natum esse videretur. 3. Nonne cernere datur, ut sine ullius iniuria omnis usibus nostris annus exuberet? Quippe non, ut ex hostico raptae perituraeque in horreis messes, nequidquam quiritantibus sociis auferuntur. 4. Devehunt ipsi, quod terra genuit, quod sidus aluit, quod annus tulit: nec novis indictionibus pressi ad vetera tributa deficiunt. 5. Emit fiscus, quidquid videtur emere. Inde copiae, inde annona, de qua inter licentem vendentemque conveniat: inde hic satietas, nec fames usquam.

XXX. Aegyptus alendis augendisque seminibus ita gloriata est, ut nihil imbribus coeloque deberet: siquidem proprio semper amne perfusa, nec alio genere aquarum solita pinguescere, quam quas ipse devexerat, tantis segetibus induebatur, ut cum feracissimis terris, quasi nunquam cessura, certaret. 2. Haec inopina siccitate usque ad iniuriam sterilitatis exaruit: quia piger Nilus cunctanter alveo sese ac languide extulerat, ingentibus quoque tunc quidem ille fluminibus conferendus.

3. Hinc pars magna terrarum, mergi palanti amne consueta, alto pulvere incanduit. Frustra tunc Aegyptus nubila optavit, coelumque respexit, quum ipse foecunditatis parens contractior et exilior, iisdem ubertatem eius anni angustiis, quibus abundantiam suam, cohibuisset. 4. Neque enim solum vagus ille, quum expanditur, amnis intra usurpata semper collium substiterat atque haeserat; sed supino etiam ac detinenti solo placido se mollique lapsu refugum abstulerat, necdum satis humentes terras addiderat arentibus. 5. Igitur inundatione, id est ubertate, regio fraudata, sic opem Caesaris invocavit, ut solet amnem suum: nec longius illi adversorum fuit spatium, quam dum nuntiat. Tam velox, Caesar, potentia tua est, tamque in omnia pariter intenta bonitas et accincta, ut tristius aliquid seculo tuo passis, ad remedium salutemque sufficiat, ut scias.

XXXI. Omnibus equidem gentibus fertiles annos gratasque terras precor: crediderim tamen per hunc Aegypti statum tuas Fortunam vires experiri, tuamque vigilantiam exspectare voluisse. Nam quum omnia ubique secunda merearis: nonne manifestum est, si quid adversi cadat, tuis laudibus, tuisque virtutibus materiem campumque prosterni, quum secunda felices, adversa magnos probent? 2. Percrebuerat antiquitus, urbem nostram nisi opibus Aegypti ali sustentarique non posse. Superbiebat ventosa et insolens natio, quod victorem quidem populum, pasceret tamen; quodque in suo flumine, in suis navibus vel abundantia nostra vel fames esset. 3. Refudimus Nilo suas copias: recepit frumenta, quae miserat, deportatasque messes revexit. Discat igitur Aegyptus, credatque experimento, non alimenta se nobis, sed tributa praestare: sciat, se non esse Populo R. necessariam, et tamen serviat. 4. Post haec, si volet,

Nilus amet alveum suum, et fluminis modum servet: nihil hoc ad urbem, ac ne ad Aegyptum quidem, nisi ut inde navigia inania et vacua et similia redeuntibus, hinc plena et onusta et qualia solent venire, mittantur; conversoque munere maris, hinc potius venti ferentes et brevis cursus optentur. 5. Mirum, Caesar, videretur, si desidem Aegyptum cessantemque Nilum non sensisset urbis annona: quae tuis opibus, tua cura usque illuc redundavit, ut simul probaretur, et nos Aegypto posse, et nobis Aegyptum carere non posse. 6. Actum erat de foecundissima gente, si libera fuisset: pudebat sterelitatis insolitae, nec minus erubescebat fame, quam torquebatur; quum pariter a te necessitatibus eius pudorique subventum est. Stupebant agricolae plena horrea, quae non ipsi refersissent, quibus de campis illa subvecta messis, quave in Aegypti parte alius amnis. Ita beneficio tuo, nec maligna tellus, et obsequens Nilus Aegypto quidem saepe, sed gloriae nostrae nunquam largior fluxit.

XXXII. Quam nunc iuvat provincias omnes in fidem nostram ditionemque venisse, postquam contigit princeps, qui terrarum foecunditatem nunc huc, nunc illuc, ut tempus et necessitas posceret, transferret referretque! qui diremtam mari gentem, ut partem aliquam populi plebisque Romanae, aleret ac tueretur! 2. Et coelo quidem nunquam benignitas tanta, ut omnes simul terras uberet foveatque: hic omnibus pariter, si non sterilitatem, at mala sterilitatis exturbat: hic, si non foecunditatem, at bona foecunditatis importat: hic alternis commeatibus orientem occidentemque connectit, ut, quae ubique feruntur, quaeque expetuntur, omnes gentes invicem capiant, et discant, quanto libertate discordi servientibus sit utilius, unum esse, cui serviant. 3. Quippe discretis quidem bonis omnium, sua cuiusque ad

singulos mala; sociatis autem atque permixtis, singulorum mala ad neminem, ad omnes omnium bona pertinent. Sed sive terris divinitas quaedam, sive aliquis amnibus genius, et solum illud et flumen ipsum precor, ut hac principis benignitate contentum, molli gremio semina recondat, multiplicata restituat. 4. Non equidem reposcimus foenus: putet tamen esse solvendum, fallacemque unius anni fidem, omnibus annis, omnibusque postea seculis tanto magis, quia non exigimus, excuset.

XXXIII. Satisfactum qua civium, qua sociorum utilitatibus. Visum est spectaculum inde non enerve, nec fluxum, nec quod animos virorum molliret et frangeret, sed quod ad pulchra vulnera contemtumque mortis accenderet: quum in servorum etiam noxiorumque corporibus amor laudis et cupido victoriae cerneretur. 2. Quam deinde in edendo liberalitatem, quam iustitiam exhibuit, omni affectione aut intactus, aut maior! Impetratum est, quod postulabatur: oblatum, quod non postulabatur. Institit ultro, et, ut concupisceremus, admonuit: ac sic quoque plura inopinata, plura subita. Iam quam libera spectantium studia, quam securus favor! 3. Nemini impietas, ut solebat, obiecta, quod odisset gladiatorem: nemo e spectatore spectaculum factus, miseras voluptates unco et ignibus expiavit. 4. Demens ille, verique honoris ignarus, qui crimina maiestatis in arena colligebat, ac se despici et contemni, nisi etiam gladiatores eius veneraremur, sibi maledici in illis, suam divinitatem, suum numen violari, interpretabatur; quum se idem quod deos, idem gladiatores quod se putabat.

XXXIV. At tu, Caesar, quam pulchrum spectaculum pro illo nobis exsecrabili reddidisti! Vidimus delatorum iudicium, quasi grassatorum, quasi latronum.

Non solitudinem illi, non iter, sed templum, sed forum insederant: nulla iam testamenta secura, nullus status certus: non orbitas, non liberi proderant. Auxerat hoc malum principum avaritia. 2. Advertisti oculos, atque ut ante castris, ita postea pacem foro reddidisti: exscidisti intestinum malum: et provida severitate cavisti, ne fundata legibus civitas eversa legibus videretur. 3. Licet ergo cum fortuna, tum liberalitas tua visenda nobis praebuerit, ut praebuit, nunc ingentia robora virorum, et pares animos, nunc immanitatem ferarum, nunc mansuetudinem incognitam; nunc secretas illas et arcanas, ac sub te primum communes opes: nihil tamen gratius, nihil seculo dignius, quam quod contigit desuper intueri delatorum supina ora, retortasque cervices. 4. Agnoscebamus et fruebamur, quum velut piaculares publicae solicitudinis victimae, supra sanguinem noxiorum, ad lenta supplicia gravioresque poenas ducerentur. 5. Congesti sunt in navigia raptim conquisita, ac tempestatibus dediti. Abirent, fugerentque vastatas delationibus terras: ac, si quem fluctus ac procellae scopulis reservassent, hic nuda saxa et inhospitale litus incoleret: ageret duram et anxiam vitam, relictaque post tergum totius generis humani securitate, moereret.

XXXV. Memoranda facies, delatorum classis permissa omnibus ventis, coactaque vela tempestatibus pandere, iratosque fluctus sequi, quoscunque in scopulos detulissent. Iuvabat, prospectare statim a portu sparsa navigia, et apud illud ipsum mare agere principi gratias, qui, clementia sua salva, ultionem hominum terrarumque diis maris commendasset. 2. Quantum diversitas temporum posset, tum maxime cognitum est, quum iisdem, quibus antea cautibus innocentissimus quisque, tunc nocentissimus affigeretur; quumque in-

sulas omnes, quas modo senatorum, iam delatorum turba compleret, quos quidem non in praesens tantum, sed in aeternum repressisti, in illa poenarum indagine inclusos. 3. Ereptum alienas pecunias eunt? perdant, quas habent: expellere penatibus gestiunt? suis exturbentur: neque, ut antea, exsanguem illam et ferream frontem nequidquam convulnerandam praebeant punctis, et notas suas rideant; sed spectent paria praemio damna, nec maiores spes, quam metus habeant, timeantque, quantum timebantur. 4. Ingenti quidem animo divus Titus securitati nostrae ultionique prospexerat, ideoque numinibus aequatus est: sed quanto tu quandoque dignior caelo, qui tot res illis adiecisti, propter quas illum deum fecimus! Id hoc magis arduum fuit, quod imperator Nerva, te filio, te successore dignissimus, postquam magna quaedam edicto Titi adstruxerat, nihil reliquisse tibi videbatur, qui tam multa excogitasti, ut si ante te nihil esset inventum. 5. Quae singula quantum tibi gratiae dispensata adiecissent! At tu simul omnia profudisti; ut sol et dies non parte aliqua, sed statim totus, nec uni aut alteri, sed omnibus in commune, profertur.

XXXVI. Quam iuvat cernere aerarium silens et quietum, et quale ante delatores erat! Nunc templum illud, nunc vere deus, non spoliarium civium, cruentarumque praedarum saevum receptaculum, ac toto in orbe terrarum adhuc locus unus, in quo, optimo principe, boni malis impares essent. 2. Manet tamen honor legum, nihilque ex publica utilitate convulsum: nec poena cuiquam remissa, sed addita est ultio, solumque mutatum, quod iam non delatores, sed leges timentur. 3. At fortasse non eadem severitate fiscum, qua aerarium, cohibes. Immo tanto maiore, quanto plus tibi licere de tuo, quam de publico credis. Dicitur actori, atque

etiam procuratori tuo: *In ius veni: sequere ad tribunal.* 4. Nam tribunal quoque excogitatum principatui est, par ceteris, nisi illud litigatoris amplitudine metiaris. Sors et urna fisco iudicem assignat: licet reiicere, licet exclamare: *Hunc nolo, timidus est, et bona seculi parum intelligit: illum nolo, quia Caesarem fortiter amat.* Eodem foro utuntur principatus et libertas. Quae praecipua tua gloria est, saepius vincitur fiscus; cuius mala caussa nunquam est, nisi sub bono principe. 5. Ingens hoc meritum: maius illud, quod eos procuratores habes, ut plerumque cives tui non alios iudices malint. Liberum est autem disceptanti dicere: *Nolo eum eligere.* Neque enim ullam necessitatem muneribus tuis addis, ut qui scias, hanc esse beneficiorum principalium summam, si illis et non uti licet.

XXXVII. Onera imperii pleraque vectigalia institui, ut pro utilitate communi, ita singulorum iniuriis coëgerunt. His Vicesima reperta est, tributum tolerabile et facile heredibus dumtaxat extraneis, domesticis grave. 2. Itaque illis irrogatum est, his remissum: videlicet, quod manifestum erat, quanto cum dolore laturi, seu potius non laturi homines essent, destringi aliquid et abradi bonis, quae sanguine, gentilitate, sacrorum denique societate, meruissent, quaeque nunquam ut aliena et speranda, sed ut sua semperque possessa, ac deinceps proximo cuique transmittenda cepissent. 3. Haec mansuetudo legis veteribus civibus servabatur: novi, seu per Latium in civitatem, seu beneficio principis venissent, nisi simul cognationis iura impetrassent, alienissimi habebantur, quibus coniunctissimi fuerant. 4. Ita maximum beneficium vertebatur in gravissimam iniuriam, civitasque Romana instar erat odii et discordiae et orbitatis, quum carissima pignora, salva ipsorum pietate,

distraheret. 5. Inveniebantur tamen, quibus tantus amor nominis nostri inesset, ut Romanam civitatem non Vicesimae modo, verum etiam affinitatum damno bene compensari putarent; sed iis maxime debebat gratuita contingere, a quibus tam magno aestimabatur. 6. Igitur pater tuus sanxit, ut, quod ex matris ad liberos, ex liberorum bonis pervenisset ad matrem, etiamsi cognationum iura non recepissent, quum civitatem adipiscerentur, eius Vicesimam ne darent. 7. Eandem immunitatem in paternis bonis filio tribuit, si modo reductus esset in patris potestatem: ratus, improbe et insolenter ac paene impie his nominibus inseri publicanum, nec sine piaculo quodam sanctissimas necessitudines velut intercedente Vicesima scindi; nullum esse tanti vectigal, quod liberos ac parentes faceret extraneos.

XXXVIII. Hactenus ille: parcius fortasse, quam decuit optimum principem, sed non parcius, quam optimum patrem, qui Optimum adoptaturus, hoc quoque parentis indulgentissimi fecit, quod delibasse quaedam, seu potius demonstrasse contentus, largam ac prope intactam benefaciendi materiam filio reservavit. 2. Statim ergo muneri eius liberalitas tua adstruxit, ut, quemadmodum in patris filius, sic in hereditate filii pater esset immunis, nec eodem momento, quo pater esse desisset, hoc quoque amitteret, quod fuisset. 3. Egregie, Caesar, quod lacrymas parentum vectigales esse non pateris. Bona filii pater sine deminutione possideat, nec socium hereditatis accipiat, qui non habet luctus: nemo recentem et attonitam orbitatem ad computationem vocet, cogatque patrem, quid reliquerit filius, scire. 4. Augeo P. C. principis munus, quum ostendo, liberalitati eius inesse rationem. Ambitio enim et iactantia, et effusio, et quidvis potius, quam liberalitas existimanda est, cui

ratio non constat. 5. Dignum ergo, Imperator, mansuetudine tua, minuere orbitatis iniurias, nec pati quemquam, filio amisso, insuper affici alio dolore. Sic quoque abunde misera res est, pater filio solus heres: quid si coheredem non a filio accipiat? 6. Adde, quod, quum divus Nerva sanxisset, ut in paternis bonis liberi necessitate Vicesimae solverentur, congruens erat, eandem immunitatem parentes in liberorum bonis obtinere. 7. Cur enim posteris amplior honor, quam maioribus, haberetur? curve non retro quoque recurreret aequitas eadem? Tu quidem, Caesar, illam exceptionem removisti, *si modo filius in potestate patris fuisset:* intuitus, opinor, vim legemque naturae, quae semper in ditione parentum esse liberos iussit, nec, uti inter pecudes, sic inter homines potestatem et imperium valentioribus dedit.

XXXIX. Nec vero contentus primum cognationis gradum abstulisse Vicesimae, secundum quoque exemit, cavitque, ut in sororis bonis frater, et contra, in fratris soror, utque avus, avia, in neptis nepotisque, et invicem illi, servarentur immunes. 2. His quoque, quibus per Latium civitas Romana patuisset, idem indulsit, omnibusque inter se cognationum iura commisit, simul et pariter, et more naturae; quae priores principes a singulis rogari gestiebant, non tam praestandi animo, quam negandi. 3. Ex quo intelligi potest, quantae benignitatis, quanti spiritus fuerit, sparsas, atque, ut ita dicam, laceras gentilitates colligere atque connectere, et quasi renasci iubere; deferre, quod negabatur, atque id praestare cunctis, quod saepe singuli non impetrassent; postremo, ipsum sibi eripere tot beneficiorum occasiones, tam numerosam obligandi imputandique materiam. Indignum credo ei visum, ab homine peti, quod dii dedis-

sent. 4. Sorores estis et frater, avus et nepotes, quid est ergo, cur rogetis, ut sitis? vobis estis. Quid? pro cetera sua moderatione non minus invidiosum putat dare hereditatem, quam auferre. 5. Laeti ergo adite honores, capessite civitatem, neminem hoc necessitudinis abruptum, velut truncum amputatumque destituet: iisdem omnes quibus ante pignoribus, sed honestiores perfruentur. 6. Ac ne remotus quidem, iamque deficientis affinitatis gradus, a qualibet quantitate Vicesimam inferre cogetur. Statuit enim communis omnium parens summam, quae publicanum pati possit.

XL. Carebit onere Vicesimae parva et exilis hereditas: et si ita gratus heres volet, tota sepulcro, tota funeri serviet. Nemo observator, nemo castigator adsistet. Cuicumque modica pecunia ex hereditate alicuius obvenerit, securus habeat quietusque possideat. 2. Ea lex Vicesimae dicta est, ut ad periculum eius perveniri, nisi opibus, non possit. Conversa est iniquitas in gratulationem; iniuria in votum: optat heres, ut Vicesimam debeat. 3. Additum est, ut, qui eiusmodi ex caussis in diem edicti Vicesimam deberent, nondum tamen intulissent, non inferrent. At in praeteritum subvenire ne dii quidem possunt: tu tamen subvenisti, cavistique, ut desineret quisque debere, quod non esset postea debiturus. 4. Idem effecisti, ne malos principes habuissemus; quo ingenio, si natura pateretur, quam libenter tot spoliatis, tot trucidatis sanguinem et bona refudisses! Vetuisti exigi, quod deberi non tuo seculo coeperat. 5. Alius ut contumacibus irasceretur, tarditatemque solvendi dupli vel et quadrupli irrogatione mulctaret: tu nihil referre iniquitatis existimas, exigas, quod deberi non oportuerit, an constituas, ut debeatur?

XLI. Feres, Caesar, curam et solicitudinem consu-

larem. Nam mihi cogitanti, eundem te collationes remisisse, donativum reddidisse, congiarium obtulisse, delatores abegisse, vectigalia temperasse, interrogandus videris, satisne computaveris imperii reditus, an tantas vires habeat frugalitas principis, ut tot impendiis, tot erogationibus sola sufficiat. 2. Nam quid est caussae, cur aliis quidem, quum omnia raperent, et rapta retinerent, ut si nihil rapuissent, defuerint omnia? tibi, quum tam multa largiaris, et nihil auferas, omnia supersint? 3. Nunquam principibus defuerunt, qui fronte gravi et tristi supercilio utilitatibus fisci contumaciter adessent; et erant principes ipsi sua sponte avidi et rapaces, et qui magistris non egerent: plura tamen semper a nobis contra nos didicerunt. Sed ad tuas aures quum ceteris omnibus, tum vel maxime avaris adulationibus obstructus est aditus. 4. Silent ergo et quiescunt, et postquam non est, cui suadeatur, qui suadeant, non sunt. Quo evenit, ut tibi quum plurimum pro tuis, plus tamen pro nostris moribus debeamus.

XLII. Locupletabant et fiscum et aerarium non tam Voconiae et Iuliae leges, quam maiestatis singulare et unicum crimen eorum, qui crimine vacarent. Huius tu metum penitus sustulisti, contentus magnitudine, qua nulli magis caruerunt, quam qui sibi maiestatem vindicabant. 2. Reddita est amicis fides, liberis pietas, obsequium servis: verentur, et parent, et dominos habent. Non enim iam servi nostri principis amici, sed nos sumus: nec pater patriae alienis se mancipiis cariorem, quam civibus suis credit. 3. Omnes accusatore domestico liberasti, unoque salutis publicae signo illud, ut sic dixerim, servile bellum sustulisti, in quo non minus servis, quam dominis praestitisti. Hos enim securos, illos bonos fecisti. 4. Non vis interea laudari; nec fortasse

laudanda sint: grata sunt tamen recordantibus principem illum in capita dominorum servos subornantem, monstrantemque crimina, quae tanquam delata puniret: magnum et inevitabile, ac toties cuique experiendum malum, quoties quisque similes principi servos haberet.

XLIII. In eodem genere ponendum est, quod testamenta nostra secura sunt: nec unus omnium, nunc quia scriptus, nunc quia non scriptus, heres. Non tu falsis, non tu iniquis tabulis advocaris. Nullius ad te iracundia, nullius impietas, nullius furor confugit: nec quia offendit alius, nuncuparis, sed quia ipse meruisti. 2. Scriberis ab amicis, ab ignotis praeteriris: nihilque inter privatum et principem interest, nisi quod nunc a pluribus amaris: nam et plures amas. 3. Tene, Caesar, hunc cursum, et probabitur experimento, sitne feracius et uberius, non ad laudem modo, sed ad pecuniam, principi, si herede illo mori homines velint, quam si cogantur. 4. Donavit pater tuus multa, et ipse donasti. Cesserit parum gratus: manent tamen ii, qui bonis eius fruantur, nihilque ex illis ad te nisi gloria redit. Nam liberalitatem iucundiorem debitor gratus, clariorem ingratus facit. 5. Sed quis ante te laudem istam pecuniae praetulit? quotusquisque principum ne id quidem in patrimoniis nostris suum duxit, quod esset de suo? Nonne ut regum, ita Caesarum munera illitos cibis hamos, opertos praeda laqueos, aemulabantur; quum privatis facultatibus velut hausta et implicata, retro secum, quidquid attigerant, referrent?

XLIV. Quam utile est, ad usum secundorum per adversa venisse! Vixisti nobiscum, periclitatus es, timuisti, quae tunc erat innocentium vita. Scis et expertus es, quantopere detestentur malos principes etiam, qui malos faciunt. Meministi, quae optare nobiscum,

quae sis queri solitus. 2. Nam privato iudicio principem geris; meliorem immo te praestas, quam tibi alium precabare. Itaque sic imbuti sumus, ut, quibus erat summa votorum melior pessimo princeps, iam non possimus nisi optimum ferre. 3. Nemo est ergo tam tui, tam ignarus sui, ut locum istum post te concupiscat. Facilius est, ut esse aliquis successor tuus possit, quam ut velit. 4. Quis enim curae tuae molem sponte subeat? quis comparari tibi non reformidet? Expertus et ipse es, quam sit onerosum succedere bono principi, et afferebas excusationem adoptanti. 5. An prona parvaque sunt ad aemulandum, quod nemo incolumitatem turpitudine rependit? Salva est omnibus vita, et dignitas vitae: nec iam consideratus ac sapiens, qui aetatem in tenebris agit. 6. Eadem quippe sub principe virtutibus praemia, quae in libertate: nec benefactis tantum ex conscientia merces. Amas constantiam civium, rectosque ac vividos animos non, ut alii, contundis ac deprimis, sed foves et attollis. 7. Prodest bonos esse, quum sit satis abundeque, si non nocet: his honores, his sacerdotia, his provincias offers: hi amicitia tua, hi iudicio florent. Acuuntur isto integritatis et industriae pretio similes, dissimiles alliciuntur: nam praemia bonorum malorumque bonos ac malos faciunt. 8. Pauci adeo ingenio valent, ut non turpe honestumque, prout bene ac secus cessit, expetant fugiantve; ceteri, ubi laboris inertiae, vigilantiae somno, frugalitatis luxuriae merces datur, eadem ista, quibus alios artibus assequutos vident, consectantur: qualesque sunt illi, tales esse et videri volunt; et dum volunt, fiunt.

XLV. Et priores quidem principes, excepto patre tuo, praeterea uno aut altero, (et nimis dixi,) vitiis potius civium, quam virtutibus laetabantur: primum, quod in alio sua quemque natura delectat; deinde, quod patien-

Digitized by Google

tiores servitutis arbitrabantur, quos non deceret esse nisi servos. 2. Horum in sinum omnia congerebant: bonos autem otio aut situ abstrusos, et quasi sepultos, non nisi delationibus et periculis in lucem ac diem proferebant. 3. Tu amicos ex optimis legis, et hercule aequum est, esse eos carissimos bono principi, qui invisi malo fuerint. Scis, ut sunt diversa natura dominatio et principatus, ita non aliis esse principem gratiorem, quam qui maxime dominum graventur. 4. Hos ergo provehis, et ostentas quasi specimen et exemplar, quae tibi secta vitae, quod hominum genus placeat: et ideo non censuram adhuc, non praefecturam morum recepisti, quia tibi beneficiis potius, quam remediis ingenia nostra experiri placet. Et alioquin nescio, an plus moribus conferat princeps, qui bonos esse patitur, quam qui cogit. 5. Flexibiles quamcunque in partem ducimur a principe, atque, ut ita dicam, sequaces sumus. Huic enim cari, huic probati esse cupimus; quod frustra speraverint dissimiles: eoque obsequii continuatione pervenimus, ut prope omnes homines unius moribus vivamus. Porro, non tam sinistre constitutum est, ut, qui malum principem possumus, bonum non possimus imitari. 6. Perge modo, Caesar, et vim effectumque censurae tuum propositum, tui actus obtinebunt. Nam vita principis censura est, eaque perpetua: ad hanc dirigimur, ad hanc convertimur: nec tam imperio nobis opus est, quam exemplo. Quippe infidelis recti magister est metus. Melius homines exemplis docentur, quae in primis hoc in se boni habent, quod approbant, quae praecipiunt, fieri posse.

XLVI. Et quis terror valuisset efficere, quod reverentia tui effecit? Obtinuit aliquis, ut spectaculum pantomimorum populus Romanus tolli pateretur; sed non

obtinuit, ut vellet. 2. Rogatus es tu, quod cogebat alius, coepitque esse beneficium, quod necessitas fuerat. Neque enim a te minore concentu, ut tolleres pantomimos, quam a patre tuo, ut restitueret, exactum est. 3. Utrumque recte: nam et restitui oportebat, quos sustulerat malus princeps; et tolli restitutos. In his enim, quae a malis bene fiunt, hic tenendus est modus, ut appareat, auctorem displicuisse, non factum. 4. Idem ergo populus ille aliquando scenici imperatoris spectator et applausor, nunc in pantomimis quoque aversatur et damnat effeminatas artes, et indecora seculo studia. 5. Ex quo manifestum est, principum disciplinam capere etiam vulgus: quum rem, si ab uno fiat, severissimam, fecerint omnes. Macte hac gravitatis gloria, Caesar, qua consequutus es, ut, quod antea vis et imperium, nunc mores vocarentur. 6. Castigaverunt vitia sua ipsi, qui castigari merebantur: iidemque emendatores, qui emendandi fuerunt. Itaque nemo de severitate tua queritur, et liberum est queri. 7. Sed quum ita comparatum sit, ut de nullo minus principe querantur homines, quam de quo maxime licet; tuo in seculo nihil est, quo non omne hominum genus laetetur et gaudeat. Boni provehuntur; mali, qui est tranquillissimus status civitatis, nec timent nec timentur. 8. Mederis erroribus, sed implorantibus: omnibusque, quos bonos facis, hanc adstruis laudem, ne coëgisse videaris.

XLVII. Quid vitam? quid mores iuventutis? quam principaliter formas! Quem honorem dicendi magistris, quam dignationem sapientiae doctoribus habes! Ut sub te spiritum et sanguinem et patriam receperunt studia! quae priorum temporum immanitas exsiliis puniebat, quum sibi vitiorum omnium conscius princeps inimicas vitiis artes non odio magis, quam reverentia, relegaret.

Digitized by Google

2. At tu easdem artes in complexu, oculis, auribus habes. Praestas enim, quaecunque praecipiunt, tantumque eas diligis, quantum ab illis probaris. 3. An quisquam studia humanitatis professus, non quum omnia tua, tum vel in primis laudibus ferat admissionum tuarum facilitatem? 4. Magno quidem animo parens tuus hanc ante vos principes arcem PUBLICARUM AEDIUM nomine inscripserat; frustra tamen, nisi adoptasset, qui habitare, ut in publicis, posset. Quam bene cum titulo isto moribus tuis convenit! quamque omnia sic facis, tanquam non alius inscripserit! 5. Quod enim forum, quae templa tam reserata? Non Capitolium, ipsaque illa adoptionis tuae sedes magis publica, magis omnium. Nullae obices, nulli contumeliarum gradus: superatisque iam mille liminibus, ultra semper aliqua dura et obstantia. 6. Magna ante te, magna post te, iuxta tamen maxima quies: tantum ubique silentium, tam altus pudor, ut ad parvos penates et larem angustum ex domo principis, modestiae et tranquillitatis exempla referantur.

XLVIII. Ipse autem ut excipis omnes! ut exspectas! ut magnam partem dierum inter tot imperii curas quasi per otium transigis! Itaque non ut alias attoniti, nec ut periculum capitis adituri tarditate, sed securi et hilares, quum commodum est, convenimus. 2. Et admittente principe, interdum est aliquid, quod nos domi quasi magis necessarium teneat: excusati semper tibi, nec unquam excusandi sumus. Scis enim sibi quemque praestare, quod te videat, quod te frequentet: ac tanto liberalius ac diutius voluptatis huius copiam praebes. 3. Nec salutationes tuas fuga et vastitas sequitur. Remoramur, resistimus, ut in communi domo, quam nuper immanissima bellua plurimo terrore munierat: quum velut quodam specu inclusa, nunc propinquorum sangui-

nem lamberet, nunc se ad clarissimorum civium strages caedesque proferret. 4. Obversabantur foribus horror et minae, et par metus admissis et exclusis. Ad haec ipse occursu quoque visuque terribilis: superbia in fronte, ira in oculis, femineus pallor in corpore, in ore impudentia multo rubore suffusa. 5. Non adire quisquam, non adloqui audebat tenebras semper secretumque captantem, nec unquam ex solitudine sua prodeuntem, nisi ut solitudinem faceret.

XLIX. Ille tamen, quibus sibi parietibus et muris salutem suam tueri videbatur, dolum secum et insidias, et ultorem scelerum deum inclusit. Dimovit perfregitque custodias poena, angustosque per aditus et obstructos, non secus ac per apertas fores et invitantia limina, irrupit: longeque tunc illi divinitas sua, longe arcana illa cubilia saevique secessus, in quos timore, et superbia, et odio hominum agebatur. 2. Quanto nunc tutior, quanto securior eadem domus, postquam non crudelitatis, sed amoris excubiis, non solitudine et claustris, sed civium celebritate defenditur! 3. Ecquid ergo discimus experimento, fidissimam esse custodiam principis ipsius innocentiam? Haec arx inaccessa, hoc inexpugnabile munimentum, munimento non egere. Frustra se terrore succinxerit, qui septus caritate non fuerit: armis enim arma irritantur. 4. Num autem serias tantum partes dierum in oculis nostris coetuque consumis? non remissionibus tuis eadem frequentia, eademque illa socialitas interest? Non tibi semper in medio cibus, semperque mensa communis? 5. Non ex convictu nostro mutua voluptas? Non provocas reddisque sermones? Non ipsum tempus epularum tuarum, quum frugalitas contrahat, extendit humanitas? 6. Non enim ante medium diem distentus solitaria coena spectator adnotatorque

convivis tuis immines: nec ieiunis et inanibus plenus ipse et eructans, non tam apponis, quam obiicis cibos, quos dedigneris attingere, aegreque perpessus superbam illam convictus simulationem, rursus te ad clandestinam ganeam occultumque luxum refers. 7. Ergo non aurum, nec argentum, nec exquisita ingenia coenarum, sed suavitatem tuam iucunditatemque miramur: quibus nulla satietas adest, quando sincera omnia, et vera, et ornata gravitate. 8. Neque enim aut peregrinae superstitionis mysteria, aut obscena petulantia, mensis principis oberrat: sed benigna invitatio, et liberales ioci, et studiorum honor. Inde tibi parcus et brevis somnus, nullumque amore nostri angustius tempus, quam quod sine nobis agis.

L. Sed quum rebus tuis ut participes perfruamur: quae habemus ipsi, quam propria, quam nostra sunt! Non enim exturbatis prioribus dominis, omne stagnum, omnem lacum, omnem etiam saltum, immensa possessione circumvenis: nec unius oculis flumina, fontes, maria deserviunt. 2. Est, quod Caesar non suum videat; tandemque imperium principis, quam patrimonium, maius est. Multa enim ex patrimonio refert in imperium, quae priores principes occupabant, non ut ipsi fruerentur, sed ne quis alius. 3. Ergo in vestigia sedesque nobilium immigrant pares domini, nec iam clarissimorum virorum receptacula habitatore servo teruntur aut foeda vastitate procumbunt. 4. Datur intueri pulcherrimas aedes, deterso situ auctas ac vigentes. Magnum hoc tuum non erga homines modo, sed erga tecta ipsa meritum, sistere ruinas, solitudinem pellere, ingentia opera eodem quo exstructa sunt animo ab interitu vindicare. Muta quidem illa et anima carentia, sentire tamen et laetari videntur, quod niteant, quod frequen-

tentur, quod aliquando coeperint esse domini scientis. 5. Circumfertur sub nomine Caesaris tabula ingens rerum venalium; quo sit detestanda avaritia illius, qui tam multa concupiscebat, quum haberet supervacua tam multa. 6. Tum exitialis erat apud principem, huic laxior domus, illi amoenior villa. Nunc princeps in haec eadem dominos quaerit, ipse inducit: ipsos illos magni aliquando imperatoris hortos, illud nunquam nisi Caesaris suburbanum, licemur, emimus, implemus. 7. Tanta benignitas principis, tanta securitas temporum est, ut ille nos principalibus rebus existimet dignos, nos non timeamus, quod digni esse videmur. Nec vero emendi tantum civibus tuis copiam praebes, sed amoenissima quaeque largiris et donas: ita, inquam, donas, in quae electus, in quae adoptatus es: transfers, quod iudicio accepisti, ac nihil magis tuum credis, quam quod per amicos habes.

LI. Idem tam parcus in aedificando, quam diligens in tuendo. Itaque non, ut ante, immanium transvectione saxorum urbis tecta quatiuntur. 2. Stant securae domus, nec iam templa nutantia. Satis est tibi, nimiumque, quum successeris frugalissimo principi; mavis recidere aliquid et amputare ex his, quae princeps tanquam necessaria reliquit. Praeterea pater tuus usibus suis detrahebat, quae fortuna imperii dederat: tu tuis, quod pater. 3. At quam magnificus in publicum es? Hinc porticus, inde delubra occulta celeritate properantur, ut non consummata, sed tantum commutata videantur. 4. Hic immensum latus Circi templorum pulchritudinem provocat, digna populo victore gentium sedes, nec minus ipsa visenda, quam quae ex illa spectabuntur: visenda autem cum cetera specie, tum quod aequatus plebis ac principis locus. Siquidem per omne spatium

una facies, omnia continua et paria, nec magis proprius spectanti Caesari suggestus, quam propria, quae spectet. 5. Licebit ergo civibus tuis invicem contueri: dabitur, non cubiculum principis, sed ipsum principem cernere: in publico, in populo sedentem: populo, cui locorum quinque millia adiecisti. Auxeras enim numerum eius congiarii facilitate, maioremque in posterum suscipi liberalitatis tuae fide iusseras.

LII. Horum unum si praestitisset alius, illi iam dudum radiatum caput, et media inter deos sedes auro staret aut ebore, augustioribusque aris et grandioribus victimis invocaretur. Tu delubra non nisi adoraturus intras, tibi maximus honor excubare pro templis, postibusque praetexi. Sic fit, ut dei summum inter homines fastigium servent, quum deorum ipse non adpetas. 2. Itaque tuam statuam in vestibulo Iovis Optimi Maximi unam alteramve, et hanc aeream, cernimus. At paullo ante aditus omnes, omnes gradus, totaque area hinc auro, hinc argento relucebat, seu potius polluebatur: quum incesti principis statuis permixta deorum simulacra sorderent. 3. Ergo istae quidem aereae et paucae manent, manebuntque, quam diu templum ipsum: illae autem aureae et innumerabiles strage et ruina publico gaudio litaverunt. Iuvabat illidere solo superbissimos vultus, instare ferro, saevire securibus, ut si singulos ictus sanguis dolorque sequeretur. 4. Nemo tam temperans gaudii seraeque laetitiae, quin instar ultionis videretur, cernere laceros artus, truncata membra, postremo truces horrendasque imagines abietas, excoctasque flammis; ut ex illo terrore et minis in usum hominum ac voluptates ignibus mutarentur. 5. Simili reverentia, Caesar, non apud Genium tuum bonitati tuae gratias agi, sed apud numen Iovis Optimi Maximi pateris: illi

debere nos, quidquid debeamus, illius, quod bene facias, muneris esse, qui te dedit. 6. Ante quidem ingentes hostiarum greges per Capitolinum iter, magna sui parte velut intercepti, devertere via cogebantur: quum saevissimi domini atrocissima effigies tanto victimarum cruore coleretur, quantum ipse humani sanguinis profundebat.

LIII. Omnia, P. C., quae de aliis principibus a me aut dicuntur, aut dicta sunt, eo pertinent, ut ostendam, quam longa consuetudine corruptos depravatosque mores principatus parens noster reformet et corrigat. Alioqui nihil non parum grate sine comparatione laudatur. 2. Praeterea hoc primum erga optimum imperatorem piorum civium officium est, insequi dissimiles. Neque enim satis amarit bonos principes, qui malos satis non oderit. 3. Adiice, quod imperatoris nostri non aliud amplius ac diffusius meritum est, quam quod insectari malos principes tutum est. 4. An excidit dolori nostro modo vindicatus Nero? Permitteret, credo, famam vitamque eius carpi, qui mortem ulciscebatur: nec ut in se dicta interpretaretur, quae de simillimo dicerentur. 5. Quare ego, Caesar, muneribus tuis omnibus comparo, multis antepono, quod licet nobis et in praeteritum de malis imperatoribus quotidie vindicari, et futuros sub exemplo praemonere, nullum locum, nullum esse tempus, quo funestorum principum manes a posterorum exsecrationibus conquiescant. Quo constantius, P. C., et dolores nostros et gaudia proferamus: laetemur his, quibus fruimur; ingemiscamus illis, quae patiebamur. Simul utrumque faciendum est sub bono principe. Hoc secreta nostra, hoc sermones, hoc ipsae gratiarum actiones agant; meminerintque, sic maxime laudari incolumem imperatorem, si priores secus meriti reprehen-

Digitized by Google

dantur. Nam quum de malo principe posteri tacent, manifestum est, eadem facere praesentem.

LIV. Et quis iam locus miserae adulationis manebat ignarus, quum laudes imperatorum ludis etiam et commissionibus celebrarentur, saltarentur, atque in omne ludibrium effeminatis vocibus, modis, gestibus, frangerentur? Sed illud indignum, quod eodem tempore in senatu et in scena, ab histrione et a consule laudabantur. Tu procul a tui cultu ludicras artes removisti. 2. Seria ergo te carmina, honorque aeternus annalium, non haec brevis et pudenda praedicatio colit: quin etiam tanto maiore consensu in venerationem tui theatra ipsa consurgent, quanto magis de te scenae silebunt. 3. Sed quid ego istud admiror, quum eos quoque honores, qui tibi a nobis offeruntur, aut delibare parcissime, aut omnino soleas recusare? Nihil ante tam vulgare, tam parvum in senatu agebatur, ut non laudibus principum immorarentur, quibuscunque censendi necessitas accidisset. 4. De ampliando numero gladiatorum, aut de instituendo collegio fabrorum consulebamur: et quasi prolatis imperii finibus nunc ingentes arcus, excessurosque templorum fastigium titulos, nunc menses etiam, nec hos singulos, nomini Caesarum dicabamus. Patiebantur illi, et, quasi meruissent, laetabantur. 5. At nunc quis nostrum, tanquam oblitus eius, de quo refertur, censendi officium principis honore consumit? Tuae moderationis laus haec constantia nostra: tibi obsequimur, quod in curiam non ad certamen adulationum, sed ad usum munusque iustitiae convenimus, hanc simplicitati tuae veritatique gratiam relaturi, ut te, quae vis, velle, quae non vis, nolle credamus. 6. Incipimus inde, desinimus ibi, a quo incipi, in quo desini sub alio principe non posset. Nam plerosque ex decretis honoribus et alii non recepe-

runt; nemo ante tantus fuit, ut crederetur noluisse decerni. Quod ego titulis omnibus speciosius reor, quando non trabibus aut saxis nomen tuum, sed monumentis aeternae laudis inciditur.

LV. Ibit in secula, fuisse principem, cui florenti et incolumi, nunquam nisi modici honores, saepius nulli decernerentur. 2. Et sane, si velimus cum priorum temporum necessitate certare, vincemur: ingeniosior est enim ad excogitandum simulatio veritate, servitus libertate, metus amore. 3. Simul quum iampridem novitas omnis adulatione consumta sit, non alius erga te novus honor superest, quam si aliquando de te tacere audeamus. 4. Age, si quando pietas nostra silentium rupit, et verecundiam tuam vicit, quae qualiaque decernimus nos, tu non recusas! ut appareat, non superbia et fastidio te amplissimos honores repudiare, qui minores non dedigneris. 5. Pulchrius hoc, Caesar, quam si recusares omnes: nam recusare omnes, ambitionis; moderationis est, eligere parcissimos. Quo temperamento et nobis et aerario consulis: nobis quidem, quod omni liberas suspicione; aerario autem, quod sumtibus eius adhibes modum, ut qui exhaustum non sis innocentium bonis repleturus. 6. Stant igitur effigies tuae, quales olim ob egregia in rempublicam merita privatis dicabantur. Visuntur eadem e materia Caesaris statuae, qua Brutorum, qua Camillorum. 7. Nec discrepat caussa. Illi enim reges hostemque victorem moenibus depulerunt: hic regnum ipsum, quaeque alia captivitas gignit, arcet ac submovet; sedemque obtinet principis, ne sit domino locus. 8. Ac mihi, intuenti sapientiam tuam, minus mirum videtur, quod mortales istos caducosque titulos, aut depreceris, aut temperes. Scis enim, ubi vera principis, ubi sempiterna sit gloria: ubi sint honores, in

quos nihil flammis, nihil senectuti, nihil successoribus liceat. 9. Arcus enim et statuas, aras etiam templaque demolitur et obscurat oblivio, negligit carpitque posteritas: contra, contemtor ambitionis, et infinitae potestatis domitor ac frenator animus ipsa vetustate florescit, nec ab ullis magis laudatur, quam quibus minime necesse est. Praeterea, ut quisque factus est princeps, extemplo fama eius, incertum bona an mala, ceterum aeterna est. 10. Non ergo perpetua principi fama quae invitum manet, sed bona concupiscenda est: ea porro non imaginibus et statuis, sed virtute ac meritis prorogatur. Quin etiam leviora haec, formam principis figuramque, non aurum melius, vel argentum, quam favor hominum exprimat teneatque. Quod quidem prolixe tibi cumulateque contingit, cuius laetissima facies et amabilis vultus in omnium civium ore, oculis, animo sedet.

LVI. Adnotasse vos credo, Patres conscripti, iamdudum me non eligere, quae referam: propositum est enim mihi, principem laudare, non principis facta. Nam laudabilia multa etiam mali faciunt; ipse laudari, nisi optimus, non potest. Quare non alia maior, imperator auguste, gloria tua, quam quod agentibus tibi gratias nihil velandum est, nihil omittendum est. 2. Quid est enim in principatu tuo, quod cuiusquam praedicatio vel transsilire vel praetervehi debeat? Quod momentum, quod immo temporis punctum, aut beneficio sterile, aut vacuum laude? Nonne omnia eiusmodi, ut is optime te laudasse videatur, qui narraverit fidelissime? Quo fit, ut prope in immensum diffundatur oratio mea: et necdum de biennio loquor. 3. Quam multa dixi de moderatione, et quanto plura adhuc restant! ut illud, quod secundum consulatum recepisti, quia princeps et pater deferebat. At postquam ad te imperii summam, et quum omnium rerum,

tum etiam tui potestatem dii transtulerunt; tertium consulatum recusasti, quum agere tam bonum consulem posses. 4. Magnum est, differre honorem: gloriam, maius. Gestum consulatum mirer, an non receptum? gestum non in hoc urbis otio, et intimo sinu pacis; sed iuxta barbaras gentes: ut illi solebant, quibus erat moris paludamento mutare praetextam, ignotasque terras victoria sequi. 5. Pulchrum imperio, gloriosum tibi, quum te socii atque amici, sua in patria, suis in sedibus adierunt. Decora facies consulis: multa post secula tribunal viridi cespite exstructum, nec fascium tantum, sed pilorum signorumque honore circumdatum. 6. Augebant maiestatem praesidentis, diversi postulantium habitus, ac dissonae voces, raraque sine interprete oratio. 7. Magnificum est, civibus iura; quid, hostibus reddere? speciosum, certam fori partem; quid, immanes campos sella curuli victorisque vestigio premere? imminere minacibus ripis tutum quietumque; quid, spernere barbaros fremitus, hostilemque terrorem non armorum magis, quam togarum, ostentatione compescere? 8. Itaque non te apud imagines, sed ipsum praesentem audientemque consalutabant imperatorem: nomenque, quod alii domitis hostibus, tu contemtis merebare.

LVII. Haec laus acti consulatus; illa dilati, quod adhuc initio principatus, ut iam excusatus honoribus et expletus, consulatum recusasti: quem novi imperatores destinatum aliis, in se transferebant. 2. Fuit etiam, qui in principatus sui fine consulatum, quem dederat ipse, magna ex parte iam gestum, extorqueret et raperet. Hoc ergo honore, quem et incipientes principes et desinentes adeo concupiscunt, ut auferant, tu, otioso ac vacante, privatis cessisti. 3. Invidiosusne erat aut tibi tertius consulatus, aut principi primus? Nam secundum

imperator quidem, sub imperatore tamen, misti: nihilque imputari in eo vel honori potest, vel exemplo, nisi obsequium. 4. Ita vero, quae civitas quinquies, atque etiam sexies, consules vidit, non illos, qui exspirante iam libertate per vim ac tumultum creabantur, sed quibus sepositis et absentibus, in rura sua consulatus ferebantur: in hac civitate tertium consulatum princeps generis humani, ut praegravem, recusasti? 5. Tantone Papyriis etiam et Quinctiis moderatior Augustus, et Caesar, et Pater patriae? At illos respublica ciebat. Quid? te non eadem respublica? non senatus? non consulatus ipse? qui sibi tuis humeris attolli et augescere videtur?

LVIII. Non te ad exemplar eius voco, qui continuis consulatibus fecerat longum quendam et sine discrimine annum: his te confero, quos certum est, quoties consules fuerunt, non sibi praestitisse. 2. Erat in senatu ter consul, quum tu tertium consulatum recusabas. Onerosum nescio quid verecundiae tuae consensus noster indixerat, ut princeps toties consul esses, quoties senator tuus: nimia modestia istud, etiam privatus, recusasses. 3. An consularis viri triumphalisque filius, quum tertio consul creatur, adscendit? non debitum hoc illi? non vel sola generis claritate promeritum? Contigit ergo privatis aperire annum, fastosque reserare: et hoc quoque redditae libertatis indicium fuit, quod consul alius, quam Caesar, esset. 4. Sic exactis regibus coepit liber annus: sic olim servitus pulsa, privata fastis nomina induxit. 5. Miseros ambitionis, qui ita consules semper, ut semper principes erant! Quamquam non ambitio magis, quam livor et malignitas videri potest, omnes annos possidere, summumque illud purpurae decus non nisi praecerptum praefloratumque transmittere. 6. Tuam

vero magnanimitatem, an modestiam, an benignitatem prius mirer? Magnanimitas fuit, expetito semper honore abstinere; modestia, cedere; benignitas, per alios frui.

LIX. Sed iam tempus est, te ipsi consulatui praestare, ut maiorem eum suscipiendo gerendoque augustiorem facias. Nam saepius recusare, ambiguam ac potius illam interpretationem habet, tanquam minorem putes. Tu quidem ut maximum recusasti; sed hoc persuadere nemini poteris, nisi aliquando et non recusaveris. 2. Quum arcus, quum tropaea, quum statuas deprecaris: tribuenda est verecundiae tuae venia; illa enim sane tibi dicantur: quum vero postulamus, [ut consulatum suscipias gerasque, postulamus,] ut futuros principes doceas inertiae renuntiare, paullisper delicias differre, paullisper et saltem ad brevissimum tempus, ex illo felicitatis somno velut excitatos, induere praetextam, quam quum dare possent, occuparint; adscendere curulem, quam detineant; esse denique, quod concupierunt, nec ideo tantum velle consules fieri, ut fuerint. 3. Gessisti alterum consulatum, scio: illum exercitibus, illum provinciis, illum etiam ceteris gentibus poteris imputare, non potes nobis. Audimus quidem, te omne munus consulis obiisse; sed audimus. Diceris iustissimus, humanissimus, patientissimus fuisse; sed diceris. Aequum est aliquando nos iudicio nostro, nostris oculis, non famae semper et rumoribus credere. 4. Quousque absentes de absente gaudebimus? Liceat experiri, an aliquid superbiae tibi ille ipse secundus consulatus attulerit. Multum in commutandis moribus hominum medius annus valet, in principum plus. 5. Didicimus quidem, cui virtus aliqua contingat, omnes inesse: cupimus tamen experiri, an nunc quoque una eademque res sit, bonus consul et bonus princeps. 6. Nam praeter id,

quod est arduum, duas, easque summas, simul capere potestates, tum inest utrique nonnulla diversitas, quum principem quam simillimum esse privato, consulem quam dissimillimum, deceat.

LX. Atque ego video, proximo anno consulatus recusandi hanc praecipuam fuisse rationem, quod eum absens gerere non poteras: sed iam urbi votisque publicis redditus, quid est, in quo magis sis approbaturus, quae quantaque fuerint, quae desiderabamus? Parum est, ut in curiam venias, nisi et convocas: ut intersis senatui, nisi et praesides; ut censentes audias, nisi et perrogas. 2. Vis illud augustissimum consulum aliquando tribunal maiestati suae reddere? adscende. Vis constare reverentiam magistratibus, legibus auctoritatem, modestiam postulantibus? adi. 3. Quod enim interesset reipublicae, si privatus esses, consulem te haberet tantum, an et senatorem; hoc nunc scito interesse, principem te habeat tantum, an et consulem. 4. His tot tantisque rationibus, quamquam multum reluctata verecundia Principis nostri, tandem tamen cessit. At quemadmodum cessit? 5. Non se ut privatis, sed ut privatos pares sibi faceret. Recepit enim tertium consulatum, ut daret. Noverat moderationem hominum, noverat pudorem, qui non sustinerent tertio consules esse, nisi cum ter consule. Bellorum istud sociis olim, periculorum consortibus, parce tamen tribuebatur; quod tu singularibus viris, ac de te quidem bene ac fortiter meritis praestitisti, sed in toga meritis. 6. Utriusque cura, utriusque vigilantia obstrictus es, Caesar. Sed in principe rarum ac prope insolitum est, ut se putet obligatum, aut, si putet, amet. Debes ergo, Caesar, et solvis. Sed quum ter consules facis, non tibi magnus princeps, sed non ingratus amicus videris. 7. Quin etiam perquam

modica quaedam civium merita fortunae tuae viribus in maius extollis. Efficis enim, ut tantum tibi quisque praestitisse videatur, quantum a te recepit. Quid isti benignitati precer? nisi ut semper obliges, obligeris; incertumque facias, utrum magis expediat civibus tuis debere tibi, an praestitisse.

LXI. Equidem illum antiquum senatum contueri videbar, quum ter consule assidente, tertio consulem designatum rogari sententiam cernerem. 2. Quanti tunc illi, quantusque tu! Accidit quidem, ut corpora quamlibet ardua et excelsa, procerioribus admota, decrescant; item, ut altissimae civium dignitates collatione fastigii tui quasi deprimantur, quantoque propius ad magnitudinem tuam adscenderint, tantum etiam a sua descendisse videantur. 3. Illos tamen tu, quamquam non potuisti tibi aequare, quum velles, adeo in edito collocasti, ut tantum super ceteros, quantum infra te cernerentur. 4. Si unius tertium consulatum eundem in annum, in quem tuum, contulisses: ingentis animi specimen haberetur. Ut enim felicitatis est, quantum velis, posse: sic magnitudinis, velle, quantum possis. 5. Laudandus quidem et ille, qui tertium consulatum meruit; sed magis, sub quo meruit: magnus memorandusque, qui tantum praemium cepit; sed maior, qui capienti dedit. 6. Quid? quod duos pariter tertio consulatu collegii tui sanctitate decorasti? ut sit nemini dubium, hanc tibi praecipuam caussam fuisse extendendi consulatus tui, ut duorum consulatus amplecteretur, et collegam te non uni daret. 7. Uterque nuper consulatum alterum gesserat a patre tuo, id est, quanto minus quam a te? datum: utriusque adhuc oculis paullo ante dimissi fasces oberrabant: utriusque solemnis ille lictorum et praenuntius clamor auribus insederat; quum rursus curulis, rursus-

que purpura: ut olim, quum hostis in proximo, et in summum discrimen adducta respublica, expertum honoribus virum posceret, non consulatus hominibus iisdem, sed iidem homines consulatibus reddebantur. 8. Tanta tibi benefaciendi vis, ut indulgentia tua necessitates aemuletur. Modo praetextas exuerant; resumant: modo lictores abire iusserant; revocent: modo gratulantes amici recesserant; revertantur. 9. Hominisne istud ingenium est? hominis potestas? renovare gaudia, redintegrare laetitiam, nullamque requiem gratulationibus dare, neque alia repetendis consulatibus intervalla permittere, nisi dum finiuntur? 10. Facias ista semper, nec unquam in hoc opere aut animus tuus, aut fortuna lassetur. Des quam plurimis tertios consulatus, et, quum plurimis tertios consulatus dederis, semper tamen plures, quibus debeas dare, supersint.

LXII. Omnium quidem beneficiorum, quae merentibus tribuuntur, non ad ipsos gaudium magis, quam ad similes redundat: praecipue tamen ex horum consulatu non ad partem aliquam senatus, sed ad totum senatum tanta laetitia pervenit, ut eundem honorem omnes sibi et dedisse et accepisse videantur. 2. Nempe enim hi sunt, quos senatus, quum publicis sumtibus minuendis optimum quemque praeficeret, elegit, et quidem primos. Hoc est igitur, hoc est, quod penitus illos animo Caesaris insinuavit. 3. An parum saepe experti sumus, hanc esse rerum conditionem, ut senatus favor apud principem aut prosit aut noceat? Nonne paullo ante nihil magis exitiale erat, quam illa principis cogitatio? *Hunc senatus probat, hic senatui carus est.* Oderat, quos nos amaremus; sed et nos, quos ille. 4. Nunc inter principem senatumque dignissimi cuiusque caritate certatur. Demonstramus invicem, credimus invicem,

quodque maximum amoris mutui signum est, eosdem amamus. 5. Proinde, P. C., favete aperte, diligite constanter. Non iam dissimulandus est amor, ne noceat: non premendum odium, ne prosit. Eadem Caesar, quae senatus, probat improbatque. Vos ille praesentes, vos etiam absentes in consilio habet. Tertio consules fecit, quos vos elegeratis: et fecit hoc ordine, quo electi a vobis erant. 6. Magnus utique honor vester, sive eosdem maxime diligit, quos scit vobis esse carissimos; sive illis neminem praefert, quamvis aliquem magis amet. 7. Proposita sunt senioribus praemia, iuvenibus exempla: adeant, frequentent securas tandem ac patentes domos: quisquis probatos senatui viros suspicit, hic maxime principem promeretur. 8. Sibi enim accrescere putat, quod cuique adstruatur: nullamque in eo gloriam ponit, quod sit omnibus maior, nisi maximi fuerint, quibus maior est. 9. Persta, Caesar, in ista ratione propositi, talesque nos crede, qualis fama cuiusque est. Huic aures, huic oculos intende: ne respexeris clandestinas existimationes, nullisque magis quam audientibus insidiantes susurros. Melius omnibus, quam singulis creditur: singuli enim decipere et decipi possunt: nemo omnes, neminem omnes fefellerunt.

LXIII. Revertor iam ad consulatum tuum: etsi sunt quaedam ad consulatum quidem pertinentia, ante consulatum tamen. In primis quod comitiis tuis interfuisti, candidatus, non consulatus tantum, sed immortalitatis, et gloriae, et exempli, quod sequerentur boni principes, mali mirarentur. 2. Vidit te populus Romanus in illa vetere potestatis suae sede: perpessus es longum illud carmen comitiorum, nec iam irridendam moram: consulque sic factus es, ut unus ex nobis, quos facis consules. 3. Quotusquisque principum antecedentium ho-

norem istum aut consulatui habuit, aut populo? Non alii marcidi somno hesternaque coena redundantes, comitiorum suorum nuntios opperiebantur? Alii sane pervigiles et insomnes, sed intra cubilia sua illis ipsis consulibus, a quibus consules renuntiabantur, exsilia et caedem machinabantur. 4. O prava et inscia verae maiestatis ambitio, concupiscere honorem, quem dedigneris, dedignari, quem concupieris: quumque ex proximis hortis campum et comitia prospectes, sic ab illis abesse, tanquam Danubio Rhenoque dirimare! 5. Averseris tu honori tuo sperata suffragia, renuntiarique te consulem iussisse contentus, liberae civitatis ne simulationem quidem serves? Abstineas denique comitiis, abstrusus atque abditus, quasi illic tibi non consulatus detur, sed abrogetur imperium? 6. Haec persuasio superbissimis dominis erat, ut sibi viderentur principes esse desinere, si quid facerent tanquam senatores. Plerique tamen non tam superbia, quam metu quodam submovebantur. 7. An stuprorum sibi incestarumque noctium conscii, auspicia polluere, sacratumque campum nefario auderent contaminare vestigio? Non adeo deos hominesque contemserant, ut in illa spatiosissima sede hominum deorumque coniectos in se oculos ferre ac perpeti possent. 8. Tibi contra et moderatio tua suasit, et sanctitas, ut te et religioni deorum et iudiciis hominum exhiberes.

LXIV. Alii consulatum ante quam acciperent, tu et dum accipis, meruisti. Peracta erant solennia comitiorum, si principem cogitares, iamque se omnis turba commoverat, quum tu, mirantibus cunctis, accedis ad consulis sellam: adigendum te praebes in verba principibus ignota, nisi quum iurare cogerent alios. Vides, quam necessarium fuerit consulatum non recusare? Non putassemus istud facturum te fuisse, si recusasses.

2. Stupeo, P. C., necdum satis aut oculis meis aut auribus credo: atque identidem me, an audierim, an viderim, interrogo. Imperator ergo, et Caesar, et Augustus, Pontifex maximus, stetit ante gremium consulis? seditque consul, principe ante se stante? et sedit inturbatus, interritus, et tanquam ita fieri soleret? 3. Quin etiam sedens stanti praeivit iusiurandum, et ille iuravit, expressit, explanavitque verba, quibus caput suum, domum suam, si sciens fefellisset, deorum irae consecraret. Ingens, Caesar, et par gloria tua, sive fecerint istud postea principes, sive non fecerint. 4. Ullane satis praedicatio digna est, idem tertio consulem fecisse, quod primo? idem principem, quod privatum? idem imperatorem, quod sub imperatore? Nescio iam, nescio, pulchriusne sit istud, quod praeeunte nullo, an hoc, quod alio praeeunte iurasti.

LXV. In rostris quoque simili religione ipse te legibus subiecisti: legibus, Caesar, quas nemo principi scripsit. Sed tu nihil amplius vis tibi licere, quam nobis: sic fit, ut nos tibi plus velimus. 2. Quod ego nunc primum audio, nunc primum disco: non est princeps supra leges, sed leges supra principem: idem Caesari consuli, quod ceteris, non licet. Iurat in legem attendentibus diis; nam cui magis quam Caesari attendant? Iurat observantibus his, quibus idem iurandum est: non ignarus alioqui, nemini religiosius, quod iuraverit, custodiendum, quam cuius maxime interest, non peierari. Itaque et abiturus consulatu iurasti, te nihil contra leges fecisse. 3. Magnum hoc erat, quum promitteres; maius, postquam praestitisti. Iam toties procedere in rostra, inascensumque illum superbiae principum locum terere, hic suscipere, hic ponere magistratus, quam dignum te, quamque diversum consuetudine illorum, qui pauculis

diebus gestum consulatum, immo non gestum, abiiciebant per edictum! 4. Hoc pro concione, pro rostris, pro iureiurando: scilicet ut primis extrema congruerent; utque hoc solo intelligerentur ipsi consules fuisse, quod alii non fuissent.

LXVI. Non transsilivi, Patres Conscripti, Principis nostri consulatum; sed eundem in locum contuli, quidquid de iureiurando dicendum erat. Neque enim, ut in sterili ieiunaque materia, eandem speciem laudis diducere ac spargere, atque identidem tractare debemus. 2. Illuxerat primus consulatus tui dies, quo tu curiam ingressus, nunc singulos, nunc universos adhortatus es resumere libertatem, capessere quasi communis imperii curas, invigilare publicis utilitatibus et insurgere. 3. Omnes ante te eadem ista dixerunt, nemini tamen ante te creditum est. Erant sub oculis naufragia multorum, quos insidiosa tranquillitate provectos improvisus turbo perculerat. Quod enim tam infidum mare, quam blanditiae principum illorum, quibus tanta levitas, tanta fraus, ut facilius esset iratos, quam propitios habere? 4. Te vero securi et alacres, quo vocas, sequimur. Iubes esse liberos; erimus. Iubes, quae sentimus, promere in medium; proferemus. Neque enim adhuc ignavia quadam et insito torpore cessavimus: terror, et metus, et misera illa ex periculis facta prudentia monebat, ut a republica (erat autem omnino nulla respublica) oculos, aures, animos averteremus. 5. At nunc tua dextera tuisque promissis freti et innixi, obsepta diutina servitute ora reseramus, frenatamque tot malis linguam resolvimus. Vis enim tales esse nos, quales iubes, nihilque exhortationibus tuis fucatum, nihil subdolum, denique nihil, quod credentem fallere paret, non sine periculo

fallentis. Neque enim unquam deceptus est princeps, nisi qui prius ipse decepit.

LXVII. Equidem hunc parentis publici sensum, cum ex oratione eius, tum pronuntiatione ipsa perspexisse videor. Quae enim illa gravitas sententiarum! quam inaffectata veritas verborum! quae asseveratio in voce! quae affirmatio in vultu! quanta in oculis, habitu, gestu, toto denique corpore fides! 2. Tenebit ergo semper, quod suaserit: scietque nos, quoties libertatem, quam dedit, experiemur, sibi parere. 3. Nec verendum est, ne incautos putet, si fidelitate temporum constanter utamur, quos meminit sub malo principe aliter vixisse. Nuncupare vota et pro aeternitate imperii, et pro salute civium? immo pro salute principum, ac propter illos pro aeternitate imperii solebamus. 4. Haec pro imperio nostro, in quae sint verba suscepta, operae pretium est annotare: SI BENE REMPUBLICAM ET EX UTILITATE OMNIUM REXERIS. Digna vota, quae semper suscipiantur, semperque solvantur. 5. Egit cum diis, ipso te auctore, Caesar, respublica, ut te sospitem incolumemque praestarent, si tu ceteros praestitisses: si contra, illi quoque a custodia tui [capitis] oculos dimoverent, teque relinquerent votis, quae non palam susciperentur. 6. Alii se superstites reipublicae optabant, faciebantque: tibi salus tua invisa est, si non sit cum reipublicae salute coniuncta. Nihil pro te pateris optari, nisi expediat optantibus: omnibusque annis in consilium de te deos mittis; exigisque, ut sententiam suam mutent, si talis esse desieris, qualis electus es. 7. Sed ingenti conscientia, Caesar, pacisceris cum diis, ut te, si mereberis, servent: quum scias, an merearis, neminem magis, quam deos scire. 8. Nonne vobis, P. C., haec diebus ac noctibus agitare secum videtur? Ego quidem in me, si omnium utilitas ita posceret,

etiam praefecti manum armavi: sed ne deorum quidem aut iram aut negligentiam deprecor: quaeso immo et obtestor, ne unquam pro me vota respublica invita suscipiat; aut, si susceperit invita, ne debeat.

LXVIII. Capis ergo, Caesar, salutis tuae gloriosissimum fructum ex consensu deorum. Nam quum excipias, ut ITA DEMUM TE DII SERVENT, SI BENE REMPUBLICAM ET EX UTILITATE OMNIUM REXERIS: certus es, te bene rempublicam gerere, cum servent. 2. Itaque securus tibi et laetus dies exit, qui principes alios cura et metu distinebat: quum suspensi et attoniti, parumque confisi patientia nostra, hinc atque inde publicae servitutis nuntios exspectarent. 3. Ac si forte aliquos flumina, nives, venti praepedissent, statim hoc illud esse credebant, quod merebantur; nec erat discrimen ullum pavoris: propterea quod, quum a malo principe tanquam successor timeatur, quisquis est dignior, quum sit nemo non dignior, omnes timentur. 4. Tuam securitatem non mora nuntiorum, non literarum tarditas differt. Scis tibi ubique iurari, quum ipse iuraveris omnibus. Nemo hoc sibi non praestat. 5. Amamus quidem te, in quantum mereris; istud tamen non tui facimus amore, sed nostri: nec unquam illucescat dies, quo pro te nuncupet vota non utilitas nostra, sed fides, Caesar. 6. Turpis tutela principis, cui potest imputari. Queri libet, quod in secreta nostra non inquirant principes, nisi quos odimus. 7. Nam si eadem cura bonis, quae malis esset, quam ubique admirationem tui, quod gaudium exsultationemque deprehenderes! quos omnium cum coniugibus ac liberis, quos etiam cum domesticis aris focisque sermones! Scires mollissimis illis auribus parci. Et alioqui, quum sint odium amorque contraria, hoc perquam simile ha-

bent, quod ibi intemperantius amamus bonos principes, ubi liberius malos odimus.

LXIX. Cepisti tamen et affectus nostri et iudicii experimentum, quantum maximum praesens capere potuisti, illo die, quo solicitudini pudorique candidatorum ita consuluisti, ne ullius gaudium alterius tristitia turbaret. Alii cum laetitia, alii cum spe recesserunt: multis gratulandum, nemo consolandus fuit. 2. Nec ideo segnius iuvenes nostros exhortatus es, senatum circumirent, senatui supplicarent, atque ita a principe sperarent honores, si a senatu petissent. Quo quidem in loco, si quibus opus exemplo, adiecisti, ut te imitarentur. 3. Arduum, Caesar, exemplum, et quod imitari non magis quisque candidatorum, quam principum possit. Quis enim vel uno die reverentior senatus candidatus, quam tu, cum omni vita, tum illo ipso tempore, quo iudicas de candidatis? 4. An aliud a te, quam senatus reverentia obtinuit, ut iuvenibus clarissimae gentis debitum generi honorem, sed antequam deberetur, offerres? 5. Tandem ergo nobilitas non obscuratur, sed illustratur a principe: tandem illos ingentium virorum nepotes, illos posteros libertatis, nec terret Caesar, nec pavet: quin immo festinatis honoribus amplificat atque auget, et maioribus suis reddit. Si quid usquam stirpis antiquae, si quid residuae claritatis; hoc amplexatur, et refovet, et in usum reipublicae promit. 6. Sunt in honore hominum, et in honore famae magna nomina ex tenebris oblivionis, indulgentia Caesaris, cuius est, ut nobiles et conservet et efficiat.

LXX. Praefuerat provinciae quaestor unus ex candidatis, inque ea civitatis amplissimae reditus egregia constitutione fundaverat. 2. Hoc senatui allegandum

Digitized by Google

putasti. Cur enim te principe, qui generis tui claritatem virtute superasti, deterior esset conditio eorum, qui posteros habere nobiles mererentur, quam eorum, qui parentes habuissent? O de dignum, qui de magistratibus nostris semper haec nunties, nec poenis malorum, sed bonorum praemiis bonos facias! 3. Accensa est iuventus, erexitque animos ad aemulandum, quod laudari videbat: nec fuit quisquam, quem non haec cogitatio subiret, quum sciret, quidquid a quoque in provinciis bene fieret, omnia te scire. 4. Utile est, Caesar, et salutare praesidibus provinciarum, hanc habere fiduciam: paratum esse sanctitati, industriae suae maximum praemium, iudicium principis, suffragium principis. 5. Adhuc autem quamlibet sincera rectaque ingenia, etsi non detorquebat, hebetabat tamen misera, sed vera reputatio. 6. Vides enim: si quid bene fecero, nesciet Caesar; aut si scierit, testimonium non reddet. 7. Ita eadem illa seu negligentia, seu malignitas principum, quum male consultis impunitatem, recte factis nullum praemium polliceretur, nec illos a crimine, et hos deterrebat a laude. 8. At nunc, si bene aliquis provinciam rexerit, huic quaesita virtute dignitas offertur. Patet enim omnibus honoris et gloriae campus: ex hoc quisque, quod cupit, petat, et assecutus, sibi debeat. Provinciis quoque in posterum, et iniuriarum metum, et accusandi necessitatem remisisti. Nam si profuerint, quibus gratias egerint, de nullo queri cogentur. Et alioqui [liquet,] nihil magis prodesse candidato ad sequentes honores, quam peractos. Optime magistratus magistratu, honore honor petitur. 9. Volo ego, qui provinciam rexerit, non tantum codicillos amicorum, nec urbana coniuratione eblanditas preces, sed decreta coloniarum, decreta civitatum alleget. Bene suffragiis consularium virorum urbes,

populi, gentes inseruntur. Efficacissimum pro candidato genus est rogandi, gratias agere.

LXXI. Iam quo assensu senatus, quo gaudio exceptum est, quum candidatis, ut quemque nominaveras, osculo occurreres! devexus quidem in planum, et quasi unus ex gratulantibus. 2. Te mirer magis, an improbem illos, qui effecerunt, ut istud magnum videretur? quum velut affixi curulibus suis manum tantum, et hanc cunctanter et pigre, et imputantibus similes, promerent. 3. Contigit ergo oculis nostris insolita facies, princeps et candidatus [equitis] simul stantes: [contigit] intueri parem accipientibus, honorem qui dabat. 4. Quod factum tuum a cuncto senatu quam vera acclamatione celebratum est, TANTO MAIOR, TANTO AUGUSTIOR! Nam cui nihil ad augendum fastigium superest, hic uno modo crescere potest, si se ipse submittat, securus magnitudinis suae. 5. Neque enim ab ullo periculo fortuna principum longius abest, quam ab humilitate. Mihi quidem non tam humanitas tua, quam intentio eius admirabilis videbatur. Quippe quum orationi oculos, vocem, manum commodares: ut si alii eadem ista mandasses, omnes comitatis numeros obibas. 6. Atque etiam, quum suffragatores candidatorum nomina honore, quo solent, exciperent: tu quoque inter excipientes eras, et ex ore principis ille senatorius assensus audiebatur: quodque apud principem perhibere testimonium merentibus gaudebamus, perhibebatur a principe. 7. Faciebas ergo, quum diceres, OPTIMOS: nec ipsorum modo vita a te, sed iudicium senatus comprobabatur, ornarique se non illos magis, quos laudabas, laetabatur.

LXXII. Nam quod precatus es, ut illa ipsa ordinatio comitiorum bene ac feliciter eveniret NOBIS, REI PUBLICAE, TIBI; nonne tale est, ut nos hunc ordinem votorum con-

vertere debeamus? deos denique obsecrare, ut omnia, quae facis quaeque facies, prospere cedant TIBI, REI PUBLICAE, NOBIS? vel, si brevius sit optandum, ut UNI TIBI? in quo et res publica et nos sumus. 2. Fuit tempus, ac nimium diu fuit, quo alia adversa, alia secunda principi et nobis: nunc communia tibi nobiscum tam laeta, quam tristia: nec magis sine te nos esse felices, quam tu sine nobis potes. 3. An, si posses, in fine votorum adiecisses, UT ITA PRECIBUS TUIS DII ANNUERENT, SI IUDICIUM NOSTRUM MERERI PERSEVERASSES? Adeo nihil tibi amore civium antiquius, ut ante a nobis, deinde a diis, atque ita ab illis amari velis, si a nobis ameris. 4. Et sane priorum principum exitus docuit, ne a diis quidem amari, nisi quos homines ament. Arduum erat, has precationes tuas laudibus adaequare: adaequavimus tamen. Qui amoris ardor, qui stimuli, quae faces illas nobis acclamationes subiecerunt! 5. Non nostri, Caesar, ingenii, sed tuae virtutis tuorumque meritorum voces fuerunt: quas nulla unquam adulatio invenit, nullus cuiusquam terror expressit. 6. Quem sic timuimus, ut haec fingeremus? quem sic amavimus, ut haec fateremur? Nosti necessitatem servitutis: quando simile aliquid audisti, et quando dixisti? 7. Multa quidem excogitat metus, sed quae appareant quaesita ab invitis; aliud solicitudinis, aliud securitatis ingenium est; alia tristium inventio, alia gaudentium; neutrum simulationes expresserint. Habent sua verba miseri, sua verba felices: utque iam maxime eadem ab utrisque dicantur, aliter dicuntur.

LXXIII. Testis ipse es, quae in omnium ore laetitia. Non amictus cuiquam, non habitus, quem modo extulerat. Inde resultantia vocibus tecta, nihilque tantis clamoribus satis clausum. Quis tunc non e vestigio suo exsiluit? quis exsiluisse sensit? 2. Multa fecimus

sponte, plura instinctu quodam et imperio. Nam gaudio quoque cogendi vis inest. 3. Num ergo modum ei tua saltem modestia imposuit? Nam quanto magis a te reprimebatur, exarsimus, non contumacia, Caesar: sed ut in tua potestate est, an gaudeamus; ita, in quantum, nec in nostra. 4. Comprobasti et ipse acclamationum nostrarum fidem lacrymarum tuarum veritate. Vidimus humescentes oculos tuos, demissumque gaudio vultum, tantumque sanguinis in ore, quantum in animo pudoris. 5. Atque hoc magis incensi sumus, ut precaremur, ne quando tibi non eadem caussa lacrymarum, utque nunquam frontem tuam [abstergeres]. 6. Hoc ipsum [templum], has sedes nobis quasi responsuras interrogemus, viderintne unquam principis lacrymas: at senatus saepe viderunt. Onerasti futuros principes: sed et posteros nostros. Nam et hi a principibus suis exigent, ut eadem audire mereantur: et illi, quod non audiant, indignabuntur.

LXXIV. Nihil magis possum proprie dicere, quam quod dictum est a cuncto senatu: O TE FELICEM! Quod quum diceremus, non opes tuas, sed animum mirabamur. Est enim demum vera felicitas, felicitate dignum videri. 2. Sed cum multa illo die dicta sunt sapienter et graviter, tum vel inprimis [hoc]: CREDE NOBIS, CREDE TIBI. Magna hoc fiducia nostri, maiore tamen tui diximus. Alius enim fortasse alium, ipsum se nemo deceperit. Introspiciat modo vitam, seque, quid mereatur, interroget. 3. Proinde dabat vocibus nostris fidem apud optimum principem, quod apud malos detrahebat. Quamvis enim faceremus, quae amantes solent: illi tamen, non amari se, credebant sibi. 4. Super haec precati sumus, ut SIC TE AMARENT DII, QUEMADMODUM TU NOS. Quis hoc aut de se, aut principi diceret mediocriter amanti?

Pro nobis ipsis quidem haec fuit summa votorum: ut NOS SIC AMARENT DII, QUOMODO TU. Estne verum, quod inter ista clamavimus: O NOS FELICES! Quid enim felicius nobis, quibus non iam illud optandum est, ut nos diligat princeps, sed dii, quemadmodum princeps? 5. Civitas religionibus dedita, semperque deorum indulgentiam pie merita, nihil felicitati suae putat adstrui posse, nisi ut dii Caesarem imitentur.

LXXV. Sed quid singula consector et colligo? Quasi vero aut oratione complecti, aut memoria consequi possim, quae vos, P. C., ne qua interciperet oblivio, et in publica acta mittenda, et incidenda in aere censuistis. 2. Ante, orationes principum tantum eiusmodi genere monumentorum mandari aeternitati solebant: acclamationes quidem nostrae parietibus curiae claudebantur. Erant enim, quibus nec senatus gloriari nec princeps possent. 3. Has vero et in vulgus exire, et posteris prodi, cum ex utilitate, tum ex dignitate publica fuit: primum, ut orbis terrarum pietatis nostrae adhiberetur testis et conscius: deinde, ut manifestum esset, audere nos de bonis malisque principibus, non tantum post ipsos iudicare: postremo, ut experimento cognosceretur, et ante nos gratos, sed miseros fuisse; quibus esse nos gratos probare antea non licuit. 4. At qua contentione, quo nisu, quibus clamoribus expostulatum est, ne affectus nostros, ne tua merita supprimeres! denique, ut in posterum exemplo provideres! 5. Discant et principes acclamationes veras falsasque discernere, habeantque muneris tui, quod iam decipi non poterunt. Non instruendum illis iter ad bonam famam, sed non deserendum: non submovenda adulatio, sed non reducenda est. Certum est, et quae facere, et quae debeant audire, si faciant. 6. Quid nunc ego super ea, quae sum cum toto

senatu precatus, pro senatu precer, nisi ut haereat animo tuo gaudium, quod tunc oculis protulisti? Ames illum diem, et tamen vincas: nova merearis, nova audias: eadem enim dici, nisi ob eadem facta, non possunt.

LXXVI. Iam quam antiquum, quam consulare, quod triduum totum senatus sub exemplo tui sedit, quum interea nihil praeter consulem ageres! 2. Interrogavit quisque, quod placuit: dissentire, discedere, et copiam iudicii sui reipublicae facere, tutum fuit: consulti omnes, atque etiam dinumerati sumus: vicitque sententia non prima, sed melior. 3. At quis antea loqui, quis hiscere audebat, praeter miseros illos, qui primi interrogabantur? Ceteri quidem defixi et attoniti ipsam illam mutam ac sedentariam assentiendi necessitatem, quo cum dolore animi, quo cum totius corporis horrore perpetiebantur! 4. Unus solusque censebat, quod sequerentur omnes, et omnes improbarent, in primis ipse, qui censuerat. Adeo nulla magis omnibus displicent, quam quae sic fiunt, tanquam omnibus placeant. 5. Fortasse imperator in senatu ad reverentiam eius componebatur: ceterum egressus, statim se recipiebat in principem, omniaque consularia officia abigere, negligere, contemnere solebat. 6. Ille vero ita consul, ut si tantum consul foret: nihil infra se putabat, nisi quod infra consulem esset. 7. Ac primum, ita domo progrediebatur, ut illum nullus apparatus arrogantiae principalis, nullus praecursorum tumultus detineret. Una erat in limine mora, consultare aves, revererique numinum monitus. 8. Nemo proturbabatur, nemo submovebatur: tanta viatoribus quies, tantus pudor fascibus, ut plerumque aliena turba subsistere et consulem et principem cogeret. 9. Ipsius quidem officium tam modicum, tam temperatum, ut antiquus aliquis magnusque consul sub bono principe

incedere videretur. Iter illi saepius in forum, frequenter tamen et in campum.

LXXVII. Nam comitia consulum obibat ipse; tantum ex renuntiatione eorum voluptatis, quantum prius ex destinatione capiebat. 2. Stabant candidati ante curulem principis, ut ipse ante consulis steterat: adigebanturque in verba, in quae paullo ante ipse iuraverat princeps; qui tantum putat esse in iureiurando, ut illud et ab aliis exigat. 3. Reliqua pars diei tribunali dabatur. Ibi vero quanta religio aequitatis! quanta legum reverentia! Adibat aliquis ut principem: respondebat, se consulem esse. 4. Nullius ab eo magistratus ius, nullius auctoritas imminuta est: aucta etiam; siquidem pleraque ad praetores remittebat, atque ita, ut collegas vocaret: non quia populare gratumque audientibus, sed quia ita sentiebat. 5. Tantum dignationis in ipso honore ponebat, ut non amplius esse censeret, quod aliquis collega appellaretur a principe, quam quod praetor esset. 6. Ad haec tam assiduus in tribunali, ut labore refici ac reparari videretur. Quis nostrum idem curae, idem sudoris sumit? quis adeo expetitis honoribus aut deservit, aut sufficit? 7. Et sane aequum est, tantum ceteris praestare consulibus ipsum, qui consules facit: quippe etiam Fortunae videbatur indignum, si posset honores dare, qui gerere non posset. 8. Facturus consules doceat, accepturisque amplissimum honorem persuadeat, scire se, quid sit, quod daturus sit: sic fit, ut illi quoque sciant, quid acceperint.

LXXVIII. Quo iustius senatus, ut susciperes quartum cousulatum, et rogavit et iussit. Imperii hoc verbum, non adulationis esse, obsequio tuo crede: quod non alia in re magis aut senatus exigere a te, aut tu praestare senatui debes. 2. Ut enim ceterorum hominum,

ita principum, illorum etiam, qui dii sibi videntur, aevum omne ei breve et fragile est. Itaque optimum quemque niti et contendere decet, ut post se quoque reipublicae prosit, moderationis scilicet iustitiaeque monumentis, quae plurima statuere consul potest. 3. Haec nempe intentio tua, ut libertatem revoces ac reducas. Quem ergo honorem magis amare, quod nomen usurpare saepius debes, quam quod primum invenit recuperata libertas? 4. Non est minus civile, et principem esse pariter, et consulem, quam tantum consulem. 5. Habe etiam rationem verecundiae collegarum tuorum; collegarum inquam: ita enim et ipse loqueris, et nos loqui vis. 6. Onerosa erit modestiae illorum tertii consulatus sui recordatio, donec te consulem videant. Neque enim potest non nimium esse privatis, quod principi satis est. Annuas, Caesar, optantibus, quibusque apud deos adesse consuesti, quorum potens es ipse, votorum compotes facias.

LXXIX. Fortasse sufficiat tibi tertius consulatus: sed nobis tanto minus sufficit. Ille nos instituit et induxit, ut te iterum iterumque consulem habere cupiamus. 2. Remissius istud contenderemus, si adhuc non sciremus, qualis esses futurus. Tolerabilius fuit, experimentum tui nobis, quam usum negari. 3. Dabiturne rursus videre consulem illum? Audiet, reddet, quas proxime, voces? praestabitque gaudium, quantum ipse percipiet? Praesidebit laetitiae publicae, auctor eius et caussa? tentabitque affectus nostros, ut solet, cohibere, nec poterit? 4. Erit pietati senatus cum modestia principis felix speciosumque certamen, seu fuerit victa, seu vicerit? Equidem incognitam quandam, proximaque maiorem praesumo laetitiam. Quis enim est tam imbecilli ingenio, qui non tanto meliorem consulem speret, quanto

saepius fuerit? 5. Alius labores, si non continuo se desidiae ac voluptati dedisset, otio tamen et quiete recreasset: hic consularibus curis exsolutus, principales resumsit; tam diligens temperamenti, ut nec consulis officium princeps, nec principis consul appeteret. 6. Videmus, ut provinciarum desideriis, ut singularum etiam civitatum precibus occurrat. Nulla in audiendo difficultas, nulla in respondendo mora: adeunt statim, dimittuntur statim: tandemque principis fores exclusa legationum turba non obsidet.

LXXX. Quid? in omnibus cognitionibus, quam mitis severitas, quam non dissoluta clementia! Non locupletando fisco sedes, nec aliud tibi sententiae tuae pretium, quam bene iudicasse. 2. Stant ante te litigatores, non de fortunis suis, sed de tua aestimatione soliciti; nec tam verentur, quid de caussa sua, quam quid de moribus sentias. 3. O vere principis, atque etiam consulis, reconciliare aemulas civitates, tumentesque populos non imperio magis, quam ratione compescere: 4. intercedere iniquitatibus magistratuum, infectumque reddere, quidquid fieri non oportuerit: postremo, velocissimi sideris more, omnia invisere, omnia audire, et undecunque invocatum statim, velut numen, adesse et adsistere! 5. Talia esse crediderim, quae ipse mundi parens temperat nutu, si quando oculos demisit in terras et fata mortalium inter divina opera numerare dignatus est: qua nunc parte curarum liber solutusque, caelo tantum vacat, postquam te dedit, qui erga omne hominum genus vice sua fungereris. 6. Fungeris enim, sufficisque mandanti, quum tibi dies omnis summa cum utilitate nostra, cum tua laude, condatur.

LXXXI. Quodsi quando cum influentibus negotiis paria fecisti, instar refectionis existimas mutationem

laboris. Quae enim remissio tibi, nisi lustrare saltus, excutere cubilibus feras, superare immensa montium iuga, et horrentibus scopulis gradum inferre, nullius manu, nullius vestigio adiutum; atque inter haec pia mente adire lucos, et occursare numinibus? 2. Olim haec experientia iuventutis, haec voluptas erat; his artibus futuri duces imbuebantur: certare cum fugacibus feris cursu, cum audacibus robore, cum callidis astu: nec mediocre pacis decus habebatur submota campis irruptio ferarum, et obsidione quadam liberatus agrestium labor. 3. Usurpabant gloriam istam illi quoque principes, qui obire non poterant: usurpabant autem, ut domitas fractasque claustris feras, ac deinde in ipsorum quidem ludibrium emissas, mentita sagacitate colligerent. Huic par capiendi quaerendique sudor, summusque et idem gratissimus labor, invenire. 4. Enimvero, si quando placuit idem corporis robur in maria proferre, non ille fluitantia vela aut oculis sequitur aut manibus: sed nunc gubernaculis assidet, nunc cum valentissimo quoque sodalium certat frangere fluctus, domitare ventos reluctantes; remisque transfretare obstantia freta.

LXXXII. Quantum dissimilis illi, qui non Albani lacus otium, Baianique torporem et silentium ferre, non pulsum saltem fragoremque remorum perpeti poterat, quin ad singulos ictus turpi formidine horresceret. 2. Itaque procul ab omni sono inconcussus ipse et immotus, religato revinctoque navigio, non secus ac piaculum aliquod, trahebatur. 3. Foeda facies, quum Populi R. Imperator alienum cursum, alienumque rectorem, velut capta nave, sequeretur. Nec deformitate ista saltem flumina carebant atque amnes. 4. Danubius ac Rhenus tantum illud nostri decoris vehere gaudebant, non minore cum pudore imperii, quod haec Romanae

aquilae, Romana signa, Romana denique ripa, quam quod hostium prospectarent: 5. hostium, quibus moris est, eadem illa nunc rigentia gelu flumina, aut campis superflua, nunc liquida ac deferentia, lustrare navigiis, nandoque superare. 6. Nec vero laudaverim per se magnopere duritiam corporis ac lacertorum: sed si his validior toto corpore animus imperitet, quem non fortunae indulgentia molliat, non copiae principales ad segnitiem luxumque detorqueant; tunc ego, seu montibus, seu mari exerceatur, et laetum opere corpus, et crescentia laboribus membra mirabor. 7. Video enim iam inde antiquitus maritos dearum, ac deorum liberos, nec dignitate nuptiarum magis quam his artibus inclaruisse. 8. Simul cogito, quum sint ista ludus et avocamentum huius, quae quantaeque sint illae seriae et intentae, et a quibus se in tale otium recipit, voluptates. Sunt enim voluptates, quibus optime de cuiusque gravitate, sanctitate, temperantia creditur. 9. Nam quis adeo dissolutus, cuius non occupationibus aliqua species severitatis insidat? Otio prodimur. An non plerique principes hoc idem tempus in aleam, stupra, luxum conferebant, quum seriarum laxamenta curarum vitiorum contentione supplerent?

LXXXIII. Habet hoc primum magna fortuna, quod nihil tectum, nihil occultum esse patitur: principum vero non modo domus, sed cubicula ipsa intimosque secessus recludit, omniaque arcana noscenda famae proponit atque explicat. Sed tibi, Caesar, nihil accommodatius fuerit ad gloriam, quam penitus inspici. 2. Sunt quidem praeclara, quae in publicum profers; sed non minora ea, quae limine tenes. Est magnificum, quod te ab omni contagione vitiorum reprimis ac revocas, sed magnificentius, quod tuos. 3. Quanto enim magis

arduum est, alios praestare, quam se: tanto laudabilius, quod, quum ipse sis optimus, omnes circa te similes tui effecisti. 4. Multis illustribus dedecori fuit aut inconsultius uxor assumta, aut retenta patientius: ita foris claros domestica destruebat infamia: et ne maximi cives haberentur, hoc efficiebat, quod mariti minores erant. 5. Tibi uxor in decus et gloriam cedit. Quid enim illa sanctius? quid antiquius? Nonne, si Pontifici Maximo deligenda sit coniux, aut hanc, aut similem (ubi est autem similis?) elegerit? 6. Quam illa nihil sibi ex fortuna tua, nisi gaudium, vendicat! quam constanter, non potentiam tuam, sed ipsum te reveretur! Idem estis invicem, quod fuistis: probatis ex aequo: nihilque vobis felicitas addidit, nisi quod scire coepistis, quam bene uterque vestrum felicitatem ferat. 7. Eadem quam modica cultu! quam parca comitatu! quam civilis incessu! Mariti hoc opus, qui ita imbuit, ita instituit: nam uxori sufficit obsequii gloria. 8. An, quum videat, quam te nullus terror, nulla comitetur ambitio, non et ipsa cum silentio incedat? ingredientemque pedibus maritum, in quantum patitur sexus, imitetur? Decuerit hoc illam, etiamsi diversa tu facias. Sub hac vero modestia viri, quantam debet verecundiam uxor marito! femina sibi!

LXXXIV. Soror autem tua, ut se sororem esse meminit! ut in illa tua simplicitas, tua veritas, tuus candor agnoscitur! ut, si quis eam uxori tuae conferat, dubitare cogatur, utrum sit efficacius ad recte vivendum, bene institui, aut feliciter nasci. 2. Nihil est tam pronum ad simultates, quam aemulatio, in feminis praesertim: ea porro maxime nascitur ex coniunctione, alitur aequalitate, exardescit invidia, cuius finis est odium. 3. Quo quidem admirabilius existimandum est, quod mulieribus duabus in una domo, parique fortuna, nullum cer-

tamen, nulla contentio est. 4. Suspiciunt invicem, invicem cedunt: quumque te utraque effusissime diligat, nihil sua putant interesse, utram tu magis ames. Idem utrique propositum, idem tenor vitae, nihilque, ex quo sentias duas esse. 5. Te enim imitari, te subsequi student. Ideo utraque mores eosdem, quia utraque tuos, habet: inde moderatio, inde etiam perpetua securitas. Neque enim unquam periclitabuntur esse privatae, quae non desierunt. 6. Obtulerat illis senatus cognomen Augustarum, quod certatim deprecatae sunt, quam diu appellationem patris patriae tu recusasses: seu quod plus esse in eo iudicabant, si uxor et soror tua, quam si Augustae dicerentur. 7. Sed quaecunque illis ratio tantam modestiam suasit, hoc magis dignae sunt, quae in animis nostris et sint et habeantur augustae, quia non vocantur. 8. Quid enim laudabilius feminis, quam si verum honorem non in splendore titulorum, sed in iudiciis hominum reponant, magnisque nominibus pares se faciant, etiam dum recusant?

LXXXV. Iam etiam et in privatorum animis exoleverat priscum mortalium bonum, amicitia, cuius in locum migraverant assentationes, blanditiae, et peior odio amoris simulatio. Etenim in principum domo nomen tantum amicitiae, inane scilicet irrisumque, manebat. 2. Nam quae poterat esse inter eos amicitia, quorum sibi alii domini, alii servi videbantur? Tu hanc pulsam et errantem reduxisti: habes amicos, quia amicus ipse es. 3. Neque enim, ut alia subiectis, ita amor imperatur: neque est ullus affectus tam erectus, et liber, et dominationis impatiens, nec qui magis vices exigat. 4. Potest fortasse princeps inique, potest tamen odio esse nonnullis, etiamsi ipse non oderit: amari, nisi ipse amet, non potest. 5. Diligis ergo, quum diligaris, et in

eo, quod utrinque honestissimum est, tota gloria tua est; qui superior factus, descendis in omnia familiaritatis officia, et in amicum ex imperatore submitteris; immo tunc maxime imperator, quum amicum ex imperatore agis. 6. Etenim quum plurimis amicitiis fortuna principum indigeat, praecipuum est principis opus, amicos parare. 7. Placeat tibi semper haec secta, et cum alias virtutes tuas, tum hanc constantissime teneas: nec unquam persuadeatur, humile esse principi, nisi odisse. Iucundissimum est in rebus humanis amari, sed non minus amare: quorum utroque ita frueris, ut, quum ipse ardentissime diligas, adhuc tamen ardentius diligaris: 8. primum, quia facilius est, unum amare, quam multos: deinde, quia tibi amicos tuos obligandi adest facultas tanta, ut nemo possit te, nisi ingratus, non magis amare.

LXXXVI. Operaepretium est referre, quod tormentum tibi iniunxeris, ne quid amico negares. Dimisisti optimum virum tibique carissimum, invitus et tristis, et quasi retinere non posses. Quantum amares eum, desiderio expertus es, distractus separatusque, dum cedis et vinceris. 2. Ita, quod fando inauditum, quum princeps et principis amicus diversa velletis, id potius factum est, quod amicus volebat. O rem memoriae literisque mandandam! praefectum praetorii non ex ingerentibus, sed ex subtrahentibus legere: eundemque otio, quod pertinaciter amet, reddere: quumque sis ipse distentus imperii curis, non quietis gloriam cuiquam invidere. 3. Intelligimus, Caesar, quantum tibi pro laboriosa ista statione et exercita debeamus, quum otium a te, tanquam res optima, et petatur, et detur. Quam ego audio confusionem tuam fuisse, quum digredientem prosequereris! Prosequutus enim nec temperasti tibi, quominus

exeunti in litore amplexus osculum ferres. 4. Stetit Caesar in illa amicitiae specula, precatusque maria, celeremque (si tamen ipse voluisset) recursum, nec sustinuit recedentem non etiam atque etiam votis, lacrymis, sequi. 5. Nam de liberalitate taceo. Quibus enim muneribus aequari haec cura principis, haec patientia potest, qua meruisti, ut ille sibi nimium fortis, ac prope durus videretur? Nec dubito, quin agitaverit secum, an gubernacula retorqueret: et fecisset, nisi quod paene ipso contubernio principis felicius iucundiusque est, desiderare principem desiderantem. 6. Et ille quidem, ut maximo fructu suscepti, ita maiore depositi officii gloria fruitur: tu autem facilitate ista consequutus es, ne quem retinere videaris invitum.

LXXXVII. Civile hoc erat, et parenti publico convenientissimum, nihil cogere, semperque meminisse, nullam tantam potestatem cuiquam dari posse, ut non sit gratior potestate libertas. 2. Dignus es, Caesar, qui officia mandes deponere optantibus; qui petentibus vacationem invitus quidem, sed tamen tribuas; qui ab amicis orantibus requiem non te relinqui putes; qui semper invenias, et quos ex otio revoces, et quos otio reddas. 3. Vos quoque, quos parens noster familiariter inspicere dignatur, fovete iudicium eius, quod de vobis habet: hic vester labor est. 4. Princeps enim, quum in uno probavit amare se scire, vacat culpa, si alios minus amat. Ipsum quidem quis mediocriter diligat, quum leges amandi non det, sed accipiat? Hic praesens, ille mavult absens amari: uterque ametur, ut mavult; nemo in taedium praesentia, nemo in oblivionem absentia veniat. 5. Tenet quisque locum, quem semel meruit; faciliusque est, ut oculis eius vultus absentis, quam ut animo caritas excidat.

LXXXVIII. Plerique principes, quum essent civium domini, libertorum erant servi: horum consiliis, horum nutu regebantur: per hos audiebant, per hos loquebantur: per hos praeturae etiam, et sacerdotia et consulatus, immo et ab his, petebantur. 2. Tu libertis tuis summum quidem honorem, sed tamquam libertis, habes; abundeque sufficere his credis, si probi et frugi existimentur. Scis enim, praecipuum esse indicium non magni principis magnos libertos. 3. Ac primum neminem in usu habes, nisi aut tibi, aut patri tuo, aut optimo cuiquam [principum] dilectum; statimque hos ipsos quotidie deinde ita formas, ut se non tua fortuna, sed sua, metiantur: et tanto magis digni, quibus honor omnis praestetur a nobis, quia non est necesse. 4. Iustisne de caussis S. P. Q. R. OPTIMI tibi cognomen adiecit? Paratum id quidem, et in medio positum, novum tamen. Scias neminem ante meruisse, quod non erat excogitandum, si quis meruisset. 5. An satius fuit, FELICEM vocare? quod non moribus, sed fortunae datum est: satius, MAGNUM? cui plus invidiae, quam pulchritudinis inest. Adoptavit te optimus princeps in suum, senatus in OPTIMI nomen. 6. Hoc tibi tam proprium, quam paternum; nec magis definite distincteque designat, qui TRAIANUM, quam qui OPTIMUM appellat: ut olim frugalitate Pisones, sapientia Laelii, pietate Metelli monstrabantur. Quae simul omnia uno isto nomine continentur. Nec videri potest optimus, nisi qui est omnibus optimis in sua cuiusque laude praestantior. 7. Merito tibi ergo post ceteras appellationes haec est addita, ut maior. Minus est enim, imperatorem et Caesarem et Augustum, quam omnibus imperatoribus et Caesaribus et Augustis esse meliorem. 8. Ideoque ille parens hominum deorumque OPTIMI prius, deinde MAXIMI nomine colitur. Quo praeclarior laus tua, quem

non minus constat optimum esse, quam maximum. 9. Adsequutus es nomen, quod ad alium transire non possit, nisi ut appareat in bono principe alienum, in malo falsum: quod licet omnes postea usurpent, semper tamen agnoscetur ut tuum. 10. Etenim, ut nomine AUGUSTI admonemur eius, cui primum dicatum est, ita haec OPTIMI appellatio nunquam memoriae hominum sine te recurret, quotiesque posteri nostri OPTIMUM aliquem vocare cogentur, toties recordabantur, quis meruerit vocari.

LXXXIX. Quanto nunc, dive Nerva, gaudio frueris, quum vides, et esse OPTIMUM et dici, quem tamquam optimum elegisti! quam laetum tibi, quod comparatus filio tuo vinceris! Neque enim alio magis approbatur animi tui magnitudo, quam quod optimus ipse non timuisti eligere meliorem. 2. Sed et tu, pater Traiane, (nam tu quoque, si non sidera, proximam tamen sideribus obtines sedem) quantam percipis voluptatem, quum illum tribunum, illum militem tuum, tantum imperatorem, tantum principem cernis! cumque eo, qui adoptavit, amicissime contendis, pulchrius fuisse genuisse talem, an elegisse! 3. Macte uterque ingenti in rempublicam merito, cui hoc tantum boni contulistis! Licet alteri vestrum filii virtus triumphalia, coelum alteri dederit: non minor tamen vestra laus, quod ista per filium, quam si ipsi meruissetis.

XC. Scio, P. C., cum ceteros cives, tum praecipue consules, oportere sic affici, ut se publice magis, quam privatim, obligatos putent. 2. Ut enim malos principes rectius pulchriusque est ex communibus iniuriis odisse, quam propriis: ita boni speciosius amantur ob ea, quae generi humano, quam quae hominibus praestant. 3. Quia tamen in consuetudinem venit, ut consules, publica gratiarum actione perlata, suo quoque nomine,

quantum debeant principi, profiteantur: concedite, me non pro me magis munere isto, quam pro collega meo, Cornuto Tertullo, clarissimo viro, fungi. 4. Cur enim non pro illo quoque gratias agam, pro quo non minus debeo? praesertim quum indulgentissimus imperator in concordia nostra ea praestiterit ambobus, quae si tantum in alterum contulisset, ambos tamen aequaliter obligasset. 5. Utrumque nostrum ille optimi cuiusque spoliator et carnifex stragibus amicorum, et in proximum iacto fulmine afflaverat. Iisdem enim amicis gloriabamur, eosdem amissos lugebamus: ac sicut nunc spes gaudiumque, ita tunc communis nobis dolor et metus erat. 6. Habuerat hunc honorem periculis nostris divus Nerva, ut nos, etsi minus ut bonos, tamen promovere vellet: quia mutati seculi signum et hoc esset, quod florerent, quorum praecipuum votum ante fuerat, ut memoriae principis elaberentur.

XCI. Nondum biennium compleramus in officio laboriosissimo et maximo, quum tu nobis, optime principum, fortissime imperatorum, consulatum obtulisti, ut ad summum honorem gloria celeritatis accederet. 2. Tantum inter te et illos principes interest, qui beneficiis suis commendationem ex difficultate captabant, gratioresque accipientibus honores arbitrabantur, si prius illos desperatio, et taedium, et similis repulsae mora, in notam quandam pudoremque vertissent. 3. Obstat verecundia, quo minus percenseamus, quo utrumque nostrum testimonio ornaris: ut amore recti, amore reipublicae, priscis illis consulibus aequaveris. 4. Merito nec ne, neutram in partem decernere audeamus; quia nec fas est, affirmationi tuae derogare, et onerosum confiteri, vera esse, quae de nobis, praesertim tam magnifica, dixisti. 5. Tu tamen dignus es, qui eos consules facias, de qui-

bus possis ista praedicare. Tribuas veniam, quod inter haec beneficia tua gratissimum est nobis, quod nos rursus collegas esse voluisti. 6. Ita caritas mutua, ita congruens tenor vitae, ita una eademque ratio propositi postulabat: cuius ea vis, ut morum similitudo concordiae nostrae gloriam minuat, ac perinde sit mirum, si alter nostrum a collega, ac si a seipso dissentiat. 7. Non ergo temporarium et subitum est, quod uterque collegae consulatu, tamquam iterum suo gaudet; nisi quod tamen, qui rursus consules fiunt, bis quidem, sed temporibus diversis obligantur: nos duos consulatus accipimus simul, simul gerimus, alterque in altero consul, sed iterum et pariter sumus.

XCII. Illud vero quam insigne, quod nobis praefectis aerario consulatum ante, quam successorem dedisti! Aucta est dignitas dignitate: neque continuatus tantum, sed geminatus est honor, finemque potestatis alterius, tamquam parum esset excipere, praevenit. 2. Tanta tibi integritatis nostrae fiducia fuit, ut non dubitares, te salva diligentiae tuae ratione esse facturum, si nos post maximum officium privatos esse non sineres. Quid, quod eundem in annum consulatum nostrum contulisti? Ergo non alia nos pagina, quam quae te consulem accipiet, et nostra quoque nomina addentur fastis, quibus ipse praescriberis. 3. Tu comitiis nostris praesidere, tu nobis sanctissimum illud carmen praeire dignatus es, tuo iudicio consules facti, tua voce renuntiati sumus: ut idem honoribus nostris suffragator in curia, in campo declarator exsisteres. 4. Nam quod eum potissimum mensem attribuisti, quem tuus natalis exornat, quam pulchrum nobis! quibus edicto, quibus spectaculo celebrare continget diem illum, triplici gaudio laetum: qui principem abstulit pessimum, dedit optimum, meliorem

optimo genuit. 5. Nos sub oculis tuis augustior solito currus accipiet: nos inter secunda omina, et vota certantia, quae praesenti tibi conferentur, vehemur alacres, et incerti, ex utra parte maior auribus nostris accidat clamor.

XCIII. Super omnia tamen praedicandum videtur, quod pateris consules esse, quos fecisti: quippe nullum periculum, nullus ex principe metus consulares animos debilitat et frangit: nihil invitis audiendum, nihil coactis decernendum erit. Manet manebitque honori veneratio sua, nec securitatem auctoritate perdemus. 2. Ac si quid forte ex consulatus fastigio fuerit diminutum, nostra haec erit culpa, non seculi. Licet enim, quantum ad principem, licet tales consules agere, quales ante principes erant. 3. Ullamne tibi pro beneficiis referre gratiam parem possumus? nisi tantum illam, ut semper nos meminerimus consules fuisse, et consules tuos; ea sentiamus, ea censeamus, quae consularibus digna sunt; ita versemur in republica, ut credamus esse rempublicam. 4. Non consilium nostrum, non operam subtrahamus, nec disiunctos nos et quasi dimissos consulatu, sed quasi adstrictos et devinctos putemus; eundemque locum laboris et curae, quem reverentiae dignitatisque, teneamus.

XCIV. In fine orationis praesides custodesque imperii deos, ego consul pro rebus humanis, ac te praecipue, Capitoline Iupiter, precor, ut beneficiis tuis faveas, tantisque addas muneribus perpetuitatem. 2. Audisti, quae malo principi precabamur; exaudi, quae pro dissimillimo optamus. Non te distringimus votis. Non enim pacem, non concordiam, non securitatem, non opes oramus, non honores: simplex cunctaque ista complexum unum omnium votum est, SALUS PRINCIPIS.

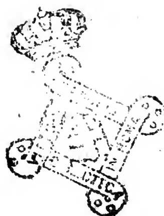
3. Nec vero nova tibi iniungimus. Tu enim iam tunc illum in tutelam recepisti, quum praedonis avidissimi faucibus eripuisti. Neque enim sine auxilio tuo, quum altissima quaeque quaterentur, hic, qui omnibus excelsior, inconcussus stetit. Praeteritus est a pessimo principe, qui praeteriri ab optimo non potuit. 4. Tu clara iudicii tui signa misisti, quum proficiscenti ad exercitum tuo nomine, tuo honore cessisti. Tu voce imperatoris quid sentires locutus, filium illi, nobis parentem, tibi pontificem maximum elegisti. 5. Quo maiore fiducia iisdem illis votis, quae ipse pro se nuncupari iubet, oro et obtestor, si bene rempublicam, si ex utilitate omnium regit, primum, ut illum nepotibus nostris ac pronepotibus serves: deinde, ut quandoque successorem ei tribuas, quem genuerit, quem formaverit, similemque fecerit adoptato; aut, si hoc fato negatur, in consilio sis eligenti, monstresque aliquem, quem adoptari in Capitolio deceat.

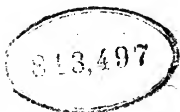
XCV. Vobis, Patres Conscripti, quantum debeam, publicis etiam monimentis continetur. Vos mihi in tribunatu quietis, in praetura modestiae; vos in istis officiis etiam, quae e studiis nostris circa tuendos socios iniunxeratis, cuncti constantiae antiquissimum testimonium perhibuistis. 2. Vos proxime destinationem consulatus mei his acclamationibus approbavistis, ut intelligam, etiam atque etiam enitendum mihi, ut hunc consensum vestrum complectar, et teneam, et in dies augeam. 3. Etenim memini, tunc verissime iudicari, meruerit quis honorem, nec ne, quum adeptus est. 4. Vos modo favete huic proposito, et credite, si cursu quodam provectus ab illo insidiosissimo principe, antequam profiteretur odium bonorum, postquam professus

est, substiti; 5. quum viderem, quae ad honores compendia paterent, longius iter malui; si malis temporibus inter moestos et paventes, bonis inter securos gaudentesque numeror; si denique in tantum diligo optimum principem, in quantum invisus pessimo fui. 6. Ego reverentiae vestrae sic semper inserviam, non ut me consulem, et mox consularem, sed ut candidatum consulatus putem.

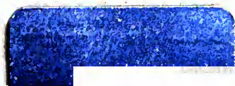
[illegible] 813697

Digitized by Google

BIBLIOTECA
R.

813,497

Digitized by Google

Digitized by Google